

С болка и любов за съвременния човек

Слова Том 1

Старецът Паисий Светогорец

С болка и любов за съвременния човек: Слова Том 1

Старецът Паисий Светогорец

Авторски права © 2007 СВЕТА ГОРА, АТОН, Славянобългарски манастир, СВ. ВМЧК ГЕОРГИ ЗОГРАФ"

Биографична бележка	1
Предисловие	2
Въведение от слова на Стареца	5
Какви теглила има в света	6
Осигуровки и... несигурност	6
Какво търсене съществува	7
В наше време липсват примерите	7
Сладкото надолнище е лесно	8
Бог не ни изоставя	9
Настъпват трудни години	10
ГРЕХЪТ И ДЯВОЛЪТ	11
Грехът стана мода	12
Съвестта говори	12
Отдалечаването от Бога е мъчение	13
На който господар работиш, от него ще ти бъде заплатено	14
В наши дни дяволът вършее	15
Изповедта отнема правата на дявола	15
Дяволът не се доближава до чистото Божие творение	16
Да не влизаме в разговор с дангалака	17
Дяволът е безсилен	17
Дяволът е глупав	18
Защо Бог позволява на дявола да ни изкушава?	19
Дяволът не иска да се покае	20
Смирението обезсилва дявола	21
Светският дух	22
Да се даде предимство на душевната красота	22
Светски желания	23
Светските радости са веществени радости	24
Светският дух в духовния живот	24
Светският дух в монашеството	25
Светският дух е болест	27
Несправедливостта е голям грях	28
Несправедливият се измъчва	28
Неправдата тегне и над потомците	29
Онзи, който ни онеправдава, е наш благодетел	30
"Комуто данък - данък..." (Рим. 13:7)	31
Как светът е затънал в лъжа	32
Справедливият има Бога на своя страна	32
Справедливият и в този живот получава награда	33
"Благославяйте, а не кълнете" (Рим. 12:14).	35
Болести и нещастия, предизвикани от проклетие	36
Клетвата на родителите има голяма сила	36
"Благородната" клетва	37
Урочасването	38
Благословието, което излиза от сърцето, е божествено благословение	38
Грехът носи бедствия	40
Това, което Бог допуска, винаги е човеколюбиво	41
В днешно време хората оставят Бога настрана	41
Бог да се смили над света и да прати дъжд	43
Бог да даде покаяние	44
СЪВРЕМЕННАТА КУЛТУРА	45
Божията премъдрост и околната среда	46
Какво са постигнали хората днес	47
Хората изгубиха търпението си	48

Замърсиха атмосферата, а костите им пречат	48
Замърсяване и разрушаване на околната среда	49
Епоха на много улеснения или много затруднения	52
С машините хората си изгубиха ума	52
Телевизията нанесе голяма вреда на хората	53
Монахът и съвременните технически средства	53
Лишенията много помагат	55
Множеството удобства правят човека негоден за нищо	56
Опростете живота си, за да изчезнат стресът и тревогите	58
Днешният живот с непрестанното надбягване е същински ад	59
Душевният смут е от дявола	59
Простотата, скромността много помагат в монашеския живот	61
Луксът превръща монасите в светски хора	62
Опростете живота си!	63
Външен шум и вътрешна тишина	67
Разрушиха и светите пустинни места	67
Безмълвието е тайнствена молитва	68
Когато човек иска, тогава чува шума	68
Нека уважаваме безмълвието на другите	69
Добрите помисли - лек против шума	70
Нека придобием вътрешното безмълвие	71
Многото грижи отдалечават от Бога	72
Не отдавайте сърцето си в материалните неща	72
Работата, която бива вършена със спокойствие и молитва, се освещава	73
От много грижи човек забравя Бога	74
Многото работа и грижи превръщат монаха в светски човек	75
Където има много грижи и разсейване, там има и множество духовни радиошумове	75
Нека придобием доброто безпокойство	76
Духът Божий и духът на този свят	78
Светско образование и знание	79
Знанието без божествено просвещение е пагубно	80
Нека науката се използва в духовния живот	81
Светият Дух не низхожда с помощта на машини	82
Да осветим знанието си	82
“Знанието възгордява” (1 Кор. 8:1)	84
Да използваме разума си правилно	85
Рационалистичното мислене в наше време	87
Светската логика тормози човека	88
Светската логика преиначава духовните сетива	89
“Не съдете по външност” (Иоан. 7:24)	90
Новото поколение	92
Безразсъдната любов към децата ги прави негодни в живота	94
Ръководени от сили на тъмнината	94
“Не закачайте децата”	95
Младите трябва да минат през изпитите за целомъдрие	97
Истинската любов известява младежите за себе си	99
Безсрамието и липсата на уважение	101
Уважение към по-големите	102
Стигат до там, че съдят и Бога	104
Безсрамието прогонва Божията благодат	105
“Почитай баща си и майка си” (Изх. 20:12)	105
Бездна между поколенията	106
Вътрешен безпорядък и външен вид	107
В днешно време не можеш да различиш мъж ли е или жена	108

Хората жадуват за простота	109
“Жена не бива да носи мъжки дрехи, и мъж не бива да се облича в женско облекло: всеки, който прави това, гнусен е пред Господа, твоя Бог” (Втор. 22:5)	110
Козметиката - петна върху Божия образ	112
Църквата в наши дни	113
Образованието	114
Проблемите на образованието	114
Теория на еволюцията	116
Отдалечават децата от Църквата	116
Децата са пренатоварени	117
Делото на учителя е свято	118
Духовенство и Църква	120
Свещеникът носи голяма отговорност	121
Осветскостяване на духовенството	122
“Кой ще ме изобличи в съблазън?”	123
Отношение към църковни въпроси	125
Отличия и човешка слава	126
Управлението в Църквата	127
Света Литургия	128
Празници и почивни дни	131
“Малкото у праведника е по-добро...”	132
Ако ние, монасите, не спазваме празниците, какво да очакваме от светските люде?	132
Хората работят в неделя и на празници и ги постигат нещастия	134
Православната традиция	135
Уважение към традицията	135
В монашеството да пазим онова, което е проверено и изпитано	137
Хората отново ще се върнат към старото	138
Без вяра светът не може да устои	139
Да оставим една добра традиция	139
Речник на характерни изрази и думи, използвани в Словата на Стареца Паисий Светогорец	142

Биографична бележка

Блаженият старец Паисий (в света Арсений Езнепидис) е роден във Фараса Кападокийска на 25. 07. 1924 г. Дошъл в Гърция при размяната на населението¹ и пораснал в Коница.

Още от детските си години живеел като аскет. Намирал наслада в житията на светиите и с извънмерна ревност и удивителна точност се стремил да подражава на техните подвизи. Отдавал се на непрестанната молитва и едновременно с това развивал у себе си смирението и любовта. Изучил занаята на дърводелството, та и в това да подражава на Христа. В армията служил три години и половина като радист по време на гражданската война², живеейки и там като подвижник. По време на военните операции се отличил с мъжеството си, саможертвеността си, нравствеността и дарованията си.

След като изпълнил дълга си към Родината, поел пътя на монашеския живот, за който копнеел от малък. Още живеейки в света, бил сподобен с божествени преживявания, но след като станал монах благоволенieto на Господа, на Света Богородица и на светиите било проявено към него много по-силно. Подвизаваше се на Света Гора, в манастира "Стомион" - Коница, и на Синайската планина. Живееше скришом, отдавайки себе си на Бога, а Бог го яви и го даде на целия свят. Наставляваше, утешаваше, лекуваше, упокояваше множеството хора, които прибягваха към него. Светата му душа преливаше от божествена любов и преподобният му облик разпръскваше лъчите на Божията благодат. По цял ден неуморно събирал човешката болка и разпръсквал божествено утешение.

След мъченически страдания и болки, които, както казваше, му принесли повече полза, отколкото подвижническите подвизи през целия му живот, почина в Господа на 12. 07. 1994 г. в манастира "Свети Иоан Богослов" до село Суроти, Солунско. Бе погребан там, до храма на свети Арсений Кападокийски.

Неговите молитви да имаме. Амин.

¹ През 1924 г. по силата на международен договор гърците от Мала Азия се преселват в Гърция, а турците, живеещи в Гърция, се заселват в Турция - б. пр.

² Водела се от 1944 до 1948 г. между правителствените войски и комунистически партизански отряди - б. пр.

Предисловие

Блаженият stareц Паисий след кончината си през юли 1994 г. остави на света едно духовно наследство - своето учение. Бидейки прост монах, с малкото знания на основното училище, но с богата мъдрост по Бога, беше отдал себе си на ближния. Учението му не беше учителстване или проповядване. Беше превърнал Евангелието в начин на живот и учението му извираше от живота му, чийто отличителен белег беше любовта. Беше образовал себе си според Евангелието, затова първо учеше с образа си и след това с евангелската любов и просветленото си слово. Когато приемаше хората със всичките им особености, не просто изслушваше търпеливо проблемите им, които му доверяваха, но със святата си простота и разсъдливост влизаше дълбоко в тяхното сърце и правеше свои болката, безпокойството, затруднението им. И тогава, лека-полека ставаше чудото - промяната на човека. "Бог, казваше той, извършва чудото, когато човек участва със сърцето си в болката на другия".

С радост забелязахме, че първите появили се книги, свързани с живота и учението на Стареца, се четат с голям интерес. Мнозина говореха с удивление за отговорите, които намираха на своите въпроси, за разрешението на проблемите си, за утешението в скърбите си. Особено се радвахме, когато хора, отдалечени от Църквата, придобиваха доброто безпокойство и променяха начина си на живот. Много пъти на устните ни идваха стиховете на химнописеца, отнасящи се за свети Василий Велики: "Умиращият в Господа живее, живее и с нас, говорейки от книгите". Същевременно почувствахме една нужда: да предложим на братята в Христа словата на Стареца, които с благоговение записвахме още от първите стъпки на сестринството, защото ни бяха много полезни, а и те настоятелно искаха това от нас.

Благият Бог благоволи манастирът ни да дължи своето съществуване на стареца Паисий. Той получи от Високопреосвещения Касандрийски митрополит г-н Синесий разрешение за изграждането му и се погрижи за намирането на мястото. И направи това, защото благородното му и чувствително сърце изпитваше голяма признателност за подкрепата, оказана му от нас, когато за пръв път се запознахме с него през 1966 г. в болницата, където трябваше да претърпи операция на белите дробове. Оттогава се чувстваше като наш по-голям брат и имаше задължението "да уреди своите сестри", както казваше, имайки предвид основаването на манастира. През октомври 1967 г. там се установиха първите сестри. Тогава Старецът остана два месеца в обителта, за да помогне за устройването на общежителния порядък. Впоследствие излизаше от Света Гора обикновено два пъти в годината и помагаше в живота на общежитието като цяло, както и на всяка сестра поотделно в духовната ѝ борба с богоозарените си съвети и личния си опит. А от Света Гора, "духовната Америка", както я наричаше, помагаше с молитвата си и с писмата си, които изпращаше или лично до всяка сестра или до цялата обител.

Когато през 1967 г. старецът Паисий започна да полага в обителта основите на общежитийния живот - от най-простите практически въпроси до най-сериозните духовни теми, беше 43-годишен. Но вече беше мъж съвършен, "в пълната възраст на Христовото съвършенство" (Еф. 4:13) и имаше старческа мъдрост. От първите дни на живота на обителта чувствахме, че словата му бяха "думи за живот вечен" (Иоан 6:68) и че много от тях бяха аксиоми за ежедневието. Затова бързахме да ги запишем, за да не бъдат забравени и да се употребяват като сигурно правило в монашеското житие.

А когато записките ни изпълниха първите тетрадки, боязливо ги предложихме за преценка пред Стареца. Боязливо, защото той винаги настояваше за изпълнението, не желаше да събираме материал, "боеприпаси", без да прилагаме на дело в живота си словата му. Изискваше това, което чувахме или четяхме, да го изпълняваме в духовното дело. Иначе, както казваше, многото записки и многото бележки нямаше да ни принесат никаква полза, както нищо не ползва една държава, която, макар и да има много оръжие, няма обучена войска, за да го използва. Показвайки снисхождение към настоятелните ни молби, прие да види и да допълни или поправи някои места, които вероятно не биха били разбрани напълно.

Това записване продължи през всичките двадесет и осем години, в които Старецът следеше и направляваше светата обител. Записваха се събиранията на сестринството и на манастирския събор, които се извършваха в присъствието на Стареца - в началото чрез записки, които сестрите водеха по време на събиранията, а последните години чрез магнетофонни записи; също и личните разговори на сестрите със Стареца, които

всяка сестра записваше веднага след разговора си с него. Когато веднъж това бе забелязано от Стареца, той каза някак сърдито: “Какво го пишете всичко това? За случай на нужда ли го пазите? Целта е да работите върху това, да го прилагате. А и кой знае какво пишете! Я, донесете ми да видя! Когато му бяха дадени като образец записките на една от сестрите, изражението му се измени, успокои се и със задоволство каза: “Бре, бре, тя е като магнетофон! Записала е думите точно както съм ги казал!”

Разговорите ни със Стареца обикновено бяха под формата на отговори на зададени от нас въпроси. В личните събеседвания на сестрите с него въпросите бяха свързани главно с личния подвиг. По време на съборите на манастирското ръководство се обсъждаха теми, които ни вълнуваха по време на неговото отсъствие. Те се събираха под формата на въпроси, за да бъдат обсъдени, когато щеше да дойде. Това бяха въпроси от всякакво естество: управленски, практически, духовни, обществени, църковни, етнически и други. На съборите на сестринството, освен въпросите, които задаваха сестрите, повод за различни негови изказвания можеха да бъдат и най-обикновени неща. Старецът използваше всяко нещо, за да извлече духовната полза за душата. Звукът от самолет, шумът на мотор, чуруликането на птица, отварянето на врата или една проста фраза можеше да се превърне в повод, за да говори дълго време върху някоя сериозна тема. “Всичко използвам, казваше, за връзка с горе, с Небето. Ако човек преработва всичко по духовен начин, знаете ли каква духовна печалба получава и какъв духовен опит придобива?”

И както, “добрият Бог - както характерно се изразяваше - се грижи първо за нашия оттатъшен живот, а после за този”, така и той в общуването си с човека имаше за цел да го подготви за Царството Небесно, помагайки му да познае Божията воля и да се свърже с Бога. Когато споменавахе за нещо от природата, от науката, от изкуството или от всекидневния живот, не го интересуваха тия предмети сами по себе си, но ги използваше да пробуди душите и да им помогне да схванат по един алегоричен начин по-дълбокия смисъл на живота и да “се закачат” за Бога.

Понеже словото му се отличаваше с простота, остроумие, неизчерпаем хумор, той можеше да казва големи истини по един прост и весел начин. Казваше: “Аз слънцегрея”, и имаше предвид, че както слънцето е необходимо, за да се разтворят цветята, така и нежното пастирско отношение улеснява разтварянето и изцелението на душата. Просветено пастирство, което често подготвяше почва в душата да приеме строгостта на словата му относно неизменната Евангелска истина. По този начин дори най-строгите му думи падаха като благотворна роса в сърцето на човека и го обработваха, за да даде духовен плод.

Материалът, който беше събран през тези двадесет и осем години, заедно с писмата, които изпращаше до обителта от Света Гора, след кончината на Стареца беше подреден по теми, за да е по-удобен за ползване във всекидневния живот на манастира. Успоредно с това бяха подредени всички събития от живота му и божествените му преживявания, за които говореше не от самохвалство, но поднасяйки ги като духовна милостиня. “Не ви разказвам тия неща, за да ми закачите медал, за да ми кажете “браво”. Когато разказвам нещо, било то от войната или от живота в армията, каквото и да било, дори някой шеговит пример, не го казвам просто така, но на нещо искам да наблегна; внимавайте в по-дълбокия смисъл. Никога не говоря празни, непотребни приказки”. По този начин той ставаше “духовен кръводарител”, за да подсили анемичната вяра, да пробуди любочестието и бидейки истински Божий благоденник, да развие у нас духовно благоденство, тъй че да се сродим с Бога. “Опразвам себе си, казваше, а какво става? За да ви помогна, се принуждавам да ви разказвам и мои лични преживявания. Правя най-голямото разхищение, духовно разхищение! Поне хваща ли място? Всяко събитие, което се принуждавам да разкажа, за да ви помогна, например как при някое изпитание ми е помогнал Божият промисъл, го изгубвам за себе си. Та, поне хваща ли място?”

Имайки предвид трудните години, в които живеем, решихме да дадем гласност на целия този материал в една поредица от томове, започвайки от по-обща теми. Много от въпросите са с ежедневен характер, но ако към тях не се отнасяме съгласно Евангелието, биха имали скръбни, ако не и пагубни последствия за настоящия, а и за бъдещия живот.

Това решение беше насърчавано и от една мисъл, която Старецът имаше от години. Мислеше да напише “една книга, която да е за всички - миряни, монаси и клирици”. Не можа да осъществи тази своя идея, понеже раздаваше цялото си време на страдащите души, които всеки ден пристигаха пред колибата му и на които

цял се отдаваше въпреки малкото си телесни сили. В едно от своите писма пише: “Новините около мен са: народ много, народ изморен и измъчен. И докато народът със своите проблеми все повече се увеличава, то молете се да не намаляват телесните ми сили. Щадя по малко и себе си, защото трябва винаги да мога. Мога, не мога, трябва да мога”.

Както беше споменато, Старецът обикновено отговаряше на запитвания. Затова при съставянето на темите от словата му при различни случаи беше запазена разговорната форма. Между диалозите бяха включени и откъси от писмата му, които изпращаше до манастира, или извадки от книгите, които сам е писал, както също и от писма, които ни повериха наши братя в Христа, или от записките, които те са водели при разговорите си със Стареца, тъй че всяка тема да бъде предадена с възможно най-голяма пълнота. Беше положено усилие да бъдат запазени, доколкото е възможно, непосредствеността и благодаратта в речта на Стареца. Също така бяха оставени някои повторения, които подчертаваха смисъла и жегваха сърцата, и някои от честите възклицания в потока на речта на трептящото от любов към Бога и човека сърце.

Чести са примерите от монашеския живот. Това е така, не само защото Старецът говори към монахини, но и защото искаше всеки човек да потърси “радостта на монашеския живот”, която извира от пълното отдаване на живота на монаха в Божиите ръце, за да се избави от несигурността, която носи вярата в егото, и да изпита райско блаженство още от този живот.

Книгата “С болка и любов за съвременния човек” представлява първият том от поредицата “Слова на стареца Паисий Светогорец”. За да бъде по-лесно достъпно съдържанието ѝ, беше разделена на четири тематични дяла. Всеки дял се състои от глави, а всяка глава се дели на по-малки части със съответните подзаглавия. Бележките под линия, които обясняват понятия от духовния и монашеския живот, известни на братята в Христа, които са по-запознати със светоотеческите текстове, бяха направени, за да улесняват читатели, които не са запознати с този вид терминология.

Понеже Старецът, както споменахме, често употребяваше примери от науката, изкуството и т.н., съществуваше опасността при записване на устната му реч да предадем погрешно някой израз или понятие. Затова, преди да бъдат издадени, дадохме съответните глави да се прочетат от братя в Христа, работещи в различни специалности. Благодарим им, защото с особено благоговение към Стареца разгледаха тия текстове и направиха различни корекции. Бихме били благодарни и за всякакви други указания.

Нека си пожелаем “духовното разхищение”, което Старецът правеше поради своята голяма любов, “да хване място” в простите и добронамерени души на читателите и те да се обогатят с Божиата мъдрост, “укрита от мъдри и разумни, а открита на младенци” (Лук. 10:21). Амин.

Неделя на всички светии, 14 юни 1998 г.

Игумения на Светата обител

Въведение от слова на Стареца

“Годините, в които живеем, са много трудни и много опасни, но накрая ще победи Христос”.

- Кажете ни нещо, отче.

- Какво да ви кажа?

- Каквото сърцето ви казва.

- Това, което казва сърцето ми, е да взема ножа, да го разрежа на парченца, да го раздам на света и след това да умра.

Повечето хора в наше време са светски образовани и летят с голямата светска скорост. Но тъй като им липсва страхът Божий - “начало на мъдростта е страхът Господен” (Пс. 110:10), - то им липсва и спирачката. А с висока скорост и без спирачка завършват в някоя пропаст. Хората са засипани с проблеми и повечето са много зашеметени. Изгубили са ориентацията си. Лека-полека стигат дотам да не могат да се владеят. Ако тия, които идват на Света Гора, са толкова силно изнервени, толкова объркани, толкова неспокойни, помислете си какви са другите, които са далеч от Бога, от Църквата!

Вижда се, че във всичките държави се вихри фъртуна, голяма бъркотия! Горкият свят - Бог да помогне! - клоkochи като тенджера под налягане. Но и големците докде я докарват! Готвят, готвят, после хвърлят всичко в херметическата тенджера и сега тенджерата пищи! Скоро клапата ще изхвъркне! Веднъж казах на един от високопоставените: “Защо не внимавате в някои работи? Какво ще стане сега?” “Отче - казва ми, - в началото лошото беше като малко сняг, сега е станало цяла пряспа. Само някое чудо може да помогне”. Но така както някои се опитват да помогнат в това положение, правят пряспата на злото още по-голяма. Вместо да вземат някои конкретни мерки за образованието и т.н., още повече влошават състоянието. Не гледат как да разтопят тая пряспа, а я правят по-голяма. Гледаш, в началото снежецът е малко. Ако се понесе по надолнището, става една купчина. Тази купчина, повличайки още сняг, дървета, камъни и т.н., постепенно става все по-голяма и по-голяма, и накрая става цяла лавина. Така и злото постепенно е станало търкаляща се лавина и сега е нужна бомба, за да се разпръсне.

- Безпокоите ли се, отче?

- Ах, от какво ли тъй преждевременно ми побеля брадата? Мен два пъти ме боли: веднъж, когато предвиждам някое състояние и викам, за да предотвратим предстоящото зло, и втори път, когато не обръщат внимание (може би не от пренебрежение) и злото се случи, и тогава търсят от мен помощ. Сега разбирам какво са преживявали пророците. Най-големите мъченици са били пророците! По-големи мъченици от всички мъченици, макар че не всички са умрели с мъченическа смърт. Защото мъчениците за кратко са страдали, докато пророците са виждали едно духовно състояние и са страдали постоянно. Викали, викали, а останалите - на своето си. А когато настъпвал часът и идвал Божият гняв заради греховете на народа, тогава и пророците страдали заедно с него. Да кажем, че по онова време толкова им стигал умът на хората. Оставяли Бога и се покланяли на идолите. Но днес, когато разбират, идолопоклонството е още по-голямо.

Не сме осъзнали, че дяволът е решен да унищожи Божиите творения. Организиран е пангиня ¹, за да унищожи света. Побеснял е, защото в света започна да навлиза доброто безпокойство. Много е свиреп, защото знае, че времето му е кратко (вж. Откр. 12:12). Сега действа като някой престъпник, който, виждайки, че е обкръжен, си казва: “Не мога да се спася! Ще ме хванат!” и обръща всичко с главата надолу. Или както войниците по време на война, когато им свършат боеприпасите, вадят щика или сабята и се хвърлят в боя, пък каквото стане. Казват си: “Така или иначе сме загубени, нека убием колкото можем повече”. Светът

¹ Пангиня (гр. - pagkoinia) - обща работа, която се извършва съвместно от всички братя в един манастир - б. пр.

гори! Разбирате ли това? Голямо изкушение се изсипа. Дяволът е запалил такъв пожар, че даже всички пожарникари да се съберат, не могат да го угасят. Духовен пожар! Нищо не е останало. Остава само да се молим Бог да се смили над нас. Гледаш, когато бушува някой голям пожар, тъй че и пожарникарите нищо не могат да направят, хората се принуждават да се обърнат към Бога и да Го помолят да се излее един силен дъжд, за да угаси огъня. Така и за духовния пожар, който дяволът е разпалил, е необходима само молитва, за да помогне Бог.

Целият свят е тръгнал към едно - всяческа разруха! Не е да речеш: "В една къща малко се е поразвалил прозорецът или нещо друго, нека го поправа". Цялата къща е рухнала. Светът се е превърнал в порутено село. Положението е вече извън контрол. Само Бог може нещо да направи отгоре. Сега е време Бог да поработи - къде с отвертката, къде с милувки, къде с плесници, да го поправи. В света се е образувала гнойна рана, която ще се спуска, но още не е узряла добре. Злото е тръгнало да назрява, както тогава в Иерихон (вж. Ис. Нав. 6:23), където имало нужда от дезинфекция.

Какви теглила има в света

Нямат край теглилата на света. Едно всеобхватно разпадане, разделение на семейства, малки и големи. Всеки ден сърцето ми страда до кръв. Повечето домове са изпълнени с притеснения, с тревоги, със стрес. Добре са само домовете, където хората живеят по Бога. В останалите - разводи, хора, затънали в дългове, други болни, други катастрофирали, други пък с успокоителни, с наркотици!... Повече или по-малко всички имат някаква болка, горките. Особено сега: нямат работа, дългове, банките ги дърпат, гонят ги от домовете им и цял куп други теглила! И това не са ден и два! И дори децата в едно такова семейство да са здрави, поболяват се само от това състояние. Много от тези семейства, ако само един ден живееш с безгрижието и спокойствието на монасите, това би било за тях най-хубавият Великден.

Колко нещастие има в света! Когато някого го боли и се тревожи за другите, а не за себе си, тогава вижда целия свят като на рентгенова снимка чрез духовните лъчи... Много пъти, тъй както си казвам молитвата, виждам мънички дечица, миличките, да минават пред мен нажалени и да молят Бога. Майките им ги карат да се молят, защото имат проблеми в семейството, трудности и търсят помощ от Бога. Завъртат копчето на същата честота и така общуваме!

Осигуровки и... несигурност

Днес светът се напълни с всякакви осигуровки, но понеже е отдалечен от Христа, чувства най-голяма несигурност. В никоя друга епоха не е съществувала такава несигурност, каквато чувстват хората днес. И понеже човешките осигуровки не им помагат, сега бързат да влязат в кораба на Църквата, за да почувстват духовна сигурност, защото виждат, че светският кораб потъна. Ако обаче видят, че и в кораба на Църквата влиза малко вода, че и там са обхванати от светския дух, а у мнозина липсва Светият Дух, тогава хората ще се отчаят, защото вече няма да имат за какво да се хванат.

Светът страда, погубва се и за съжаление всички хора са принудени да живеят всред тоя ад на света. Повечето силно чувстват една изоставеност, едно безразличие отвсякъде, особено сега. Няма къде да се опрат. Както се казва: "Удавникът се хваща за собствените си коси". Тоест, давящият се търси за нещо да се хване, да се спаси. Корабът потъва и човек тича да се покатери на мачтата. Но не се замисля, че щом корабът е в опасност от потъване, тогава и мачтата ще потъне. Покачва се на мачтата и корабът потъва още по-бързо! Искам да кажа, че хората търсят някъде да се опрат, за някъде да се хванат. И ако нямат вяра, за да се опрат на нея, ако не се доверят на Бога, и то така, че изцяло да оставят себе си в Негови ръце, ще се мъчат. Велико нещо е доверието в Бога!

Времената, в които живеем, са много трудни и много опасни, но накрая ще победи Христос. Ще видите как ще започнат да ценят Църквата. Стига ние да си стоим здраво на мястото. Ще разберат, че иначе няма оправия. И политиците вече са разбрали, че ако някой може да помогне в тая лудница, в която се е превърнал светът, то това са хората на Църквата. Нека не ви изглежда странно! Политиците ни вдигнаха ръце. Някои от тях

дойдоха в колибата ми и ми казаха: “Монасите трябва да станат мисионери, иначе не става”. Трудни години! Ако знаехте в какво състояние се намираме и какво ни чака!...

Какво търсене съществува

Един ден наскоро зима в колибата ми дойдоха осемдесет човека - от студенти, та до сценаристи. Плачеха и питаха дали могат да следват богословие! Състоянието в света е шизофренично! Всички нещо търсят, без повечето да знаят какво търсят. Някои търсят истината по кръчмите! Други с някаква безумна музика търсят Христа!

- Отче, наистина какво търсене има в света! Толкова хора идват и стоят прави и чакат с часове!²

- Това също е един от белезите на времената: светът да търси помощ от мен, окаяния. Не виждам нищо добро в себе си и се чудя какво намират хората, та тичат при мен. Аз съм една тиква с кора на диня. В наши дни ядат тиквата вместо диня, понеже има кора на диня. Тръгват от другия край на света, без да са сигурни дали ще ме намерят, дали няма да ме намерят. Знам колко съм окаян, но ме боли и за хората. Докъде сме я докарали! Докъде стигна светът! Свети пророк Исаия казва, че ще дойде време, когато хората ще намерят едного, който ще има плащ, и ще му кажат: “Ела да те направим цар” (вж. Ис. 3:6). Бог да се смили над нас!

Когато чета 28-и псалом, който е за намиращите се в опасност при морско пътуване³, си казвам: “Боже мой, и сушата, и целият свят е станал най-страшно море, защото светът се дави духовно”. И когато идват отчаяни хора, им чета 93-и и 36-и псалом. “Боже на отмъщението, Господи Боже на отмъщението, покажи се. Стани, Съдник на земята, дай отплата на горделивите... тъпчат Твоя народ, Господи, и угнетяват Твоето наследство... Но Господ е моя защита и Бог мой - твърдиня на моето прибежище...” (Пс. 93:1, 5, 22). Носят голямо утешение! С един поглед към Небето биха се променили нещата. Но днес хората не мислят за Бога. Затова не намирам у тях отклик, не може да се получи взаимно разбиране.

Непрестанно моля Бога да яви истински хора, християни, за да помагат на света и да ги укрепява дълги години. Да се помолим Бог да просвети и да се появят други, млади хора, чисти, да излязат Макавеи⁴, защото сегашните управници унищожават света. По-младите може да са неопитни, но в тях няма такава лъжа и лукавство. Да се молим Бог да просвети не само хората в Църквата, но и управниците - да имат страх Божий, за да могат нещо да кажат. Малко нещо, една просветена приказка да кажат, променят цяло едно състояние. Ако кажат нещо неразумно, могат да навредят на цяла държава. Едно добро решение е благодеяние за народа. Едно лошо решение е катастрофа. Бедата не е само в материалното нещастие - че хората гладуват, че страдат; по-голямо е духовното нещастие. Молитвата много ще помогне Христос да ги просвети малко. Взима отвертицата Христос, едно леко врътване, един оборот назад... готово, всичко се нарежда! Постепенно, когато Бог просвещава някои хора, тогава злото само се опозорява. Защото злото само себе си унищожават, не го унищожават Бог. В крайна сметка нещата ще си дойдат на мястото. Виждам, че мнозина, които имат високи постове, разбират какво става, състрадават и се борят, и особено се радвам за това!

В наше време липсват примерите

- Отче, защо свети Кирил Иерусалимски казва, че мъчениците от последните времена ще са над всички мъченици?

- Защото в миналото е имало духовни великани. В наше време липсват примерите - говоря изобщо за Църквата и за монашеството. Сега се умножиха думите и книгите, а намаляха делата. Само се възхищаваме

² Има предвид опашките от хора, които с часове са чакали да бъдат приети от Стареца, когато е отивал в Суроти - б. пр.

³ Свети Арсений Кападокийски е чел този псалом за онези, които били в опасност по моретата - б. изд.

⁴ Названието Макавей било дадено на Иуда, водач на Иудейското въстание (166 пр. Хр.) срещу Антиох IV Епифан, хегемон на царството на Селевкидите. Най-вероятно името означава - този, който е победил враговете. Същият епитет след това бил даден и на възприемниците на Иуда. Макавеите се отличили в борбите за отеческата вяра и гражданската свобода. (Вж. 1, 2, 3, книги Макавейски в Стария Завет.

на светите подвижници на Църквата ни, без да разбираме колко са се трудили. Защото сами не се трудим, за да можем да разберем техните трудове, да ги обикнем и да се подвизаваме от любочестен стремеж да им подражаваме. Добрият Бог, разбира се, ще вземе предвид времето и обстоятелствата, при които живеем и ще изисква от нас в съответствие с тях. Затова, ако малко се потрудим, ще се увенчаем повече от древните.

Преди, когато е съществувал борбеният дух и всеки се е стремил да подражава на другия, не е имало място нито за злото, нито за небрежността. И доброто, и борбеният дух са съществували в изобилие, затова не е имало място за някой нехаен. Другите са го повличали след себе си. Спомням си как веднъж в Солун чакахме на светофара, за да преминем от единия тротоар на другия. По едно време почувствах една вълна да ме понася напред, защото всички отиваха натам. Едва вдигах крак и отивах напред. Искам да кажа, че когато всички отиват към едно място, някой дори и да не иска да върви натам, се затруднява да не отиде, защото останалите го повличат. Днес ако някой иска да живее честно и духовно, не може да си намери място в света, затруднява се. И ако не внимава, ще се понесе по надолнището, по светския канал. Преди е имало много добро, много добродетелност, много добри примери и злото се задушавало сред многото добро; и малките нередности, които съществували в света или в манастирите, не се забелязвали и не вредели. Сега какво става? Лошият пример е в изобилие, и малкото добро, което съществува, бива презирано. Т.е. става обратното - малкото добро се задушава в многото зло и така злото управлява.

Когато един човек или една група хора има подвижнически, борбен дух, това много помага. Защото ако един напредва духовно, не е полезен само на себе си, но помага и на другия, който го гледа. И някой, който е отпуснат, също въздейства на другите. Когато един се отпусне, друг се отпусне, накрая, без да разберат, не остава нищо. Затова борбеният дух ще помогне много в днешната разпуснатост. Ще трябва да обърнем особено внимание на това, защото днешните хора са стигнали до там, че дори правят и разпуснати закони и ги налагат на подвизаващите се. Затова ония, които се борят, не само че не бива да се влияят от светския дух, но и не трябва да сравняват себе си със светските хора и да мислят, че са свети, тъй като след това се отпускат и стават още по-негодни и от най-светските. В духовния живот не бива да полагаме за пример светските хора, но светиите. Добре е подвизаващият се в някоя добродетел да намира светията, който я е имал, да изучава житието му и тогава ще вижда, че нищо не е постигнал, и ще напредва със смирение. Онези, които се надбягват на стадиона, не се обръщат назад, за да видят къде са последните, защото, ако го направят, те ще останат последни. Когато се старая да подражавам на напредналите, съвестта става почувствителна. Когато обаче гледам тези отзад, оправдавам себе си и си казвам, че грешките ми не са важни в сравнение с техните. Успокоявам се от мисълта, че има и по-долу от мен. Така задушавам съвестта си и сърцето ми става безчувствено, като да е от цимент.

Сладкото надолнище е лесно

- Отче, защо толкова трудно вършим доброто, а толкова лесно падаме в злото?

- Защото за доброто трябва първо самият човек да се потруди, да положи усилия, докато при злото помага дяволът. Освен това хората не подражават на доброто, нито имат добри помисли. Много често на светските хора давам следния пример: "Да допуснем, че имам един автомобил и казвам в мисълта си: "Какво да го правя? Аз мога да си свърша работа и с някой познат или при нужда с някое такси. Нека го дам на онзи баща, който има много деца, да ги разхожда по малко навън, да ги откарва до някой манастир да си отдъхнат и да се подкрепят милите". Ако го дам, никой няма да ми подражава в това. Ако обаче имам един автомобил същата марка с вашия и след това го сменя и взема някоя по-добра марка, да видите, цяла нощ няма да спите, за да намерите някакъв начин да смените автомобила си и да вземете по-хубав, същия като моя, нищо, че вашият автомобил си е добър. В този случай ще кажете: "Ще продам, ще взема назаем, за да го сменя". Докато в предишния случай никой няма да ме последва и да каже: "Какво да го правя моя автомобил? Нека го дам", но може да кажат, че съм и побъркан".

Хората лесно се влияят от злото. И макар че дълбоко в себе си приемат и признават доброто, обаче по-лесно се повлияват и се поддават на злото, защото там канонарх⁵ е дангалакът⁶. Човек лесно тръгва

⁵ Канонарх - определеният монах, който по време на богослужението възглася предварително това, което ще пеят певците - б. изд.

по сладкото надолнище, защото изкусителят няма друг правилник, освен да бута Божиите творения по сладкото надолнище. Христос има благородство. Казва ти: “Това е доброто”, “ако някой иска да върви след Мене...” (Мат. 16:24). Не казва: “Задължително ела при Мен!” Дяволът действа с лукавство. Увива се около човека оттук - оттам, за да го поведе, където иска. Бог зачита свободата на човека, защото не е сътворил роби, а синове. И въпреки че е знаел, че ще последва падението, не ги е сътворил роби. Предпочете да дойде, да се въплъти, да се разпне и така да спечели човека. Чрез тази свобода обаче, която Бог е дал - въпреки че дяволът може да стори много зло - се дава една възможност за пресяване. Става ясно какво върши човек със сърцето си, несъмнено се разбира кой има голямо любочестие.

Бог не ни изоставя

Съвременните хора са в такова състояние, че правят каквото им дойде на ум. Едни са на хапчета, други вземат наркотици... Всеки ден трима-четирима тръгват да си създават нова религия. И пак, сравнително малко са престъпленията, нещастните случаи и т.н. Бог помага. Дойде един човек в колибата и ми казва: “Имаш ли тука някоя китара?” Пуши хашиш, приказва му се, не те пита дали ти имаш желание да говориш - на всичкото отгоре ти иска и китара! На други пък им е омръзнал животът и искат да се самоубият или да извършат някое зло, да предизвикат голяма бъркотия. И те не считат това за богохулна мисъл, която да се стараят да прогонят. Омръзнал им е животът и се чудят какво да направят. Един ми каза: “Искам вестниците да пишат, че съм герой”. Някои други използват такива хора, за да постигнат своите цели. Пак добре, сравнително малко зло се случва.

Хубавото е, че Бог не ни изоставя. Добрият Бог пази днешния свят с двете Си ръце, а по-рано само с едната. Днес сред толкова опасности, в които живее човек, Бог го пази както майка малко дете, когато започва да прохожда. Сега Христос, Света Богородица и светиите повече ни помагат, но не го разбираме. Какво би станало със света, ако не помагаша!... Повечето от хората вземат хапчета и са в едно състояние... Един пиан, друг отчаян, трети зашеметен, друг пък заради болката, която изпитва, не спи по цели нощи. И всички тези хора карат автомобили, мотоциклети, извършват опасни работи, управляват опасни машини. Та в състояние ли са всички те да шофират? Светът можеше до сега да се е изпоосакатил. Как ни пази Бог, а не можем да го разберем!

Спомням си как някога родителите ни отиваха на нивите и много пъти ни оставяха на съседката да ни наглежда заедно с нейните деца. Но тогава децата бяха уравновесени. Съседката хвърляше по един поглед и си вършеше работата, а ние кротко си играехме. Така и Христос, Света Богородица и светиите някога с по един поглед са наглеждали света. Днес и Христос, и Света Богородица, и светиите постоянно са надвесени над нас, защото хората не са уравновесени. Сега е една... да пази Господ! Все едно че някоя майка има две-три проблемни деца: едното малко глупавичко, другото малко кривогледа, третото малко инатливо, а освен това трябва да гледа и едно-две на съседката, и едното от тях се катери нависоко и има опасност да падне долу, другото да вземе ножа и да си пререже гърлото, третото - да отиде да се бие с четвъртото, и тя постоянно е под напрежение, пази ги, а те изобщо не разбират притеснението ѝ. Така и светът не чувства помощта на Бога. С всички тези опасни средства, които днес съществуват, светът би се изпоосакатил, ако Бог не помагаше. Но имаме Бога за баща, Света Богородица за майка, светиите и ангелите за братя и те ни пазят.

Колко силно дяволът мрази човешкия род и иска да го погуби! А ние забравяме срещу кого воюваме. Да знаехте само колко пъти дяволът е увивал опашката си около земята, за да я унищожи! Обаче Бог не го оставя, проваля му плановите. И злото, което дангалакът възнамерява да извърши, Бог го използва и излиза голямо добро. Сега дяволът оре, накрая обаче Христос ще засее.

И виждаме, че никога добрият Бог не оставя големите изпитания да траят повече от три поколения, за да остане закваска.

Преди Вавилонския плен (вж. 2 Мак. 1:19-22) израилтяните хвърлили в един пресъхнал кладенец огъня от последната жертва, която принесли, тъй че след това да вземат от същия огън и да започнат отново

⁶ Наименованието “дангалак”, отнасящо се към дявола, Старецът чул за пръв път от един стар понтиец и му харесало. Означава човек, който е загубил ума си и върши лудости. Оттогава и Старецът наричал така лукавия - б. пр.

жертвоприношенията. И действително, когато след седемдесет години се завърнали, намерили от онзи огън и започнали започнали да принасят жертви. Във всеки труден период не всички се поддават. Бог запазва една закваска за следващите поколения. Комунистите работиха седемдесет и пет години⁷ и се задържаха седемдесет и пет години - също три поколения. Сионистите толкова години вече работят, но няма да се задържат и седем години.

Настъпват трудни години

Бог допуска сега да стане едно здраво разтърсване. Идват трудни години. Ще имаме големи изпитания... Нека приемем това сериозно, да заживеем духовно. Обстоятелствата ни принуждават и ще ни принудят да работим духовно. Добре е обаче да го правим с радост и доброволно, а не принудени от скърбите. Мнозина светии биха желали да живеят в нашето време, за да се подвизават. И аз се радвам, когато някои ме заплашват, че ще ми видят сметката, понеже говоря и им провалям плановете. И когато някоя вечер в колибата чувам да прескачат оградата, сърцето ми започва да бие сладостно. Но когато се развикат: "Дойде телеграма, да се молиш за еди-кой си болен", си казвам: "Това ли било? Отиде и тая възможност..." Не че животът ми е омръзнал, но все пак се радвам за това. Нека се радваме, че днес ни се дава тази възможност. Наградата е много голяма.

Някога, когато започвала война, човек, за да се защити, отивал да се бие, да воюва, за да защити Родината си, народа си. Сега не отиваме да защитаваме Родината си или да се бием, за да не изгорят къщите ни варварите или да не вземат сестра ни и ни опозорят, нито отиваме да защитим един народ или някоя идеология. Сега отиваме или за Христа, или за дявола. Войната е ясна. При окупацията човек ставаше герой, ако не поздрави някой германец. Сега ставаш герой, ако не поздравяваш дявола.

Във всеки случай ще сме свидетели на страшни събития. Ще се разразят духовни битки. Светите ще станат още по-святи и нечистите ще станат още по-скверни (вж. Откр. 22:11).

Чувствам в себе си едно утешение. Ще има буря, но борбата има стойност, защото сега наш враг не е Али паша, Хитлер или Мусолини, но дяволът. Затова ще имаме и небесна награда.

Бог, като добър Бог, нека обърне злото на добро. Амин!

⁷ Т.е. толкова години са се подготвяли, за да установят режима си - б. пр.

ГРЕХЪТ И ДЯВОЛЪТ

"Чувстваме горчивина, когато живеем далеч от сладкия Иисус"

Грехът стана мода

- Отче, на някого сте казали, че ще има война. Така чухме, вярно ли е?

- Аз нищо не казвам, а хората говорят каквото си искат. А и да знам нещо, защо да го кажа?

- Какво варварско нещо е, отче, войната!

- Ако хората нямаха тази... "изисканост" в греха, нямаше да стигнат до това варварство. Още по-варварска е нравствената катастрофа. Хората се съсипват душевно и телесно. Някой ми казваше: "Казват за Атина, че е "джунгла", а никой не си тръгва от там! Всички я наричат "джунгла" и всички се събират в джунглата". На какво са заприличали хората? Досущ като животните! Знаете ли какво правят животните? Влизат в началото в обора и замърсяват всичко с изпражнения... После изпражненията започват да прегарят. Щом започнат да прегарят, животните усещат топлина. Сърце не им дава да се махнат от обора, там са спокойни. Та така и хората чувстват топлината на греха и сърце не им дава да се махнат. Разбират, че вони, но от онази топлинка не им дава сърце да се махнат. Ето, ако сега в обора влезе някой, не може да издържи на вонята. Но оня, който си е постоянно в обора, не му пречи, свикнал е вече!

- Отче, някои казват: "Да не би само днес да греши светът? А в Рим някога какво е било?..."

- Та тогава са били езичници в края на краищата. И това, което казва свети апостол Павел (вж. Рим. 1:24-32), се отнасяло за ония езичници, които приели кръщение, но имали лоши привички. Нека не вземаме за пример упадъка от всяко време. Днес грехът е превърнат в мода. Ние сме православна страна и гледай какво става. А колко повече останалите! И лошото е, че понеже грехът е мода, съвременните хора, ако видят някого да не следва потока на времето, да не върши грехове, да е малко благочестив, го наричат изостанал и назадничава. Те считат за обидно човек да не греши, а смятат греха за нещо прогресивно. Това е най-лошото от всичко. Ако съвременните хора, които живеят в греха, поне осъзнаваха това, Бог щеше да ги помилва. Но те оправдават неоправдаемото и възхваляват греха. Това е и най-голямата хула срещу Светия Дух - да считат греха за прогрес, а нравствения човек да наричат изостанал. Затова голяма награда, голяма цена имат ония, които се подвизават в света и опазват живота си чист.

Някога ако някой е бил покварен или пияница, се срамувал да излезе на пазара, защото щял да изпита хорското презрение. И ако някоя жена била кривнала малко от правия път, не се осмелявала да излезе навън. И това било един вид спирачка за човека. Днес ако някой живее правилно, ако например някоя девойка живее благочестиво, казват: "А бе, тази къде живее!" Но и въобще, когато преди светските хора извършвали някакъв грях, горките, чувствали своята греховност, понавеждали глава и не се подигравали на онзи, който живеел духовно, напротив гордеели се с него. Сега нито чувстват вина, нито имат почит. Изравниха всичко със земята. Ако човек не живее по светски, му се подиграват.

Съвестта говори

Макар че Франция е развита страна, в последно време осемдесет хиляди души са станали мюсюлмани ¹. Защо ли? Защото са превърнали греха в мода. Обаче съвестта ги гризе и се опитват да я успокоят. И както древните елини, за да оправдаят страстите си, измислили дванадесетте богове, така и тези търсят да намерят някоя религия, която да оправдава страстите им, за да намерят покой. Затова ислямът ги устройва. Позволява им да имат колкото искат жени, за отвъдния живот им обещава една планина пилат, едно езеро кисело мляко, една река мед! И колкото и грехове да имат, когато умрат, ако ги умият с топла вода, очистват се! Отиват при Аллах чисти! Какво друго искат? Всичко е подредено! Но французите няма да намерят покой. Искат да се успокоят, но няма да могат, защото за страстите няма оправдание.

Каквото и да правят хората, колкото и безчувствени да са, пак няма да намерят покой. Стремят се да оправдаят неоправдимото, но вътрешно се измъчват, изтерзани са. Затова търсят развлечения, ходят по

¹Казано е през ноември 1988.

кръчми, напиват се, гледат телевизия. Т.е. губят си времето в глупости, за да се самозабравят, понеже ги гризе съвестта. И като спят, мислиш, че намират покой ли? Има съвест! Първото Свещено Писание, което Бог дал на прародителите, е съвестта и ние я получаваме от родителите си като ксерокопие. Колкото и човек да потиска съвестта си, в себе си бива изобличаван. Затова казват: "Яде го отвътре". Да, няма нищо по-сладко от това човек да е със спокойна съвест. Чувства себе си окрилен, полита.

Отдалечаването от Бога е мъчение

Не помня ден, в който не чувствам божествено утешение. Понякога обаче има сухи периоди и тогава се чувствам зле; и така мога да разбера колко зле живеят повечето хора, които нямат утешения, защото са далече от Бога. Колкото повече човек се отдалечава от Бога, толкова по-трудни стават нещата. Може човек и нищо да няма, но щом има Бога, нищо повече не иска! Това е! Докато, макар и всичко да има, но, ако няма Бога, тогава се измъчва вътрешно. Затова нека човек се приближава до Бога колкото може повече. Само близо до Бога намираме истинската и вечна радост. Чувстваме горчивина, когато живеем далеч от сладкия Иисус. Когато някой от вехточовек стане човек, царски син, тогава се храни с божествена наслада, с небесна сладост и чувства райско веселие. Още от тук чувства част от радостта на рая. Отначало тази райска радост е по-малка, но постепенно човек чувства все по-голяма и се пита дали в рая има нещо по-висше от това, което преживява тук. Чувства себе си в такова състояние, че не може да върши никаква работа. Колената му се огъват като свещи от онази божествена топлина и сладост, сърцето му трепти тъй, че ще му избие чита², за да изхвъркне, защото земята и земните дела му се струват празна работа.

Човекът първоначално е пребивавал в общение с Бога. След това обаче, когато се отдалечил от Божията благодат, се чувствал като някой, който отначало живеел в палат, а после се е озовал завинаги вън от палата и го гледа отдалеч и плаче. Както детето, когато се отдалечи от майка си, страда, така страда и се измъчва и човекът, когато се отдалечи от Бога. Отдалечаването на човека от Бога е мъчение за него. Дяволът успял до толкова да отдалечи хората от Бога, че да стигнат дотам да почитат идолите и да им принасят в жертва децата си. Ужасно! И откъде демоните изнамират толкова богове! Бог Хамос³. Стига ти само да чуеш името му! Най-измъчен обаче е дяволът, защото е най-отдалечен от Бога, от любовта. Защото ако няма любов, остава мъката. Обратното на любовта кое е? Злобата. Злоба равно на мъчение.

Човек, който е отдалечен от Бога, е подложен на демонично въздействие. А този, който е близо до Бога, приема въздействието на Божията благодат. Който има Божия благодат, ще му бъде дадено още. А който има малко и я пренебрегва, ще му бъде отнета и тая, която има (вж. Лук. 19:26). Благодатта Божия липсва у съвременните хора, защото поради греха захвърлят и малкото, което имат. А когато се оттегли Божията благодат, всички демони се устремяват да влязат в човека.

Според това колко са отдалечени от Бога, хората чувстват терзания в този живот, а в другия живот ще живеят във вечно терзание. Защото още от този живот човек вкусва до някаква степен част от райската радост, в зависимост от това доколко живее съгласно с Божията воля. Или ще чувстваме част от райското блаженство още от сега и ще отидем в рая, или ще чувстваме част от мъките и - опазил ни Бог - ще отидем във вечните мъки. Рай - равно на доброта. Вечна мъка - равно на злост. Когато човек върши някоя добрина, чувства радост. Когато върши нещо криво, се измъчва. Колкото повече добро прави, толкова повече се радва. Колкото повече зло върши, толкова повече се мъчи душата му. Нима крадецът чувства радост? Не чувства радост. Докато този, който върши добрини, чувства радост. Ако човек намери нещо на пътя, задържи го и каже, че е негово, не ще има покой! Нито знае кому принадлежи, нито е онеправдал някого, нито го краде, но все пак не намира покой. Колко повече, ако го открадне! Дори когато човек получава нещо, пак не чувства радостта, която идва у него, когато дава. Колко повече, когато краде, или когато онеправдава, няма да чувства радост! Затова виждаме несправедливите хора какви лица имат, какви гримаси правят!

² Чит - турска дума. Означава тънка стена, направена от греди, празното място между които се запълва с тухли или дървени летвички и се измазва с вар. Така метафорично Старецът нарича гръдния кош - б. изд.

³ Божество на Моавците, които били потомци на Моав, най-големият син на Лот (вж. 3 Царств. 11:7). Тук Старецът използва игра на думи: хатојј - на гръцки означава загуба, смърт, голямо възмущение на хора. - б. пр.

На който господар работиш, от него ще ти бъде заплатено

Отдалечените от Бога хора винаги остават без утешение и се мъчат двойно. Който не вярва в Бога и в бъдещия живот, освен че си остава безутешен в този живот, осъжда своята душа на мъки и във вечността. На който господар работиш, от него ще ти бъде заплатено. Ако работиш на черния господар, още от тук ти прави живота черен. Ако работиш на греха, ще ти бъде платено от дявола. Ако работиш на добродетелта, ще ти бъде платено от Христа. И колкото повече работиш за Христа, толкова по-чист ще ставаш, толкова повече ще се радваш. А ние си казваме: “Да не сме луди да работим за Христа?” Но това е страшно! Да нехаем за Христовата жертва, извършена за човека! Христос бе разпнат, за да ни избави от греха, за да очисти целия човешки род. Какво е направил Христос за нас? Какво правим ние за Христа?

Светът иска да греши, но иска и Бог да е добър. Той да ни прощава, а ние да грешим. Значи ние да си правим каквото си искаме, ама и Той да ни прощава. Всякога да ни прощава, а ние нашата да си знаем. Хората нямат вяра, затова се нахвърлят на греха. Цялото зло тръгва от там - от безверието. Не вярват в отвъдния живот, затова и нищо не ги интересува. Извършват неправди, изоставят децата си... Стават едни работи... тежки грехове. Дори светите Отци не са предвиждали такива грехове в свещените канони - както за Содом и Гомор Бог е казал: “Не вярвам да вършат такива грехове, нека ида да видя!” (вж. Бит. 18:21).

Ако хората не се покаят, ако не се върнат при Бога, губят вечния живот. Трябва да се помогне на човека да почувства най-дълбокия смисъл на живота, да се съвземе, за да усети Божията утеха. Целта е човекът да се издигне духовно, не просто да не греши.

В наши дни дяволът вършее

С греха си даваме права на изкусителя над нас

Днес в света има много бесовщина. Дяволът вършее, защото днешните хора са му дали много права над себе си и съответно търпят страшни демонски въздействия. Един човек много вярно казваше: “В древност дяволът се занимаваше с хората. Сега не се занимава! Поставил ги е на пътя си и им казва: “На добър час!”, и хората вървят!” Виждате ли, за да влязат в свинете, демоните от Гадаринската страна поискали позволение от Христа, защото свинете не били дали право на дявола и той нямал право да влезе в тях. Христос позволил на демоните, за да бъдат наказани израилтяните, понеже било забранено да ядат свинско месо (вж. Лук. 8:26-33).

- Отче, някои казват, че дяволът не съществува.

- Да, и на мен някой ми каза: “Извади от френския превод на книгата “Свети Арсений Кападокийски” ония неща, които се отнасят за бесноватите, защото европейците няма да ги разберат. Те не вярват, че съществува дявол!” Всичко си обясняват с психологията. Ако бяха завели ония бесновати от Евангелието на психиатър, биха ги съсипали от електрошокове! Христос е отнел от дявола правото да върши зло. Само ако човек му даде права, тогава може да върши зло. Когато човек не взема участие в тайнствата на Църквата, дава права на изкусителя и претърпява някое демонско нападение.

- Отче, по какъв друг начин човек дава такива права?

- Логиката ¹, прекословието, инатът, собствената воля, непослушанието, безсрамието, наглостта, това са все характерни черти на дявола. В съответствие със степента, в която човек ги притежава, той бива подложен на външни въздействия от врага. Когато обаче душата се очисти, тогава в нея се вселява Светият Дух и човек придобива благодат. А когато душата се омърси със смъртни грехове, тогава нечистият дух обитава постоянно вътре в нея. Когато е омърсена, но не със смъртни грехове, тогава става достъпна за въздействия на лукавия дух отвън.

За нещастие в наше време хората не искат да изкоренят своите страсти, волята си, не възприемат съвети. Впоследствие започват да говорят безсрамно и нагло и прогонват Божията благодат от себе си. С каквото и да се захване след това човек, не може да има успех, защото е изложен на демонични влияния. Човек вече не владее себе си, защото отвън го командва дяволът. Не е в него - Боже опази! - но макар и отвън, може да го командва.

Когато човек бива изоставен от благодатта, става по-лош и от дявола. Защото някои дела дяволът не ги върши, но застава хората да ги вършат. Примерно не върши престъпления, но застава човека да върши престъпления. И така хората стават бесновати.

Изповедта отнема правата на дявола

Ако хората можеха поне да отидат при някой духовник, за да се изповядат и да престане демоничното влияние, за да могат малко да се осъзнаят. Сега дори не могат да мислят поради демоничното влияние. Покаянието, изповедта отнемат правата на дявола. Преди не много време ² на Света Гора дойде един магьосник и обгради с колчета и мрежи целия път там, близо до колибата. Ако оттам минеше някой не изповядал се, щеше да пострада зле. И нямаше да знае откъде му е дошло. Щом ги видях, прекръстих се и минах през тях и ги развалих всичките. След това магьосникът дойде в колибата, откри ми всичките си намерения и изгори книгите си. Ако човек е вярващ, черкува се, изповядва се, причастява се, тогава дяволът

¹ Старецът има предвид рационализма, рационалистичното устройство, което всичко обяснява по човешки и няма нужда от Божията помощ, а се стреми егоистично всичко да върши и разбира със свои сили - б. пр.

² Казано е през юни 1985 г. Тогава Старецът живееше в килията на Панагуда - б. изд.

няма никаква сила, никаква власт върху него. Прави само малко “джаф-джаф” като някое куче, което няма зъби. Обаче, ако човек не е вярващ и му дава права над себе си, тогава дяволът има голяма власт над него. Може да го линчува, има зъби и го разкъсва. Доколкото една душа му дава права, дотолкова и той властва над нея.

Дори когато човек умре и е подготвен за това, в часа, когато душата възлиза към небето, е подобна на влак, който върви и разни кучета тичат зад него, лаейки, а други го лаят отпред; влакът премазва и по някое куче. Но когато човек не е подготвен за смъртта, все едно че се намира във влак, който не може да се движи с висока скорост, защото колелетата са развалени, вратите са отворени, тъй че кучетата влизат вътре и хапят.

Когато дяволът е добил големи права над човека и го е обладал, тогава трябва да се намери причината, за да се отнемат правата му. Иначе колкото и другите да се молят, дяволът не си тръгва. Осакатява човека. Свещениците четат на поразия заклинателни молитви, но накрая пак човекът си плаща, защото още повече бива мъчен от дявола. Такъв човек трябва да се покае, да се изповяда, за да се отнемат правата, които сам е дал, и тогава дяволът ще се махне; иначе само ще се мъчи. Ден, два, седмици, месеци, години четене на заклинателни молитви, но щом дяволът има права, не си тръгва.

Дяволът не се доближава до чистото Божие творение

- Отче, как става така, че бивам завладян от страстите?

- Ако човекът даде права на изкусителя, бива завладян от страстите. Това, което Бог иска и е в твоя полза, е да захвърлиш в муцуната на дявола всичките си страсти. Тоест да обърнеш срещу него гнева, ината и т.н. Или по-добре, продай страстите си на дангалака и с получените пари купи камъни, за да хвърляш по него, та да не те доближава! Обикновено ние хората заради поводите, които даваме, било от невнимание, било заради горделиви помисли, позволяваме на врага да ни навреди. Дори само някой помисъл или някоя дума могат да бъдат използвани от дангалака. Спомням си, имаше едно много сплотено семейство. По някое време мъжът започнал да казва на жена си: “Ще се разведе с теб”. И жената казвала на мъжа: “Ще се разделя с теб”. Така си казвали на шега. Но изкусителят се възползва и създаде някакво малко затруднение и те бяха готови да се разделят - нито за децата помисляха, нито за нищо. Добре че се намери един добър изповедник и поговори с тях. “Заради тая ли глупост ще се разделяте?” - каза им. И така дойдоха на себе си.

Ако човек се отклони от Божиите заповеди, тогава срещу него се надигат страстите. И ако се остави да бъде борен от страстите, не е нужно дяволът да го напада. И демоните си имат всеки своя “специалност”. Почукват човека так-так, да му намерят слабостта, слабото място, за да го нападнат. Нужно е внимание; трябва да затваряме вратите и прозорците - сетивата и да не оставяме процепи на изкусителя, та да влиза през тях. Това са слабите места. Ако оставиш и само един процеп отворен, може да се промъкне и да ти навреди. Дяволът влиза в човека, когато в сърцето му има кал, а не се доближава до чистото Божие създание. Ако сърцето се очисти от калта, врагът си тръгва и отново идва Христос. Както свинята, когато не намери кал, грухти и си тръгва, така и дяволът не се доближава до сърцето, в което няма тиня. Каква работа има в чистото и смирено сърце? И тъй, ако видим, че домът ни - нашето сърце - е като порутена къща и врагът се е заселил там, веднага трябва да я съборим, за да си тръгне злият ни наемател, тоест дангалакът. Защото, когато грехът се застои дълго време у човека, дяволът, естествено, придобива и повече права.

- Отче, когато един човек е дал права на изкусителя, понеже е живял небрежно, но иска да сложи ред, да започне да живее внимателно, тогава дангалакът воюва ли срещу него?

- Когато извърши обрат, получава сила от Бога, едно просветление и божествено утешение, за да започне. Но щом започне борбата, врагът повдига люта война. Тогава е необходима малко твърдост. Иначе как ще се изкоренят страстите? Как ще стане освобождаването от ветхия човек? Как ще си тръгне гордостта? Така човек разбира, че сам нищо не може да направи и смирено проси Божиата милост и тогава идва смирението. Същото се случва и когато някой реши да откаже някой лош навик, примерно цигари или наркотици. В началото се чувства добре и ги захвърля. След това гледа как другите пушат и т.н. и води

яроствна война. Ако успее да я преодолее, после само обръща гръб на пушачите, без да се затруднява. Трябва да положим малко усилия. Дангалакът си върши своята работа. Ние да не вършим ли своята?

Да не влизаме в разговор с дангалака

Всички имаме наследствени страсти, но те не ни вредят. То е като да се ражда примерно човек с една бенка на лицето. Тя дори го краси, но ако я разчопли, може да предизвика рак. Нека не оставяме дявола да разчопля страстите ни. Ако го оставим да чопли в нашите слабости, ще се образува “рак”.

Трябва да имаме духовно юначество, да показваме презрение към дявола и всичките му лукави телеграми - помислите - и да не подхващаме разговори с него. И всички адвокати на света да се съберат, не могат да се справят с едно малко дяволче. Ако прекратим разговорите с изкусителя, това много помага да прекъснем връзките с него и да избегнем изкушенията. Нещо ни се случва? Някой ни е онеправдал? Обидили са ни? Нека видим дали не сме сбъркали с нещо. Ако грешката не е в нас, ще получим награда. Не е нужно продължение. Който продължи да разговаря с дангалака, получава от него дантелена плетка в ръцете³ и се смущава. Бива обладан от стремеж да разследва според законите на дангалашкото правосъдие и се ожесточава.

Спомням си, когато италианците си тръгнаха, бяха оставили в палатките си купчини от ръчни гранати, а пък барутът беше цели хълмове. Хората отиваха и вземаха палатките, а децата играеха с гранатите и колко от тях се убиха, горките! Та с ръчни гранати играе ли се! Тъй и с дявола, игри ли ще си играем?

Дяволът е безсилен

- Отче, помисълът ми казва, че особено в наши дни дяволът е много силен.

- Дяволът има злоба и омраза, а не сила. Божията любов е всесилна. Сатаната се опитва да се покаже всесилен, но не успява. Изглежда силен, но е свършено безсилен. Много от разрушителните му планове се провалят още преди да започнат да се осъществяват. Би ли допуснал някога един добър баща някакви хулиганчета да бият децата му?

- Отче, страхувам се от демоните.

- Че защо те е страх? Те нямат никаква сила. Христос е всесилен. Изкусителят е прогнил. Нали носиш на себе си кръст? Оръжията на дявола са немошни. Христос ни е въоръжил със Своя Кръст. Само когато оставим духовните оръжия, тогава врагът има сила. Веднъж православен свещеник показал едно малко кръстче на някакъв магьосник и демонът, който онзи призовал с магиите си, затреперил.

- Защо толкова много се страхува от Кръста?

- Защото, когато Христос понасял заплуванията, плесниците и ударите, тогава било съкрушено царството и властта на дявола. Ето по какъв начин Христос победил! “С тръст биде съкрушена властта на дявола”, казва един светия. Когато Му нанесли последния удар с тръстта по главата, тогава била съкрушена властта на дявола. Тоест, търпението е духовната отбрана, а смирението - най-голямото оръжие срещу дявола. Най-голямото утешение от Христовата кръстна жертва е, че дяволът е съкрушен. След Христовото Разпятие той е като змия, на която е отнета отровата или като куче, на което са извадени зъбите. Отнета е отровата от дявола, извадени са зъбите от кучетата демони и сега са обезоръжени, а ние сме въоръжени с Кръста. Нищо, съвсем нищо не могат да сторят демоните на Божиите творения, ако сами ние не им дадем права. Само шум вдигат, но нямат власт.

Веднъж когато бях в килията на Честния Кръст, преживях едно много хубаво бдение! През нощта много демони се бяха събрали на тавана. В началото чукаха силно като с чукове, а след това вдигаха шум, като

³ Т.е. дангалакът дава на човека тънко ръкоделие - влага му помисли, та постоянно да се занимава с тях и да е напрегнат, тъй че да не може да работи духовно, и бива обезсилен - б. изд.

да търкаляха големи пънове, трупи от дървета. Прекръствах тавана и пеех “На Твоя Кръст се покланяме, Владико...”⁴ Свършвах аз, започваше пак търкалянето на пънове. “Сега, казах си, ще пеем на два клира! Вие на единия с пъновете отгоре, а на другия аз отдолу!” Започвах аз, а те спираха. Веднъж пеех “На Твоя Кръст се покланяме...”, след това - “Господи, Твоят Кръст си дал нам оръжие срещу дявола...”⁵. Прекарах най-приятната нощ с песнопение, а когато спирах за малко, те продължаваха със забавата си! Всеки път все различен репертоар представят!...

- Когато запяхте отначало, не избягаха ли?

- Не. Щом свършвах аз, започваха те. Да, трябваше и на двата клироса да направим бдение! Беше едно прекрасно бдение! Пеех от цяла душа! Прекарах хубави мигове!...

- Отче, как изглежда дяволът?

- О, знаеш ли колко е “красив”? Само да го видиш! И как Божията любов не позволява човекът да вижда дявола! О, повечето биха умрели от страх! Помисли си, ако го виждаха как действа, ако виждаха... “сладкия” му образ! Някои пък биха имали най-доброто забавление! Знаеш ли какво забавление? Как го казваха? Кино?... Но за да види човек един такъв филм, трябва да плати скъпо... и не се знае дали ще може да го види!

- Има ли рога, опашка?

- Да, всичките принадлежности!!!

- Отче, кога са станали толкова отвратителни? Когато са паднали и от ангели са станали демони ли?

- Ами разбира се! И сега изглеждат така, все едно че ги е ударил гръм. Ако падне мълния и удари някое дърво, няма ли то веднага да стане един черен пън? Така и те изглеждат като да ги е ударила мълния. За известно време казвах на дангалака: “Идвай да те гледам, за да не попадна в ръцете ти. Сега само като те гледам, е явно колко си зъл. Ако ти падна в ръцете, какво ли имам да патя!”

Дяволът е глупав

- Отче, дангалакът знае ли какво имаме в сърцето си?

- А, това оставаше, да знае сърцата! Само Бог е сърцеведец и само на Божии човеци - за наше добро - Бог открива понякога, какво имаме в сърцата си. Дангалакът знае лукавщините и злините, които посява у своите съработници, но не знае нашите добри помисли. Само от опит разбира някои, но и за тях повечето пъти греша. И ако Бог не позволи да разбере и тях, то постоянно е в заблуда за всичко, защото дяволът е помрачен - видимост нула!!! Ако имам някой добър помисъл, той не го знае. Ако имам някой лош помисъл, той го знае, защото сам той го насажда. Ако сега аз искам да отида да направя някъде някоя добрина, примерно да спася един човек, това дяволът не го знае. Когато обаче той вложи у някого някакъв помисъл и му каже: “Иди да спасиш еди-кой си човек”, като същевременно го ужили с гордостта, тогава той знае този помисъл. Но и с това, че човек приема гордостта, дава права на изкушителя. Нещата са много деликатни! Спомняте ли си случката с авва Макарий? Срещнал веднъж дявола, който се връщал от по-близката пустиня, където отишъл да изкушава братята. Той казал на аввата: “Всички братя са много жестоки към мен, освен един, който е мой приятел и ми е послушен, и когато ме вижда, се върти като чакрък”. Авва Макарий го попитал: “Кой е тоя брат?” “Името му е Теопемпт” - отговорил дяволът. Блаженият отишъл и намерил брата. Предразположил го да му разкрие помислите си и му помогнал. Когато отново срещнал дявола, попитал го за братята, а той му отговорил: “Всички са много жестоки към мен. И най-лошото е, че дори този, който беше мой приятел, не знам какво е станало, но се е променил и сега ми е най-сърдит от всички”. Не знаел, че авва Макарий е ходил и е помогнал на брата да се осъзнае, защото преподобният е действал смирено, от любов и дяволът нямал права над помислите му. Ако авва Макарий се беше възгордял, би изгонил от себе си Божията благодат,

⁴ “На Твоя Кръст се покланяме, Владико и светото Ти Възкресение славим” - стих от службата на Въздвижение на Честния Кръст - б. изд.

⁵ Възкресна хвалитна стихира на осми глас - б. изд

следователно дяволът би придобил права. Тогава той щеше да знае за намеренията на аввата, защото сам би го ужил с гордостта.

- Ако един човек има добър помисъл и някъде го каже, може ли дяволът да го чуе и после да го изкушава?

- Как да го чуе, след като в човека няма злоба и лукавство? Ако обаче го каже, за да се възгордее, тогава ще се вмъкне и изкусителят. Т.е. ако човек е склонен към гордост и горделиво си казва: "Ще отида да спася онзи човек", тогава се вмква дяволът и вече знае това. Докато, ако действа смирено, от любов, дяволът няма да узнае. Нужно е внимание. Много са деликатни тия неща. Затова светите Отци казват, че духовният живот е "наука на науките".

- Как обаче се случва, отче, един магьосник да каже на три момичета, че едната ще се омъжи, другата ще претърпи нещастие, а третата ще остане неомъжена, и това да стане точно така?

- Дяволът има опит. Както примерно един инженер, когато види една къща, готова да падне, е в състояние да каже колко ще издържи и т.н., така и дяволът вижда как върви един човек и от опита си разбира докъде ще стигне.

Дяволът не е умен. Много е глупав. Целият е една бъркотия, не можеш да му хванеш края. Постъпва и хитро, но върши и глупости. Маниерите му са груби. Бог тъй е благоволил, за да разбираме действията му. Човек трябва да е много помрачен от гордост, за да не го разбере. Когато имаме смирение, можем да разкриваме примките на дявола, защото поради смирението човек се просвещава и се сродява с Бога. Смирението е това оръжие, което поражда дявола.

Защо Бог позволява на дявола да ни изкушава?

- Отче, защо Бог позволява на дявола да ни изкушава?

- За да отбере Своите деца. "Прави, дяволе, каквото искаш", казва Бог, защото знае, че каквото и да прави дяволът, накрая ще си счупи главата в крайъгълния камък, който е Христос. Ако вярваме, че Христос е крайъгълният камък, тогава нищо не ни плаши.

Бог не допуска никакво изпитание, ако от него не би излязло нещо добро. Когато Бог вижда, че ще произлезе по-голямо добро, оставя дяволът да си върши работата. Видяхте ли какво сторил Ирод? Избил четиринадесет хиляди младенци, но направил и четиринадесет хиляди мъченици ангели. Къде сте виждали мъченици ангели? Дяволът пак си счупил главата. Диоклетиан станал съработник на дявола, измъчвайки жестоко християните, но без да иска, направил добро на Христовата Църква, защото я обогатил със светии. Мислел да унищожи всички християни, но нищо не постигнал. Оставил множество свети мощи, които да почитаме и обогатил Христовата Църква.

Бог можеше отдавна да е приключил с дявола - та нали е Бог! Ако поиска и сега може да го свие на кълбо и да го хвърли в пъкъла, но пак за наше добро го оставя. Че би ли го оставил да притеснява и да мъчи творението Му? Оставил го е обаче до някаква степен и до някое време, за да ни помага със злобата си, да ни изкушава, за да прибягваме към Бога. Бог позволява на дангалака да ни изкушава само, ако от изкушението би произлязло някаква добро. Ако няма да произлезе добро, не му позволява. Бог допуска всичко за наше добро. Нека повярваме на това. Бог оставя дявола, за да може човекът да се бори. Без борба няма успех. Ако не ни изкушаваше дяволът, можеше да си мислим, че сме станали и светии. И тъй, Бог допуска дявола да ни бие със злоба, защото с пердаха, който ни налага, отърсва от нас прахта, изтупва напрашената ни душа. Или го оставя да се нахвърля върху нас и да ни хапе, за да прибягваме към Бога. Бог постоянно ни призовава, но ние обикновено се отдалечаваме от Бога и само ако се появи някоя опасност, тичаме към Него. Когато човек се съедини с Бога, тогава лукавият не може да се вмъкне между тях; няма и причина Бог да позволи на лукавия да изкушава човека, за да се принуди той да прибягва към Бога⁶. Във всеки случай лукавият ни прави добро, помага ни да се осветим. Затова и Бог го търпи.

⁶ Тъй като онзи, който е съединен с Бога, непрестанно прибягва към Него, непрестанно държи ума си в Него - б. пр.

Бог е оставил свободни не само хората, но и демоните, тъй като те не вредят на човешката душа, защото не могат. Освен ако сам човекът не поиска да навреди на душата си. Напротив, носят награда на душите ни - както лошите хора, така и невнимателните, които не по свое желание причиняват зло в живота ни. Защо мислите, онзи авва ⁷ казва: “Вдигни от нас изкушенията и никой няма да се спаси”? Защото изкушението принася голяма полза. Не че дяволът може да върши добро - той е зъл. Но добрият Бог спира камъка, който лукавият е хвърлил срещу нас с цел да ни строши главата, слага ни го в ръката, а в другата ръка ни дава бадеми - да трошим и да ядем! Т.е., Бог допуска изкушенията, не за да ни мъчи дяволът, но за да положим по този начин “изпити” за другия живот и за да нямаме безразсъдни претенции на Второто Пришествие. Трябва добре да разберем, че воюваме - и ще воюваме, докато сме живи - със самия дявол. Докато човек е жив, има да върши много работа, за да направи по-добра душата си и има право да се явява на духовни изпити. Ако умре и не мине на изпита, късат го, а поправителен няма.

Дяволът не иска да се покае

Добрият Бог сътворил ангелите. Някои ангели обаче заради своята гордост паднали и станали демони. Бог създал човека - съвършеното творение, за да замести падналия чин ангели. Затова дяволът силно завижда на Божието творение - човека. Демоните викат: “Ние веднъж съгрешихме и ни мъчиш, а на тия, дето много пъти грешат, прощаваш”. Да, но хората се покаяват. А те не стига, че от ангели са станали демони, но и вместо да се покаят, стават все по-лукави и зли и яростно се стремят да унищожат Божиите творения. Денницата е бил в най-светлия чин! А накрая... Заради гордостта си демоните се отдалечили от Бога преди хиляди години и продължават да се отдалечават заради гордостта си, оставайки неразкаяни. Едно “Господи, помилуй” да кажат, Бог все нещо ще стори за тях. Едно “съгреших” само да кажат, но не казват “съгреших”. Ако дяволът кажеше “съгреших”, щеше отново да стане ангел. Божията любов няма предели. Но дяволът има твърда воля, инат, егоизъм, не ще да се пречупи, не иска да се спаси. Страшно нещо! А е бил ангел!

- Отче, дяволът помни ли предишното си състояние?

- Дали си спомня? Целият е огън и жупел, защото не иска други да станат ангели и да го заместят. И с времето става все по-зъл. Развива се в злобата и завистта.

О, ако човек почувстваше състоянието на дявола, би плакал ден и нощ! Нима ако видиш как един добър човек се променя и става престъпник, няма да скърбиш силно? А колко повече, ако видиш това да става не с някой човек, а с ангел! Някога, един монах ⁸ почувствал силна болка за демоните и както се молел на колене, казвал следното: “Ти си Бог и ако поискаш, можеш да намериш някакъв начин да се спасят и тия нещастни демони, които, въпреки че са имали първоначално толкова голяма слава, сега имат всичката злоба и завист на света, така че, ако Ти не ни закриляше, биха унищожили всички хора”. И докато се молел така с болка, видял до себе си една кучешка глава с изплезен език да му се подиграва. Явно Бог е допуснал това, за да даде на монаха да разбере, че Сам Той е готов да ги приеме отново, стига да се покаят, но те сами не искат спасението си. Виждате ли, Адамовото падение бе поправено с идването на Бога на земята и с приемането от Него на човешка плът. Докато падението на дявола няма как да бъде поправено, освен ако той не се смири. Дяволът не се поправя, защото не желае. Знаете ли, колко би се радвал Христос! И човекът не се поправя само когато не желае.

- Отче, дяволът не знае ли, че Бог е любов и че го обича, а той въпреки това продължава да си върши своето?

- Че как да не го знае! Но оставя ли го гордостта? На всичко отгоре е и лукав. Сега се опитва да спечели целия свят. Казва си: “Ако имам повече последователи, Бог ще се принуди накрая да се смили над всичките Си творения и ще включи и мен в това число!” Така си мисли. Затова иска да придобие колкото може повече последователи. Виждате ли накъде бие? Казва си: “Имам толкова на моя страна! Бог ще се принуди да прости и на мен!” Без да се покае! И Иуда не направи ли същото? Знаел, че Христос ще освободи мъртвите от ада. Казал си: “Ще отида и аз преди Христа, за да освободи и мен”. Видиш ли лукавство? Вместо да поиска

⁷Авва Евагрий - б. изд.

⁸Този монах, както стана ясно по-късно, е бил самият старец Паисий - б. изд.

прошка от Христа, отишъл, та се обесил. И да видите, Божието милосърдие огънало дори смокинята, за да го възпре, но той свил краката си, за да не се опрат в земята. И всичко това, за да не отиде да каже едно “прости”. Страшно! Тъй и дяволът, началникът на егоизма, не казва “съгреших”, но постоянно се стреми да придобие все повече последователи.

Смирението обезсилва дявола

Смирението има голяма мощ и обезсилва дявола. То е най-силният шок за дявола. Където има смирение, дяволът няма място. А където не присъства дяволът, естествено е да няма и изкушения. Веднъж аскет мъчел един демон да каже “Светий Боже...”. Дангалакът изрекъл: “Светий Боже, Светий Крепкий, Светий Безсмъртний”, обаче не казал “помилуй нас”. Кажи: “Помилуй нас”! Не ще! Ако го беше казал, щеше да стане ангел. Всичко друго казва дангалакът, но “помилуй ме” не иска да каже, защото е нужно смирение. В това “помилуй ме” има смирение и душата получава великата Божия милост, която проси.

Каквото и да правим, необходими са смирение - любов - благородство. Нещата са прости. Ние ги правим трудни. Колкото можем, нека правим онова, което е трудно за дявола и лесно за човека. Любовта и смирението са трудни за дявола и лесни за човека. И един телесно немощен човек, който не може да върши духовни подвизи, може да победи дявола със смирението. За една минута човек може да стане ангел или дангалак. Как? Със смирението или с гордостта. Какво, да не би да са били нужни часове, за да стане Денница от ангел дявол? За секунди е станал такъв. Най-лесният път за спасение е любовта и смирението. Затова нека започнем от любовта и смирението и след това да напредваме и в другите подвизи.

Молете се, постоянно да радваме Христа и да притесняваме дявола, така и така му харесват мъченията и не желае да се разкайва.

Светският дух

Дяволът управлява суетата

- Отче, защо наричат дявола “светоуправник”? Наистина ли управлява света?

- Само това оставаше, дяволът да управлява света! Когато Христос казал за дявола “князът на този свят” (Иоан. 16:11), не е имал предвид, че дяволът е господар на света, а че господарува над суетата и заблудата. Тежко ни, ако Бог бе оставил дявола за господар на света! Обаче хората, които са отдали сърцата си на суетното и светското, живеят под властта на “светоуправниците на тъмнината от този век” (Еф. 6:12). Тоест, дяволът управлява суетата и хората, които са завладени от суетата, от “света”. Какво ще рече “космос”?¹ Нали ще рече - украшение, суетна украса? И тъй, който е завладян от суетата, той е във владение на дявола. Ако сърцето е поробено от суетния свят, тогава и душата остава недоразвита и умът помрачен. Тогава, макар и да прилича някой на човек, всъщност е духовен изрод.

Помисълът ми казва, че по-голям враг на душата ни дори от дявола е светският дух, защото в началото ни подвежда сладко, а накрая ни вгорчава во веки. Докато, ако можехме да видим самия дявол, щеше да ни обземе страх, и щяхме да се принудим да прибегнем към Бога и да си осигурим рая. В наше време много “свят”, т.е. светски дух, навлезе в света и този “свят” ще го унищожи. Хората приеха вътре в себе си “света” и изгониха от себе си Христа.

- Отче, защо не разбираме колко ни вреди светският дух и се увличаме от него?

- Защото светският дух навлиза в нас малко по малко, както таралежът влязъл в леговището на заека. В началото таралежът помолил заека да свре малко главата си в неговата дупка, за да не го вали. След това вкарал единия крак, после другия и накрая влязъл целият, и с бодлите си изкарал заека изцяло отвън. Така и светското мислене ни подмамва с малки отстъпления и лека-полека ни завладява. Злото напредва постепенно. Ако идваш изведнъж, нямаше да се подлъжем. Ако искаш да попариш една жаба, трябва малко по малко да я заливаш с гореща вода. Ако я залееш с цялата вода наведнъж, скача и бяга да се спаси. Докато ако я полееш с малко гореща вода, в началото малко ще се стресне и ще я отърси от гърба си, но после ще свикне. Ако я залееш с още малко, пак леко ще я отърси и лека-полека ще бъде попарена, без да го разбере. “Муре, жабо, като те заляха веднъж с гореща вода, ставай и се махай!” Не си тръгва. Надува се - надува се и след това бива попарена. Така прави и дяволът: попарва ни малко по малко, а накрая, без да го разберем, сме вече попарени!

Да се даде предимство на душевната красота

Душата, която се трогва от красотите на материалния свят, показва, че в нея живее суетният свят², затова бива привличана от творението, а не от Твореца, от глината, а не от Бога. Няма значение, че тази глина е чиста и в нея няма греховна кал. Когато сърцето бива привличано от светски красоти, които не са греховни, но си остават суетни, тя чувства светска временна радост, в която няма божествено утешение, няма вътрешно окриляване с духовно веселие. Когато обаче човек обича духовната красота, тогава душата му се изпълва и разхубавява.

Ако човекът и особено монахът познае вътрешната си грозота, няма да се стреми към външни красоти. В душата ни има толкова лекета, толкова петна, та дрехите си ли примерно ще гледаме? Перем дрехите си, дори ги гладим и сме чисти, а вътре в нас е... по-добре не питай! Затова, ако човек се загрижи за духовната нечистота в себе си, няма така педантично да почиства всяко най-малко петънце по дрехите си, защото те са хиляди пъти по-чисти от душата му. Но ако човек нехае за духовните отпадъци в себе си, тогава гледа

¹ На гр. език κόσμος означава “свят”, но също и “украшение”. Оттам произлиза и думата “косметика” - б. пр.

² Старецът има предвид това състояние, при което душата бива погълната от материалните красоти и гледайки ги, не прославя техния Създател, а остава само в тях и забравя Бога - б. пр.

най-старателно да почисти и най-малкото леке! Това, което е нужно, е той да насочи цялата си грижа към духовната чистота, към вътрешната красота, а не към външната. Да бъде дадено предимство на душевната красота, на духовната красота, а не на суетните красоти, защото и Господ ни е казал: "И целият свят не струва колкото една душа" (вж. Мат. 16:26).

Светски желания

Ако хората не възпират сърцето си от пожелания за материални придобивки, които не са съществено необходими (и дума да не става за плътски пожелания) и не събират ума в сърцето си, за да ги отдадат заедно с душата си на Бога, тогава ги чака двойно нещастие.

- Отче, винаги ли е лошо да желаеш нещо?

- Не, желанието на сърцето само по себе си не е нещо лошо. Но когато някакви неща, макар и не греховни, заемат част от сърцето ми, тогава те намаляват любовта ми към Христа. Затова такова желание също е лошо, тъй като чрез него врагът възпира любовта ми към Христа. Когато желая нещо полезно, например една книга, и тя заема част от сърцето ми, тогава това е лошо. Защо някоя книга да заема част от сърцето ми? Книгата ли ще желая или ще копнея за Христа? Всяко желание, колкото и хубаво да изглежда, е пониско от това човек да желае близост с Христа или с Пресветата Богородица. Когато отдам сърцето си Богу, нима е възможно Бог да не ми отдаде целият Себе Си? Бог търси сърцето на човека. "Синко, дай си мен сърцето" (Притч. 23:26). Ако човек отдаде сърцето си Богу, след това Бог му дава и това, което сърцето му желае, стига то да не му е във вреда. Сърцето не се разпилява само когато бива отдадено на Христа и само у Христа човек намира богато ответно въздаяние от божествена любов в този живот, а в другия, вечния - божествено веселие.

Трябва да избягваме светските вещи, за да не завладяват сърцето ни и да използваме прости неща, и то само колкото ни е потребно. Да се грижим обаче това, което ползваме, да е здраво и надеждно. Ако искам да използвам една красива вещ, отдавам цялото си сърце на тази красота и за Бога не остава нито едно парченце от сърцето. Минаваш през някое място и виждаш една къща с хубави мрамори, резби, украси; възхищаваш се от камъните, тухлите и оставяш сърцето си там. Или пък в някой магазин виждаш красиви рамки за очилата си и ги пожелаваши. Ако не ги купиш, оставяш сърцето си в магазина. Ако ги купиш, закачаш сърцето си да виси на тия рамки! Особено лесно биват ограбвани жените. Малко са онези, които не пилеят сърцето си по суетни неща. Искам да кажа, че с всички украшения, цветни и лъскави неща, дяволът ограбва богатото сърце, което имат. Някоя жена има нужда от чиния? Ще търси да намери чиния с нарисувани цветя по нея. Ще речеш, че ще прокисне яденето, ако чинията е без цветя. Някои "духовни" жени се трогват от по-сериозни украси: двуглав (византийски) орел и т.н. А после питат: "Защо оставам безчувствена към духовното?" Как да почувстваш, когато сърцето ти е разпиляно по кухненски шкафове и чинии? Нямаш сърце, останало е само парче месо, което бие в теб, тик-так, механично, като часовника, колкото само да се движиш! Защото малко сърце отива за това, малко за онова и за Христа не остава нищо.

- Т.е., отче, и тези прости пожелания са греховни?

- Тези пожелания дори и да не са греховни, са по-вредни и от греховните. Защото едно греховно пожелание някой път може да бъде осъзнато от човека, съвестта му да го осъди, тъй че да положи усилия, да се покае, да каже "съгреших, Боже мой". Докато тези "добри" пожелания не го тревожат. Мисли си, че всичко при него е наред. "Обичам доброто, обичам красивото, казва си, а и без това, нали Бог е сътворил всичко красиво." Да, но любовта му не се насочва към Твореца, а към творението. Затова е добре да отсичаме всяко пожелание. Когато човек полага усилия заради Христа и жертва това, което обича и прави нещо, което не обича (колкото и хубаво да е онова, което обича), тогава Бог му дава по-голямо утешение.

Преди да се очисти, сърцето е изпълнено със светски пожелания, на които се и радва. Когато обаче се очисти, започва да се измъчва от светските пожелания, отвращава се от тях и тогава радостите са духовни. Сърцето се очиства тогава, когато, човек се погнуши от светските пожелания. Преди да се погнуши, то бива привлечено от тях. Да, но ние не искаме ни най-малко да притесним ветхия човек в нас, искаме да следваме прищевките на ветхия човек. Но как тогава да станем последователи на Христа?

- Отче, когато се затруднявам да отсека някое свое желание, трябва ли да настоявам в борбата?

- Да, дори когато на сърцето ти му е мъчно, че не правиш онова, което му се харесва, не трябва да му се подчиняваш. Защото, ако се подчиниш, ще почувстваш една светска радост, а след това една тревога, която пак е светска тревога. Докато, ако не се подчиниш и сърцето ти се огорчи, че не си направил онова, което му харесва, а ти се радваш за това, тогава идва Божията благодат. А това е и целта - да придобием Божията благодат. Значи, за да придобиеш Божията благодат, трябва да бъдат отсечени пожеланията, макар и да са добри; да бъде отсечена собствената воля. Тогава човек се смирява, а след като се смири, идва Божията благодат. Когато сърцето се огорчи по светски, тогава ще се зарадва духовно. Нека, колкото е възможно, човек да се учи да избягва светските утешения, да извършва вътрешна духовна работа, за да получи божествена утеха.

Светските радости са веществени радости

- Отче, често светски хора казват, че чувстват една празнота, въпреки че имат всякакви блага.

- Действителната, истинската радост се намира в близостта до Христа. Ако се свържеш с Него чрез молитвата, ще почувстваш душата си пълна. Светските люде търсят радостта в насладите. Някои пък "духовни" хора я търсят в богословски разисквания, беседи и т.н. Но когато тези разисквания приключат, вътре в тях остава една празнота и се питат какво ще правят по-нататък. Дали дейностите, с които се занимават, са греховни, дали са неутрални - все същото е. По-добре да биха отишли да поспят, та на другия ден да са по-бодри на работата си?

Когато изпълняваме светските пожелания на сърцето, не идва духовна радост, а смут и тревога. Светската радост донася тревога и на духовните хора. Светската радост не е постоянна, истинска радост, това е една временна радост, за момента. Това е веществена радост, не е духовна. Обаче от веществените радости душата не може да почувства пълнота. Точно обратното, затлачва се с отпадъци. Когато почувстваме духовната радост, вече не желаем веществената. "С Твоя образ ще се насищам!" (Пс. 16:15) Светската радост не отморява, но повече натоварва и обременява духовния човек. Ако настаниш духовния човек в някой светски дом, той не може да намери там покой. А светският човек си въобразява, че намира покой, но всъщност се измъчва. Радва се външно, но вътре в себе си не е доволен, измъчва се.

- Отче, сред светския порядък човек се задушава.

- Хората се задушават, но и сами го желаят, както жабата бърза към устата на змията. Змията си стои на отсрещния край на водоема и постоянно гледа към жабата. Ако жабата се подлъже и погледне змията, тогава се наелектризира, става като зашеметена и с квакания бърза към устата на змията. После змията я ухапва и я отравя, за да не се съпротивлява. Тогава жабата пици, но и да я измъкнеш, вече е отровена и ще умре.

- Отче, защо хората се радват на светските хубости?

- Днешните хора не мислят за вечността. Себелюбието ги кара да забравят, че всичко земно един ден ще изчезне. Не са схванали най-дълбокия смисъл на живота. Не са почувствали от другите, от небесните радости. Сърцето им не трепва за нещо по-възвишено. Даваш на някого примерно една тиква. Казва си: "Каква хубава тиква!" Даваш му и ананас. "Ананасът има люспи", казва и го захвърля, защото никога не е опитвал. Или пък кажи на някоя къртица: "Колко е хубаво слънцето!" - тя пак ще се зарови в земята. Онези, които се чувстват добре във вещественния свят, приличат на глупавите пиленца, които кротко и безшумно си стоят в яйцето, без да се опитват да счупят черупката, за да излязат вън, да се порадват на слънцето (небесният полет към райския живот), но си остават неподвижни и умират в черупката на яйцето.

Светският дух в духовния живот

- Отче, понякога казвате, че еди-кой си човек гледа на нещата през европейската лупа, а не чрез източния дух. Какво имате предвид?

- Искам да кажа, че гледа с окото на европейец, според европейската логика, без вяра, по човешки.

- А кой е източният дух?

- “Восток востоков и сущии во тъме и сени”³ ...

- Тоест?

- Когато казвам, че някой е схванал източния дух и е оставил европейския дух, искам да кажа, че е оставил логиката, рационализма, и е схванал простотата и благоговението, защото това е православният дух, който е угоден на Христа: простота и благоговение. Днес у духовните хора често липсва простотата, светата простота, която възстановява и отморява душата. Ако човек не се отрече от светския дух и не започне да живее просто, т.е. ако не спре да мисли за това как ще го погледнат другите, какво ще си помислят за него, тогава той не се сродява с Бога, със светиите. За да се сроди с тях, трябва да заживее в духовното пространство. Колкото по-просто живее човек, особено в монашеското общежитие, толкова повече той се шлифова, защото биват изтрети подутините на страстите. В противен случай той гледа да създаде от себе си един лъжлив, престорен човек. Затова нека се постареем да хвърлим светския карнавален костюм, за да се уподобим на ангелите.

Знаете ли по какво се различават светските от духовните люде? Светските гледат да е чист дворът им. Не ги интересува дали вътре в дома им има боклуци. Изчистват двора и хвърлят боклуците вътре в къщата! Казват си: “Другите гледат двора, въщи не виждат”. Т.е. нека имам мръсотии в себе си, но не и вън! Желаят другите да ги хвалят. Докато духовните хора гледат домът да е чист отвътре. Не ги е грижа какво ще кажат хората, защото Христос живее в дома, в сърцето, не живее на двора.

Но понякога и духовни хора вършат дела на показ, по светски или по-точно казано, по фарисейски. Тези хора не мислят за това как да стигнат до рая, до Бога, а как да се покажат тук, че са добри. Лишават се от всичките духовни радости, макар че биха могли още от този живот да пребивават в райско състояние. Така те си остават земни хора. Опитват се да живеят духовен живот, но по светски начин. В себе си обаче те са празни, нямат Бога.

За нещастие, светският дух силно е повлиял и върху духовните хора. И след като духовни хора действат и мислят по светски, какво ли да правят светските? Казах на някои да подпомогнат децата на наркомани, а те ми отговориха: “Ако направим приют за наркомани, няма да ни дават никакви субсидии, затова ще направим старчески дом”⁴. Не казвам, че не е необходим и старчески дом. И още как! Но ако започваме с такива предпоставки, благодеянията ни биха били крушителни, а не спасителни! Не разбират, че светският успех е духовен неуспех.

Светският дух в монашеството

- Отче, мнозина ни казват: “Тук, в манастира живеете като в рай”.

- Молете се, да не изгубите другия рай. Бих бил доволен, ако светските хора се впечатляваха от вашето духовно развитие, а самите вие да не осъзнавате положителното впечатление, което предизвиквате у другите (именно поради това, че се развивате духовно), нито да се стремите към това⁵, но да става от само себе си, вътрешно и по естествен начин. Стремете се да не се губите в празни неща, за да не загубите Христа. Старайте се колкото можете да придобивате монашески дух. Живейте духовно като монахини; не забравяйте Христа, за да ви помни и Той. Нямам за цел да ви огорчавам, но да ви помагам и подкрепям. Старайте се да разграничавате светския дух, който, навлизайки в монашеството, огорчава Самия Христа. Отхвърляйте този дух като чужд на монашеството.

³ “Посети ни свише нашият Спасител, Изток на изтоците и стоящите в тъмнина и сянка намерихме Истината, защото ето от Дева се роди Господ”, ексапостиларий на Рождество Христово - б. изд.

⁴ В Гърция има богати хора, които дават според възможностите си субсидии за построяването и работата на старчески домове и детски приюти, но за домове, където могат да бъдат приемани и лекувани наркомани, никой не е склонен да оказва помощ - б. пр.

⁵ Т.е. хората да се впечатляват от духовното им развитие - б. пр.

За съжаление светският дух от света е навлязъл и в много манастири, защото някои съвременни духовни наставници направляват монашеството по светски канали и така душите не биват ръководени към отеческия дух на благодатта. Виждам днес в манастирите да владее един антиотечески дух: не възприемат доброто, светотеческото, т.е. не живеят по примера на светите Отци, а в името на послушанието и на отсичането на собствената воля изравняват със земята духовните висоти, изпълнявайки същевременно прищевките на светската си воля. По този начин те не напредват духовно, защото са приели в монашеското си общежитие и изкустителя, светския дух. Нямаме право да тълкуваме Божиите заповеди, както ни е угодно, нито имаме право да променяме монашеството, както на нас ни се иска. Друго нещо е да признаваме слабостта си и да просим смирено Божията милост. Най-голямото зло според мен е това, че някои считат именно този светски дух за прогресивен. А би трябвало да го почувстват като падение и да го повърнат, за да се очистят духовно и незабавно след това ще дойде Светият Дух. Светият Дух е Който освещава, дава пълнота и укрепява душите.

Има и такива, които казват: "Трябва да проявим своята култура". Коя култура да проявим? Светската култура ли? Редно е ние като монаси да проявим духовната си култура, духовния прогрес. А къде е духовният прогрес? Да не стане тъй, че да надминем светските хора в светския прогрес. Този прогрес измъчва светските хора, а колко повече монасите! Ние трябва да се движим с голяма духовна скорост, та и светските хора нещо да направят. Ако ние правим същото, което прави и един благочестив мирянин, това пак не им помага, защото и без нас си имат като пример благочестивия мирянин. Ние трябва да ги надминем. Монахът не трябва да има за цел да се отличи с някакъв светски прогрес. Това е обида за монашеството. Монахът, който разсъждава по светски, явно е сбъркал своя път - тръгнал е към Христа, а душата му върви към света. Когато светският прогрес в монашеството се счита за напредък, тогава то достига до духовно разложение.

Колко неща се губят в монашеството, както и в света се губят честта, уважението, и ги наричат отживелици! Затова толкова ме боли, че не издържам. Иде ми да хвана гората. Човек, който не е имал никакви по-висши духовни преживявания, не се и притеснява особено за своя духовен живот, който живее по някакъв свой си начин. За някой друг ⁶ обаче, който се принуждава да живее по този начин, знаете ли какво мъчение е? Ако Христос ме удостои да живея както искам, т.е. по монашески, и да умра по юнашки, бих считал това като смърт на първата линия на фронта. Струва си в наше време човек да умре, да изповяда своята вяра, да се жертва само за това - да не бъдат хулени светите Отци.

Да помислим малко за преподобните Отци, които четем постоянно, къде са живели и как са живели? Господ е казал: "Лисиците имат леговища, и птиците небесни - гнезда; а Син Човеческий няма де глава да подслони." (Мат. 8:20; Лук. 9:58). Страшно! И виж, как са се стараели да подражават на Христа, живеейки в пещери! Но са чувствали Христовата радост, защото във всичко са подражавали на Христа. Цялото им усърдие е било насочено натам. Светите Отци направили от пустинята духовно селище, а ние днес я правим светско селище. Христовата Църква бяга в пустинята да се спаси, а ние превръщаме пустинята в светско селище, и от това хората се съблазняват и остават без подкрепа, нямайки на какво друго вече да се опрат. Мисля, че в тези трудни времена това е най-голямата опасност, която преживяваме. Днес трябва да живеем още по-монашески, за да имаме божествени сили, но за жалост се влияем от светския дух и отслабваме. Т.е. изгонваме духа и остава трупът.

Днес има монаси, които външно живеят монашески. Не пушат, водят чист живот, четат Добротолюбие, постоянно цитират светите Отци. Т.е., подобно на онези миряни, които не лъжат, осеняват се с кръстното знамение, ходят на църква и когато пораснат, внимават малко повече за нравствеността си, и си мислят, че това е всичко. Така и външният порядък в някои манастири привлича миряните. Но когато опознаят монасите, които живеят там, виждат, че не се различават от светските хора, защото във всичко се съобразяват със светския дух. Ако пушеха, четяха вестници, говореха за политика, щяха да ги отбягват като светски и нямаше да има вреда за монашеството.

Когато монахът отслабне духовно, с какво би впечатлил мирянина? Ако оставим бутилката със спирт отворена, той губи цялата си сила. Нито убива микробите, нито ще пламне, ако го запалиш. А ако го сложиш в спиртника, ще развали и фитила. Така и монахът, ако не внимава над себе си, прогонва от себе си Божията благодат и му остава само схимата. Става като спирта, който е изгубил силата си. Не може да изгори дявола.

⁶ Т.е. някой, който има в опита си по-възвишени духовни преживявания и е с развита духовна чувствителност - б. пр.

“Светлина за монасите са ангелите, светлина за миряните са монасите!”⁷ Така престават да бъдат светлина. Знаете ли колко катастрофално е светското мислене? Ако духовното се изгуби от монашеството, тогава в него не остава нищо. Защото, “ако солта изгуби сила, с какво ще се направи солена” (Мат. 5:13); след това дори и за тор не става. Отпадъците стават за тор, а солта не може. Ако я сложиш на някое растение, ще го изгори. Днес е време, когато монашеството трябва да сияе. При това разложение сега е нужна “солта”. Ако в манастирите няма светско мислене, а се живее духовно, това би бил най-големият им принос за обществото. Няма да е нужно нито да говорят, нито да вършат други дейности, защото ще говорят с начина си на живот. Светът днес се нуждае именно от това.

Видяхте ли и католиците докъде я докараха? Спомням си, когато преди години бях в манастира “Стомион”, в Коница, някой ми донесе част от вестник, където пишеше, че триста монахини протестирали, защо да не могат да отидат на кино да гледат някой филм, защо облеклата им да са до долу, а не до коляното. Толкова се възмутих, когато го четох, че си казах: “Защо пък сте станали монахини в крайна сметка?” И накрая пишеше, че са захвърлили расата. Въпреки че според начина им на мислене все едно, че и преди това са ги били захвърлили. Друг път видях една католическа монахиня, която по нищо не се различаваше от светска жена. Изпълняваше уж мисионерско дело, а беше съвсем... като някои много светски девойки. Нека не позволяваме и при нас да навлезе този европейски дух, да не стигнем и ние до там.

- Отче, струва ми се трудно да изоставя светското мислене.

- Не е трудно, нужно е бодърстване. Непрестанно мисли за това, което е казал свети Арсений Велики: “Заради какво си излязъл от света?”... Ние забравяме защо сме дошли в манастира. Всички започват горе-долу добре, но не всички завършват добре, тъй като забравят, защо са отишли в манастир.

- Отче, казахте, че светският дух навлиза в монашеството и се губи духовното. Ще се запази ли верният дух на монашеството?

- Това е една буря, но Бог няма да ни изостави.

- Отче, мина ми този помисъл: “Съществуват ли още монашески братства, които живеят духовно?”

- Оставаше и да няма. Тогава Света Богородица щеше под конвой да ни отведе в затвора... Има монаси, които живеят много духовно, безшумно. Има такива души във всеки манастир, във всяка епархия и т.н. Именно тези редки души затрогват Бога и Той ни търпи.

Светският дух е болест

Най-важното днес е човек да не се приспособява към този светски дух. Това би било равносилно на изповядване на вярата ни. Нека се стараем, доколкото можем, да не се поддадем на това течение, да не се повлечем по този канал. Хитрите риби не се хващат на куката. Виждат стръвта, разбират, че е стръв, отдалечават се от там и се спасяват. Докато другите виждат стръвта, бързат да я захапят и хоп, улавят се! По същия начин и светът има свои примамки и улавя хората. Те се привличат от светския дух и попадат в неговата уловка.

Светското мислене е болест. Както човек избягва някоя болест, така трябва да избягва и светското мислене във всичките му проявления. Да се отчужди от духа на светския прогрес, за да напредва духовно, да бъде здрав духовно и да се радва с ангелска радост.

⁷Св. Иоан Лествичник. “Лествица”, слово 26 - б. изд.

Несправедливостта е голям грях

Неправдата събира върху себе си Божия гняв

Велико нещо е човек да има Божието благословение! Това е богатство! Това, което е благословено, пребъдва и не се руши. Това, което не е благословено, не остава дълго. Несправедливостта е голям грях. Всички грехове имат смекчаващи вината обстоятелства, несправедливостта обаче няма такива. Тя събира върху себе си Божия гняв. Страшно нещо! Тези, които вършат несправедливост, събират огън върху главите си. Виждаш ги как вършат някоя неправда, а после умират техни близки хора, но те не отдават значение. Как хората да имат напредък при толкова много несправедливост? Вършат си тяхното, дават права на дявола и затова после биват подложени на изпитания, постигат ги болести и т.н. И после ти казват: "Моли се за мен, за да оздравея".

Повечето злини, които се случват с хората, са плод на несправедливост. Когато например някои натрупват състояние чрез неправда, един малък период живеят като царски синове, а после дават по лекари всичко, което са събрали. Какво се казва в псалом? "Малкото у праведника е по-добро от богатството на много нечестивци". (Пс. 36:16). На вятъра събират и вятър го пилее. Каквото са събрали, се стопява, всичко се разпилява. Рядко и на малцина се случва болестите, провалите и т.н. да са Божие изпитание ¹. Такива хора ще имат чиста отплата от Бога. В тези случаи по-късно те обикновено стават по-богати, отколкото са били, както някога праведният Иов. И мнозина от покойниците, чиито тела остават неразложени в гроба, са извършили приживе някоя несправедливост ².

Несправедливият се измъчва

Несправедливо постъпващият, но и изобщо всеки виновен, когато не потърси прошка, бива измъчван от съвестта си, а освен това и от негодуванието на човека, когото е онеправдал. Защото ако онеправданият не му прости и има ропот в сърцето си срещу него, тогава несправедливият силно се мъчи и терзае. Не може да спи спокойно. Като че ли го удрят вълни и го размятат насам-натам. Чудно е това как той бива известяван вътрешно за негодуванието на своя ближен! Така и ако човек обича някого и има хубави мисли за него, другият бива известен вътрешно за това. Това става и в случая с несправедливия. Възмущението и негодуванието на онеправдания направо го съсипват. Дори и да е далеч, било в Австралия, било в Йоханесбург, не може да намери покой, когато поради него душата на другия негодува.

- Отче, а ако несправедливият е безчувствен?

- Мислиш, че безчувствените не се измъчват ли? Най-много да прибегнат до някое развлечение, за да се самозабравят. Възможно е също онеправданият да е простил на виновния, но в душата му да е останало малко негодувание. Тогава и той самият се мъчи до някаква степен, но виновният се измъчва много по-силно от негодуванието на другия. Обаче ако виновният поиска прошка и онеправданият не му я даде, тогава пък той се измъчва. Няма по-палещ огън за душата от вътрешното горене на съвестта. Още в този живот душата бива мъчена и просяждана от "незаспиващия червей", но още повече в другия, вечния живот ще бъде разяждана от него. И това ще стане, ако човек не се покае в настоящия живот и не възмезди хората за несправедливите си дела, макар и да стори това само с доброто намерение, ако не е възможно по друг начин.

Спомням си колко много се измъчи в края на живота си един адвокат, който бе извършил много неправди. Упражняваше своята професия в един район, където живееха много животновъди. Там естествено се случваше земеделците често да понасят щети от животните. При това много от пастирите прибегваха до този адвокат, защото с лукави аргументи убеждаваше и агронома, и съдията. Така горките земеделци много

¹ Т.е. причината за тези беди да не са неразказани и неизповядани грехове и неправди - б. пр.

² На Света Гора и въобще в Гърция останките на починалите 3-4 години след смъртта се вадят от гробовете, измиват се и се съхраняват в направени за целта костници. Ако тялото на починалия не е разложено, то той отново бива заравян в гроба и над него четат молитви за упокоение - б. пр.

често не само не получаваха обезщетение за щетите по посевите им, нанесени от стадата, но си отваряха по-голяма беля. Всички познаваха този адвокат и никой честен човек не ходеше при него. Забележете, дори какво посъветвал тамошният изповедник един благочестив овчар. Този овчар имал едно малко стадо и една кучка. Веднъж когато кучката родила, той раздал малките и оставил при себе си само майката. По същото време се изгубила една овца, която оставила малко агънце, което още бозаело. Понеже нямало майка, то тичало след кучката и бозаело от нея, а тя също чувствала облекчение. Така двете животни свикнали и се намирали едно друго. Горкият овчар, колкото и да се опитвал да ги раздели, те все се събирали. Понеже овчарят бил благочестив човек, помислил да пита духовника дали в крайна сметка месото на агнето става за ядене или не. Изповедникът, имайки предвид и бедността на овчаря, помислил малко и му казал: "Това агне, чедо мое, не бива да се яде, защото е бозало от кучката, но знаеш ли какво ще направиш? Понеже всички останали овчари ходят при еди-кой си адвокат и му дават подаръци агнета и сирене, занеси му и ти това агне да го изяде. Само той може да го яде, защото всички хора знаят, че е несправедлив". Когато този несправедлив адвокат вече остарял и паднал на легло, с години бил мъчен от кошмари и не можел да спи. Получил и хемиплегия³, та не можел и да говори. Изповедникът се опитал да направи тъй, че поне да напише греховете си, но адвокатът бил изгубил и контрол над тялото си, та се наложило да му чете молитвата на седемте отроци над немощни и неспящи, за да затвори малко очи и да поспи. Прочел му и заклинателни молитви, за да се успокои малко. Така се и поминал и нека се помолим Бог наистина да го упокои.

- Отче, мнозина вярват, че са им направили магия. Имат ли сила магиите?

- Ако у човека има покаяние и се изповядва, магиите нямат сила над него. За да хване магията, човек трябва да е дал някакво право за това. Някого да е онеправдал, да е обидил примерно някоя девойка и т.н. Тогава ще трябва да се покае, да поиска прошка, да се изповяда и да поправи това, което е направил. Защото иначе, дори всички свещеници да се съберат да му четат заклинателни молитви, магиите няма да се развалят. Но и да не са му направили магия, само гневът на онеправданата душа е достатъчен той да се измъчва.

Съществуват два вида несправедливост, веществената и нравствената. Веществената е, когато някой онеправдава някого в материално отношение. Нравствена е, когато например някой излъже някоя девойка; а ако тя е и сирак, тогава слага на душата си пет пъти по-голям товар. Знаете ли как по време на война куршумът гони безнравствените? Там ясно виждаш Божията правда и Божията закрила. Войната не търпи безчестие и безнравствения човек го намира куршум. Веднъж нашите две роти отиваха да сменят един батальон. Междувременно обаче ни нападнаха и влязохме в бой. Спомням си от оня батальон един, който предишния ден бе извършил нечестие - бе изнасилвал една бременна жена, горката. Та в онази битка само той беше убит! Наистина страшно! След това всички казваха: "Какво животно, получи си заслуженото!" Особено тия, които лукавстват, които гледат да се измъкнат от тук, да се изплъзнат от там, накрая точно те биват убити. Забелязано е, че тия, които имат силна вяра и живеят честно и благочестиво, честното им тяло бива запазвано от вражеския огън повече, отколкото, ако биха носили частица от Честния Кръст.

Неправдата тегне и над потомците

- Отче, когато дойдох да стана монахиня, родителите ми се отнесоха несправедливо с мен. Мога ли да потърся това, което ми се полага по закон?

- Не, не подобава.

- Страхувам се да не ги постигне някое зло заради неправдата.

- Да, ето това е чисто любочестие! Ако аз бях на твоё място, бих им казал: "За себе си нищо не желая, но онази част, която ми се полага, бих искала да раздадете със собствените си ръце на бедните. Дайте първо на бедните наши роднини. Казвам ви това, за да не би Божият гняв да постигне децата ви". Защото понякога се случва бащата да се загрижи за душата си и да даде някакви средства, например за някой приют, а на детето си нищо да не остави.

³Парализация на едната страна на тялото - б. пр.

В едно семейство може бабата или дядото да са вършили неправди и те самите да са добре, но децата или внуците им да страдат. Разболяват се и се принуждават да изхарчат по лекари всичко, което е събрано с неправда, за да заплатят за своите деди. Веднъж на едно мое познато семейство се случиха много изпитания. Започна се от главата на семейството с тежка болест, която го остави неподвижен за няколко мъчителни години и после умря. След това почина жена му, а после едно след друго и децата му. Наскоро почина и последното пето дете. Бяха много богато семейство, а станаха последни бедняци, понеже продаваха имуществото си, за да плащат на лекарите и да покрият различните разноски. Чудех се за това семейство: "Как така им се случват толкова болести и нещастия"! Относно членовете от семейството, които познавах, явно не ставаше въпрос за добрия случай, тоест, Бог да ги изпитва като Свои избраници, но по-скоро тук действаша духовните Божии закони. За да съм по-сигурен, постарях се да науча от уважавани старци от техния край нещо за тях и разбрах следното: Този човек бил наследил добро състояние от баща си, но впоследствие го увеличил чрез неправди. Например, ако някоя вдовица му поисквала заем, за да ожени дъщеря си, и щяла да му го върне при вършитба, той в замяна ѝ искал парцел земя, и тя от немай-къде му го давала. Друг му поисквал заем, за да изплати дълга си към банката и щял да му го върне при събирането на памука. Той пък му искал някоя нива, и онзи, притиснат от нуждата, за да не го погне банката, от немай-къде му я давал. Друг му искал малко пари назаем, за да плати на лекарите, а той искал да му даде кравата си. Клетникът от немай-къде му я давал. По този начин насъбрал едно голямо състояние. Обаче всичкият ропот на наболелите човешки души ударил не само по него, но и по жена му и дори по децата му. Така се задействали духовните закони и с тях се случило същото, тоест, за да платят на лекарите и разходите по болестите, нещастията и т.н., продавали от немай-къде имуществото си и от много богати станаха бедни и един по един всички си заминаха. Бог естествено ще ги съди според голямата Си любов и справедливост - както подобава всекому. Другите, които се намирали в нужда и се принудили да продадат каквото имали, за да се разплатят с лекари и т.н., и обеднели, също ще бъдат възмездени според неправдата, която са понесли. Разбира се, и несправедливите, претърпявайки такива нещастия, изплащат дълговете си пред Бога.

Онзи, който ни онеправдава, е наш благодетел

- Отче, как да гледаме на човека, който постъпва с нас несправедливо?

- Как да гледаме на него ли? Като на някой наш голям благодетел, който внася на наше име влогове в Божиата каса. Прави ни богати във вечността. Това малко ли е? Не обичаме ли нашия благодетел, който и да е той? Не сме ли му благодарни? Така и този, който ни онеправдава, нека го обичаме и да сме му благодарни, защото е наш благодетел за вечния живот. Несправедливите сами себе си онеправдават за вечността, а тези, които с радост понасят неправдата, биват оправдани във вечността.

Един благочестив човек, глава на семейство, бе подложен на много несправедливости в работата си. Беше обаче много добродушен и всичко понасяше безропотно. Дойде веднъж в моята колиба и ми разказа всичко. Пита ме след това: "Какво ме съветваш да правя?" "Тъй да правиш, казвам му, да се осланяш на Божиата справедливост и на Божието възмездие и да търпиш. Нищо не се губи. По този начин спестяваш в Божиата каса. В другия живот със сигурност ще имаш да получаваш заради тия изпитания, които търпиш. Но да знаеш, че добрият Бог и в този живот възнаграждава онеправдания. Ако не винаги самия него, то със сигурност неговите деца. Бог знае какво върши. Той има промисъл за Своето творение". Ако човек има търпение, нещата си идват на мястото. Бог всичко устройва. Необходимо е обаче търпение и то без логически разсъждения. След като Бог всичко вижда и следи за всичко, човек трябва изцяло да предаде себе си на Бога. Виж Иосиф, който мълчал, когато братята му го продавали за роб (вж. Бит. 37:20 и по-нататък). Можеше да каже: "Аз съм техен брат". Обаче нищо не проговорил, а след това Бог проговорил и го направил цар. Но ако човек няма търпение, тогава това е мъчение - иска му се нещата да стават както на него му харесва, както на него му е удобно. И естествено нито намира покой, нито нещата се случват така, както той иска.

Ако човек в този живот претърпи несправедливост от хората или от демоните, Бог не се безпокои за него, защото душата на този човек получава награда. Много често обаче казваме, че ни онеправдават, а всъщност ние постъпваме несправедливо. Тук е нужно внимание, за да видим самите ние в какво сме виновни.

“Комуто данък - данък...” (Рим. 13:7)

- Отче, когато купуваме нещо за манастира, някои не искат да ни издадат касова бележка ⁴. Как да постъпваме?

- Касова бележка изисквайте винаги, а вие ограничете собствените си изисквания. Ограничете нуждите си и извършвайте само необходимите строежи и ремонти. Аз тъй бих постъпил. А Бог ще изпрати каквото трябва. Ако ние, монасите, приемаме да не ни издават касова бележка, правим тъй, че и другите да грешат. Казват си: “След като и манастирите постъпват така...” Ако ние, които желаем да пазим заповедите, правим тъй, знаете ли каква съблазън ставаме? “Комуто данък - данък”, се казва в Писанието. Аз когато изпращам писмо по някой човек, а не по пощата, пак си слагам пощенските марки. Светските хора намират оправдания за себе си, но ако и манастирите постъпват така нечестно, тогава Евангелието бива загърбено... Когато не отдаваме материалното, въпреки евангелските слова “който иска да ти вземе ризата, дай му и горната дреха” (вж. Мат. 5:40), проповядваме противното, а после светските хора оправдават с това своите падения. Гледат да намерят нещо, с което да успокоят съвестта си. Нека бъдем внимателни, защото няма да имаме оправдание в съдния ден. Целта е да се обезпечим преди всичко духовно, а не само материално. Когато поради някаква причина не ви издадат касова бележка, считайте го за духовна щета.

- Отче, случва се понякога някой да даде някаква малка сума като дарение, а да поиска квитанция за по-голяма сума. Какво да правим?

- Да му кажете: “Няма да ви издадем квитанция за по-голяма сума. Ако не сте съгласен така, ще ви върнем парите, може би някъде другаде ще могат да ви обслужат”. Не се заразявайте от такива болести.

- Отче, един от майсторите ни работници поиска да го уволним от манастира, за да се запише в касата за безработни, а да продължи да работи за нас.

- В никакъв случай, не е правилно! Човек ако има малко съзнание, няма да направи това! Не подобава на манастир да върши такива работи! За предпочитане е дори манастирът да е в нужда, да плати двойна заплата на майстора, за да не извърши това. Защото е тежък грях! Благословието носи благословение, а неправдата води до катастрофа. В това бъдете много внимателни. Изобщо не се и пазарете с майсторите. Затова после стават пожари и други поразии по манастирите. Един обикновен чиновник полага клетва да върши честно работата си ⁵. Ние като монаси даваме не такава, а двойна клетва, защото обетите, които даваме, са духовни и ако ги нарушим, грехът ни е двойно по-голям. Гледайте да пазите равновесие, да сте по-различни от светските хора. Гледам как се издува една гнойна рана. Ще се спука и ще се очисти. Бог не дава Своята благодат за такива греховни действия, в противен случай все едно помага на дявола. Гледайте да има искреност, честност. Това положение прилича на пиян човек, който залита. Нима това състояние може да продължава дълго? Божият гняв ще се излее. Ще трябва да се явим на изпити. Първо ще бъде разделено златото от медта. После пак ще се види колко карата злато е всеки от нас.

Светът живее в лъжа. Хората се превръщат в лъжци. Изфабрикували са си някаква друга съвест. Аз не мога да стана лъжец, да променя себе си само защото обществото изисква това. По-добре да се мъча. Нужно е внимание, за да не влезе човек в тези светски релси.

Но и цялата икономическа система, която днес съществува, въобще не е благоприятна. Хората се принуждават да обявяват по-малко приходи и т.н. Скарах се на някои от данъчните чиновници, които бяха вярващи хора: “Какво правите, им казах. - Та запазете и малко квас. Имам предвид много случаи! Отива един в данъчното и казва: “Имам приходи - един милион”. Данъчният му записва три милиона приходи, защото има някои, дето казват само една трета от приходите си, и по този начин ги хващат всички. Да, но ако има поне един добросъвестен, а вие така го мачкате, утроявайки приходите му, принуждавате го да стане крадец. С други думи, вместо да помогнете положението малко да се пооправи, вие вършите обратното”. “Не

⁴ Т.е. продават стоката с отстъпка, но и сами укриват продажбата от данъчните органи, не издавайки касова бележка, и “спестяват” държавния данък върху дадената стока - б. пр.

⁵ Държавните служители в Гърция полагат клетва за честното изпълнение на своите задължения - б. пр.

разбираме кога ни казват истината”, отговарят ми. “Ще разберете, казвам им, ако живеете духовно. Тогава ще можете да имате тази разсъдливост, че да ги различавате. Бог ще ви известява и ще разбираше”.

Как светът е затънал в лъжа

Злобата на хората е преминала всякакви граници. Гледат кой кого да измами. И когато измамят някого, считат това за успех. Наистина, как тъй светът е затънал в лъжа! Всичко, което се произвежда, е фалшиво. А между другото клетите, вземат повече пари, отколкото вземаха старите. Изобщо, всичко офалшивиха. Веднъж един човек ми донесе домати за разсад. Всеки корен беше в малка торбичка, в нея едра пръст, чернозем, едър пясък, за да задържа влагата. Мързи ги да ги полеят малко! Нито тор сложили, само отгоре-отгоре поръсено като с черен пипер! И естествено, когато ги извадих от торбичките, целите им корени бяха изгнили. Сложих им още един пласт пръст, за да покарат нови корени.

А как мамят хората! Да видите, бяха ми донесли една голяма кутия със сладки. “Ще я отворя, казах си, когато дойде някоя голяма група. Няма да я отварям сега, да не я полазят мравки”. Един ден се събраха доста хора; пресметнах, че ще стигнат даже и ще останат. Като я отворих, що да видя: оттук - стиропор, оттам - стиропор... а мястото за сладките беше ей толкова малко. Всичко друго беше празно! Друг път ми донесоха една лъскава кутия със сладки, вързана с панделка. “Ще я пазя, рекох си, за децата от Атониадата ⁶. И в крайна сметка в нея имаше стар и твърд локум! Аз обаче не мога да черпя с такъв твърд локум.

- Отче, не разбират ли, че това е неправда?

- Считат това за успех. Защото сега грехът е на мода, а несправедливостта се счита за съобразителност. За нещастие светският дух въвлече ума в лукавство, и онзи, който онеправдае ближния си, смята това за успех. Окачват му и титла: “Този е дявол, съумява да се оправи”, а всъщност вътрешно бива измъчван от малкия ад, от гласа на съвестта.

Справедливият има Бога на своя страна

Днес не всички хора могат да намерят място в този свят. Ако някой пожелае да живее честно и духовно, не намира място в света.

- А, защо, отче, да не намира място?

- Когато човек е чувствителен, а се намира в едно жестоко обкръжение и правят живота му черен, как да издържи? Или трябва да ругае и сквернослови и т.н., или да се махне. Но не може да се махне, защото има нужда да живее. Работодателят му казва: “Имам ти доверие, защото не крадеш, трябва обаче да слагаш и развалено сред хубавото. Сред хубавите бали сено трябва да сложиш и изгнили!” Поставя го даже за началник, за да го задържи, но той трябва да постъпва така, защото в противен случай ще го изхвърлят от работа. Започва горкият да не може да спи, да взема приспивателни. Знаете ли какво теглят горките хора? С какви трудности, с какви насилия се сблъскват мнозина на работата си от началниците си? Почерният им живота. Да напуснат работа? Имат семейство. Да останат? Мъки. Ни тъй, ни инак. Ще му се на човек да се пръсне. Търпи, понася, бори се.

Другиму пък оставят да върши цялата работа, а колегата отива само за да получи заплатата. Познавам един, който беше директор някъде си. Когато правителството се смени, назначиха друг директор от управляващата партия, който даже техникум не беше завършил. Направиха го директор, но не знаеше да върши работа, и така не можаха да преместят на друго място предишния. И тъй, какво да правят? Слагат в същия кабинет и второ бюро! Работата я вършеше старият директор, а новият само седеше - цигари, кафе, мухабет... Съвсем безсрамен! Пък и не му сечеше много пипето, говореше, каквото му хрумне, а после отговорността паднаше върху стария директор. Докато накрая се принуди да се махне, горкият. “Може би трябва да ида някъде другаде? Мястото е малко, не се събират две бюра. По-добре ти стой тук”, тъй му казал и станал, та си

⁶ Светогорската духовна семинария, основана през 1753 г. - б. пр.

тръгнал, защото онзи му бе направил живота черен. И не са ден и два. А да имаш всеки ден един такъв на главата си е мъчение!

Справедливият човек обикновено бива изблъскван на последно място или го оставят съвсем без място. Онеправдават го, мачкат го, така да се каже - през трупа му минават. Но колкото хората го блъскат надолу, толкова Бог го издига нагоре като коркова тапа. Нужно е обаче човек да има огромно търпение. Търпението прави много неща ясни на своето време. Онзи, който иска да живее добродетелно и да е честен в своята работа, бил той обикновен работник или търговец, или каквото и да било, трябва да знае, че когато започне работа, рано или късно ще стигне до момент, в който, ако примерно държи магазин, няма да има пари да плати дори наема за магазина, за да дойде след това Божието благословение. Нека обаче не тръгва с идеята: "Ако стигна до там, после ще имам клиента"! Нека няма това на ум, защото тогава Бог не ще му даде. Но нека си каже: "Ще живея по Бога, няма да върша несправедливости, което струва петдесет, ще кажа - петдесет струва, което двеста - двеста". Тогава Бог няма да го остави. Между-временно това, което той продава за петдесет, друг ще продава за петстотин и ще забогатее. Накрая обаче измамникът ще стигне дотам, че да няма с какво и наема си да плати и ще затвори магазина, защото хората ще го разберат, докато лека-полека честният няма да може да смогва от клиента и постоянно ще взема работници! Но в началото ще бъде изпитан. Добрият бива изпитван в ръцете на лошите; минава през дарак⁷.

Когато човек върви с дявола, с лукавство, Бог не благославя делата му. Когато хората вършат нещо с лукавство, то няма сполука. Може да изглежда, че сякаш преуспява, но в края на краищата ще се провали. Главното е с каквото и да се захваща човек, да търси първо Божието благословение! Когато някой е справедлив, има Бога на своя страна. А когато има и малко дръзновение пред Бога, тогава стават чудеса. Когато човек постъпва според Евангелието, има право на Божията помощ. Ако живее според Христа, тогава има право на тази помощ. Това е основата на всичко. Оттам нататък за нищо да не се страхува. Единствено важно е това Христос, Света Богородица и светиите да са доволни от всяко наше действие и тогава ще имаме благословията на Христа, на Света Богородица и на светиите. И тогава Светият Дух ще почива върху нас. Честността на човека е най-ценното Честно дърво. Ако човек не е честен, дори и част от честния Кръст да носи на себе си, все едно нищо не носи. А друг даже и да не носи част от честния Кръст, ако е честен, получава Божията помощ. А ако носи и частица от Честния кръст, тогава!...

Справедливият и в този живот получава награда

Виждал съм души, които са били онеправдани, но с добри помисли са изтърпели неправдата и благодатта се излива над тях още в този живот. Преди много години ме беше посетил един благочестив християнин, прост и добродушен, и ме попроси да се помоля Христос да просвети децата му, та когато пораснат, да не възроптаят срещу роднините му заради голямата неправда, която бяха извършили спрямо него. И ми разказа случая. Както забелязах, този човек наистина беше човек Божий. Беше най-големият брат сред петте деца в семейството му и след внезапната смърт на баща му станал като добър баща за братята си. Работил здраво, придобил и друго имущество, земи и т.н., задомил и двете си сестри. Оженили се и другите му братя и взели всичките хубави земи, маслиненни гори и т.н., а на него оставили ония, които били негодни, неплодородни, пясъчливи. Накрая се оженил и той и се сдобил с три деца. Разбира се, беше възрастен и се притесняваше за децата си, да не би когато пораснат и разберат за неправдата, да възроптаят. Казваше ми: "Не се притеснявам за несправедливостта, защото чета Псалтира. Една катизма⁸ следобед и две катизми, преди да се съмне. Почти съм го научил наизуст. В никой псалом не се казва, че несправедливите са успели в нещо. Докато за справедливите Бог промисля. Аз, отче, не съжалявам за земите, които изгубих, но ми е жал за братята ми, които погубват душите си". След това този благословен човек си тръгна и отново ме посети много радостен след около десет години, и ме пита: "Помниш ли ме, отче, помниш ли ме?" "Да", казах му и го попитах как вървят нещата. "Сега станах богат", отговаря ми. "И как стана богат, брате?" "Ей на, онези негодни ниви, пясъчливите, получиха висока цена, защото бяха до морето. Този път дойдох да ми кажеш

⁷ Съоръжение, ръчно или механично, с което се чепка и чисти вълната, преди да се напреде - б. изд.

⁸ Псалтирът се състои от 150 псалми, които са разделени в двайсет т.нар. "катизми" за богослужебни цели - б. пр.

какво да правя с многото пари, които имам”. “Подсигури децата си с една къща и запази някакви пари за учението им, докато се наредят”. “И за децата си имам, казва ми, и пак са много”. “Дай първо на твои бедни роднини, а после и на други бедни”. “Дадох, отче, и пак са много”. “Дай да ремонтират храма в селото ви и за параклисите наоколо”. “Дадох, но пак са много”. Тогава му казвам: “Ще се моля да те просвети Христос, за да вършиш благодеяния там, където има най-голяма нужда”. След това го попитах: “Какво правят братята ти? Къде се намират?” Разплака се и с хълцания ми отговори: “Не зная, отче, изгубиха се следите им. Бяха продали земите от село, нивите, маслинените гори и сега не знам къде се намират. Бяха отишли първо в Германия, после в Австралия, а сега не се обаждат”. Разкаях се, че го питах за братята му, защото не знаех, че толкова ще се натъжи. Утеших го и си тръгна успокоен. Казах му и двамата да се помолим да чуем и за тях добри вести. След това си спомних за псалома, който казва: “Видях страшен нечестивец, как се ширеше като вкоренено многоклонесто дърво; но той премина, и го няма; търся го, и го не намирам” (Пс. 36:35, 36). Точно това се е случило с нещастните му братя.

Няма по-лошо нещо от неправдата. Каквото и да правите, гледайте да имате Божието благословение.

“Благославяйте, а не кълнете” (Рим. 12:14).

Един човек ме попита: “Това, което пеем през Великата Четиридесетница: “Приложи им зла, Господи, приложи зла славним земли” (Ис. 26:15), защо го казваме, след като е проклятие?” Казах му: “Когато варварите извършват нашествие, за да опустошат без причина един народ и този народ се моли да ги сполети някое зло, колесниците им да се разбият или конете им да пострадат, за да бъдат възпрепятствани, лошо ли е това или добро? Това се има предвид - да срещнат препятствия. Това не е проклятие.”

- Отче, кога проклятието има сила?

- Клетвата има сила, когато е предизвикана от някоя несправедливост. Ако например една жена се подиграе с някоя друга, която страда, или ѝ направи някое зло и страдащата я прокълне, тогава край, затрива се родът ѝ. Т.е., когато направя зло някому и той ме прокълне, клетвата му има сила. Бог допуска и тя достига прокълнатия, както например допуска някой да убие някого. Когато обаче не е извършена неправда, тогава проклятието се връща при онзи, който го е изрекъл.

- И как е възможно човек да се избави от проклятие?

- Чрез покаянието и изповедта. Зная много случаи, когато хора са били измъчвани от проклятие, а когато разбираха, че са ги прокълели, понеже са се провинили, покаяваха се, изповядваха се и се оправяха. Ако този, който се е провинил, каже: “Боже мой, това и това сторих, прости ми...”, и се изповяда с искрено разкаяние, тогава Бог ще му прости - та нали е Бог.

- Търпи наказание само онзи, който бива проклет или и този, който проклена?

- Този, който бива проклет, се измъчва в този живот. Този обаче, който е проклет, се измъчва и в този, а ще се измъчва и в другия, вечния живот, защото там ще бъде наказан от Бога като престъпник и убиец, ако не се покае и не се изповяда. Защото може някой да е съгрешил против теб, ти обаче с проклятието, което изричаш, все едно, че вземаш пистолета и го убиваш. С кое право вършиш това? Каквото и да ти е сторил другият, нямаш право да го убиваш. Човек, за да прокълне някого, значи, че в себе си има злоба. Проклятие е тогава, когато човек го изрича с патос, с негодувание.

Когато проклятието е изречено от човек, който има право, тогава притежава голяма сила; особено проклятието, изречено от вдовица. Спомням си една старица имаше конче, което отвеждаше до края на гората, за да пасе. Понеже кончето беше малко буйно, беше намерила едно здраво въже и го връзваше. Веднъж в гората отишли три жени за дърва. Едната беше богата, другата - вдовица, а третата - сирак и много бедна. Видели кончето, което пасяло, вързано с въжето, и си казали: “Да вземем въжето, да си вържем дървата”. Отрязали го на три и всяка взела по една част, за да си върже товара. Естествено било кончето да избяга. Когато старицата дошла и не намерила добичето, възнегодувала. Започнала да го търси навсякъде и много се измъчила, докато го намери. Накрая, като го намерила, казала с негодувание: “Със същото въже да я понесат оная, която го е взела”. Един ден братът на богатата жена си играел с един пистолет, мислейки, че е празен - бил от тези, които оставили италианците - и прострелял сестра си в гърлото. Трябвало да я закарат до болницата и било необходимо въже, за да я вържат за една дървена платформа като за носилка. В онзи момент се намерило откраднатото въже, но не било достатъчно. Двете ѝ съседки донесли другите две откраднати части, вързали я за носилката и я откарали до болницата. Така се сбъдна проклятието на старицата: “Със същото въже да я понесат”. И накрая почина, клетата, Бог да я упокои. Виждате ли, проклятието се изпълни над богатата, която нямаше материална нужда. Другите бяха бедни и имаха някакви смекчаващи вината обстоятелства.

Болести и нещастия, предизвикани от проклятие

Много болести, на които лекарите не могат да открият причините, може да са предизвикани от проклятие. Е, как лекарите да открият проклятието? Веднъж в колибата ми доведоха един парализиран. Голям здрав мъж, а не можеше дори да седне. Тялото му беше изпънато като дърво. Един го носеше на гърба си, а друг го крепеше отзад. Сложих му два пъна, за да се подпира някак на тях, клетият. Тия, които го водеха, ми казват: “От петнайсетгодишно дете е в това положение и ето вече осемнайсет години са минали оттогава. “И как така без нищо ще му се случи това? - рекох. Не може, нещо се е случило”. Започнах да подпитвам от тук-оттам и разбрах, че някой го е прокълел. Какво се било случило? Някога отивал с автобуса на училище и седял опънат на седалката. На някоя спирка се качили възрастен свещеник и старец и застанали прави до него. Тогава някой му казал: “Стани да седнат възрастните”. Онзи още повече се изтегнал на седалката, без да обърне внимание. След което старчето, което стояло право, му казало: “Изтегнат да си останеш и никога да не можеш да седнеш”. И проклятието го застигнало. Видиш ли, младежът бил нагъл. Рекъл си: “Защо да стана, щом съм си платил мястото?” Да, но и другият си е платил, а е възрастен, почтен и стои прав, а ти, малко дете, на петнайсет години, седиш. “От това е, казвам му. Гледай да се покаеш, за да се оправиш. Нужно е покаяние”. Клетият, щом разбра и осъзна своята вина, веднага се оправи.

Колко неща, които се случват, са плод на проклятие, на негодувание. И когато се затриват цели семейства или умират много хора от едно семейство, да знаете, че е или от сторена неправда, или от направена магия, или поради проклятие. Един баща имал дете, което по цяла нощ обикаляло. Веднъж бащата се ядосал и с негодувание му рекъл: “Да се прибереш веднъж завинаги”. Същата вечер, когато детето се прибирило вкъщи, точно пред вратата го блъснала кола и то починало на място. Взели го приятелите му и го внесли в дома му. След това бащата дойде в колибата и плачеше: “Детето ми бе убито пред вратата на дома ми”. Оттук-оттам след това ми казва: “Бях му казал и аз една дума”. “Какво му беше казал?” - питам го. “Ядосах се, че обикаляше нощем и му казах: “Да се прибереш веднъж завинаги! Да не би да е било заради това?” “Ами заради какво друго да е било? - казвам му. Гледай да се покаеш и да се изповядаш.” “Да се прибереш веднъж завинаги”, казал му, и донесли детето мъртво. А после бащата се бие и плаче...

Клетвата на родителите има голяма сила

Знайте, че клетвата на родителите има голяма сила, дори само тяхното негодувание. Дори родителят да не прокълне децата си, а само да възнегодува против тях, те вече не могат да видят бял ден, животът им се превръща в мъчение. Такива деца страдат много в този живот. Разбира се, във вечния живот им е по-леко, защото чрез тези страдания изкупуват някои от прегрешенията си. Става според думите на авва Исаак: “Яде от ада си”, т.е. намалява вечните мъки, изживявайки някои от мъките в този живот. Защото мъченията през този живот намаляват вечните мъки. Тоест, когато действат духовните закони, се отнема малко от мъченията, от вечните мъки.

Но и родителите, които кълнат децата си с “върви по дяволите”, ги обричат на дявола и той придобива права над тях. “Обрекъл си ми го” - казва. Имаше едно семейство във Фараса ¹. Те си имаха и дете, което беше ревливо и бащата често го пращаше “по дяволите”. И ето какво се случи. Бог допусна и щом бащата го пращаше по дяволите, детето изчезваше от люлката. Бедната майка отиваше при Хаджиефенди ²: “Благослови Хаджиефенди, демоните ми взеха детето”. Хаджиефенди отиваше, четеше молитва над люлката и детето се връщаше. Това нещо се случваше непрекъснато. Горката майка казваше: “Хаджиефенди, молитвата ти да имам, докога все тъй ще я караме?” “Аз не се уморявам да идвам, казваше той, ти уморяваш ли се да идваш да ме викаш? Дяволът ще се умори и ще ти го остави на мира”. Оттогава детето вече не изчезваше. След това, когато порасна, го наричаха “дяволско изчадие”. Цялото село нямаше мира от него, обръщаше го надолу с главата. Какво теглеше баща ми, горкия! ³ Това изчадие отиваше при

¹ Родното село на Стареца в малоазийска Кападокия - б. пр.

² Така фарасийците наричали свети Арсений Кападокийски - б. пр.

³ Бащата на Стареца бил кмет на селото - б. пр.

едного и казваше: “Еди-кой си каза това и това за теб”. После отиваше при другия и казваше същото. Хващаха се после един с друг да се бият. Когато разбираха, че клевети, отиваха да го хванат, за да го линчуват. Онзи обаче тъй извърташе работата, че накрая и извинение му искаха! Толкова дяволит беше! Дяволско изчадие! Бог допусна това, за да видят и другите резултата и да се вразумят, да се въздържат от клетви и да са много внимателни. А как Бог ще съди този човек - това е друг въпрос. Разбира се, има много смекчаващи вината му обстоятелства.

Най-голямото съкровище на света, това е благословието на родителите. Както и в монашеския живот най-важното е това да получиш благословието на своя Старец. Затова казват: “Да вземеш благословията на родителите!” Спомням си една майка имаше четири деца и плачеше горката: “Ще умра с мъката си, казваше, не ожених никое от децата. Моли се за мен”. Тя, вдовица жена, децата пък сираци, съжалих ги. Моля се за тях, моля се, никакъв резултат. Казвам си “има нещо тука”. “Направили са ни магия” - казваха децата. “Не е магия, когато е магия си личи. Може би майка ви ви е кълнала?” - питам. “Да, отче, казват ми, майка ни, когато бяхме малки, понеже бяхме много палави, от сутрин до вечер, постоянно ни повтаряше: “На пълнове да станете, на пълнове да станете!” “Идете, казвам им, и разтърсете добре майка си, кажете ѝ да се покае, да се изповяда и от сега нататък винаги да ви дава благословията си”. За една година и половина се ожениха и четиримата. Тя беше вдовица жена, притеснителна, а те палави, ядосвали я и тъй ги кълняла.

- Ако родителите прокълнат децата и после умрат, как децата биха се освободили от клетвата?

- Ако децата потърсят вината в себе, си ще видят, че за да ги прокълнат родителите им, явно има някаква причина - или са били палави, или са тормозели с нещо родителите си. И тъй, ако осъзнаят грешката си и искрено се покаят и изповядат, ще се оправят. А ако децата имат духовен напредък, то и родителите получават помощ.

- Отче, когато тръгнах за манастира, и мен родителите ми ме проклеха.

- Това са единствените клетви, които се превръщат в благословение ⁴.

“Благородната” клетва

- Отче, правилно ли е човек да казва за онзи, който върши несправедливост спрямо него: “Бог да му въздаде”?

- Който казва това, става за смях на дявола и не разбира, че по този начин той, така да се каже, кълне “благородно”. Има някои, които казват, че са чувствителни и имат любов и деликатност, и уж понасят несправедливостите на другите, но казват: “Бог да им въздаде”. Всички хора в този живот полагаме изпити, за да преминем в другия, вечния живот, да спечелим рая. Помисълът ми казва, че това “благородно” проклятие в духовно отношение се намира под тройката ⁵ и не е позволено на християнина, защото Христос не ни е учил на такъв вид любов, но на такъв: “Отче! Прости им, понеже не знаят що правят” (Лук. 23:34). Така също и най-хубавото благословение от всички е, когато ни проклинат несправедливо, да понасяме това мълчаливо и с доброта. Когато ни наклеветят или онеправдаят лекомислени или лукави хора, които имат злоба и изопачават истината, добре е, ако можем, да не желаем да бъдем оправдани, когато несправедливостта се отнася само до самите нас. Нито пък да казваме: “Да им въздаде Бог”, защото и това е проклятие. Добре е да им простим от цялото си сърце и да помолим Бога да ни даде сили, за да можем да понесем товара на клеветите и да продължим духовния си живот (колкото е възможно по-незабелязано). Нека хората, които имат обичай да съдят и да осъждат, да продължават да ни онеправдаят, защото по този начин ни подготвят златни венци за истинския живот. Естествено, тия, които са близо до Бога, никога не кълнат, защото нямат в себе си злоба, но само доброта; и каквото и зло да захвърли някой по тези свети люде, то също се освещава и те чувстват голяма вътрешна радост.

⁴ Т.е., когато прокълнат някого за това, че отива в манастир - б. пр.

⁵ Т.е. най-ниската оценка, с която вземаме някой изпит - б. пр.

Урочасването

Когато в завистта има и злоба, може да причини зло. Това е урочасването - една демонично въздействие.

- Отче, Църквата приема ли урочасването?

- Да, има и специална молитва при такива случаи ⁶. Когато някой изрича нещо със завист, тогава се получава и урочасването.

- Отче, мнозина търсят “очички” за бебетата си, за да не бъдат урочасвани. Подобава ли да се носят такива неща?

- Не, не бива. Казвайте на майките да им слагат кръст.

- Отче, случва се някой да похвали някое добро дело и тия, които са го извършили, да приемат похвалата с горделив помисъл и след това претърпяват някоя вреда. Това урочасване ли е?

- Това не е урочасване. В този случай действат духовните закони. Бог взема Своята благодат от човека и тогава бива причинена вреда. Урочасването се получава при редки случаи. Урочасват предимно хората, които имат завист и злоба, а такива са малко. Примерно една жена гледа някое хубаво детенце с майка си и със злоба казва: “Защо аз нямам това дете? Защо на нея да го даде Бог?” Тогава това дете може да пострада: да не може да спи, да плаче, да се мъчи, защото онази е изрекла това със злоба. И ако детето се разболееше и умреше, тя би чувствала радост в себе си. Друг пък вижда някое теле, пожелава го силно и то веднага издъхва.

Много често обаче детето може да се мъчи и да е виновна самата майка. Възможно е майката да е видяла някое слабичко детенце и да си е казала: “На какво прилича това дете? Само кожа и кости”. Да се е любовала на собственото си дете, а да е презряла чуждото. И това, което с лоши чувства си е помислила или е казала за чуждото, да стане причина същото нещо да постигне и собственото ѝ дете. След това нейното дете страда невинно, по вина на своята майка. Топи се, горкото, слабее за наказание на майка си, та тя да разбере грешката си. Разбира се, в такива случаи детето се причислява към мъчениците! Божиите съдби са бездна!

Благословието, което излиза от сърцето, е божествено благословение

Нека сега и аз ви... “прокълна”! Дано Бог изпълни сърцата ви със Своята благодат и с преизобилната Си любов, така че да обезумеете, за да се отдели умът ви от земята и още от сега да пребъдва при Него на небесата. Да обезумеете от лудостта на Божията любов! Дано Бог изгори сърцата ви с любовта Си! И друг път да не ме принуждавате да повтарям “проклятието” си, защото моето “проклятие” хваща, тъй като излиза от сърцето ми. Още когато се намирах в санаториума (1966 г.), жалех за вас. Някои от вас чакаха вече осем години: “Ще направим манастир” - казваха, но манастирът все не ставаше. Бяха повяхнали. Тогава казах: “Щом изляза от болницата, манастирът ще поникне тъй бързо, както расте гъба. След една година ще бъдете в манастира!”⁷ И действително манастирът беше построен за една година! Тогава бях изрекъл ония думи от сърцето си. А и вие сте имали добри намерения, затова и Бог не ви остави, друго обяснение няма!

Когато те боли за някой човек, който има смирение и сърдечно проси от теб да се помолиш примерно за някоя страст, която го измъчва, и ти му кажеш: “Не се страхувай, ще се поправиш”, тогава това твое благословение е божествено благословение. В него има много любов и болка и затова е действено. То е угодно на Бога и Той изпълнява това благословение. Дори и само болката, която човек чувства за някого, е като благословение.

⁶ Старецът подчертаваше, че само свещеник може да чете молитвата при урочасване - б. изд.

⁷ Именно тогава Старецът е бил облагодетелстван от бъдещите основателки на манастира, които са дали за него кръв, нужна за лечението му - б. пр.

Веднъж, когато бях войник, командирът ме изпрати да изпълня един оброк за параклиса на свети Иоан Предтеча, защото по време на битката светият ни беше помогнал. Трябваше да отида да купя два свещника за параклиса и едновременно с това да съпровожда един войник до военния съд в Навпакт⁸. Помня, другите казваха на командира: “Ама ти намери кой да го съпровожда!” Клетникът беше от Епир⁹, беден музикант, женен, с деца и беше обвинен, че се е самонаранил, за да се измъкне от войната. Казал си: “По-добре да съм с един крак, отколкото мъртъв”. Слязохме в Агринио¹⁰, там той имаше някакви познати. “Нека да отидем да ги видя”, казва ми. “Добре, да отидем”, казах му. “Да идем тук, да идем там”, какво да правя, отивах и аз с него. Голямо мъчение беше! Не искаше да го предавам на съда. А и на мен ми беше мъчно за горкия. Много ме болеше за него и му казвам: “Ще видиш, ти ще бъдеш най-добре от всички ни! И командирът ще изпрати някое писмо, и ще те настанят на някоя служба, тъй че и децата си ще подсигуриш, а и животът ти няма да е в опасност”. Когато най-накрая пристигнахме в Навпакт, научаваме, че командирът бил изпратил писмо за помилване, а иначе го чакаше разстрел. По време на война законите са строги. Командирът го съжалил, понеже беше глава на семейство, и го поставиха за готвач в новобранския разпределителен център. Доведе и семейството при себе си и живееше най-добре от всички ни. А понеже войниците не всякога отивали да ядат, оставала храна в повече, та хранел и децата си. След това всички му казваха: “Ти прекара най-добре от всички ни”. Защото ние останалите бяхме горе по планините, в снега. На Бога е било благоугодно благословението, което бях изрекъл, защото го бях казал със сърдечна болка, от все сърце, затова и Бог го изпълни.

Спомням си един друг подобен случай в Коница, когато бях в манастира “Стомион”. След престолния празник на 8-и септември, Рождество Богородично, поклонниците бяха оставили всичко в пълен безпорядък. Чистейки и подреждайки, видях сестра ми с една друга девойка да остават, за да ми помогнат. Тази, клетата, имаше още две сестри - едната по-малка - които вече се бяха омъжили, а тя беше останала неомъжена. Какво любочестие имаше в нея! Останаха и подредиха всичко, а накрая ми казва: “Ако е нужно, отче, да останем да свършим и някоя друга работа”. “Толкова голямо любочестие” - казах в себе си. Отивам в църквата и от цялото си сърце казвам: “Света Богородице, отплати ѝ се ти. Аз нямам какво да ѝ дам” - пък и да имах, тя не би го приела. И щом се върнала вкъщи, там я чакал един младеж, с когото заедно бяхме служили войници, много добър момък, златен човек и от добро семейство. И се ожениха по живо по здраво. Как ѝ се отплати Света Богородица!

⁸Град в Югозападна Гърция - б. пр.

⁹Област в Западна Гърция - б. пр.

¹⁰Град в Югозападна Гърция - б. пр.

Грехът носи бедствия

- Напръска ли с препарат за гъсеници?

- Напръсках, отче.

- Толкова монахини, а не можете и една гъсеница да убие! ¹ По време на окупацията ни бяха нападнали скакалци. Тогава от Ватопедския манастир бяха изнесли Честния Пояс на Пресвета Богородица ² тук, в Халкидики ³, и скакалците на рояци на рояци падаха в морето. Спомням си в Епир падаха като сняг. Всеки полагаше усилия; събирахме ги в чаршафи и после ги изхвърляхме. А по това време беше настъпил и такъв глад... По-добре не питай! Пшеницата се беше съживила след скакалците, но беше много осакатена.

Скакалците, войните, сушата, болестите, всичко това е бич. И не защото Бог желае по този начин да мъчи човека, но това е последствие от отдалечаването на човека от Бога. Всичко това се случва, защото човек се откъсва от Бога. Божият гняв идва, за да си спомни човек за Бога и да поиска помощ. Не че Бог устройва това и издава заповед да се случи някое бедствие с човека, но Бог вижда докъде ще стигне човешката злоба и че хората няма да се променят, и затова допуска да се случи някое бедствие, за да се вразумят. Това не означава, че Бог така е наредил нещата.

Бог казал на Иисус Навин да не избиват едно от племената на филистимците, защото те щели да бъдат бич за евреите, когато забравяли Бога (Иис. Нав. 23:13; Съд. 3:1-4). И тъй, когато евреите се отдалечавали от Бога, дяволът придобивал права над тях и подтиквал своите "братовчеди", филистимците, и те нападали евреите. Вземали еврейските деца и ги удряли в камъните, за да ги убият. Веднъж обаче, когато враговете дошли, а израилтяните не се били провинили в нищо пред Бога, тогава сам Той се сражавал за тях. Бог изтребил израилските врагове с градушка от големи камъни (Иис. Нав. 10:11) и ги унищожил, защото тогава израилтяните имали право на Божията намеса.

Колко обещания дал Бог за Соломоновия храм и въпреки това, колко пъти той бил опожаряван и разрушаван. Когато израилският народ отстъпвал от Бога, пророците викали, викали, но израилтяните си знаели своето! Успокоявали се така: "След като за построения от Соломон храм Бог изрекъл толкова благословии и казал, че от него ще бъдат благославяни и освещавани всички народи (3 Царств. 9:1-9), значи тия здания ще останат и ще пребъдат и стените ни, и храмът ни. Такова обещание даде Бог!" Бог наистина дал такова обещание, но при условие, че израилтяните живеят по Бога. Излял благодатта Си в Соломоновия храм, но когато израилтяните не спазвали заповедите, Бог допускал да бъде опожарен или разрушен, а когато се покаявали, построявали го отново. Когато примерно при цар Седекия отстъпили от Бога, дошъл Навуходоносор, запалил Соломоновия храм, разрушил градските стени, оковал израилтяните и ги отвел като пленници във Вавилон (вж. 4 Царств. 24 гл. и нататък). Естествено в плен били отведени и тези, които не били виновни, но те получили чиста отплата за това. А онези, които имали голяма вина, я изплатили по време на плена. Които били малко виновни и се измъчили, получили и някаква награда. Когато някой става причина Божият гняв да се излее и над другите, които нямат вина, макар че те получават награда, това си е престъпление, защото другите биха получили Царството Небесно и без да бъдат мъчени, а сега се измъчват.

Трябва да знаем, че верните, които пазят Божиите заповеди, получават Божията благодат, и Бог - как да се изрази човек? - е задължен да им помага в тези трудни години. Бях чул, че в Америка се появила някаква нова болест ⁴. Мнозина, които живеят противоестествен, греховен живот, се заразяват от нея и умират. Сега научих, че тази болест се е появила и тук. Виждате ли, не Бог унищожава хората, те сами затриват рода си и измират. Значи не Бог ги наказва, а те сами създават наказанието си чрез греховния си живот. И виждаме, че си отиват ония хора, чиито живот няма смисъл.

¹ Старецът има предвид с молитвите си да се избавят от гъсениците - б. пр.

² Честният Пояс на Света Богородица се пази във Ватопедския манастир - б. пр.

³ Халкидики е административна област в Североизточна Гърция. В южния край на областта се намира и Атонският полуостров - б. пр.

⁴ Старецът има предвид СПИН - записано през ноември 1984 г.

- Отче, защо не бива откривано лекарство за лечение на рака? Бог ли не позволява или хората не търсят Божията помощ?

- Лошото е, че даже и да се намери лекарство за лечение на рака, ще се появи друга болест. Преди беше туберкулозата. Откриха лекарството за туберкулозата, сега се появи тази болест. Ако помогне за тази, ще се намери друга болест. Самите хора ще бъдат причина да се появи някоя друга болест, и така без край.

Това, което Бог допуска, винаги е човеколюбиво

- Отче, защо Бог допуска да се случи някое бедствие?

- Има много причини. Понякога Бог допуска нещо, за да произлезе нещо по-добро, а друг път допуска нещо с възпитателна цел. Едни биват възнаградени, а други изплащат дълговете си, нищо не се губи. Знайте, че каквото Бог допуска, дори примерно да бъдат изтребени хора, то е от човеколюбие, защото Бог е "благоутробен". Колко човека изклал свети пророк Илия? (Вж. 3 Царств. 18:17-40). Триста жреци на Ваал. Казал им: "Помолете се вие, ще се помоля и аз, и чийто огън се запали от само себе си, неговият Бог е истинският". Тогава жреците на Ваал започнали да викат: "Чуй ни, боже наш Ваал, чуй ни!", но нито звук, нито стон. Свети пророк Илия им казал: "Сигурно ще е зает вашият бог и не ви чува, викайте още по-силно!" Онези продължили да викат и да се бодат с ножовете си, както имали обичай, за да изпитват болка и да викат по-силно, за да ги чуе Ваал. След като накрая нищо не постигнали, свети пророк Илия казал: "Намокрете моите дърва". "Три пъти ги намокрете" - казал. Изляли три пъти вода над жертвеника, който направил пророкът, тъй че от многото вода всичко се намокрило, та водата потекла и наоколо. Щом той се помолил, паднал огън от небето и изгорил заедно с жертвата и самия жертвеник! Тогава пророкът казал: "Хванете жреците, защото подвеждат народа към идолослужение" и ги изклал всичките.

Мнозина казват: "Но как така пророкът да изколи толкова хора". Бог не е варварин, нито пророкът бил жесток, но идолските жреци били заблудили целия народ, тъй че се стигнало дотам пророкът да каже: "Само аз останах!" Толкова голяма била заблудата! Но и жреците повече страдали от собствените си убождания и порязвания, които сами си направили, отколкото от ножа на свети пророк Илия, който сложил край на мъченията им. Болката от собствените им ножове била по-голяма. Защото това, което Бог допуска, е човеколюбиво, а техните порязвания били мъчителни.

- Отче, защо в Стария Завет Божието наказание било толкова очевидно и непосредствено?

- В Стария Завет разбирали от този език и от този закон. Същият Бог бил и тогава, но онзи закон бил за онези хора, които по друг начин не разбирали. Нека онзи закон не ви изглежда по-суров от Евангелието. Но такъв закон е бил полезен за онова време. Не тогавашният закон бил варварски, а хората по онова време били варвари. Днешните хора може да вършат по-големи жестокости, но поне могат да го разберат. В днешно време едно кандило се разклаща от само себе си и колко се трогват хората! Докато, виждаш по онова време колко чудеса извършил Бог! Пратил десет наказания над фараона, за да пусне израилтяните от Египет. Разделил Червеното море, за да преминат те по сухо. Изпраща облак през деня, за да не ги гори слънцето, а през нощта огнен стълп, за да ги води. И след толкова чудеса, които Бог прави за тях, стигнали дотам, че да поискат за бог един златен телец (Вж. Изх. 32:1-6). Днес хората в никакъв случай на биха казали, че един телец може да ги отведе до обетованата земя.

В днешно време хората оставят Бога настрана

Добрият Бог ни дава щедро Своите благословения. Нека не бъдем неблагодарни и да не Го разгневяваме, защото идва "гневът Божий върху синовете на неверието" (Еф. 5:6). Да не бъдем и ние такива синове. В наше време хората не са преживели нито войни, нито глад и казват, че нямат нужда и от Бога. Имат всичко, затова нищо не ценят. Обаче ако дойдат трудни времена, глад и т.н., и нямат какво да ядат, тогава ще оценят и хляба, и мармалада, и всичко, от което ще се лишат. Ако не благодарим и не славим Бога, Той допуска да дойде някое изпитание, за да оценим нещата. А когато оценяваме правилно нещата, Бог не позволява да се случи нищо лошо.

По-рано, когато ги нямаше всичките тия големи удобства и науката не беше толкова напреднала, хората се принуждаваха във всичките си трудности да прибегват към Бога и Бог помагаше. Сега понеже науката напредна, оставят Бога настрана. Днес живеят без Бога. Планират: “Ще свършим това, ще направим онова”. Надяват се на пожарната служба, на намирането на вода със сонди, на друго, на трето... Но могат ли хората да направят нещо без Бога? Ще предизвикат Божия гняв. Когато не пада дъжд, не си казват: “Ще се помолим”, а “ще пробием сонда”. А лошото е, че с техниката, която съществува, лека-полека не само невярващите мислят така, а дори и вярващите започват да забравят Божията сила. Добре че Бог все още ни търпи. Но на хората и на ум не им идва, че Бог промисля за тях.

Чух едни хора да си казват: “Нямаме нужда от Бога, имаме сонди”. Макар че сега повече трябва да се молим Богу да направи двойно чудо, защо хората измениха вече и природата с това, което правят. Наблюдавах облаци, ту насам ги вееше вятърът, ту натам. Събираха се тук, отиваха натам, веднъж нагоре, веднъж надолу. Вятърът подхваща облаци и вместо хората да си кажат: “Сега Бог трябва да извърши двойно чудо, за да задържи облаци”, си казват: “Нямаме нужда от Бога”. Добре че Бог не взема за чиста монета всичко, което казваме, иначе би ни направил...

Бият сонди до сто-сто и петдесет метра дълбочина, за да намерят вода, и не намират. В Навплион ⁵ биха сонда до сто и осемдесет метра дълбочина и накрая извадиха морска вода. Други пък говорят да откарат река Еленос ⁶ до Атина. Десет години ще им трябват да я отвеждат до Атина и то с какви разходи! И пак ще свърши водата. Няма да си кажат хората едно “съгрешихме”. Сега, покрай сушата ⁷ един политик отишъл в някакво затънтено селце и казал на местните, че посредством някаква си система ще почистят мръсната вода от тоалетните, за да имат вода да пият. И сметнали, че това е велика идея! Това дори и само като мисъл е негодно. Вижте докъде стигат хората: да пият - да ме прощавате - урината си! Да направят това в някой град, където хората вече са се отклонили, е донякъде оправдано, защото там са се увлекли от светския дух. Но в някое затънтено село да предложи някой си като решение да пречистват урината си и да я пият, а те да го считат за велика идея и да не обърнат поне малко погледа си към Бога, да кажат едно “съгрешихме”, за да им даде Бог вода, това е страшно!

И на Света Гора от един манастир посадиха борчета, та след това да ги секат и от тях да правят хартия! Всичките изсъхнаха, дойде наказание от Бога. Ама бива ли Света Гора да изнася салфетки и тоалетна хартия? Разбирате ли? Трудиха се да ги засадят, но колкото засадиха, по Божия гняв изсъхнаха всички!

- Отче, разбраха ли, че това не е правилно?

- Ах, де да бяха разбрали! След това докараха машини от Германия да пробият сонда, за да извадят вода! Тогава и водата, дето я имаше, и тя изчезна. Виждаш ли, когато се загуби духовната чувствителност, докъде довежда търговският подход? Затова малко по малко от монашеството се губи благоговението. Не проумяват, че ако не завали, ще се изгубят и водите, които съществуват. Използват само логичната си мисъл, а оставят Бога настрана.

- В Стария Завет се разказва (вж. 4 Царств. 7 гл.), че при една обсада на Самария от сирийците била свършила дори и водата. Настанало бедствие, животните измирили и се стигнало дори дотам майки да ядат децата си. Свети пророк Елисей отишъл при иконома на цар Иорам и му казал: “Животните измряха, хората умират от глад, но Бог ще помогне”. Икономът, който премислял всичко с логиката си, казал: “Как може да помогне Бог? Нима ще прати от небето?” Тогава пророкът му казал: “Утре Бог ще изпрати помощ, но ти няма да ѝ се зарадваш”. И действително на следващия ден Бог изпратил такъв страх и паника във вражеския стан - причувало им се трополене на конски копита, шум от войски, ушите им бучели и мислели, че египтяните са дошли на помощ на израилтяните. Тогава сирийците се разбягали и оставили шатрите в стана си, храната, оръжията и всичко, което носели. А когато стигнали в родината си, изкусителят им внушил такова объркване, че се избили помежду си сто и осемдесет хиляди души. Между другото, четирима прокажени израилтяни, които стояли извън града, си рекли: “Да отидем във вражеския стан, там може би ще се намери нещо за ядене? Тъй или иначе ще се мре”. Наблизиха една шатра, намерили я празна. Отишли до друга,

⁵Град в Пелопонес, Южна Гърция - б. пр.

⁶Река в Централна Гърция - б. пр.

⁷Казано през ноември 1990 г. - б. изд.

пак празна. А враговете им никъде ги няма. Взели храна, вещи - цели чували. Разгласили, че враговете им отстъпили, но израилтяните помислили, че това е капан. Казаха си: "Сигурно враговете ни са се скрили, за да отворим портите на града и те да влязат вътре". Тогава един от военачалниците казал: "Останали са ни пет коня. Нека изпратим войници да видят какво става?" Всеки от войниците поел в различна посока и когато се върнали, казали: "Враговете са се разбягали панически и са оставили всичко, каквото са имали". Тогава всички израилтяни се затекли извън града, за да вземат храна и т.н. И както излизали, стъпкали на входа на градските стени онзи иконом, който се опитвал да въведе ред. Както казал и свети пророк Елисей, икономът видял Божията помощ, но не могъл да ѝ се порадва. Виждате ли, как Бог всичко уредил?

Бог да се смили над света и да прати дъжд

Как само Бог е устроил всичко! Топят се снеговете, пълнят се изворите. А сега ⁸ нито снегове, нито дъждове. Какво ли ще излезе накрая? Какво ще пие народът? Бог да пожали света, да се умили над нас, да прати дъжд, защото, ако сушата продължи, малко по малко ще изсъхнат и листата на дърветата и не само зелена маслина няма да видим, но и зелено листо няма да остане. Каквото и да посее човек, ако Бог не поръси от горе със светената вода - с дъжда, нищо не става. Дъждът е светена вода ⁹.

Горките хора, сега, когато се научиха да разполагат с много вода, какво ще правят при тази липса? Освен че заради греха Бог не праща вода, но и хората я изразходват толкова много, как да стигне? Мисля си, какво ли ще стане в градовете! Само за казанчето е нужна една кофа вода. Ще се напълни навсякъде с микроби, а после - холера. Хората ще измират и ще ги оставят непогребани и ще пръскат с препарати за дезинфекция. За щастие добрият Бог все още промисля за света.

Живеем в годините на Апокалипсиса. Сушата, която преживяваме толкова години, бездъждието какво е, ако не знамение? Имало ли е някога такава суша? Ето и тук в Халкидики една река изсъхна, рибите измряха и всичко наоколо се вмириса. В Солун също имат проблем. Водата на Маратонското езеро ¹⁰ толкова много е спаднала, че се виждат островчета на повърхността. Нивото на Пеней ¹¹ е много ниско. Еврос ¹² имаше малко вода, но българите я преградиха и пресъхна. Ако стане нещо, танковете могат да минат от там. Също и в Кипър, ако тази година не падне дъжд, ще имат голям проблем с водата. А и само това ли е? Толкова други работи има!... От дърветата едни съхнат, други заболяват. Хората се разболяват и умират. Но ако те не се каят, как Бог да изпрати дъжд? Знаете ли какво е, ако човек има доверие в Бога? Че малко нещо ли е да има човек Бога за съюзник? За Бога няма труден въпрос, нито трудно разрешение. За Бога всичко е просто. Той не използва по-голяма сила за свръхестественото и по-малка сила за естествените процеси, но за всичко използва една и съща сила. Най-важното е човек да се "закачи" за Бога.

Вие молите ли се да завали или това не ви вълнува? Сега е времето хората да орат, за да сеят. Трябваше нивите да са вече засети, а ето те не могат да ги изорат. Тази суша е изпитание от Бога. Това е работата на монаха - да се моли в такива случаи. Всеки случай не съм доволен от вас. Предишният път, когато хората жънеха житата за сено, понеже не заваля, вие дори не си помислихте да се помолите. Защо? Защото поливахте с маркуча ли? И тъй, това да ви е за последен път; друг път трябва да ви боли за хората. Когато научите за някой проблем - ще се молите. Пишете и на мен за резултатите. Ще държите изпит. Ако го вземете, тоест, ако завали, ще ви направя съдружници в молитвата и каквото получим от Божия промисъл, ще го поделяме...

Когато се моля за дъжд и виждам макар и едно облаче на небето (дори и да не завали), славя Бога, че е изпратил поне един облак и ме гризе съвестта, че в себе си имам много духовни облаци, които прогонват Божиите облаци. Ако смирено просим Божията милост, Бог ще помогне. Молитвата на смирения събира дъждовни облаци по време на суша. И нека винаги се молим дъждът, който Бог ще прати, да има и духовна сила, за да гаси духовния пожар, който дяволът е запалил в света и изгаря душите на хората.

⁸ Казано е през ноември 1990 г., когато имаше голяма суша - б. изд.

⁹ Старецът има предвид благотворното въздействие на дъжда, без да разбира това буквално - б. пр.

¹⁰ Езеро в Югозападна Гърция - източник за снабдяване с вода на град Атина - б. пр.

¹¹ Река в Тесалия - б. пр.

¹² Гръцкото име на р. Марица - б. пр.

Зарадвах се, когато чух някои да казват: “Не сме достойни, но Бог отново ни съжали и прати снежец и дъждец”. Ако помислите ни са така смирени, Бог ще изпрати и повече. И дори само признанието е вече покаяние. Слава Богу, че има останал малко квас. Молете се, Бог да завърти малко с отверт-ката ума на хората. Виждам една добронамереност у някои високопоставени. Разбират накъде вървим.

Бог да даде покаяние

О, ако знаехме какво е Божието дълготърпение! Сто години били нужни за да бъде направен Ноевият ковчег (вж. Бит. 5:32 и нататък). Нима не можеше Бог да направи един ковчег за по-малко време? Но Бог оставил Ной да се мъчи сто години, за да разберат и останалите и да се покаят. Ной казвал: “Вижте, ще има потоп! Покайте се!” Другите му се подигравали. Казвали си: “Клетки някакви прави” - и си вършели тяхното. И сега, ако рече Бог, за две минути може да разтърси целия свят и да го принуди да се промени, всички да станат вярващи и даже “супер” вярващи! Как ли? Лека-полека ще завърти копчето на земетресението от 5-а степен по скалата на Рихтер на 6-а... на 7-а... На 8-а степен, когато жилищните блокове ще се люлеят като пияни, единият блок ще започне да бута другия. При 10-а степен всички ще кажат: “Съгршихме! Молим Те, спаси ни”. Други пък може да кажат: “Ще станем монаси!” Щом обаче свърши земетресението, докато все още сградите се клатят по малко, но вече са спрели да падат, отново ще хукнат по веселби. Защото обръщането им няма да е от истинско покаяние, но просто ще кажат така, за да се избавят от злото.

- Отче, когато се случва някое стихийно бедствие поради Божия гняв, ако праведните се помолят, няма ли да бъдат послушани?

- Знаеш ли какво става всъщност? Светът не се покаява, затова Бог не чува праведниците. Друго е, когато разгневяваме Бога и осъзнаваме вината си - тогава Бог се умилюстивява и ни помага. Но когато човек не признава в себе си, че разгневява Бога и продължава да си върши своето, тогава как да чуе Бог молитвите на праведните? Съгрешил ли е човек, той трябва да осъзнае, че е съгрешил, за да му прости Бог. Освен това, когато духовни хора сторят някое прегрешение, за тях няма смекчаващи вината обстоятелства. “О наших гресех и о людских неведениях”¹³ се казва в една молитва¹⁴. Простъпките на горките светски хора се считат като дела на незнание, но когато се извършват от духовните хора, те са грехове. Затова ако духовни хора извършат някоя простъпка, за тях това е тежко прегрешение. За светските хора има смекчаващи вината обстоятелства. Тази година, когато Света Гора бе обхваната от пожар през август¹⁵, беше нещо страшно!¹⁶ Пристигнаха всички специалисти по пожарите, но никой не можеше да направи нищо. Всички само наблюдаваха огъня. А самолетите само повече го разпалваха. В един манастир бяха направили специални защитни пояси за противопожарна сигурност, но огънят влезе в него, прескачайки от архондарика - от там, откъдето не очакваха. Петнадесет дни горя Света Гора. На петнадесетия ден огънят сам угасна. А някои си казваха: “Защо Света Богородица не угаси пожара?” Стигнахме дотам да хулим Божието име. След шест дни пламна пожар на друго място на Света Гора, но заваля дъжд и го угаси веднага. Не проумяват ли, че единият пожар угасна, а другият не гаснеше?

Някои, без да разбират, че действат духовните закони, се молят с болка, но не биват чувани, защото това вече е Божий гняв. Други пък не се молят, не правят дори и една броеница, защото са съгласни със справедливия Божий гняв, който има за цел да вразуми хората. Бог да просвети повече нас, монасите, защото повечето сме неразумни девиси и светилниците ни имат вода и малко елей на фитила. Мирските хора от нас чакат да им осветяваме пътя, за да не се препъват!

Да молим Бога да дава на света покаяние, за да избегнем справедливия Божий гняв. Бъдещият Божий гняв с нищо не може да бъде уталожен, освен единствено с покаяние и пазене на Неговите заповеди.

¹³ За нашите грехове и за извършеното поради незнание от народа - б. пр.

¹⁴ Вж. молитва на Проскомидията след Великия вход от Литургията на свети Иоан Златоуст - б. изд.

¹⁵ Казано е през ноември 1990 г. - б. изд.

¹⁶ Пожарът започнал на 1-ви август и свършил на 15-ти август - целият Богородичен пост - б. пр.

СЪВРЕМЕННАТА КУЛТУРА

"Добра е културата, но за да бъде полезна трябва да бъде "култивирана и душата"

Божията премъдрост и околната среда

“Всичко си направил с премъдрост...” (Пс. 103:24)

- Отче, да разрушим ли лястовичите гнезда? Лястовиците цапат и след това се събират дървеници.

- Ти можеш ли да направиш едно лястовиче гнездо? Какво нещо е сътворил Бог само с едно Свое слово! Каква хармония, какво разнообразие! Накъдето и да се обърне човек, вижда премъдростта и величието на Бога. Виж небесните светила, звездите, с каква простота ги е пръснала Божията ръка, без да използва строителен отвес или нивелир. И как човек се отморява, като ги гледа! Докато човешките осветления, поставени в колони и редици, са много уморителни. С каква хармония Бог е сътворил всичко! И дърветата, които хората засаждат в гората, са като войска, като рота войници. А естествената гора колко отморява! Едни дървета, малки по размер, други пък - големи и - всяко с различен цвят! В едно малко Божие цвете има повече благодат, отколкото в цял куп хартиени изкуствени цветя. Разликата между тях е колкото от невещественото до найлона¹.

Всичко, което Бог е сътворил, е удивително. Човешкият организъм е цяло предприятие. Сърцето, черният дроб, белите дробове, всичко е наредено с премъдрост от Бога. Също и растенията, как чудно ги е устроил! По време на окупацията засадохме пет декара пъпешов бостан. Веднъж магнах от пъпешите големите листа, които са близо до корена. Уж за добро го направих, за да ги почистя. Тия големи листа обаче, които са отдолу, действат като филтър - те са техните... “бъбреци”! - и задържат всичката горчилка. И пъпешите станаха!... Хапваше пъпеш и езикът ти се сгърчваше!

- Отче, вие всичко забелязвате!

- Да, във всичко намирам Бога! И в растенията, и в животните, и във всичко! Как да не се удивляваш! Гледаш едно ей такова птиченце да пътува, да отива до Африка и да се връща, без да използва компас, и отново да намира собственото си гнездо? А хората използват и карти, и табели, и пак се губят! И не че птиците вървят по земята и си оставят знаци! В небето летят, над морето! Къде да сложат знаци! Някои малки птичета се качват върху щъркелите, върху... “самолетите”! Те пътуват... еърпорт! Когато птиците летят над морето, спират се и на някой остров, за да си починат. Веднъж когато бях в килията на Честния Кръст, видях от изток да идват някакви птици, приличащи на врабчета, но бяха по-големи и по-красиви от врабчета. Бяха цяло ято. Четири-пет обаче изглежда се изморила и не можеха повече. Тогава от ятото се откъснаха още около десетина-петнайсет - другите продължиха - и се спряха замалко на едно дърво, отпочинаха си и след това отлетяха всичките заедно. Издигнаха се много нависоко, за да се ориентират и отново да намерят спътниците си. Направи ми впечатление, че не изоставиха онези четири-пет, които се изморила, но се отделиха и други петнайсетина от същото ято, за да ги придружават!

Колко красиво е направил всичко Бог! Гледаш някакви пъстри котенца! Какви красиви палтенца носят! Чак да завидим ние, хората на одеянията на животните! Дори цариците не носят такова одеяние!... Накъдето и да се завъртиш, ще видиш премъдростта Божия. Преди, когато всичко беше естествено, колко красиво беше! Ето, петелът, когато кукурига, не кукурига заради времето. Стои на един крак, и щом кракът му из-тръпне, разпява се: “Кукуригу!” Преминаха - казва - толкова и толкова часове. Сменя крака, и когато пак изтръпне: “Кукуригу!” И гледаш, кукурига в 12 часа, в 3 часа, в 6 часа; неотменно на всеки три часа! И няма нито часовник, за да гледа, нито батерии сменя, нито настройване му е нужно!...

Всичко, каквото виждате и чувате, използвайте като средство за връзка с “горе”. Всичко да ви въздига към небето. Така човек се издига от творенията към Твореца! Когато американците стъпиха на луната, поне сложиха една табела, на която пише: “Небесата проповядват славата на Бога” (Пс. 18:2). Руснаците също полетяха в космоса, но Гагарин каза, че там не намерил Бога. Ами как да Го намери, като летял с протегнати нагоре крака, а не с издигнати към небето ръце? И след това стигат дотам да кажат: “Природата е сътворила

¹ Игра на думи - ђулов (невеществен) и vђулов (найлон) - б. пр.

вселената"! Сега пък цяла вселена!... Тук една стара машина се разваля и викат цял куп майстори, инженери и т.н., за да я поправят. Мислят, стараят се... И това е само една стара машина! А цяло земно кълбо Бог го върти без електрически ток и нито батерията свършва, нито моторът спира! С такава скорост се движи, а човекът не го и усеща! Страшно нещо! Ако Земята се въртеше с по-малка скорост, тогава човекът би се премятал! Земята се върти с такава скорост, а морето, което има толкова вода, не се разлива! И звездите, които са толкова огромни, се движат с такава главозамайваща скорост и не се доближават една до друга, а се държат на разстояние една от друга! А човекът прави един самолет и се възхищава и се гордее! И ако му превърти нещо умът, започва да говори безмислици и нищо не разбира.

Какво са постигнали хората днес

Хубаво нещо е културата, но за да принася полза, трябва да се "култивира" и душата, в противен случай е катастрофа. Свети Козма Етолийски е казал: "От учените ще дойде злото"². Въпреки че науката е напреднала толкова много и е отбелязала големи постижения, при все това с откритията, които правят, за да помогнат на света, без да разбират, разрушават света. Бог е оставил човека да върви според своя си разум, тъй като не слуша Бога и тъй си троши главата. Човекът сам се унищожава с това, което създава.

Какво постигнаха хората на 20 век със своята култура! Подлудиха света, замърсиха атмосферата и всичко. Ако колелото излезе от оста, продължава да се върти, но безцелно. Така също и хората, когато се отклонят от божествената хармония, започват да се мъчат! Някога хората се измъчваха от войната, днес се измъчват от цивилизацията. Тогава бягаха от градовете в селата заради войната и с една нива преживяваха. Сега ще избягат от градовете заради цивилизацията, понеже няма да могат да живеят вече в градовете. Тогава войната носеше смърт, а сега цивилизацията носи болест.

- Отче, защо толкова много се разпространи раковото заболяване?

- Ами Чернобилската катастрофа и другите подобни донесоха това. От там е. Изобщо, това, което правят хората... Колко осакатени има! Кога хората са били толкова болни? Някога не бяха така. Сега, което и писмо да отворя, или раково заболяване, или психическо заболяване, или инсулт, или разделени семейства - това ще видя. Преди ракът се срещаше рядко. Тогава животът беше естествен. Друг е въпросът какво Бог допускаше да се случи. Човек се хранеше с естествени храни и си беше здрав-здравеничък. Плодове, лук, домати, всичко беше чисто. А сега дори и тия природни храни убиват човека. Онези, които се хранят само с такива храни, претърпяват по-голяма вреда, защото всичко вече е замърсено. Ако и преди беше така, аз щях млад да си умра, защото като монах ядох това, което имаше в градината: праз, марули, лук, зеле, все такива храни и си бях много добре. Сега ги пръскат, торят. Какво ядат днес хората? Стресът и изкуствените храни довеждат до болест. Светът се погубва, използвайки безразсъдно науката.

- Отче, как преди хората са издържали повече в духовни подвизи и аскеза и са били по-здрави? Помагали ли са им храните?

- Да, защото храните тогава са били чисти. Това няма нужда изобщо да се обсъжда. А освен това са яли всичко узряло. Сега събират всичко още недоузряло, за да не се развали, и го оставят в хладилници. Събират всичко зелено-зелено и го оставят да зрее в хладилника. Докато преди плодът узряваше, падаше под дървото или щом го хванеше, той ти се откъсваше в ръката. Но освен че се хранеха с добра, здравословна храна - хляб и масло или прясно мляко, това за детето беше здрава храна - хората упражняваха и умовете си и разбираха, когато пострада нещо, дали това е от храната. Днес и храните са изкуствени, пък и хората не упражняват умовете си.

И колко от нещата, които прави днес човекът, са негодни. Малко по малко изоставят вълната. Трудно е намериш вече вълнена фанела, която да задържа потта. Слагам една вълнена блуза и веднага разбирам дали в нея има синтетика, защото не мога да си поема въздух, обхваща ме задух, не мога място да си намеря! И смятат това за по-здравео, по-добро! Считат го за напредък! Но може ли това да е добро за здравето?

² Това пророчество на свети Козма се отнася до учените и грамотни хора, които нямат страх Божий - б. изд.

Така както ги правят днес, нещата не са здравословни. А пишат на етикета “чиста, девствена вълна”! А биха намерили и други, още по-чисти думи, за да правят реклама! Днес гледаме овце само за месо, тъй като си правим вълна от петрол. А копринените буби казват: “Щом искате по-добра коприна, направете си я вие”!

Хората изгубиха търпението си

- Отче, защо днес нямаме търпение?

- Днешното положение е трудно за хората. Някога животът беше спокоен и хората бяха спокойни и имаха голяма издръжливост в търпението. Днес цялата тази забързаност, която навлезе в света, направи хората нетърпеливи. Преди човек знаеше, че ще яде домати в края на юни и не го беше грижа. Чакаше до август, за да яде дини. Знаеше - тогава и тогава ще яде смокини, еди-кога си пъпеш. Днес какво става? Ще отиде по-рано да донесе домати от Египет; не иска да яде портокали, в които има същите витамини. “Бре, чедо, имай търпение, хапни нещо друго сега”. Ама не, ще отиде на всяка цена да донесе домати от Египет. Щом видяха това, започнаха и в Крит да правят парници, за да предложат домати по-рано. И накрая навсякъде направиха парници, за да ядат домати и през зимата. Изтрепват се да правят парници с всичките му приспособления, за да имат от всичко през всичките сезони и да не чакат!

До тук добре! Но се продължи и по-нататък. Вечерта доматиите са зелени, а на сутринта вече ги късат червени и надут! Развиха се на един министър: “За парниците както и да е, казвам му, но защо вкарват хормони, за да зреят за една нощ плодовете, доматиите и т.н., и хората, които са малко по-чувствителни към хормонална намеса, горките, страдат от това?” Развалиха също и животните. Какво телета, какво пилета! Тия, които са на четиридесет дни, поради хормоните изглеждат, като че са на шест месеца. Човекът яде, но каква полза ще получи от тази храна? Хранят кравите постоянно с хормони, за да дават повече мляко, а накрая производителите не могат да го продават. А след това стачкуват и изливат млякото по улиците, защото цената пада, а хората пият мляко с хормони. А ако ги оставят както Бог ги е създал, всичко щеше да върви нормално и хората щяха да пият чисто мляко. А сега с инжекциите всичко става безвкусно. Безвкусни продукти, безвкусни хора, всичко безвкусно! И животът сега им е безвкусен. Питаш млади хора: “Какво ти е по душа?” “Нищо”, отговарят. Коскоджами ти юнаци! “Какво ти е приятно да правиш?” “Нищо”. Докъде стига човекът! Мисли си, че ще поправи Бога с това, което върши! Правят нощта ден, за да снасят кокошките. И какви яйца снасят? Ако Бог беше сътворил луната да свети като слънце, хората щяха да полудеят. Но Бог е направил нощта, за да могат хората да си почиват. А те докъде стигнаха!

Хората изгубиха покой. Парниците, инжектирането на плодове и зеленчуци и т.н. доведоха също до нетърпеливост. Преди знаеха, че до еди-кое си място пеш ще стигнат след толкова часа. Ако някой има по-здрави крака ще стигне малко по-рано. След това изнамериха каруцата. После автомобилите, самолетите и т.н. Постоянно полагат усилия да намерят още по-бързи превозни средства. Направиха самолети³, с които можеш да отидеш от Франция до Америка за три часа. Но когато човек сменя с такава скорост един климат с друг, от самата тази внезапна промяна ще се обърка. Бързанае, бързанае... След някое време човекът ще влиза в снаряд, ще натискат спусъка, снарядът ще се изстрелва, а от другия край ще излиза един луд! Къде ще върви? Дотам ще я докарат. Лудница!

Замърсиха атмосферата, а костите им пречат

- Отче, планират да започнат да кремират мъртвите поради хигиенни съображения и за да пестят земна площ.

- Поради хигиенни съображения ли? Чуй само! Не ги ли е срам да го кажат? Цялата атмосфера замърсиха, а сега костите на мъртвите ли им пречат? Освен това и костите са измити!⁴ А и за икономисване на площи ли!? В цяла Гърция има толкова полета и не намират място? Скарах се на един професор от университета относно

³ Старецът има предвид свръхзвуковите пътнически самолети за далечно разстояние “Concorde” - б. изд.

⁴ В Гърция гробовете на починалите се разравят след няколко години, костите се измиват и се слагат в торбичка в обща костница или отново в същия гроб, който се използва и за други починали сродници - б. пр.

този въпрос. Как за отпадъците намират толкова място, а за останките на мъртвите, които са свещени, не намират? Местата ли се изгубиха? И колко кости на светии може да има между всичките! Мислят ли за това?

В Европа изгарят мъртвите, не защото няма място да ги погребат, а защото считат това за прогрес. Не разчистват някоя гора, за да отворят място, но изгарят мъртвите, правят ги на прах, за да спестят място... Слагат прахта в една ей такава кутийка за по-голямо улеснение и смятат това за прогресивно. Изгарят мъртвите, понеже нихилистите искат да разрушат всичко, включително и самия човек. Да не остане нищо, което да напомня на хората за родителите, дедите, за живота на предците им. Да откъснат хората от техните традиции. Да ги принудят да забравят за отвъдния живот и да ги приковат към този.

- Отче, казват, че се е разисквало в отделни квартали на Атина за това, къде ще погребват починалите.

- Толкова място има! Толкова ли не могат да намерят малко площ? Има толкова пустеещи земи извън Атина, които са общински. Аз познавам високопоставени хора, които имат там много земя. Не могат ли там да направят едно гробище? А и освен това повечето жители на Атина са от провинцията. Защо не ги откарват до родните им места? Нека да погребват всекиго в родното му място. Там няма да имат и толкова разходи, само за превоз. Да кажат, че които са от провинцията и в последно време са дошли в Атина, когато умрат, ще бъдат погребани в своето място. А тъй е и по-добре. За онези, които са вече трето поколение в Атина, да намерят някакво местно решение. После, след изваждането на костите нека правят по-дълбоки ровове и в тях да полагат костите. Толкова ли е трудно? Толкова дълбоко копаят в земята, за да намерят каменни възлища. Нека и за костите направят някое голямо хранилище и там да са всичките наедно.

Съвсем се загуби почитта. И виждаш какво става сега! Изоставят и родителите си по старчески домове. Едно време гледаха дори и воловете, когато остаряваха, и не ги колежа, защото си казваха: "С тях си вадехме хляба".

А каква почит имаха хората към починалите! Спомням си при какви опасности ходехме да ги погребваме по време на войната! Да речем, че свещеникът беше длъжен да отиде; но тия, които ги носеха в снега, в студа, а върху тях постоянно се сипеха изстрели! През 1945 година, в партизанската война, преди да отиде войник, заедно с клисаря пренасяхме мъртвите. Пред нас с кадилницата вървеше свещеникът. Щом чуехме изстрел, залягахме на земята. След това отново ставахме. Щом чуехме друг изстрел, пак на земята. По-късно, в армията, по време на войната, бяхме боси в снега и ни казаха, който иска да отиде и да вземе обувки от умрелите. Никой не се помръдна. Ах, няма ги вече онези хубави години!

Лошото е, че онези, които са на някоя висока длъжност, не се противопоставят, а са съгласни. След като се е появил този проблем, Църквата трябва да заеме определена позиция, за да бъде разрешен. Защото в противен случай оставя на мирските хора да се занимават с духовни въпроси и да говорят каквото си искат. Това е неуважение и безчестие. Как светът днес да има Божието благословение? Остави се! Тръгнали са да направят човека на нищо. И заради това сега ще се отвори много място!... Твърде много място ще се отвори...

Замърсяване и разрушаване на околната среда

Днес слънцето изгаря и през зимата така, все едно, че си на Синайската планина, защото се образуваха дупки в атмосферата. Ако не духа малко северен вятър, не можеш да останеш на открито.

- Отче, какво ще стане с озона?

- Да имаме малко търпение, докато учените не отидат с пет килограма маджун и не запушат дупките!!!!... Да, нека отидат да запушат дупките там, отгоре... Тогава ще видят, че Бог всичко е направил хубаво, и в такава хармония, и ще си кажат: "Прости, ние не го направихме хубаво". Молете се, за да се затвори дупката в атмосферата. Отворила се е едната "чаша" (вж. Откр. 15:7) и поради това съхнат дървета и растения. Бог обаче може да нареди всичко.

И да видите докъде стигна лукавството на някои, за да съберат парите на богаташи и магнати! Казват: "Отворила се е дупка в атмосферата, светът ще загине. Как може да се спаси светът? Науката изработи проект да копаят надълбоко и да слязат под земята, за да избегнат слънчевите лъчи". Понеже в крайна

сметка това не става, сега казват: "На луната ще започне строителство, ще има ресторанти, хотели, къщи и светът ще се пресели там. Който иска да се подsigури, да си заплати за място там"! И, разбира се, всичко това са лъжи! Защото какви строежи може да има там? Човек не може да живее там. А между всичките тия глупости, един-двама отидоха до там и се върнаха. И някои им вярват и си плащат...

- Отче, мнозина се безпокоят за промишления смог.

- По този въпрос трябва да притиснат някои директори на заводи, за да си поставят филтри, та хората да си отдъхнат малко от промишлените газове. Вместо всеки от директорите да дава някаква сума на някой депутат, за да се уреди, нека даде малко повече и си вземе пречистително съоръжение. Преди ги нямаше тия микроби, този смог. Сега измърсиха всичко и считат това за прогрес. Прогрес... накъде? Унищожават човека. Излизаш навън и въздухът мирише на газове. Щом отвориш малко прозореца, отвън пушекът влиза вътре. И тази мръсотия не пада, когато си миеш ръцете, не е безвредна. Другият пушек, от печката, с едно изкашляне излиза от дробовете, защото в него няма масла, които да полепват по дробовете.

В жилищните блокове хората са натъпкани един върху друг. Единият тупа от своя балкон върху балкона на другия. А този най-отдолу какво тегли! Целият прахоляк и боклуци от другите отиват при него. Прострял си е дрехите или пък си е отворил прозореца, а другият тупа отгоре! Изобщо не мисли за него. В по-стари времена тия жилищни блокове биха били затвори, като Гиенди - Куле⁵. Да, страхотия! Тогава къщите си имаха двор, животни, градина, дръвчета и цял куп птички се събираха там.

- Сега, отче, дори лястовица не могат да видят.

- Да не са си изгубили ума лястовиците, че да идат там? Да не са полудели? Още малко хората няма да знаят какво е лястовица. В един американски университет, във факултета, който се занимава с история на Свещеното Писание, с Новия и Стария Завет, за да разберат що е това "жито", са си засели едно поле с жито. За да разберат що е това "овчар" и какво ще рече "овца", имат едно стадо с няколко овце и един овчар с гега? И това е университет!

Цялата атмосфера е замърсена. Зимно време е, а колко миришат боклуците! Представи си какво става през лятото! И не отива и някой самолет, за да поръси с някакъв препарат! Добре че Бог е направил цветята, които благоухаят. Всички тези цветя, цялото това разнообразие, малки, големи - неутрализират вонята наоколо. Ако не беше това благоухание, какво ли щеше да е в атмосферата? Гледаш, някъде има мърша и мирише цялото място! Как ни щади Бог! Ако не ни щадеше, на какъв ли хал щяхме да бъдем! Представи си, ако ги нямаше цветята, билките... Така с ароматите се покрива и разсейва нашето собствено зловоние.

Един мирянин дойде в колибата и ме попита: "Добре де, какво правиш тук? Ден и нощ с какво се занимаваш?" Наоколо всичко бе разцъфнало и целият склон бе осеян с цветя. Всичко благоухаеше! "Ах, да знаеш, казвам му, какво тегля - през целия ден да поливам и да се грижа за всичко това, което виждаш! А виждаш ли колко кандила паля на небето нощем! Едва успявам да ги запала всичките!" Гледа ме недоумяващо! "Нощем, казвам, не виждаш ли кандилата горе? Е, аз ги паляя!!! Да не мислиш, че смогвам? Не е проста работа, на толкова кандила да смениш фитилите, да налееш масло!" Изгуби ума и дума горкият.

И тези пръскания на растенията с разни отровни препарати - поради тях измират и горките птиците. Пръскат с отрова дърветата, за да се преборят с болестите по тях, а след това се разболяват хората. Натравят цялата природа. Не е ли по-добре да пръскат по-малко с отрова и да заравят изгнилите плодове в земята, отколкото, както правят сега, да закопават здравите (понеже не са могли да ги продадат). Цял облак отрова пръскат, нима това няма да навреди и на човека? Особено за малките деца това е смърт. Затова се раждат болни. Казах на едного: "Какво става тук? Убихте насекомите, а сега измират хората". Пръскат цветята, за да унищожат насекомите, а сега умират хората. По-нататък ще намерят още по-силни отрови, и накрая какъв е резултатът?

Доказано е, че някои от насекомите, които унищожиха с пръскането, са убивали други насекоми. Сега, за да се избавим от вторите, ще трябва да подхраним първите. Как Бог всичко е уредил! Където има щурци,

⁵ Затворнически килии, разположени в крепостните стени на Солун - б. изд.

там няма комари. Дойде веднъж в колибата един, който имаше малка машинка, която издаваше звук като на щурец, само че по-грубо, за да гони комарите. Изтребват щурците, които имат и благозвучен глас и заместват това, което Бог е сътворил, с някакво подобие, работещо с батерии! Всичко изтребиха: гургулици, щурци... Вече е рядкост дори гарван да видиш. Не след дълго ще си отглеждаме гарвани в кафез!...

Вие, когато пръскате дърветата, оставайте малко и Бог да помогне. И да не напръскате навсякъде с отровата, няма значение. Всичките тези съвременни технически средства не помагат на човека във вярата. Гледам и на други места питат: "Излезе ли отрова против еди-какво си? Къде я има? В чужбина ли?" Веднага се обаждат по телефона да си я поръчат. Малко по малко и светските хора, а и монасите оставят Бога настрана. Хората не слагат на преден план духовното развитие, тъй че всичко да върви към освещение. Лошото е, че и ние, монасите, не сме по-напред в духовно развитие от светските хора.

- Отче, но маслините се разболяват от дакос ⁶.

- Молете се, за да се изчисти червеят, а не само да пръскате. Оставайте малко място и за Христа. Навлиза един стремеж да правим нещата хубаво, както в света и не се замисляме, че ние, монасите, трябва да имаме друг "свят". Нека не вършим това, което вършат светските хора, че дори и да ги задминаваме. Къде остава Христос? Не ви казвам изобщо да не пръскате, но някои със съвременните химикали си правят експерименти. И когато стане нужда да пръскате, слагайте маски. По-добре да имате малко прояден от червея плод, отколкото напръскан с отрова. Не пръскайте толкова много. Молете се с благоговение, четете първи псалом ⁷ и поръсвайте дърветата с малко светена вода. Когато живеете благочестиво, ще имате и дъжд ⁸, а и гъсениците ⁹ ще измират. Бог ще се грижи за вас. Нужно е благоговение и доверие в Бога.

⁶Червей по маслините - б. пр.

⁷ Свети Арсений Кападокийски е чел първия псалом, когато са се засаждали дървета и др., за да дават плод - б. изд.

⁸ Казано е през ноември 1990, когато имаше голяма суша - б. изд.

⁹ През юни 1990 имаше много гъсеници - б. изд.

Епоха на много улеснения или много затруднения¹

И човешките сърца станаха от желязо...

Тъй като човешките удобства преминаха всяка граница, те се превърнаха в затруднения за хората. Умножиха се машините - увеличиха се и грижите. Превърнаха и човека в машина, и сега машините и железариите управляват човека. Затова и човешките сърца станаха от желязо. При всички тези технически удобства, които съществуват, хората не работят върху своята съвест. Едно време използваша за работа животните и бяха милостиви. Ако слагаше малко повече товар върху животното, така че да клекне горкото, ставаше ти жал за него. Ако беше гладно и гледаше жалостиво, все едно ти разкъсваше сърцето. Спомням си, когато кравата ни се разболяваше, страдахме и ние заедно с нея, защото я считаме за член на семейството ни. Днес хората работят с желязото и сърцата им също са желязни. Счупва се някое желязо - прави се заварка. Разваля се автомобилът - карат го на сервиз. Ако пък не могат да го поправят, изхвърлят го; не ги боли за него. Казват си: "Желязо е!" Сърцето не участва изобщо. Така обаче у хората се развиват себелюбието и егоизмът.

Днес човекът не мисли за другия. Някога, ако останеше храна за следващия ден, би се развалила, и хората се сещаха да дадат и на някой беден. "Вместо да се развали, казваха си, нека я дам на някой беден". Този пък, който беше по-духовен, казваше: "Първо, нека се нахрани бедният, след това и аз". Сега слагат храната в хладилника и изобщо не помислят за другия, който има нужда. Помня, когато имавме добра реколта от зеленчуци и др., давахме и на съседите, поделяхме си я. Какво да я правим толкова? Пък и би се развалила. Сега си имат хладилници. "Защо да дадем на другите?" - казват си. - Слагаме в хладилника и си остава за нас". Остави, че по цели тонове изхвърлят или заравят в земята, а другаде милиони хора гладуват.

С машините хората си изгубиха ума

Съвременните удобства нямат край. Изпреварват дори човешкия ум, защото в това спомага и дяволът. Едно време, когато хората нямаха такива технически удобства, телефони, факсове, цял куп машинарии, имаша спокойствие и простота.

- Отче, най-вече са се радвали на живота си!

- Да, а сега с тия машини хората си изгубиха ума! Измъчват се от многото удобства, задушават се от притеснения. Спомням си колко жизнерадостни бяха бедуините, когато живеях на Синайската планина²! Имаха по една шатра и живеяха просто. Не можеха да живеят в Александрия или в Кайро. Чувстваха се добре сред пустоща, в шатрите. Само малко чай да имаха и се радваха до небето и прославяха Бога. Но сега с навлизането на цивилизацията и те започнаха да забравят Бога. И те заживяха според европейския дух! Евреите първо им построиха колиби, после им продадоха всичките си стари автомобили от Израел³. Ех, тия евреи! Сега всеки бедуин има по една колиба и по един развален автомобил пред нея, и цял куп грижи на главата. Автомобилът им се разваля и се мъчат да го поправят... И ако човек изследва какво печелят от всичко това, няма да види друго, освен главоболия.

Преди се произвеждаха здрави изделия, които издържаха дълго време. Сега даваш един куп пари, за да си купиш нещо, а то веднага се разваля. И фабриките постоянно произвеждат ново и ново, и обират парите на хората. Други пък се пребиват от работа, за да свържат двата края. Всички тия машини и механизми са

¹ В тази глава проличава подвижническият дух на Стареца и тревогата му да не би да се измени аскетическият дух на монашеството. Старецът не е противник на културата, но иска да подчертае, че не цивилизацията трябва да управлява хората, а хората нея. Казваше, че особено монахът трябва да властва над съвременните удобства и да ги използва с голяма разсъдливост, за да може да насочва силите си в духовната борба - б. изд.

² През 1962-1964 г. - б. изд.

³ Синай, който сега е в административния състав на Египет, тогава принадлежал към Израел - б. изд.

специалност на европейците, които все се занимават с отвертки. Първо правят един капак, после го слагат на панти, после да се отваря и затваря автоматично, и става все по-съвършен и по-съвършен... Постоянно излизат нови и по-съвършени средства и горките хора се стремят да вземат най-съвършеното. Още не са успели да изплатят първото, а вземат и второ и стават все по-задлъжнели и уморени. Отива и бедният човек да си купи автомобил от най-евтините. Продава каквото има: воловете, конете (както върви, скоро ще излагат магаретата по витрините и хората ще си плащат, за да видят магаре!) и си купува автомобил. Не след дълго автомобилът му се поврежда. В магазина му казват: "Няма резервни части". И тъй, горкият се принуждава да си купи друг автомобил. Обаче не може да си позволи да купи хубав автомобил. Ще си вземе някой малко по-добър от предишния, а предишния ще захвърли и т.н. Нужно е внимание! Да не ни повлече и нас този поток на по-модерното и по-усъвършенстваното.

Телевизията нанесе голяма вреда на хората

- Отче, сега съществува такава телевизионна комуникация, че човек начаса може да види събития, които се случват на другия край на земята

- Хората само себе си не могат да видят, иначе виждат целия свят. Не Бог унищожаваш хората, но днес те от собствения си ум се самоунищожават.

- Отче, голяма вреда нанася телевизията.

- Голяма вреда! Дойде един и ми казваше: "Телевизията, отче, е добро нещо". "И яйцата са хубави, казвам му, обаче ако ги разбъркаш заедно с курешки, за нищо не стават". Така се получава и с телевизията и радиото. Днес, ако включиш радиото, за да чуеш някоя новина, трябва първо да изтърпиш да чуеш и някоя песен, защото, когато свърши песента, тогава ще кажат и някоя новина. Едно време не беше така. Знаеш в колко часа ще кажат новините по радиото, включваш и слушаш. Сега си принуден да чуеш и песента, защото, ако спреш радиото, ще изпуснеш и новината.

Телевизията нанесе голяма вреда на хората. Особено разрушително действа върху децата. Дойде едно седемгодишно дете с баща си в колибата. Гледах как с устата му говореше демонът на телевизията - така както демонът говори с устата на бесноватите. Беше все едно някое бебе да се роди със зъби в устата. Днес често виждаш не физиологично развити деца, а чудовища. И забелязваш, че умът им не работи: каквото са чули, каквото са видели, това и повтарят. Някои така искат: хората да оглупеят чрез телевизията. Т.е., това, което чуват, това и да вярват, това и да правят.

- Отче, някои майки ни питат как да откъснат децата си от телевизора?

- Да дадат на децата си да разберат, че с телевизията те оглупяват и не могат да мислят. Да оставим, че си развалят и очите. Тази телевизия е дело на човека, но съществува и друга телевизия - духовната. С други думи, когато съблечем от себе си ветхия човек, очите на душата се очистват и тогава човек и без съоръжения вижда по-далече. Казали ли са на децата си за този вид телевизия? Нека разберат за тази духовна телевизия, защото с тия телевизори ще обезумеят. Първостанните човеци са имали дара на прозорливостта. Но с падението те го изгубват. Когато децата опазват благодатта, дадена им при светото Кръщение, ще имат и дара на прозорливостта, т.е. духовната телевизия. Необходимо е внимание, духовна работа. Днес майките губят себе си с празни работи, а след това: "Какво да правя, отче? Загубих детето си!"

Монахът и съвременните технически средства

- Отче, как монахът трябва да използва съвременните технически средства?

- Да гледа винаги да използва нещо по-просто в сравнение с това, което използва светът. На мен ми харесва да използвам дърва за огрев, за готвене и в ръкоделието. Когато обаче, така както са тръгнали с разпродажбата на горите, дървата станат трудни за намиране, тогава ще използвам най-долното от онова, което използва светът: нафтова печка или каквото друго ще е евтино и просто за отопление, газов котлон за ръкоделието и т.н.

- Как може човек да прецени доколко едно нещо е необходимо за манастира?

- Ако човек мисли по монашески, може да намери отговор. Ако не разсъждава по монашески, всичко му се струва необходимо, а след това се превръща в светски човек, че и по-лошо. Като монаси ние трябва да живеем поне малко по-просто, отколкото живеят хората в света, или в краен случай така, както сме живели в света. Но не и да имаме по-хубави неща от тези, които сме имали в света, у дома. Нормалното е манастирът да е по-беден от дома ми. Това вътрешно помага на монаха, но помага и на света. Бог така е наредил нещата, че не разкошът да дава утеха на човека. Ако хората в света се измъчват от светския прогрес, колко повече монахът би се измъчвал от него! Ако се намирах в някоя богата къща и домакинят ме попита: "Къде искаш да те настаня, за да се чувстваш добре, в салона със скъпите мебели или в кошарата, където държим две-три кози?" - откровено ви казвам, там в кошарата с козите бих чувствал по-голямо спокойствие. Защото, когато отидох да стана монах, не напуснах света, за да придобия по-хубава къща, да имам палат. Тръгнах да намеря нещо по-долно от това, което имах. Иначе нищо не жертвам за Христа. Но днешното мислене е такова: "Ако останеш да живееш в един палат, какво ще навреди това на душата ти? Там в обора ще мирише лошо, а в палата дори ще благоухае, ще можеш и по някой поклон да правиш". Трябва да имаме духовно чувство. Гледаш на компаса и единият край на стрелката има магнит, и другият има магнит и се върти. Христос има магнит, но трябва и ние да вземем малко магнит, за да се въртим към Христа.

Какви затруднения имаше някога по манастирите! Помня, в кухнята се готвеше в един огромен казан, който вдигаха с лост. Накладваха огън с дърва, за да готвят. А огънят кога беше силен, кога слаб - и храната се залепваше по дъното. Когато рибата загаряше, имаше една стоманена четка, за да я отчегъртат. След това събирахме пепелта от огъня и я слагахме в една делва, пробита отдолу, пълнехме делвата с вода, за да се изцеди пепелна вода и да измием чиниите с нея. От всичко това ръцете ставаха на нищо. А до архондарика качвахме водата със скрипец. Някои неща, които стават днес по манастирите, нямат оправдание. В един манастир видях да режат хляба с машина. Не подобава! Разбирам някой да е болен или немошен и не може да го нареже с нож, а няма и кой да го замести - тогава този има някакво оправдание. Но да гледаш едно здраво момче да ти реже хляба на машина! Той самият може да работи като компресор, а реже хляба с назъбено колело и счита това за постижение!

Гледайте да сте напредничави в духовните дела. Не се радвайте за всичките тези машини, удобства и тем подобни. Ако от монашеството изчезне аскетическият дух, монашеският живот губи смисъл. Ако поставяме удобството над монашеството, няма да имаме напредък. Монахът избягва удобствата, защото те не му помагат духовно. Хората, които живеят в света, се затрудняват от многото удобства, които имат. А за монаха, дори и да му харесва всичко това, удобството не подобава. Нека не търсим комфорт. По времето, когато живял свети Арсений Велики, не е имало нито газени лампи "лукс", нито други такива. В царския дворец имало фенери, които горели с много чист елей. Не е ли могъл свети Арсений да занесе един такъв фенер в пустинята? Но не го е направил. Имал е един фитил или памук, който правел на фитил и елей от маслиновите костилки, какъвто тогава имали, това и използвал⁴.

Много често при изпълнение на послушанието ни си позволяваме технически приспособления или други удобства, за да бъде свършена по-бързо работата, за да имаме уж повече време за духовни занимания, но в края на краищата живеем многогрижен живот, изпълнен с тревоги - не като монаси, а като светски хора. Когато някои млади монаси отидоха в един манастир, първото нещо, което направиха, беше да купят тенджери за бързо варене, за да имат време за духовни занимания, а след това с часове седяха да си приказват. Оказва се, че не използват удобствата, за да спечелят време и да го оползотворят в духовни занимания. Днес печелят време с удобствата, а време за молитва нямат.

- Отче, чух да казват, че свети Атанасий Атонски бил прогресивен за своето време!

- Да, много напредничав е бил! Сигурно такава прогресивност е имал, каквато е днешната!... Нека прочетат житието на свети Атанасий. Монасите в неговата обител достигнали до осемстотин, хиляда, а и колко народ е ходел при него за помощ! Колко бедни, гладни са отивали да ядат хляб и да се подслонят в Лаврата!

⁴ Свети Арсений Велики (354) бил родом от Рим. Бил велик в мъдростта и добродетелта. Наречен е "баща на царе", защото император Теодосий му възложил образованието на синовете си. През 394 след божествено призвание се отдалечил в египетската пустиня. Въпреки че живял дотогава в царския дворец, като монах се отличил с голямата строгост и суровост към себе си - б. изд.

За да успее да се справи, светият бил взел два вола, които да въртят мелницата. Нека и тия днешните си вземат волове! Принудил се да построи фурна, съвременна за времето си, за да дава хляб на хората. Византийските императори обдарявали манастирите с имущество, защото тогава обителите действали и като благотворителни учреждения. Строяли манастирите, за да бъде подпомаган народът духовно и материално. Затова императорите давали дарове.

Трябва да разберем, че всичко ще изчезне, а пред Бога ще застанем като длъжници. Правилно би било ние, монасите да ползваме не това, което изхвърлят днешните хора, а ония безполезни вещи, които в старо време богатите изхвърляха на боклука ⁵. Две неща помнете: първо, че ще умрем, и второ, че може би няма да умрем с естествена смърт, и ще трябва да сте готови да умрете не от естествена смърт. Ако помните тия две неща, всичко ще върви добре и от духовна страна, и от всяка друга. След това всяко нещо си намира мястото.

Лишенията много помагат

- Отче, защо днес хората толкова много се мъчат?

- Защото избягват труда. Комфортът, удобствата ги разболяват и мъчат. В наше време удобствата са оглупили хората. Тази изнеженост днес носи и многото болести. Някога какво теглеха хората само, за да овършеят житото! Колко труд хвърляха, но и колко вкусен беше хлябът! Къде ти, да видиш някъде захвърлен хляб! Ако човек намереше някое парченце, вдигаше го и го целуваше. Които са преживели окупацията, виждат парче хляб и го слагат настрана, а другите го хвърлят, не разбират цената му. Хвърлят къшеи хляб на боклука, не го ценят. Повечето хора не казват нито едно "Слава Тебе Боже", за богатата, които Бог дава. Днес всичко става лесно, без труд.

Лишението много помага на хората. Когато бъдат лишени от нещо, тогава могат да го оценят. Онези, които съзнателно, разумно, със смирение се лишават от нещо заради любовта Христова, усещат духовна радост. Ако примерно някой каже: "Днес няма да пия вода, защото еди-кой си е болен. Боже мой, не мога да направя нищо повече", и извърши това, тогава Бог ще го напои не с вода, а с духовна лимонада, с божествено утешение. Страдащите хора са много благодарни, ако някой им окаже и съвсем незначителна помощ. А някое разглезено богаташко дете - макар и родителите му да изпълняват всичките му капризи, то пак няма да едоволено от нищо. Може всичко да има и пак да е нещастно, да му е крив целият свят. Докато, други деца, горките, и за най-малката помощ изпитват голяма благодарност. Ако се намери някой приятел да им плати пътните разходи до Света Гора, колко са благодарни и на него, и на Христа! Много богаташки деца казват: "Всичко имаме, защо да имаме всичко?" Недоволни са от това, че си живеят доволно, вместо да благодарят на Бога и да помогнат и на някой беден! Това е най-голямата неблагодарност! Чувстват празнота, защото не им липсва нищо материално. Обвиняват дори родителите си, че им предлагат всичко наготово и после бягат от къщи, и обикалят с по една раница на гърба. И родителите им дават пари, за да им се обаждат по телефона, та да не се притесняват, а ония си остават безразлични. И накрая пак родителите тръгват да ги търсят.

Едно момче имаше всичко, но от нищо не беше доволно. Тайно избяга от дома и спеше по влаковете, за да се поизмъчи. А беше от добро семейство! А ако си имаше една работа и преживяваше от собствения си труд и пот, тогава трудът му би имал смисъл и то щеше да е удовлетворено, и щеше да славослови и Бога.

Болшинството хора днес нямат лишения, затова нямат и любочестие. Ако човек не се труди, не може да оцени и труда на другите. Какъв смисъл има например да търсиш някаква удобна и лесна работа, да заработваш добри пари, а след това да търсиш от какво да се измъчиш? Ето и шведите, които за всичко получават помощи от държавата и не се трудят, обикалят по улиците. Трудът им отива на вятъра, чувстват смут и тревога, защото духовно са дерайлирали - както колелата, когато излязат от оста, се движат по пътя безцелно и накрая завършват в пропастта.

⁵ В днешно време заможните гърци често изхвърлят и нови и годни за употреба вещи, тъй като на пазара излиза нещо по-ново, което искат да си купят - коли, мебели и т.н. В старо време богатите хора са изхвърляли само това, което вече е станало непотребно, и именно такива вещи би трябвало да имат монасите според Стареца - б. пр.

Множеството удобства правят човека негоден за нищо

Днес хората гледат красотата и биват измамвани от нея. На европейците ⁶ това им иде отръки. Постоянно с отвертките правят красиви, нови неща, уж по-практични, та хората да не си помръдват ръцете. Някога хората заякваша от инструментите, които използваша на работата си. Сега след работа с приспособленията, които ползват, са им необходими физиотерапия и масажи. Днес лекарите се упражняват в масажи! Виждаш в днешно време дърводелци с едни кореми! Преди къде можеше да видиш дърводелец с голям корем! Та нима можеше да му остане корем като цял ден стържеше с рендето напред-назад?

Когато многото удобства преминат границата, правят човека негоден и мързелив. Макар че може да завърти нещо с ръка, казва си: “Не, по-добре да натисна едно копче и да се завърти само!” Когато човек свикне на лесното, после иска всичко да му е лесно. Днес хората искат малко да работят, а да вземат големи заплати. Ако пък е възможно изобщо да не работят, още по-добре! Този дух е навлязъл и в духовния живот - искаме да се осветим без труд.

И повечето, които имат крехко здраве, дължат това на комфортния живот, който водят. Тъй както са изнежени хората, как ще издържат, ако стане някоя война? Едно време поне бяха калени, дори и децата издържаха. Сега, за да живеят, искат витамини В, С, Д и... мерcedes! Въпреки че някое слабо дете, ако се труди, мускулите му заякват. Много родители идват и ми казват: “Детето ми е парализирано”, а в действителност има просто слабост в краката. Те го хранят ли хранят, а то все седи. А колкото повече седи, толкова повече атрофират краката му и след това завършва в инвалидна количка: “Моли се, казват ми, детето ми е парализирано”. А в този случай, кой е парализираният, детето или родителите? Казвам им да ги хранят с леки храни, за да не дебелеят и да ги карат да ходят по малко. Започват да отслабват и лека-полека започват да се движат все по-нормално, докато стигнат дотам, че започват да играят и футбол! Бог помага на истински парализираните деца, на които по човешки не може да се помогне. Едно много палаво дете в Коница беше изгоряло от бомба. Едното му краче така се беше свило, че не можеше да го изпъне. Понеже обаче не мирясваше и в игривостта си постоянно го движеше, нервите му се възстановиха и се оправи. Дори отиде партизанин към Зервас! ⁷

Така се случи и с мен, когато кракът ми се схвана от ишиас - извършвах броениците си, ходейки, и кракът ми укрепна. Много често движението помага. Ако се разболея и два-три дни не мога да се помръдна, си казвам: “Боже мой, помогни ми само малко, колкото да стана, да се раздвижа, а след това ще се оправя... Ще отида, да насека дърва”. Защото ако остана легнал, ставам по-зле. Затова щом намеря малко кураж, даже и да съм още болен, насилвам се и ставам да нацепя някое дърво. Обличам се здраво, изпотявам се и наистинката изчезва. Естествено, зная, че лежейки, е по-приятно, но насилвам себе си и ставам, и всичко изчезва. Също и когато дойдат хора при мене и седя на пъна, се схващам. Бих могъл да си подложа една възглавничка, но после трябва да намеря възглавнички за всички. Затова през нощта се разхождам по един час и се моля с броеницата. И понеже имам проблем със застояването на кръвта в краката, малко ги поизпъвам. Ако оставя себе си в покой, ще е нужно някой да ми служи. А сега аз служа на хората. Разбрахте ли? Затова нека човек не се радва на лежането, защото няма полза от него.

- Отче, удобството и телесният покой винаги ли са вредни?

- Гледай сега, има и случаи, когато са необходими. Имаш, да речем, някаква болка. Е, тогава недей да седиш направо на дъските, постели си нещо меко. Но защо пък непременно да е от кадифе? Нека е от някакъв прост плат. Ако имаш мъжество, тогава нищо не слагай.

- Отче, казват за някого: “Този е стар кокал”.

⁶ Когато Старецът говори за европейците и Запада, не подценява тези народи, но иска да изобличи рационалистичния и атеистичен дух, който владее там - б. изд.

⁷ Наполеон Зервас (1891-1957) - лидер на антифашисткото движение “Национален гръцки демократичен съюз”, което действало против нацистите в Епир и някои други области на Гърция - б. пр.

- Да, близо до колибата ми живее един монах от Кипър, дядо Иосиф от Карпасия⁸. На сто и шест години е⁹ и още сам се обслужва. Къде днес в света ще видиш такова нещо! Някои пенсионери днес не могат дори да вървят. Отслабват им краката, а и напълняват от седенето и после за нищо не стават. Докато, ако вършеха нещо, много щяха да си помогнат. По едно време взеха дядо Иосиф във Ватопедския манастир. Изпраха му дрехите, изкъпаха го, наредиха го, а той им казал: "Щом дойдох тук, се разболях. Вие ме разболяхте. Отведете ме в колибата ми да умра". Принудиха се да го върнат обратно. Един ден отидох да го видя: "Какво става? - питам го. - Научих, че си отишъл в манастира". "Да, казва ми, отидох. Взеха ме с автомобила и ме закараха долу, изкъпаха ме, изчистиха ме, наредиха ме, ама аз се разболях. "Върнете си ме обратно", казах им. Щом си дойдох тук, оправих се!" Недовижда, а плете броеници. Веднъж, когато му изпратих малко фиде, казал: "Какво, за охтичав ли ме е взел отец Паисий, че ми изпраща фиде?" Яде фасул, нахут, бакла. Толкова е здрав! Държи се юнашки! С два бастуна се движи и ходи, та събира треви. Сее кромид лук, ходи да си носи вода, за да си пере дрехите, да се мие. Прочита си службата за деня, Псалтира, извършва си правилото, молитвата. И да видите, беше взел майстори, за да му поправят покрива и с двата си бастуна тръгнал да се качва на стълбата, за да види какво правят. "Слез долу!" - казват му. "Няма, ще се кача, казал им, да видя как го правите"! Много се мъчи. Знаете ли обаче каква радост чувства! Сърцето му трепти! Отците тайно му вземат дрехите, за да ги изперат. Питам го веднъж: "Добре, а с дрехите какво правиш?" "Вземат ми ги много пъти, казва, ей тъй, тайно ми ги вземат. И аз си ги пера, слагам там от ония "клинове"¹⁰, оставям ги за няколко дни в коритото и се изпират!" Виждаш ли какво доверие в Бога! А други имат всичко, но заедно с това имат и страхове и т.н. Когато го взели да се грижат за него, се разболял, а щом го оставили, оздравял.

Лекият живот не помага на човека. Комфортът не е за монаха. Той е неуважение към пустинята. Може от предишния си живот да си изнежен, но ако си здрав, трябва да се калиш, иначе не си монах.

⁸Град в Кипър - б. пр.

⁹През ноември 1990 г. - б. изд.

¹⁰Има предвид перилния препарат "Клин" - б. изд.

Опростете живота си, за да изчезнат стресът и тревогите

От светското благополучие произлиза светският стрес

Колкото хората се отдалечават от естествения, простия живот и напредват в разкоша и лукса, толкова повече нарастват стресът и душевните тревоги на човека. И понеже се отдалечават от Бога, естествено е да не намират никъде покой. Затова обикалят така неспокойно, та дори и около луната - като ремъка на мотора около "паразитното колело"¹, понеже цялата ни планета не е достатъчна да обхване голямото им неспокойствие.

От светския лек живот, от светското благополучие произхожда светският стрес и тревога. Светското външно образование заедно със стреса ежедневно изпраща стотици хора (дори и малки деца) при психоаналитиците и психиатрите и непрекъснато се строят психиатрични клиники, обучават се психиатри, а в същото време мнозина психиатри нито в Бога вярват, нито приемат съществуването на душата². Следователно как е възможно тези хора да помогнат на човешките души, когато сами са изпълнени със смут и тревога? Как е възможно човекът да бъде утешен истински, ако не повярва в Бога и в истинския живот, живота след смъртта, вечния живот? Когато човек схване най-дълбокия смисъл на истинския живот, тогава изчезват всичките му тревоги и идва божественото утешение, и той се излекува. Ако някой отиде в психиатрията и прочете на болните от писанията на авва Исаак, ония от тях, които вярват в Бога, биха се излекували, защото биха разбрали най-дълбокия смисъл на живота.

Днес хората се опитват да се успокоят с успокоителни или с различни йогистки учения, а не се стремят към истинския покой, който идва, когато човек се смири. Тогава идва и божественото утешение. И като си помислиш, колко се измъчват разните туристи, които идват от чужди страни, обикалят по пътищата, под слънчевия пек, в жегата, в прахоляка, сред шумотевицата! Какво напрежение, какво вътрешно стягане имат, че да считат тая външна олелия за отдиш! Колко ли ги преследва вътрешното им аз, че да смятат за отмора цялото това мъчение.

Когато видим някой човек с голямо притеснение, скръб и тъга, макар и да си има всичко и нищо да не му липсва, трябва да знаем, че му липсва Бог. Оказва се, че хората се измъчват и от богатството, защото материалните блага не им носят удовлетворение, превръщат се в двойно мъчение. Познавам богати хора, които имат всичко, а си нямат деца, и се измъчват. Тягостно им е да спят, тягостно им е да вървят, от всичко им дотяга. "Добре, казвам на едного, щом имаш свободно време, извършвай духовни занимания. Прочети някой "час"³, прочети нещо от Евангелието". "Не мога" - казва ми. "Направи някое добро дело, иди в някоя болница и посети някой болен". "Къде ще ти ходя, казва, пък и какво ще излезе?" "Иди да помогнеш на някой беден от съседите ти". "Не и това не ми е по сърце", казва. Има свободно време, има един куп къщи, има всякакви блага, а се измъчва! Знаете ли колко такива хора има? И се мъчат, докато си изгубят ума. Много е страшно! И ако не работят, а само получават приходи от имотите си, тогава се чувстват най-нещастни от всички хора. Ако имаха поне някаква работа, щяха да са по-добре.

¹ Паразитно колело - онова колело, което се намира между двете колела, движещи ремъка на една машина и служи само да го опъва, без да извършва никаква друга работа - б. пр.

² Самата дума "психиатър" е съставена от думите ψυχή (душа) и ἰατροῖς (лекар), т.е. "лекарите на душата" не вярват в нейното съществуване - б. пр.

³ Часовете - 1-и, 3-и, 6-и и 9-и, са кратки богослужебни последования от денонощния литургичен цикъл - б. пр.

Днешният живот с непрестанното надбягване е същински ад

Хората непрекъснато бързат, тичат за някъде. Сега трябва да са тук, след час там, а след още час някъде другаде. За да не забравят какво трябва да свършат, се принуждават дори да си записват. След толкова бързване пак е добре, че си помнят имената!... Сами себе си не могат да познаят в тази суматоха. Но и как биха могли да познаят себе си? Нима можеш да се огледаш в мътна вода? Бог да ми прости, но светът се превърна в същинска лудница. Хората не помислят за другия живот, а само искат все повече и повече материални блага. Затова и не намират покой и непрекъснато тичат насам-натам.

Добре че съществува другият живот. Ако хората живееха вечно в този живот, така както са си го устроили, по-голям ад за тях нямаше да има. Ако при целия този стрес живееха осемстотин-деветстотин години, както по времето на праведния Ной, това щеше да е за тях един продължителен ад. Тогава са живеели просто и са живели по много години, за да се запазва традицията. Днес става това, което се казва в псалом: "Дните на нашия живот са седемдесет години, а при по-голяма сила, осемдесет години; а най-доброто време от тях е труд и болест" (Пс. 89:10). Седемдесет години стигат на хората тъкмо колкото да наредят децата си.

Веднъж през колибата мина един лекар, който живее в Америка и ми разказваше за тамошния живот. Там хората са се превърнали в машини; по цял ден работят. Всеки член на семейството трябва да има свой автомобил. След това, за да е удобно на всекиго въкъси, трябва да имат четири телевизора. И се трепят от работа, за да спечелят много пари, за да кажат, че са уредени и щастливи. Но какво общо имат всичките тия неща с щастието? Такъв живот, изпълнен със стрес и постоянно надбягване, не е щастие, а мъчение. Какво да го правиш този живот, като е изпълнен с толкова тревоги. Ако трябваше целият свят да живее така, нямаше да искам да живея. Ако Бог кажеше на тия хора: "Няма да ви наказвам за живота, който водите, но ще ви оставя да живеете вечно по този начин", за мен това би било един голям ад.

Затова и много хора не издържат да живеят при такива условия, отиват някъде на открито сред природата без цел и посока. Събират се на групи вън сред природата - едни с гимнастически програми, други с разни други цели. Казах ми за някои, които излизат на открито и тичат, или тръгват по планините и се изкачват на 6000 метра височина. Някои задържат за дълго въздуха в себе си, после издишват и после пак вдишват дълбоко... Загубени работи. Това показва, че сърцето им е потиснато от стреса и търси изход в нещо. На един такъв казах: "Вие копаете трап, правите го голям, възхищавате се на трапа, който сте изровили, на дълбочината му и... падате в него и отивате на дъното. А ние копаям трап и намираме там ценни метали. Нашата аскеза има смисъл, защото се извършва заради нещо възвишено".

Душевният смут е от дявола

- Отче, има миряни, които водят духовен живот, но когато вечер се върнат изморени от работа, затрудняват се да прочетат повечерието⁴ и се притесняват от това.

- Когато се връщат късно вечерта от работа и при това са изморени, никога да не насилват себе си с душевна тревога, но винаги любочестно да си казват: "Ако не можеш да прочетеш цялото повечерие, прочети половината или една трета", и да гледат друг път да не се уморяват толкова през деня. Нека се подвизават любочестно колкото могат и да възлагат с доверие всичко на Бога, и Бог ще се погрижи. Нека умът винаги да е близо до Бога. Това е най-доброто духовно занимание.

- Отче, а как гледа Бог на прекомерната аскеза?

- Ако се извършва поради любочестие, тогава и човекът се радва, и Бог се радва за Своето любочестно чедо. Ако човек насилва себе си от любов, тогава мед капе в сърцето му. А ако насилва себе си от егоизъм,

⁴ Благочестивите гърци вместо вечерни молитви (което е славянска традиция) четат повечерието с акатиста на Света Богородица - б. пр.

себелюбие, тогава се измъчва. Един човек, който се подвизаваше от себелюбие и насилваше себе си с душевна тревога, казваше: "Христе мой! Много тясна си направил вратата! Не мога да премина!" А ако се беше подвизавал със смирение, щеше да премине. Които се подвизават егоистично с пости, бдения и т.н., измъчват себе си, без да получават духовна полза, защото бият въздуха, а не демоните. Вместо да гонят изкушения, срещат още повече изкушения и е естествено да се сблъскват с големи трудности в своята борба, да се чувстват потиснати от безпокойство. Докато онези, които се подвизават много, но с голямо смирение и с много надежда в Бога, чувстват сърцето им да прелива от радост и душата им да се окрилява.

В духовния живот е необходимо внимание. Когато духовните хора действат от тщеславие, остават с една празнота в душата си. Няма я тази пълнота, няма го окрилеността на сърцето и колкото повече нараства тщеславието им, толкова повече нараства и празнотата в тях и още повече се измъчват. Където има душевна тревога и отчаяние, там духовният живот е бесовски. Никога не се поддавайте на душевен смут. Тревогата идва от дявола. Където виждате тревога и душевен смут, знайте, че там дангалакът си е бутнал опашката. Дяволът не действа противно на устроението ни. Ако у човека има някаква склонност, там ще натисне и той, за да измъчи и заблуди човека. Например той прави чувствителния човек свръхчувствителен. Когато имаш разположение да правиш поклони, дяволът те подтиква да правиш повече, отколкото можеш да издържиш, и ако силите ти са ограничени, в душата ти се създава една нервност, защото не можеш да издържиш докрай. После пробужда в теб тревога с леко отчаяние в началото и след това продължава... Спомням си, когато бях млад монах, за известно време, щом лягах да спя, изкушителят ми казваше: "Спиш ли? Ставай! Толкова хора сега се мъчат, толкова имат нужда..." Ставах и правех поклони, и каквото друго можех. Щом лягах да спя, отново започваше: "Другите страдат, а ти спиш? Ставай!" И ставах отново. Докато се стигна дотам, че да кажа: "Ах, колко хубаво щеше да е да ми се парализират краката! Тогава щях да имам оправдание за това, че не правя поклони". През един Велик пост едва издържах, понеже насилвах себе си повече, отколкото ми бяха силите.

Когато в своите подвизи и борба почувстваме душевна тревога, нека знаем, че не сме близо до Бога. Бог не е тиранин, че да ни мъчи. Всеки трябва да се подвизава любощестно според силите си и да развива у себе си любощестие, за да се развива и любовта му към Бога. Тогава ще насилва себе си от любощестие и подвизите му, т.е. многото поклони, многото постене и т.н. няма да са нищо друго освен изблици на любовта му, и той ще напредва с духовна смелост.

Т.е. човек не трябва да се подвизава с болнава педантичност, а след това да се задушава от душевни тревоги, борейки се с нападащите го помисли, но да опрости своя подвиг и да се надява на Христа, а не на себе си. Христос е изцяло любов, доброта и утеха и никога не задушава, но дава изобилно духовен кислород, божествено утешение. Едно е внимателната вътрешна духовна работа, а друго е болнавата педантичност, която задушава човека със своята вътрешна тревога, породена от безразсъдното външно насилие над себе си, като предизвиква и цепещо главоболие.

- Отче, един човек, който по природа мисли твърде много и измъчва ума си, как трябва да се отнася към нещата, тъй че да не се уморява много?

- Ако човек действа просто, не се изморява. Ако обаче в действията му се примеси макар и малко егоизъм, тогава се страхува да не допусне някоя грешка и се уморява. Няма страшно, нека направи някоя и друга грешка, пък нека му се и поскарат малко. Това, за което говориш, може да бъде оправдано например за някой съдия, който постоянно е изправен пред решението на трудни дела и се страхува да не би да отсъди несправедливо, и да се превърне в причина да бъдат наказани невинни души. В духовния живот се появява главоболие, когато човек носи отговорност и се намира в безизходица, защото трябва да вземе едно решение, което ще е неблагоприятно за някого, а ако не го вземе, ще бъдат онеправдани други. Т.е., когато съвестта постоянно бива насилвана за нещо. Ти, сестро, внимавай в това да вършиш духовните занимания не с разсъдък, а със сърцето. А също и когато вършиш нещо, винаги смирено се доверявай на Бога, защото в противен случай ще се тревожиш, ще изморяваш и ума си, а душевно ще се чувстваш зле. Обикновено в многото тревоги се крие безверие. Но човек може да се тревожи и от гордост.

Простотата, скромността много помагат в монашеския живот

- ... Виждаш ли, как се разкраси гостната с тия сиви одеяла? Сега вече прилича на манастирска гостна.

- Отче, как един монах може да разбере дали нещо подхожда или не подхожда за манастира?

- Нека започне от тази мисъл: “Какъв съм аз и какви задължения имам в този живот?” Казармата се отличава със зеленото (хаки). Манастирът се отличава с черното. Ако в казармата облекат черно, а в манастирите зелено, няма да подхожда нито на едните, нито на другите. Нито подобава сега вие да се облечете в болнично бяло като медицински сестри (нали и вас сестри ви наричат), а медицинските сестри се облекат в черно и да доведат до отчаяние пациентите и те да си кажат: “Явно ще умираме и не ни го казват направо в очите!”... Не подобава! Може нещо да е хубаво, но то да не подобава за монашеството. И кадифето е хубаво, но ако облека едно кадифено расо, то няма да ми прави чест, а по-скоро ще е безчестие за мен. Не използвайте в манастира червени, цветни неща! Не подобава!

- Значи, отче, трябва да е безцветно, безвкусно...

- Тогава ще дойде вкуса. Трябва обаче човек да го разбере. Тази радост от простотата хората още не са я разбрали. Ето на, аз в колибата намокрям метлата и подбирам черните от сажди паяжини - правя това веднъж в годината - и тъй както метлата е мокра, образува по тавана едни красиви рисунки, черно-бели ивици! Ако го види човек, ще помисли, че съм го боядисвал! Знаете ли колко му се радвам!

Познавам монаси, които изпитват радост не от духовното, а от светския дух. Не са усетили този трепет, тази радост от простотата. В духовния живот простотата много помага. Монахът трябва да притежава само това, което му е необходимо и това, което му подобава. Нека се ограничи в това, което малко го улеснява, но да не отива към светското. Например едно войнишко одеяло задоволява нуждите, не е необходимо да е някое одеяло с дантели или пък цветно. По този начин идва простотата, духовното юначество.

Ако дадеш на монаха много вещи, ще го погубиш. А когато човек се освобождава от вещите, това го разтоварва. И ако монахът събира вещи, погубва сам себе си. Когато ми изпращат разни неща, чувствам тежест и искам да се разтоваря. Или когато имам нещо излишно в килията си, чувствам се все едно съм облякъл някоя тясна фанела. Ако не намеря на кого да ги дам, по-добре да ги хвърля. А когато ги дам на някого, чувствам едно облекчение, една свобода. Веднъж дойде един мой познат и ми казва: “Отче, еди-кой си ми даде да ви предам тия неща и проси да се помолите, за да се избави от притеснението и тревогите”. “Да се избави той, че да дойдат върху мен ли? Взимай си ги и си тръгвай, казвам му. Сега вече остарях, не мога да ходя и да раздавам разни неща”⁵.

Всички удобства, които имат хората в света, заробват монаха, вместо да му помогнат. Монахът трябва да се стреми да намалява нуждите си и да опростява живота си, в противен случай не може да бъде свободен. Чистотата е едно, разкошът съвсем друго нещо. За да може монахът да ограничи желанията си, много помага това да извършва колкото може повече дейности с една вещ. На Синай имах една консервна кутия и в нея си правех чай, в нея си готвех и каша. Какво мислите, че му трябва на човека, за да преживее? Едно време в пустинята са се хранели само с фурми. Нито огън са палели, нито от дърва са имали нужда. Сега взех една консервна кутия от мляко, поотризах я малко и направих нещо като дръжка. По-лесно е в нея да си правиш кафе или чай. На спиртника в тази кутия водата завира за нула време! Къде да се занимава човек да чака ония джезвета! Сума ти спирт отива, докато се затоплят! А с тази кутия слагаш малко памук, натопен в спирт, и хоп става кафето. А за осветление даже и газена лампа нямам. Само със свещ прекарвам вечерта.

Изобщо простите неща много помагат. Ползвайте прости и здрави вещи. Простите и смирени вещи биват уважавани и от светските хора, а и на монасите много помагат. Тези вещи помагат на монаха да помни

⁵ Старецът е раздавал изпратените му неща на други монаси, които са имали нужда - б. изд.

нищетата, болката, монашеския живот. Когато цар Георгий ⁶ отишъл във Великата Лавра, отците намерили един сребърен поднос, на който му занесли почерпката. Щом видял подноса, царят казал: “Друго нещо очаквах от вас, някой дървен поднос. Такива сребърни вече са ми омръзнали”.

Тази сладост на простотата не сте я разбрали. Простотата разтоварва. Вижте каква хубава закачалка става от една макаричка! Много практична вещ. А вие се мъчите! Сложили сте тук едно тънко пиронче, където човек да си закача расото. Ако ворта от мазилката на стената пада, ще трябва всеки път, когато откачаш расото, да го тупаш, за да се изчисти! Защо не заковете по-големи пирони на стената, че да вършат работа. Такава голяма стена и нито един пирон! Или слагате някаква дървена закачалка, която иска лакиране, забърсване и т.н. Вместо да опростявате нещата, за да не губите време, вие правите точно обратното. Търсите нещо по-съвършено и се затруднявате. Търсете съвършенство в духовното. Не изразходвайте всичките си сили за външна украса, но за разкрояването на душата. Денонощно се стремете да усъвършенствате душата си. Ако използвате таланта си за усъвършенстване на душата, ще се радвате на духовното си произведение на изкуството.

- Отче, някои казват, че манастирите са притежавали най-великолепните вещи и са запазили културата в света!...

- Може да са имали предвид скъпоценните реликви. Знаете ли кога са събрани повечето реликви? След падането на Константинопол. Всичко това първо е било в дворците. Но след това, за да се съхрани, са го разнесли по манастирите.

Царица Мара ⁷ например пренасяла ценностите малко по малко от султана. Или някой, когато умира, ги оставял на някой манастир, за да не се изгубят. Не че манастирите са имали стремеж да вземат нещо, но тези, които притежавали разни неща, чувствали по-голяма сигурност да ги оставят там. Също някои завещавали имуществата си на светогорските манастири, за да бъде изхранван народът, понеже тогава нямало нито старчески домове, нито сиропиталища, нито психиатрии, нито благотворителни учреждения. На манастирите оставяли и много земи, за да могат да дават на нуждаещите се от народа. Т.е. едно време са гледали и малко по-напред - в ония трудни години подпомагали народа първо материално, за да му помогнат после и духовно. Когато бедни хора отивали в манастирите, там им давали по някоя благословия и така те успявали да си оженят момчето или да задомят момичето си. С други думи, целта им била да помогнат на горкия народ, затова и строели големи сгради. Знаеш ли по време на окупацията на колко народ помогнаха манастирите? Страшно много! Мнозина от светските люде тогава носеха фамилията “Каракалос” ⁸, защото, когато някой дом бил гостоприемен, казвали, че е като манастира “Каракалу”. С тази цел се извършвали и големите празници в манастирите, когато се чествал храмовият светия, за да хапне и народът малко риба. Да се порадва малко и едновременно с това да получи духовна полза. В днешно време защо да се правят такива панигири? Какъв е смисълът народът да яде риба, след като не е лишен от това? ⁹

Луксът превръща монасите в светски хора

- Отче, до колко трябва да се украсява храмът?

- В днешно време, колкото по-просто е едно нещо, та било то и храмът, толкова по-голяма е духовната полза от него, защото сега не живеем във Византия ¹⁰.

⁶Георгий II (1890-1947) - цар на Гърция - б. пр.

⁷ Царица Мара (1418-1487) била дъщеря на сръбския крал Георги Бранкович (1375-1456), който е вторият ктитор на манастира “Свети Павел” в Света Гора. Мара се омъжила за султан Мурат, баща на Мохамед, завоевателя на Константинопол, и подарила на манастира честните дарове на влъхвите, много свети мощи и други реликви. В манастира “Свети Павел” е запазен оригиналът на завещанието ѝ, с което оставя на същия манастир всичките си движими скъпоценни вещи - б. изд.

⁸ Името на един от двайсетте манастира на Света Гора - б. пр.

⁹ От духовни чеда на Стареца научаваме, че старецът Паисий не е бил против блатолепното извършване на манастирските празници, а повече се възпротивявал, когато в светогорските килии се извършвали пищни панигири, стремежки се да подражават (и дори да надминат) манастирите - б. пр.

¹⁰ По време на съществуването на Византийската империя храмовете са се отличавали с богата и благолепна украса - б. пр.

- Например за иконостаса какви орнаменти е добре да подберем?

- Монашески орнаменти! По възможност нека всичко е скромно, просто. Преподобни Пахомий изкривил колоната, за да не се възхищават хората на трудовете му¹¹. Спомняте ли си случката? Построил храм в манастира с голяма прилежност и усърдие, а колоните направил от тухли. Гледал колко хубав е храмът и се радвал. Но после размислил, че това не е по Бога - да се радва за красивото произведение, което направил. И тъй, завързал колоните с въжета, и след като се помолил, казал на братята да дърпат въжетата, докато колоните се изкривили.

В килията си всяка година режа парчета ламарина и слагам на покрива и по прозорците, защото са развалени и вятърът влиза вътре. Слагам дъски и найлон и ги затварям. Ще ми кажеш: “Защо не си направиш двойни прозорци?” И аз го знам това, нали съм дърводелец. Ако исках, можех да направя даже трикрилни прозорци, но след това монашеството си отива. Стената е съвсем зле. Бих могъл да помоля и други да ми помогнат и да си оправя колибата, но и така ми е добре. Да правя такива разходи за стената, когато други имат такава нужда? Това не ми е полезно. Ако имам петстотин драхми, предпочитам да взема кръстчета, иконички и да ги дам на някой страдащ, за да си помогне. Аз се радвам, когато давам. Дори и да имам нужда, няма да ги похарча за себе си.

Когато човек започва да живее духовно, не може да се насити никога, както няма насита и когато се стреми към красивите неща. Знаеш ли в днешно време какво трябва да се прави? Да не се грижиш за добре построени сгради, а да вършиш само най-необходимото и да си обърнат към нещастieto, което цари в света - с молитва, когато нямаш средства за даване, и с милостиня, когато имаш. Превръщайте в молитва и най-наложителните работи. Всичко това, което правим, няма много живот в себе си. И заслужава ли си да отдаваме живота си за нещо суетно, а животът на толкова други хора да е изпълнен с трудности и да измират от глад? Простите сгради и смирените вещи мислено пренасят монасите в пещерите и скромните пустинни колиби на нашите свети Отци, и така получават духовна полза. Наскоро бяха направени разкопки¹² и бяха открити в Нитрия¹³ първите килии - аскетическите. След това бяха открити и малко по-късните, които били малко по-светски устроени, а след това последните, които приличали на богаташките салони от онази епоха, с портрети и рисунки по стените и т.н., които предизвикали Божия гняв и били разрушени и разграбени от разбойници.

Христос се родил в ясли. Ако получаваме удоволствие от светските вещи, Христос ще ни заплую, макар че Той никого не е заплювал. Ще каже: “Аз през целия Си живот няхах нищо. Всичкото това в Евангелието ли го намерихте? От Мен ли взехте пример? Светски хора не сте, монаси също не сте. Какво да ви правя? Къде да ви сложа?”

Красивите и съвършени вещи са за светските хора и не носят утеха на духовните хора. Всичките тия стени ще паднат. Душата... Една душа струва повече от целия свят. За душата какво правим? Нека се захванем с духовен труд. Да се изпълним с добро безпокойство. Христос ще ни пита в какво сме помогнали духовно на света и с какъв духовен труд сме се потрудили, а не какви дувари сме построили. За тях и дума няма да стане. Ще поиска сметка за духовния ни напредък. Искам да разберете мисълта ми: не казвам да не се върши и това - строежи и т.н., или да не бъдат правени добре, но първо - духовното, а после всичко останало да се върши с духовна разсъдливост.

Опростете живота си!

Светските хора казват: “Щастливи са тия, които живеят в палати и имат всичките удобства”. Блажени са обаче тия, които са успели да опростят живота си и са се освободили от тази примка на светския прогрес и

¹¹ Преподобни Пахомий се родил в Горна Тиваида, Египет около 280 г. След отбиване на военната си служба заживял в подвизи в един изоставен идолски храм. Около 320 г., след божествено видение, основал първия манастир - на тавенисиотите в Горна Тиваида. Основал общо девет мъжки и два женски манастира. Починал през 346. Той е основателят на общежитийния монашески живот в Египет - б. изд.

¹² Казано през 1986 - б. изд.

¹³ Планинска област с прилежащите ѝ пустини в северозападен Египет. Започвайки с преподобни Макарий Велики (IV век), това било място, изобилстващо от монаси подвижници - б. пр.

на удобствата и улесненията (т.е. на затрудненията), и са се избавили от страхотния стрес на съвременното. Човек се измъчва, ако не опрости живота си. Когато го опрости, няма да е натоварен с този стрес.

Веднъж на Синай един германец каза на едно много умно бедуинче: “Ти си умно, можеш да завършиш образование”. “И след това?” - попита то. “След това ще станеш инженер”. “И след това?” “След това ще откриеш сервиз за ремонт на автомобили”. “И след това?” “След това ще го разшириш”. “И след това?” “След това ще наемеш и други да работят и ще имаш много работници”. “Значи, каза то, да имам едно главоболие, да прибавя и друго главоболие, а после да прибавя още едно? Не е ли по-добре сега, когато ми е мирна главата?” Повечето главоболия идват от такива мисли - да направим това, да направим онова. Ако мислите бяха духовни, човек щеше да чувства духовно утешение и нямаше да има главоболие.

Сега и пред светските хора много настоявам на простотата. Защото много от нещата, които вършат, не са необходими и после ги ядат всякакви тревоги. Говоря им за скромността, за аскетичността. Непрестанно призовавам: “Опростете живота си, за да изчезнат тревогите и стреса”. И повечето разводи също започват от там. Хората работят на много места, трябва да свършат много неща и им се завива свят. Работят и двамата родители, майката и бащата, а оставят децата безпризорни. Умора, изнервеност - малък въпрос, голяма кавга - и автоматично се развеждат, до там достигат. Обаче, ако опростят живота си, биха били бодрни и радостни. Този стрес е същинска погибел!

Веднъж попаднах в една къща, където всичко беше луксозно и както разговаряхме, ми казаха: “Ние живеем в рая, а в същото време други се лишават”. “В ада живеете, казвам им - “Безумнико, нощес ще ти поискат душата”... (Лук. 12:20), рекъл Бог на богаташа. Ако Христос ме попиташе: “Къде искаш да те поставим, в някой затвор или в една къща като тази?”, бих отговорил: “В някой тъмен затвор”, защото затворническата килия би ми принесла полза. Би ми напомняла за Христа, би ми напомняла за светите мъченици, би ми напомняла за аскетите, които живеели в “земни пропасти” (Евр. 11:38), би ми напомняла за монашеския живот. Тъмницата би ми напомняла и моята килия и това би ме радвало. Тази ваша къща какво би ми напомняла и каква полза бих получил от живота в нея? Затова в тъмницата бих се чувствал по-добре не само от една светска гостна, но и от някоя хубава монашеска килия. Хиляди пъти в тъмнична килия, отколкото в една такава къща”.

Друг път, когато се намирах в Атина у мой приятел, той ме помоли да приема един глава на семейство преди разсъмване, защото по друго време той не можеше. И тъй, той дойде радостен и непрестанно славословеше Бога. Притежаваше голямо смирение и простота и просеше да се моля за семейството му. Този брат беше около тридесет и осем годишен и имаше седем деца. Заедно с тях живееха и неговите родители, всичко общо единадесет души, и всичките в една стая. С простота ми казваше: “Когато сме прави, стаята ни побира, но когато легнем, е малко тесничко, трудно ни побира. Слава Богу, сега направихме един навес за кухня и се наредихме. Ние и покрив си имаме, отче, а други живеят на открито”. Работеше като гладач. Живееше в Атина и тръгваше за Пирея, където работеше, още преди да съмне, за да стигне навреме на работа. От стоянето прав и многото извънреден труд имаше разширени вени на краката и го боляха, но голямата любов към семейството му го караше да забравя болките и страданията. При това окайваше себе си постоянно и казваше, че няма любов, защото не върши добрини, както подобава на един християнин. А хвалеше жена си, че върши добрини, защото освен че се грижела за децата и за свекъра и свекървата, вземала от възрастните в махалата дрехите им и ги перяла, подреждала им и къщите, пък им сготвяла и по някоя супа. На лицето на този добър баща можеше да се види изписана Божията благодат. Имаше Христа в себе си и беше изпълнен с радост, а стаята му - с райска радост. А онези, които нямат в себе си Христа, са изпълнени със стрес. Тогава и само двама човека да са, не могат да си намерят място и в единадесет стаи. А тези единадесет човека заедно с Христа се побираха в една-единствена стая.

Виждаш дори и при духовни хора, че с колкото и място да разполагат, не се побират заедно, защото Христос не се е поселил изцяло в тях. Ако жените, които живееха преди във Фараса¹⁴, видеха разкоша, който днес съществува дори в много манастири, щяха да кажат: “Бог ще прати огън да ни изгори! Бог ни е изоставил!” Те самите чевръсто вършеха цялата си работа. Рано сутринта трябваше да изведат козите, след това да подредят къщата. По-късно ходеха по параклисите или се събираха по пещерите и някоя от тях, която знаеше да чете, прочиташе житието на светията на деня. А после се залавяха да правят поклони, като при това

¹⁴ Селище в Кападокия, Мала Азия, родното място на стареца Паисий, където нравите са били изключително християнски - б. пр.

казваха и Иисусовата молитва. И през всичкото време работеха, трудеха се. Една жена трябваше да може да шиеш всичките дрехи в къщата. И всичко се шиеше на ръка. Ръчните шевни машини и по градовете бяха малко, а какво остава за селата. Във Фараса имаше всичко на всичко една ръчна шевна машина. А жените шиеха и мъжките дрехи, които бяха по-удобни, а чорапите плетяха на ръка. Имаха вкус, мерак, но при все това им оставаше и свободно време, защото всичко им беше простичко. Фарасиотците не обръщаха внимание на подробностите. Живееха радостта на монашеския живот. И ако например одеялото не беше добре застлано и висеше малко от едната страна, и кажеш: "Изпъни одеялото", биха ти казали: "Че пречи ли ти на молитвата?"

Съвременните хора не познават тази радост на монашеския живот. Мислят си, че не трябва да търпят в нищо лишения, да не се мъчат. Ако хората мислеха малко по-монашески, ако живееха малко по-просто, биха били по-спокойни. А сега се измъчват. Душите им са изпълнени с тревоги и отчаяние. Еди-кой си успя в живота, понеже построи две жилищни кооперации, или защото научи пет чужди езика и т.н.! А аз нямам даже и един апартамент, нито знам никакъв чужд език. Ох, загубен съм!" Един човек притежава някакъв автомобил и започва: "Другият има по-хубав, и аз ще си купя". Купува си по-хубав, но отново не е доволен, защото някой друг притежава още по-хубав. Най-накрая си взема най-добрия, след това научава, че други си имат частни самолети и пак се измъчва. И това няма край. А в същото време този, който няма автомобил, но благодари на Бога и за това, което има, е изпълнен с радост: "Слава Богу, казва си, нека да нямам автомобил, краката ми са здрави и мога и пеш да вървя. Колко хора има с отрязани крака, не могат и да се обслужат, да се поразходят малко, трябва им човек, за да ги обслужва, а на мен краката ми са здрави!" А някой куц човек си казва: "Има и по-зле от мен, на които и двата крака ги няма" и той също се радва.

Неблагодарността и ненаситността са голямо зло. Обладаният от материални вещи винаги е обладан от притеснение и тревога, защото или трепери да не би да му ги вземат, или пък да не му вземат душата ¹⁵. Веднъж при мен дойде един богат човек от Атина и ми каза: "Отче, загубих връзка с децата си, изгубих си децата". "Колко деца имаш? - питам го. "Две, казва ми. От пиле мляко им намирах, за да ги отгледам. Какво са ми поискали и не съм им давал! Дори по един автомобил им купих". От този разговор се разбра, че и той има собствен автомобил, и жена му си има свой, и децата също свои. "Бре, чудако, ти вместо да си разрешиш проблемите, си ги направил по-големи. Сега ти трябва един голям гараж за автомобилите, един монтьор, на който да плащаш четворно, за да ги поправя, а отделно това, че всеки момент и четиримата сте в опасност да катастрофирате. А ако си беше опростил живота, семейството ти щеше да е задружно, щяхте да се разбирате помежду си и нямаше да имаш тия проблеми. Сега не са виновни децата ти; ти си виновен, че не си се погрижил да ги възпитаеш по друг начин". Едно семейство - четири автомобила, един гараж, един монтьор и т.н.! Цялото това удобство ражда затрудненията.

Един ден в колибата ми дойде друг баща - семейството му беше петчленно - и ми казва: "Отче, имаме само един автомобил и мисля да купя още два. Би ни улеснило". "А помисли ли колко трудности ще ти донесе? - питам го. Единият, как да е, намираш къде да го гарираш, а трите къде ще ги сложиш. Ще ти е нужен голям гараж и един склад за горивото. И вече ще сте изложени не на една, а на три опасности. По-добре да имате един и да ограничите излизанията си. Ще имате време да видите децата си. Ще ви е мирна главата. В опростяването на нещата се крие всичко". "Не си помислих за това" - казва ми.

- Отче, някой ни каза, че два пъти не могъл да спре алармата на автомобила си. Единия път, била влязла муха, а другия път самият той влязъл неправилно в автомобила си!

- Хората имат страдалчески живот, защото не опростяват нещата. Повечето улеснения водят затруднения. Светските хора се задушават от многото. Отрупали са се с удобства - улеснения, които са направили живота им труден. Ако човек не опрости нещата, едно улеснение му докарва цял куп затруднения.

Когато бяхме малки, режехме макарата в краищата, слагаме един дървен клин в средата и си правехме една хубава играчка и ѝ се радвахме. Малките деца повече се радват на една детска количка, отколкото, когато баща им си купи мерцедес. Ако питате някое момиченце: "Какво искаш повече, една кукличка или един жилищен блок", ще видите, какво ще ви каже: "Една кукличка". Оказва се, че децата са наясно със суетата на света.

¹⁵Т.е. да го убият заради богатствата му - б. пр.

- Отче, какво най-много помага, за да разбере човек тази радост от нестяжанието?

- Да схване човек най-дълбокия смисъл на живота. "Но първом търсете Царството Божие..." (Мат. 6:33). От там тръгва простотата и всяка правилна постъпка.

Външен шум и вътрешна тишина

Хората измениха хармоничната природа

Повечето технически средства, които използват днес хората за своите удобства, вдигат шум. Ах, нарушиха хармонията на природата със своите шумове! Измениха я съвсем и с всичките съвременни средства я доведоха до катастрофа. Едно време какво спокойствие имаше! Как човек се изменя и заедно с това изменя всичко около себе си, без да го осъзнава!

Всички днес са научени да живеят с шум около себе си. Например на много от съвременните деца, за да си прочетат уроците, им трябва рок музика! Т.е. по-добре им е да четат, слушайки музика, отколкото на тишина. Чувстват се добре с шума, защото вътре в самите тях е шумно и неспокойно. Навсякъде има шум. Постоянно чуваш нещо да бучи! Буу, буу..., за да нарежат дърва, буу..., за да шлайфат, буу..., за да напръскат с пръскачка. По-късно ще изнамерят други пръскачки като самолети, които ще вдигат още повече шум и ще си кажат: "А, тия пръскачки са по-добри, защото сипят химикалите отгоре и не остава и листенце не напръскано", и ще искат да си купят от тях, и ще са доволни от тях.

Човек тръгва да направи една дупка, за да забие един пирон и пак... взема някоя "бучилка"! И за да направи какво? Някаква си дупчица! И се радва за това, а чудното е, че дори се гордее! За да вземе глътка по-хладен въздух, взема си вентилатор на батерии, и пак буу... Преди, когато на човек му беше топло, правеше си вятър с ръка, а сега оглушава, за да се поразхлади малко! Също и на морето вече всичко вдига шум. Някога корабите с платна плаваха тихо, а сега и една малка лодка бръмчи и трака! Не след дълго повечето хора ще започнат да се придвижват със самолети. И знаеш ли какво ще стане? Земята поглъща някаква част от шума, но във въздуха ще е... Боже опази!

Разрушиха и светите пустинни места

Неспокойният светски дух на нашето време със своята мнима цивилизованост за жалост разруши и светите пустинни места, които успокояват и освещават човешките души. Неспокойният човек никога не намира покой. Нито едно тихо място не оставиха. Дори светите места сега са превърнали на...! Както е описано и в житието на пустинницата Фотиния, в пустинята, където се е подвизавала, по-късно направили разни павилиони и закусвални!¹ В аскетическите колиби, където толкова монаси, толкова светии са се подвизавали, англичаните продаваха безалкохолни напитки! Свърши се с пустинята! Напълнило се е с къщи, радиоапарати, магазини, хотели, летища! Станало е това, за което говори свети Козма Етолийски: "Ще дойде време, в което там, където сега юнаците си окачат пушките, циганите ще си окачат инструментите!" Искам да кажа, че до там я докарахме и ние, там, където са се подвизавали, където монасите оставяли своите броеници, сега се чува музика и се продава безалкохолно!... Е, изглежда, не след много години и всичко това няма да е потребно. Изобщо, както става ясно от събитията, явно животът приближава своя край. Настъпва краят на живота, краят на този свят.

- Отче, сега на Света Гора останало ли е тихо място?

- Сега и там къде да намериш тихо място? Постоянно отварят пътища през гората! Автомобили от тук, автомобили от там! Даже в най-пустинните и уединени места са взели автомобил. Недоумявам какво търсят тия хора в пустинята! Свети Арсений Велики чувал тръстиката, която шумяла от вятъра и се питал: "Какъв е тоя шум? Земетресение ли става?" Де да можеха да видят светите Отци това, което става днес!

Едно време в общежитийните манастири поставените на различни послушания, особено трапезарят и архондарят, много се изморяваха. Трябваше да мият чиниите, да търкат медните съдове... Днес имат удобства, имат разни съвременни средства и повечето от тях вдигат шум. Спомням си, ние в манастира

¹ Пустинницата Фотиния се родила на 7 януари 1860 г. в гр. Дамаск - Сирия, от родители гърци. Около 1884 г. се отправя към пустинята отвъд река Йордан. През 1915 г. заради Първата световна война се принуждава да отиде в Иерусалим, където остава до края на войната. После отива в западната пустиня на Мъртво море, където се и подвизава до кончината си - б. изд.

носехме водата от един извор и с ръчна макара я качвахме на третия етаж. Сега докарват водата с моторна помпа и постоянно чуваш как бръмчи. Стените се клатят, прозорците дрънчат! Да сложат поне един заглушител. В армията, по време на партизанската война с един заглушител зареждах батерията на радиопредавателя и отсреща не можеха да ме чуят.

Веднъж в колибата дойдоха монаси от един манастир и говореха високо. “По-тихо, казвам на единия, чуват ни и отсреща!” Този нищо. Пак му казвам: “По-тихо!” “Прости, отче, казва ми, в манастира свикнахме да викаме, защото имаме електрически генератор и говорим високо, за да се чуваме”. Чухте ли това? Вместо да казват Иисусовата молитвата и да говорят тихо, те викат, защото имали генератор! И лошото е, че както някои младежи махат ауспусите от мотоциклетите си, за да се чува още по-шумно моторът им,... сега този дух навлиза и в монашеството. Стигнали сме дотам дори да му се радват.

Днес сутринта видях една сестра, беше като астронавт! Слизаше от горе със сламената шапка на главата си, с маската на лицето, с моторната сенокосачка в ръка и се пъчеше. Дори космонавтите не са се гордеели толкова, когато са слизали от Луната! След малко чувам едно - бууу... гледам коси трева с косачката! Не може да остане местенце, където да не се чува буу... Тя свърши работа, но след това дойде друг, още по-бучащ, за да изоре! Ора нагоре, ора надолу, че после взе друга машина, за да изравни пръстта. Ах, какво става тук!

- Но понеже ги има, отче, тия технически удобства...

- О, знаете ли, колко още други средства има! Колкото можете, ограничавайте се и избягвайте тези бучащи и шумни средства. Шумът ни изважда вън от манастира. Защо тогава сте сложили долу на портата тая табела “Исихастирион”?² По-добре напишете “Бучалница или “Тракалница”! За какво ми е притрябвал манастирът, ако в него няма тишина? Вижте, постарайте се тия неща колкото можете да ги ограничите. Още не сте вкусили от тази сладка тишина. Ако я бяхте вкусили, щяхте да можете по-добре да ме разберете, да разберете също и някои други неща. Ако бяхте вкусили от духовните плодове на безмълвието и покоя, тогава и доброто безпокойствие щеше да има своето място и повече бихте се стремили към светото безмълвие на духовния живот.

Безмълвието е тайнствена молитва

Чрез всичките тия шумни технически средства монахът прогонва предпоставките за молитвата и за монашеския живот. Затова, доколкото е възможно, нека не използва шумни средства. Тези неща, които хората днес считат за удобства, в действителност не допринасят той да постигне целта си. В една такава среда монахът не може да намери това, към което първоначално е тръгнал.

Безмълвието е велико нещо. Когато човек пребивава в безмълвие, дори и да не се моли, той се моли само с безмълвието. То е тайнствена молитва и много помага на молитвата - подобно на кожното дишане за телесния живот на човека. Този, който извършва духовни занимания в безмълвие, след това се потапя и потъва в молитва. Знаете ли какво ще рече “потапя се”? Малкото дете, когато се свре в майчината прегръдка, не говори. Те вече са едно, това е единение. Затова е много полезно манастирът да е отдалечен от света, от исторически обекти и светски шумове, даже и от хорското множество.

Външната тишина, далеч от света, съединена с разумен подвиг и непрестанна молитва, много бързо довеждат и до вътрешно безмълвие - мир в душата, който е задължителна предпоставка за внимателната вътрешна духовна работа. Тогава вече човек не се влияе от външните шумове, защото всъщност само тялото му се намира на земята, а умът му е на небето.

Когато човек иска, тогава чува шума

- Отче, когато при извършване на послушанието се вдига шум или при ръкоделието е необходима някоя машина, която вдига шум, какво да прави човек?

² От гр. ήσυχία - безмълвие, мълчание, липса на грижи. Исихастириите са обители, в които се обръща внимание главно на вътрешния живот, молитвата, а външните дейности са ограничени до минимум - б. пр.

- Когато се случи ръкоделието да е шумно, много помага тихото пеене³. Ако не можете да казвате молитвата, пейте. Нужно е търпение. Когато пътувам с кораба, има много шум. Сядам в някой ъгъл, затварям очи все едно че спя, за да не ме притесняват хората, и пея. И какво ли не пея! Колко “Достойно ест”, колко “Светий Боже”! А корабът издава такъв шум, който е в хармония с пението! Двигателят ми държи исон при “Достойно ест” на Папаниколау, при “Светий Боже” на Нилевс⁴, този шум подхожда на всичко! Пея с ума си, обаче участва и сърцето.

И все пак мисля, че пречи не толкова външният шум, колкото вътрешната загриженост. Ако човек иска, може да не чува външния шум. Но загрижеността е много по-трудно да бъде избягната. Основата - това е умът. Може очите да гледат към нещо и да не го виждат. Когато се моля, може да гледам нанякъде, но не виждам. Когато вървя, може да гледам към някоя местност или нещо друго, но да не го забелязвам. Когато човек се затруднява да казва молитвата сред шума, това означава, че умът не е отдаден Богу. Трябва човек да стигне до божествен захлас, за да заживее във вътрешното безмълвие и да не бъде обезпокояван от шума по време на молитва. Тогава достига до онова състояние на божествена отвлеченост и захлас, че вече не чува шумовете, или ги чува, когато иска, или по-скоро, когато умът му слезе от небето. И може да достигне до това състояние, ако работи духовно, ако положи усилие. Тогава ще чува само когато сам пожелае.

Когато бях в армията, веднъж казах на един благочестив войник: “Ще се срещнем на еди-кое си място”. “Но там има високоговорител”, казва ми. Казвам му: “Ако човек иска, го чува, ако не иска, не го чува”. Чуваме ли, когато умът ни е някъде другаде? Там в гората, срещу моята колиба, режеха в гората с бензинови резачки. Когато четях или се молах и бях погълнат от това, не чувах нищо. Когато спирах, чувах всичко.

Нека уважаваме безмълвието на другите

Когато не сме ние причината за шума, който съществува, няма страшно - Бог вижда. Но когато причинителите сме ние, тогава е лошо. Затова винаги трябва да внимаваме, да не би някак да смущаваме другите. Ако някой не иска да се моли, то поне нека не пречи на другите. Ако разбрахте каква голяма вреда нанасяте на другия, който се моли, щяхте да сте много внимателни. Защото, ако човек не почувства безмълвието и като лична необходимост, и като помощ за всички други, тъй че да безмълвства с цялото си сърце, от любов, а не принудително, не заради външно наложена дисциплина, то няма да даде и добри плодове. Когато го върши със стегнатост и заради дисциплината, която трябва да се спазва, и си казва: “Сега трябва да вървя така, че да не смутя никого, сега не трябва да се движа свободно...” - това е мъчение! Целта е да го прави от сърце, с радост, понеже ближният му се моли, общува с Бога. Колко е различно едното от другото! Когато човек върши нещо от сърце, чувства радост и то му помага. А когато чувства като необходимост това да уважи другия, който се моли, започва да усеща трепет и страхопочитание. И когато човек се съобразява и уважава ближния, тогава сам себе си уважава, и тогава вече не го е грижа за себе си, защото в него не е останало себелюбие, но то се е превърнало в любочестие. Нека човек се поставя на мястото на другия. Нека да мисли: “Ако аз бях на неговото място, как щях да искам да се държат с мен? Ако съм уморен, ако съм на молитва, щях ли да искам така да се блъскат вратите?” Когато се поставяш на мястото на другия, нещата се променят.

Колко хубав беше преди животът в общежитийните манастири! Тишина...! Имаше и часовник, който удряше на всеки четвърт час, за да припомня на всекиго да казва молитвата. Часовникът много помагаше. Отците казваха молитвата и в манастира цареше безмълвие, дълбока тишина. В светогорската обител, където отидох в началото, бяхме шестдесет монаси, а все едно че имаше само един исихаст. Всички се молеха с Иисусовата молитва. В храма пееха неколцина, а повечето се молеха с умната молитва. Същото ставаше и при изпълнението на послушанията. Навсякъде цареше тишина. Нито говореха високо, нито викаха. Всеки мълчаливо изпълняваше своето послушание. Всички действаха безшумно като овчици. Винаги имаше едно тихо движение в манастира. Не както сега правят в някои манастири - време за послушание, време за безмълвие...! Всеки действаше според зададеното му послушание.

Трябва да обикнем благословената пустиня, ако искаме и тя да ни помогне със своето свято уединение и сладък покой, за да се умирим, да опустеем от страстите си и да се доближим до Бога. Нужно е внимание,

³ На духовни и църковни песнопения - б. пр.

⁴ Папаниколау и Нилевс са изтъкнати певци и съчинители на църковни песнопения - б. пр.

да не би някак да пригостим светата пустиня към собствените си страсти. Това е голямо нечестие (като да отиваш на поклонение на Светата Голгота, пеейки естрадни песни).

Добрите помисли - лек против шума

Тъй като съвременните хора за съжаление използват шумни средства, за да си свършат и най-незначителните работи, ако човек се озове за известно време на някое шумно място, ще трябва да се стреми да има в ума си добри помисли. Не можеш да кажеш: "Не използвай този уред, не използвай онази машина, защото вдигат шум", но веднага привеждай в ума си някой добър помисъл. Например чуваш пръскачка и си мислиш, че прелита хеликоптер. Ти си помисли: "Можеше сега някоя сестра да е болна и щеше да дойде хеликоптер да я отведе в болницата. Как щяхме да сме разстроени тогава! Но сега, слава Богу, всички сме добре". Тук са нужни ум и будност, изкуството да създадеш добър помисъл. Слушаш например шума на бетонобъркачката или на ескалатора и т.н. Кажи си: "Слава Тебе Боже, че няма бомбардировка, че не се рушат домове. Има мир и хората строят къщи".

- А когато, отче, не си добре с нервите?

- Какво значи да не си добре с нервите? Може би не си добре с помислите си? Най-доброто от всичко е добрият помисъл. Един човек си бе построил къща на тихо място. По-късно от едната страна на къщата му построили гараж, от другата прекарвали шосе, а от третата издигнали увеселителен център. До среднощ гърмяла музика. Горкият не можел да спи, слагал си тампони в ушите, започнал да взема и хапчета. Близко бил да полудее. Дойде и ме намери. "Отче, казва ми, така и така, не можем да намерим спокойствие. Какво да направя? Мисля да построя друга къща". "Положи в ума си добър помисъл, казвам му. Мисли си, че ако започне война и в гаража произвеждаха танкове, от другата страна беше болницата и линейките докарваха ранените, а на теб ти кажеха: "Ти стой тук, гарантираме за сигурността на живота ти, няма да те закачаме. Можеш да излизаш свободно от дома си, но в рамките на тия сгради, защото само там няма да падне снаряд" или "стой си вън и никой няма да те притеснява". Малко ли щеше да е това за теб? Нямах ли да го сметнеш за особено благословение? Затова сега си кажи: "Слава Тебе Боже, няма война, народът си е добре и си върши работата. В гаража вместо танкове, хората си поправят автомобилите. Слава Богу, няма болница, ранени и т.н. Не преминават танкове, а автомобилите и хората бързат да си свършат работата". Ако по този начин вложиш в ума си добър помисъл, по-късно ще славяш Бога за това". Разбра горкият, че цялата основа е в правилното отношение към случващото се и си отиде успокоен. Лека-полека се справи посредством добрите помисли, захвърли хапчетата и си спеше без никакво затруднение. Виждаш ли с един добър помисъл как се поправя човек?

Веднъж пътувах с автобуса и кондукторът беше усилил доста радиото. Неколцина вярващи младежи му казаха, че в автобуса пътува и монах и настоятелно му правеха знаци да го спре. Веднъж-дваж, онзи нищо: още повече го усили: "Оставете го, казах им, не ми пречи, държи исон на песнопенията ми". В мисълта си казвах: "Ако, пази Боже, станеше някоя катастрофа малко по-надолу и се наложеше в нашия автобус да настанят ранените, един със счупен крак, друг със счупена глава, как бих издържал тази гледка? Слава Тебе Боже, хората са добре, та дори и пеят"! Така си пътувах добре и си пеех.

Нека ви кажа и един друг пример, за да видите как човек може да се справи във всяко положение само с един добър помисъл! Бях в Иерусалим с един познат. Там имаше някакъв празник. Празнуваха и постоянно викаха: "а лала... ах!" Земята се тресеше! "Хвалите его в кимвалех восклицания"! (вж. Пс. 105:5). Не можеше да разбереш какво викаха! Цяла нощ крещяха. Познатият ми се ядоса, излезе на прозореца, не мигна изобщо. Аз с един добър помисъл, който положих в ума си, спях като малко дете. Спомних си излизането на евреите от Египет (вж. Изх. 13:15) и чувствах умиление.

Така и вие, винаги с добри помисли посрещайте всичко. Например някъде се блъсне врата. Кажете си: "Ако, да пази Бог, се случеше нещо на някоя сестра, ако си удари и счупи крака, щях ли да мога да спя? Сега вратата се блъсна, сигурно сестрата има някаква работа". Ако обаче започнете да съдите и си кажете: "Блъсна вратата, невнимателна е! На какво прилича това!", после как ще намерите покой?! От момента, в който приемете такива помисли, дангалакът ще започне да ви бунтува. Или пък някоя сестра може през

нощта да чува звъна на будилниците. Веднъж звъни един примерно, след малко звъни пак същият. Ако си помисли: “Тази душица се е преуморила и не може да стане. По-добре да си беше починала половин час повече и после да си извърши килийното правило”, тогава няма нито да се обезпокои, нито да се подразни, че се е събудила. Ако обаче помисли за себе си, че се е събудила от звъна на часовника, може да си каже: “Ама какво става тук? Не може човек да има малко спокойствие!” Затова колкото помага един добър помисъл, не помага никакъв друг духовен подвиг.

Нека придобием вътрешното безмълвие

Целта е човек да може всичко да оползотвори в духовната борба. Да се постарее да придобие вътрешното безмълвие. Да оползотвори дори и шума, използвайки добри помисли. Основата на всичко е правилното отношение към случващото се. Нека с всичко се справяме чрез добрите помисли. Има голяма стойност човек да придобие вътрешно безмълвие сред шума. Ако не може да придобие безмълвие сред мълвата, тогава и сред тишината не ще намери покой. Когато у човека се всели вътрешното безмълвие, всичко в него затихва и нищо вече не го дразни, нито му пречи. Ако пък му е необходима външна тишина, за да утихне и вътрешно, то когато се озове на някое тихо място, денем ще вземе пръчка, и ще гони шурците, за да не му пречат, а нощем ще гони чакалите. С други думи ще гони това, което дяволът му праща. Че какво си мислите? Каква му е работата? Дяволът обръща всичко наопаки, докато накрая не успее да катурне и нас.

В един скит двама старци си взели магаренце със звънче на шията. Някой си млад монах с наклонности към безмълвния живот роптаеше поради това, че животното имало звънче и събра всички канони, за да докаже, че не е позволено да се притежава магаре в скита! Другите отци казваха, че не им пречи. Казвам му: “Не е ли достатъчно това, че старците не ни тревожат за нищо, но сами се оправят с магаренцето си? Ако нямаше звънче и се изгуби, трябваше да ходим ние да го търсим. Та не стига това, ами се и оплакваме?” Ако нямаме в себе си добри помисли и не оползотворяваме всичко по духовен начин, тогава дори и да живеем близо до светии, няма да имаме напредък. Ако примерно се намирам в казарма - ще използвам зова на войнишката тръба като камбана, а оръжията ще ми напомнят за духовните оръжия срещу дявола. Ако не извличаме духовна полза от всичко, тогава дори камбаният звън би ни пречил. Така че или ние ще се възползваме, или дяволът ще се възползва. Неспкойният човек дори и в пустинята би пренесъл неспкойствието си. Преди всичко душата трябва да придобие вътрешно безмълвие сред външната мълва, за да може да безмълвства и сред тишината.

Многото грижи отдалечават от Бога

Да не се захващаме за много неща наведнъж

Понеже съвременните хора не живеят просто, те са много разпилени. Захващат се за много неща едновременно и се изгубват в много грижи. Аз като свърша едно-две неща, тогава мисля за други. Никога не върша много неща наведнъж. Сега мисля да направя едно, свършвам го и после мисля да правя нещо друго. Защото, ако не свърша едното, а започна друго, нямам покой. Когато човек трябва да върши много неща едновременно, това го подлудява. Само от това, че мисли за толкова неща наведнъж, се разболява от шизофрения.

В колибата беше дошъл един младеж, който имаше психически проблеми. Казваше ми, че страдал, понеже имал някаква наследствена чувствителност към такива проблеми и т.н. “За каква наследствена чувствителност ми говориш? - казвам му. Първо, необходима ти е почивка. След това да си вземеш дипломата, след това да отидеш войник, после да потърсиш назначение на работа”. Послуша ме, клетият, и си намери пътя. По този начин хората намират и самите себе си.

- Отче, и аз, когато работя, лесно се уморявам. Не разбирам на какво се дължи.

- Това, което на теб ти липсва, е търпението. И причината, поради която нямаш търпение, е, че се захващаш с много неща. Разпиляваш се на много страни и се уморяваш. А понеже си чувствителна и гледаш да изпълниш всичко както трябва, това те довежда до изнервеност.

Когато живеях в манастира, имах един началник в дърводелната - отец Исидор. Горкият, нямаше никакво търпение. Започваше един прозорец, нервираше се и захващаше да прави врати; и там се нервираше и ги оставяше, после захващаше покривен материал. Всичко оставяше по средата, без да довърши нищо. Едни дъски се губеха, други не бяха нарязани правилно. Тъй човек може да се пребие от работа, без нищо да свърши.

Има хора, чиито сили са ограничени и могат да вършат само едно-две неща, а се залавят с много и после нищо не могат да свършат както трябва, а повличат и други след себе си. Колкото е възможно, нека човек се захваща с по-малко неща, да ги довършва, както трябва, и да държи ума си чист и отморен, а след това да започва нещо друго. Защото ако умът му се разпилее в много неща, каква духовна работа ще може да извършва после? Как ще си спомни за Христа?

Не отдавайте сърцето си в материалните неща

- Отче, какво имате предвид, като казвате: “В работата, която вършите, отдавайте краката и ръцете си, но не вдавайте сърцето си”?

- Имам предвид да не отдавате сърцето си в материалните неща. Някои хора изцяло се отдават на материалното. По цял ден се занимават с това как да свършат добре някоя работа и не помислят изобщо за Бога. Нека ние не стигаме дотам. Използвайте ръцете си и краката си в работата, но не оставяйте умът ви да се отдалечава от Бога. Не отдавайте цялото си същество, всичките си сили заедно със сърцето си в материалните неща. Така постепенно човек се превръща в идолопоклонник. Старайте се, колкото можете да не отдавате сърцето си в работите, които вършите. Ръцете си и разсъдъка отдавайте, сърцето си обаче не отдавайте на празни и безполезни неща. Защото, как после сърцето ви ще трепне за Христа? Когато сърцето е в Христа, тогава се освещава и работата, която вършим, а душата е винаги отморена и тогава човек чувства истинска радост. Използвайте добре сърцето си, не го пилейте.

Ако сърцето се разпилее в множество незначителни неща, тогава то няма сили да бъде за онзи, за когото наистина трябва да бъде. Аз бих отдал сърцето си на някой болен от рак, на някой страдащ. Тревожа се за

децата, които са в опасност. Моля се Бог да им дава просвещение. Когато пък при мен идват хора, вниманието ми отива в тяхната болка, в любовта към тях. Тогава не усещам собствената си болка. По този начин всичко маловажно бива забравено и човек се устремява в друга посока.

- Отче, възможно ли е при всички видове работа човек да не отдава ума и сърцето си?

- Когато работата е проста, това спомага умът да не бъде поглъщан. Когато обаче работата е сложна, тогава има оправдание тя да поглъща част от ума, но не да завзема и сърцето.

- По какъв начин бива завземано сърцето?

- По какъв начин ли? Изкусителят го упоява... с "морфин"!!!¹ Той завзема сърцето чрез егоизма. Но когато сърцето бива отдадено Богу, тогава умът също ще е при Бога, а разсъдъкът в работата.

- Когато казваме "безгрижие", какво точно имаме предвид?

- Когато работиш, да не забравяш Христа. Да вършиш работата си с радост, но умът и сърцето да са в Христа. Тогава хем няма да се уморяваш, хем ще можеш да извършваш духовните си занимания.

Работата, която бива вършена със спокойствие и молитва, се освещава

- Не е ли по-добре, отче, една работа да се върши по-бавно, но човек да запазва спокойствие в себе си?

- Да, така е, защото, когато човек се труди спокойно, опазва мира си и така освещава целия си ден. За съжаление не сме разбрали, че когато вършим бързо една работа, това ни изнервя. А работата, която се върши в нервно състояние, не се освещава. Не бива да си поставяме за цел да направим колкото се може повече и при това да бъдем напрегнати и притеснени. Това е демонично състояние.

Ръкоделието, което се изработва със спокойствие и молитва, се освещава, а също освещава и хората, които го ползват. Затова и миряните искат да си купят от монасите някое ръкоделие за благословение. А онова, което е извършено прибързано и нервно, предава това демонично състояние и на другите, които ще го ползват. Забързаната работа, вършена с притеснение, е характерна за много хора в света. Душевните вълнения и притеснения на работещите предават душевен смут, а не благословение върху техните ръкоделия. Чудно е как състоянието на човека въздейства и върху ръкоделието, което той изработва! Страшно е да си помислим! Резултатите от работата зависят от състоянието, в което се намира човек, когато прави нещо. Ако е изнервен и ядосан, и ругае, това, което върши, няма благословение. Докато, ако пее, или казва молитвата, тогава работата му се освещава. Първото е демонично състояние, второто е божествено.

Ако действате с благоговение и работите с молитва, винаги се освещавате и всичко се освещава. Когато човек държи ума си в Бога, освещава своя труд, своето ръкоделие. Да речем, правя една кутия и си казвам Иисусовата молитва, моля се и заедно с това се трудя за слава Божия. Целта ми не е да правя кутии и да ги правя бързо, за да направя колкото се може повече и да съм постоянно под стрес и напрежение. Това е демонично състояние. Не за това сме дошли в манастира, а сме дошли, за да се осветим и да осветим и това, което вършим. Това е причината, поради която понякога се чувстваш като една добра държавна служителка, защото, когато бързаш да си свършиш задълженията, забравяш да вземеш и Христа със себе си. А ако започваш с молитвата, ще се чувстваш като Христова служителка. Затова към работата прибави и молитва, за да се осветиш и ти, и твоята работа. Знаеш ли какви благословии и какви блага изпраща Бог?

- Отче, когато работата е интелектуална например, някаква преводаческа работа, как е възможно да си казваш молитвата, за да се освещава и работата, която вършиш?

¹ Игра на думи - на гр. "начин" - μορφή и "морфин" μορφίνη - б. пр.

- Ако умът ти е в Бога, дори да е интелектуална работата, която вършиш, тя се осветява, защото живееш в божествената атмосфера, макар че не можеш да си казваш молитвата. Когато човек се намира в духовно състояние, това много му помага. Не се опитва да разбере смисъла на нещата с разсъдък си, но бива просвещаван и го открива посредством божествено просветление.

- А когато не съм достигнала такова духовно състояние и трябва да върша една такава работа?

- Тогава ще я вършиш, но ще се молиш и ще просиш от Бога да те просвещава. Ще се стремиш колкото можеш да получиш полза от божествения смисъл на това, което превеждаш и да работиш с благоговение. На всеки час, или на всеки два часа да правиш почивка за малко и да казваш молитвата.

- Отче, особено в преводаческата работа има голямо разсейване. Човек трябва да се рови в речници, да чете коментари...

- И друг път съм казвал: това, което помага особено при преводите, е личният духовен опит и чистите помисли, които правят човека съсъд на благодатта. Тогава тълкуването на божествения смисъл е плод на божествено просветление, а не на разсъдък, на речника или на мастилницата. Искам да кажа, че човек трябва да се уповава на първото, на божественото, а не на второто, на човешкото.

От много грижи човек забравя Бога

- Отче, винаги ли грижите отдалечават от Бога?

- Слушай да ти кажа: Когато едно дете си играе и е погълнато от играта, дори не забелязва, че баща му е до него и го милва. Ако за малко прекъсне игрите си, тогава ще го усети. Така и когато имаме грижи, не можем да почувстваме Божията любов. Бог дава, а ние не можем да усетим това. Внимавай да не пилееш ценните си сили в ненужни грижи и суетни неща, които един ден ще се превърнат в прах. Тогава и телесно се уморяваш, и ума си разпиляваш безцелно, а след това по време на молитва отдаваш на Бога умора и прозявки, също като жертвата, която принесъл Каин (вж. Бит. 4:3-7). Тогава е естествено и вътрешното ти състояние да е Каиново, т.е. изпълнено с тревоги и въздишки, предизвикани от дангалака, който ще стои до теб.

Нека не пилеем безцелно плода, сърцевината на нашите сили, а след това за Бога да ни остават само черупки. Грижата извлича всичкия нектар на сърцето и не оставя нищо за Христа. Ако забележиш, че умът ти постоянно се пилее и се отвлича по разни работи и т.н., трябва да разбереш, че не вървиш добре и да се обезпокоиш, понеже си се отдалечил от Бога. Да разбереш, че си по-близо до вещите, отколкото до Бога; до творението, отколкото до Твореца.

Много често за жалост светското удоволствие от извършената работа заблуждава дори и монаха. Човекът, естествено, е сътворен да върши доброто, защото и Творецът му е благ. Но монахът се подвизава за това - от човек да стане ангел. Затова и трудът му по отношение на материалното трябва да е ограничен в най-необходимото, за да се труди за духовното. Тогава и радостта му ще идва от духовните плодове, които ще придобива, ще бъде духовна, а той ще има в изобилие духовна храна за себе си и ще може да дава и на други.

Поради многото работа и грижи човек забравя Бога. Старецът Тихон² обичаше да казва: "Фараонът давал много работа и много храна на израилтяните, за да забравят Бога". В наше време дяволът е направил хората така, че да потънат в материалното, в земните грижи; много работа, много ядене, за да забравят Бога (вж. Изх. 1:13-14), и по този начин да не могат, или по-скоро да не искат, да използват свободата, която им е дадена за освещението на душите. За щастие обаче без дяволът да го иска, произлиза и нещо добро - хората не намират толкова възможности да грешат, колкото биха искали.

² Вж. Светогорски отци и светогорски живот, стр. 32 - б. пр.

Многото работа и грижи превръщат монаха в светски човек

Добре е за онзи, който иска да живее духовен живот и особено за монаха, да се намира далеч от такива занимания, занятия и т.н., които го отдалечават от духовната цел. Да не се захваща с много дела, които нямат свършване, защото тъй или иначе работата край няма. И ако не се научи да извършва вътрешна работа в себе си, постоянно ще се отвлича във външни занимания. Хората, които се стремят да свършат несвършващата работа, завършват този живот с духовни несвършенства и в края на живота си се каят, но това не им помага за нищо, защото вече им е излязъл паспортът ³. Освен това една почивка за известно време е задължителна в работата.

Когато многото занимания се намалят, по естествен път ще дойде и телесната отмора, а също така и жаждата за духовна, вътрешна работа, която не уморява човека, а го отморява. Тогава и душата ще диша чист духовен кислород. Умората от духовния труд не уморява, но възстановява човека, защото го въздига високо и го приближава до нежния любящ Отец, тъй че и душата му се радва.

Когато телесната умора няма духовен смисъл, или по-скоро, когато не произхожда от духовна нужда, за да бъде оправдана, ожесточава човека. И най-краткото конче, когато го претоварят, започва да рита и макар че няма лош характер, по-късно го придобива, въпреки че колкото повече расте, би трябвало да става по-кратко.

Някои занимания могат да бъдат пропуснати, за да се даде предимство на духовните дела. Многото работа и много грижи осветскостяват монаха и духовната му чувствителност също става светска. Заживява вече като светски човек с целия му стрес и светска тревога. С други думи, още в този живот чувства част от вечните мъки поради постоянните грижи, притеснения и нещастия. Когато монахът не се грижи за материалното, а за спасението си и за спасението на всички хора, поставя Бога за свой иконом, а хората за свои служители.

Спомнете ли си случая с преподобни Геронтий ⁴ и неговия послушник? Преподобни Геронтий помолил Света Богородица да му даде малко вода, за да имат за пиене той и послушникът му. И Света Богородица като добра Майка отворила една цепнатина в скалата под тяхната постница и от това аязмо потекла питейна вода. По-късно послушникът му започнал да зида пезули, пренасял пръст, правел градини, започнал да се грижи за много неща и пренебрегвал духовните си задължения. Понеже водата не достигала за всичко това, той тръгнал с един секач да разшири цепнатината, за да тече повече вода. Тогава Света Богородица спряла онази вода и я извела доста по-надолу от колибата им и му казала: “Щом искаш градини и грижи, тогава ще пренасяш вода отдалече”.

Където има много грижи и разсейване, там има и множество духовни радиошумове

- Отче, не ви ли е мъчно, че след толкова труд, който полагате, за да ремонтирате една килия, после я оставяте и отивате на друго място?

- За да си тръгна, значи е имало сериозна причина.

- И навсякъде ли, където сте били, сте се занимавали само с най-необходимото?

- Да, само най-необходимото за този живот, за да мога да правя необходимото и за горе, за Небето. Ако се заплетеш в земното, загубваш пътя си към Небето. В началото ще свършиш едно, после то ще отвори друга работа и влезеш ли в този лабиринт - изгубил си се! Ако се загубиш в земното, губиш небесното. Както небесното няма свършване, така и земните грижи нямат край. Или ще се изгубиш тук, или... ще се “изгубиш”

³ За пътуването към другия живот - б. пр.

⁴ Вж. Светогорски отци и светогорски живот, стр. 127 - б. пр.

там. Знаеш ли какво е да се “изгубиш” там, горе! Ах, казвах молитвата и се потапах в нея! Някога потопявала ли си се в молитвата?

Много работа, която носи умора и разпиляване на ума особено когато бива вършена припряно, никак не е полезна. Прогонва трезвението и ожесточава душата. Не само че човек не може да се помоли, но дори не успява и да помисли. Не може да действа благоразумно и действията му са погрешни.

Затова внимавайте, не пилейте безцелно времето си, без да го оползотворявате за духовни дела, защото ще стигнете до-там да се ожесточите твърде много и няма да можете да вършите нищо духовно. Тогава ще искате да се занимавате само с работа или с беседи, или ще създавате сами проблеми, за да си намирате работа. При оставянето на молитвата и духовните задължения врагът превзема духовните ни позиции и ни бори чрез плътта и помислите. Прави негодни всичките ни душевни и телесни сили и прекъсва общението ни с Бога, след което естествено е душата ни да бъде пленена от страстите.

Старецът Тихон казваше на монасите, че трябва да водят аскетичен живот, за да се освободят от различните грижи, а не да се трудят като работници и да ядат като светски хора. Защото работата на монаха са поклоните, постът, молитвата не само за себе си, но и за целия свят, за живи и починали, а също и малко труд за най-необходимото, за да не биват натоварвани други с това.

- Отче, грижите винаги ли са препятствие за духовния живот?

- Ако се занимаваш с най-необходимото по твоето послушание ⁵, дори умът ти да се разсейва от това, няма да претърпиш вреда. Ако старанието ти да извършиш възложеното послушание или да помогнеш на някоя сестра не премине известни граници, тогава се запазва копнежът ти за молитвата и помощта ти ще има положителен резултат. Когато обаче човек премине тия граници и към това се прибавят различни занимания с празни работи, тогава умът се разпилява и се отдалечава от Бога. А когато умът не е при Бога, как би могъл човек да почувства божествената радост? Тогава сърцето лесно охладнява. И аз ако през целия ден разговарям с хора, макар че това дело е духовно, когато вечерта започна да се моля, сърцето ми не е така разположено, както, ако съм се молил през целия ден. Умът ми се пълни с цял куп неща, които е трудно човек да отстрани. Моли се, колкото можеш през деня, и си пей тихо.

Много е полезно и четенето на духовни книги, особено преди молитва. Сгръва силно душата и разпръсва грижите от деня. Тогава с освободена душа, пренесена в духовната божествена атмосфера, умът се движи без разсейване. С един откъс от Евангелието или от Отечника, където има къси, но силно въздействащи пасажии, умът се пренася в сферата на духовното и вече не се отделя от там. Защото умът е като едно палаво дете, което тича ту тук, ту там. Ако обаче го почерпиш с нещо сладко, не се отделя от теб.

Неразсеяността на ума и безгрижието довеждат до вътрешно безмълвие и духовен успех. Грижите отдалечават от Бога. Когато има грижи за много неща, има и много духовни радио-смущения и духовните предаватели не могат да изпратят добър сигнал. Монахът няма оправдание да не води духовен живот. Горките миряни имат толкова много грижи и все пак полагат усилия. Монахът няма техните грижи. Нито за наем мисли, нито за дългове, нито дали има или няма работа. И духовният му старец е наблизо, и църквата му е в манастира - молитви, маслосвети, параклиси, литургии. Няма грижи и стремежът му е как да стане ангел, друга цел той няма. Докато мирянинът има толкова грижи! Гледа как да се погрижи за децата си и т.н. и едновременно с това полага усилия за спасението на душата си. Старецът Трифон ⁶ казваше: “Иска ли монахът бдение? Има го. Иска ли пост? Има го. Нито жена има, нито деца. Мирянинът не може да си го позволи. Има деца... Едното иска обувки, другото дрехи, другото нещо друго...”

Нека придобием доброто безпокойство

Трябва първо да търсим Царството Божие и тази е нашата грижа, а всичко останало ще ни се придаде (вж. Мат. 6:33; Лук. 12:31). Ако човек се улисва в грижи за този живот, губи си времето и се похабява напразно.

⁵ Старецът има предвид монашеското послушание - б. изд.

⁶ Вж. Светогорски отци и светогорски живот, стр. 107-112 - б. пр.

Ако не се самозабравя и се подготвя за другия живот, тогава и тукашният му живот има смисъл. Когато човек мисли за другия живот, всичко се променя. Ако пък мисли как да се уреди тук, на земята, измъчва се и се преуморява, и сам себе си осъжда на мъки.

Нека не ви обзема тревога и мания: “Сега трябва да свършим това, после другото”, защото в това състояние ще ви завари Армагедон (вж. Откр. 16:16). И само тревогата при направата на нещо е вече демонично състояние. Настройте предавателя си на Христовата вълна, защото иначе само привидно ще живеете близо до Христа, а вътрешно по начин на мислене ще бъдете изцяло светски и се страхувам да не пострадате и вие като неразумните девици.

Разумните девици (Мат. 25:1-13) не били просто добри, но са имали и положителна загриженост, бдителност, а не безразличие. Неразумните девици били безразлични, нямали бдителност. Ето затова Господ казал: “бъдете будни” (Мат. 25:13). И те били девици, но неразумни. Ако някоя няма разум по рождение, това за нея е Божие благословение. Тя преминава без изпити в другия живот. Обаче онази, която има разум, но живее неразумно, ще бъде без оправдание в деня на Страшния Съд.

Вижте в случая с Марта и Мария, описан в Евангелието, как грижите заставили Марта да постъпи неразумно? Изглежда, в началото и Мария ѝ помагала, но след като видяла, че приготвленията нямали край, оставила сестра си сама. Помислила си: “Та нима ще оставя Христа заради някакви салати и почерпки?” Като че Христос отишъл да яде салатите и ястията на Марта. И тогава Марта се разсърдила и рекла: “Господи, небрежиш ли, дете сестра ми ме остави сама да шетам?” (Лук. 10:40).

Да бъдем внимателни, за да не изпаднем в положението на Марта. Нека се помолим да станем като добри Марии.

Духът Божий и духът на този свят

"Вътрешната чистота на истинския човек краси и неговата вътрешност"

Светско образование и знание

Истински умен е очистилият се човек

Когато човек не изостря ума си по Бога, а го изостря в лукавството, предава себе си на дявола. Такъв по-добре да си изгуби ума, та в деня на Страшния Съд да има смекчаващи вината обстоятелства.

- Отче, отличава ли се простотата от лукавството?

- Да, както лисицата от чакала. Ако чакалът види нещо и го поиска, ще отиде смело да си го вземе. Докато лисицата ще приложи някое лукавство, за да го вземе.

- Отче, може ли човек да счита лукавството за съобразителност?

- Да, може, но ако изследва себе си, ще разбере кое е лукавство и кое съобразителност. Има в себе си таблицата за разпознаване. Кои са дарованията на Светия Дух: "любов, радост, мир..." и т.н. (вж. Гал. 5:22, 23). Има ли близост с тези дарования? Ако няма близост с тях, ще има нещо сатанинско, някакви качества на дангалака. Истински умен е очистилият се човек, онзи, който се е освободил от страстите. Истински умен е този, който е осветил своя разум. Ако умът не бъде осветен, съобразителността и остротата му не принасят полза. Ето на, журналистите, политиците все са умни, но понеже умът на мнозина от тях не е осветен, заедно с умните приказки говорят и безсмислици. От голямото си остроумие говорят големи глупости! Ако човек не оползотвори добре ума си, използва го дяволът. Ако не употреби остроумието си за добро, дяволът го използва за вършене на зло.

- Значи, понеже не е оползотворил съобразителността си, с това е дал право да я ползва дяволът ли?

- Ако не я оползотворява, правата се дават от само себе си. Когато човек не се труди духовно, той преиначава и опорочава доброто и сам върши зло, без да се намесва дяволът. Някой си например е умен човек, но не използва ума си, а лентяйства. Когато не използва ума си, каква полза, че е умен?

- Възможно ли е човек, който е умен, но е овладян от страсти, да има правилна преценка за нещата?

- Първо трябва да внимава да не вярва на своя разум, защото, ако е духовен човек, ще изпадне в прелест, а ако е светски, ще полудее. Не трябва да вярва на помислите си. Нека пита, нека се съветва, нека освети разума си. И въобще човек трябва да освети всичко у себе си. Когато разумът се освети, това помага на човека да придобие духовна разсъдителност. Ако един човек с остър ум не освети себе си, не може да има духовна разсъдителност. Ако човек е прост по природа, може да счете за светец някого, който е изпаднал в прелест, а някого по-женствен да счете за благоговееен. Докато, ако умният се очисти, придобива голяма духовна разсъдителност.

- Отче, по какъв начин се очиства разумът?

- За да се очисти, човек не бива да приема "телеграмите" на лукавия, нито да разсъждава лукаво, но да върши всичко с доброта и простота. По този начин идва духовната бистрота, божественото просвещение, и тогава човек вижда вътре в сърцата на хората, а не прави умозакljučения по човешки.

- Отче, духовната разсъдителност има ли връзка със знанието?

- Разсъдителността идва от божествено просвещение. Човек може да чете светите Отци, да знае правилно някои неща, да се подвизава, да се моли. Разсъдителността обаче идва от божественото просвещение, което е съвсем различно нещо.

- Отче, преди време светът бил ли е по-добър?

- Не че е бил по-добър, но някогашните хора са имали простота и добри помисли. Днес хората гледат на всичко с лукава мисъл, защото измерват всичко само с разсъдъка си. Европейският дух стори голямо зло. Той осакати хората. Сега хората биха били в много добро духовно състояние, защото повечето, малко или много, са образовани и с тях би могло да се достигне до взаимно разбиране. Но сега ги научиха на безбожие, на всичките тия сатанински неща и ги направиха негодни, тъй че с тях не може да се достигне до взаимно разбиране. Едно време не можеше да се разбереш с човек, ако той нямаше благоговение, а също и образование. Помня, когато един неграмотен монах чу при литургията на преждеосвещените Дарове да поменават свети Григорий папа Римски¹, помисли, че поменават римския папа и изпадна в съблазън. "Не го очаквах, каза. Нима станяхте паписти?!" и стана и си излезе от църквата! Ето, виждаш ли какво прави невежеството! Невежеството е нещо страшно. Най-голямо зло вършат ония, у които благочестието е съчетано с умствена повреда. Създават проблеми, без изобщо да са изследвали нещата.

Знанието без божествено просвещение е пагубно

Ако хората позабавеха малко скоростта на мислите си, тогава и разумът им би бил по-свеж, а и Божията благодат би ги приближавала лесно. Знанието без божествено просвещение е катастрофа. Когато човек работи над себе си духовно, когато се подвизава, тогава бива просвещаван от Бога. Тогава има божествено просвещение и божествен опит, а не своя разсъдъчност и затова може да вижда надалече. Онзи, който има късогледство, вижда близките предмети добре, но не може да вижда надалече. А онзи, който няма късогледство, пак не може да види кой знае колко по-далече. Телесните очи са две, а духовните са много.

Ония, които се отдалечават от Христа, биват лишени от божествено просвещение, защото като безумни оставят осветените от слънцето места и отиват към мрачните. Затова е естествено те да са духовно простудени и болни. Виждам, че ако човек не се очисти, ако не дойде божественото просвещение, колкото и правилно да е неговото човешко знание, то си остава една човешка разсъдъчност и нищо повече. И ако липсва божественото просвещение, това, което човек ще каже или ще напише, няма да принесе полза. Виждате ли Псалтира, който е написан с божествено просвещение, какъв дълбок смисъл има! Събери, ако искаш, всичките богослови, всичките филолози и ще видиш, че не могат да съчинят и един псалом с такава дълбочина. А Давид бил неук, но човек ясно вижда, че го е водел Духът Божий.

В днешно време и Църквата ни страда, понеже липсва божественото просвещение и всеки прави това, което му скимне. Човешкият елемент се намесва силно, пораждат се страсти, а после дяволът вършее. Затова хора, над които властват страстите, не трябва да се стремят към власт.

- С други думи, отче, хората трябва наистина да търсят божественото просвещение?

- Да, защото иначе решенията, които приемат, са плод само на разсъдъка. От това произлизат бъркотии. А после - съвещания, заседания... И лошото е, че тези хора предварително не са познали себе си. Защото всичките знания на света не струват колкото едничкото познание на себе си. Човек, който смирено познава себе си, бива признат и от хората. Ако някои познаваха себе си, щяха да видят на какъв хал са и изобщо нямаше да говорят.

Веднъж един ми каза: "Няма нито един православен, който да представлява Православието зад граница, на конференциите и т.н." Говори, говори, сума ти неща изприказва, за да ме убеди, че всичко е свършено. Казвам му: "Когато Бог попитал свети пророк Илия: "Какво търсиш тук на планината Хорив?" - той му отговорил: "Останах сам!" Тогава Бог му казал: "Седем хиляди не са преклонили колена пред Ваал". Още седем хиляди били верни, а пророк Илия казал: "Останах сам!" (вж. 3 Царств. 19:13-18). Та и ти сега говориш, че всичко е свършено, а има още толкова верни!... Какъв е нашият Вседържител? Нима е като Вседържителя, изписан на свода на някой купол, който се напуква от земетресения и се чудим какво да направим, за да го спасим и викаме на помощ реставрационната служба, за да го укрепят?" "Там, в Америка, казва ми, нямаме никого". "Та

¹ Свети Григорий Двоеслов папа Римски (540-604 г.) е светец на Православната Църква и преждеосвещената Литургия е съставена от него. Паметта му се празнува на 12 март - б. изд.

само аз познавам толкова много вярващи в Америка”, казвам му. “Да, но католиците действат лукаво”. “Какво говориш, католиците се погнусиха от папизма и сега се обръщат към Православието. Та нима не знаеш, че когато патриарх Димитрий отиде в Америка, самите католици викаха: “Патриархът е истински християнин, а папата е търговец?” Нима католиците не викаха това с негодувание? Какво ми говориш, че те с хитрост искат да превземат Православието, за да го преиначат и т.н.? Та Бог къде е? Нима дяволът може да има успех?”

За съжаление западният рационализъм е оказал влияние и върху източните православни управници и те само телесно са в Източната Православна Христова Църква, а всъщност с цялото си същество са на Запад, който в техните очи властва над целия свят. Ако можеха да видят Запада по духовен начин, чрез светлината на Истока², чрез Христовата светлина, тогава биха могли да видят духовния залез на Запада, който постепенно губи светлината на умното Слънце - Христа и върви към дълбок мрак. Събират се на конференции и отварят безкрайни разисквания на теми, които нямат нужда от обсъждане, които дори светите Отци през всичките векове не са разисквали. Всичките тия дейности са от лукавия, за да объркат и съблазнат вярващите и да подтикнат едни към ереси, други към схизми, а дяволът да печели територии. Ах, ах... как мъчат и объркват народа тия хора!

И всичко това откъде тръгва? От там, че човек не се труди духовно, а има мнение за себе си, че е духовен човек и после говори безсмислици. Едно дете с естествената чистота на ума си и с малкото знание, което има, ще ти каже правилни неща. И напротив, някой много образован, но с ум, изсушен от демоничното въздействие, на което е подложен, би говорил най-мерзките богохулства.

Онзи, който постоянно изостря ума си със знания, а живее далеч от Бога, прави от ума си двуостър нож - с едната страна постепенно заколва сам себе си, а с другата съсича хора с нетърпящите възражения решения на човешкия си мозък. Когато човешкото знание се освети, когато стане божествено, тогава може да принесе полза. В противен случай си остава човешко действие, светска логика на мозъка. Разсъдъкът сам по себе си, без божествената благодат, е като метален прът, който няма магнит в края и когато удря металните предмети, те не се привличат от него, но биват смачкани.

Такъв е днешният свят. Хората гледат на всичко чрез сухата логика. Такава логика обаче е катастрофална. Нали е казано: “Знанието възгордява?” (1 Кор. 8:1). Ако човек няма божествено просвещение, знанието е негодно, довежда до погибел.

Нека науката се използва в духовния живот

Цялото зло тръгва от разсъдъка, когато той се върти само около науката и е съвсем отдалечен от Бога. Затова такива хора не намират вътрешен мир и равновесие. А когато умът е насочен към Бога, човек може да използва и науката за вътрешното си усъвършенстване и за доброто на целия свят, защото тогава умът е осветен.

- Отче, означава ли това, че науката не е в помощ на човека?

- Науката много помага, но също толкова много размътва ума на човека. Познавам хора с много бистър ум, макар че са по-малко грамотни. Ако тези, които са помътнили ума си чрез науката, успеят да го избистрят с Божията благодат, тогава естествено биха имали повече средства за духовна работа. А когато не са осветени средствата за работа, т.е. не са осветени знанията, тогава те могат да бъдат използвани само за светска работа, но не и за духовна. А тези средства бързо се освещават, ако у човек се пробуди доброто безпокойство. Тези, които дават предимство на вътрешното си образование, образованието на душата, и използват и външното образование за вътрешното, бързо се преобразяват духовно. Ако пък се и подвизават духовно, тогава могат да помогнат и на много хора, защото извеждат мнозина от агонията на адските мъки и ги водят към райското веселие. Много често тези Божии човеци може да имат по-малко дипломи, но да принасят по-голяма полза, защото имат много благодат, а не много дипломи. Светът се изпълни с грехове и това, от което се нуждае, е молитва и личен живот по Бога. Многото писания са като хартиени пари, чиято стойност зависи от това, доколко са действително обезпечени. Следователно нужен е труд в “рудника” на душата.

² В понятията на Православната Църква “изток” (т.е. “изгрев”) се свързва с истинската светлина на Христа - Слънцето на правдата - б. пр.

Спомням си, в Есфигменския манастир имаше един старец с такава душевна простота, че почиташе и Възнесението³ за една от светиците⁴. И той ѝ се молеше по броеницата, казвайки: “Света угоднице Божия, моли Бога за нас!” Веднъж един от братята в манастирския приют заболя, а този старец нямаше какво да му даде, за да го подкрепи. Тогава той слезе бързо по стълбите, отвори прозореца, който гледаше към морето, простря ръцете си и каза: “Светице моя Възнесению, дай ми една рибка за болния брат”. И ето ти чудо! - веднага една толкова голяма риба скача от морето право в неговите ръце. Другите, които го видяха, останаха смаяни. Той ги погледна и се усмихна, сякаш казваше: “Какво чудно виждате?”

Ние имаме всякакви познания, знаем кога се празнува даден светия, как е пострадал друг, кога е станало Възнесението и къде е станало, и как е станало, но въпреки това нито една ей такава рибка не можем да имаме! Това са особеностите на духовния живот. И те не могат да бъдат схванати от логиката на онези интелектуалци, които имат в себе си своето “его”, а не Бога и затова тяхното светско знание е безплодно, заразено от светската духовна болест и лишено от Светия Дух.

Светият Дух не низхожда с помощта на машини

Словата, които излизат от разсъдъка, не извършват изменения в душата, защото са плътски, материални. Божие слово, което се ражда от Светия Дух, има божествена енергия и изменя човешките души. Светият Дух не низхожда с помощта на машини, затова и богословието няма нищо общо със стерилния научен дух. Светият Дух низхожда Сам, когато намери у човека духовните предпоставки за това. Духовна предпоставка е човек да почисти от ръждата духовните си проводници, да стане добър проводник, за да приеме духовния ток на божественото просвещение. По този начин той става учен в духовната наука, става богослов. Когато казвам “богослов”, имам предвид тези богослови, чиято титла има богословско покритие и дипломата им има стойност, а не тези, които имат само хартиен документ без покритие и дипломата им е подобна на парите по време на купацията.

Много често хората напъват ума си по цели години, за да научат един-два чужди езика. В наше време повечето хора знаят чужди езици, но понеже тези езици нямат нищо общо с езиците от светата Петдесетница, изживяваме най-голямото вавилонско стълпотворение. Ссухото разсъдъчно богословстване е велико зло още повече когато представяме разсъдъка си за Светия Дух. Това се нарича “мозъкословие” и то ражда Вавилонски стълпове, докато в богословието има много езици, много дарования, но всички езици са в хармония помежду си, защото един е техният Разпоредител - Светият Дух, слязъл на Петдесетница; и тези езици са огнени.

- Отче, в тропара се казва, че Светият Дух е “Подател на всичко...”⁵

- Да, всичко подава, но там, където може да бъде приет. Ако не намери място, как да даде нещо? По-голяма стойност имат словата на един смирен човек с личен духовен опит, които излизат с болка от дълбините на сърцето му, отколкото цял куп езикословия на един външен човек, които скорострелно излизат от шлифования му език, но не се докосват до душите, защото този език е плътски, а не огнен език от Светата Петдесетница.

Да осветим знанието си

Добро нещо е знанието, добро е и образованието, но ако те не бъдат осветени, тогава са безполезни и водят човека до погибел. Веднъж в колибата дойдоха няколко студенти, натоварени с книги и ми казват: “Отче, дойдохме да поговорим върху Стария Завет. Бог забранява ли знанието?” “Кое знание, питам ги, това, което се придобива чрез разсъдъка ли?” “Да”, казват ми. “Ами това знание, казвам им, може да те отведе до Луната, но до Бога не може да те въздигне”. Добро нещо са силите на интелекта, които с помощта на милиарди, изразходвани за гориво и т.н., издигат човека до Луната, но несравнимо по-добро нещо са

³ Гр. Ανάληψη - възнесение; окончанието на думата е типично за имена от женски род - б. пр.

⁴ Съборният храм в Есфигмен е в чест на Възнесение Христово - б. пр.

⁵ Самогласна стихира на празника Петдесетница.

духовните сили, които въздигат човека до Бога, което е и неговото предназначение, и то със съвсем малко гориво - с един сухар. Попитах веднъж един американец, който беше дошъл в колибата: "Вие като сте такава голяма държава, какви постижения имате?" "Стъпихме на Луната", отговаря ми. Питам го: "Колко е далече от тук?" "Да речем около половин милион километра" - отговаря ми. "Колко милиона изхарчихте, за да стигнете до Луната?" "От 1950 г. досега сме изхарчили цели реки долари". "А до Бога стигнахте ли? - питам го. Колко далече е Бог?" "Бог, казва ми, е много далече". "Ние обаче, казвам му, с един сухар стигаме до Бога!"

Естественото знание спомага да придобием духовно знание. Когато обаче човек остане само до естественото знание, остава си в природата и не се издига до небето. Иначе казано, остава си в земния рай, който бил напояван от реките Тигър и Ефрат и се радва на красивата природа и животните, но не възхожда до небесния рай, за да се порадва заедно с ангелите и светиите. За да възлезем до небесния рай, е необходима вяра в Домовладиката на рая, та да Го обикнем, да признаем греховността си, да се смирим, да Го познаем и да беседваме с Него в молитва и да Го славим и когато ни помага, и когато ни изпитва.

- Отче, необходимо ли е човек, който обича поклоните, поста, духовните подвизи, да изучава и догматика, богословие и т.н.

- Когато човек има едно елементарно образование, богословските познания му помагат. Но не бива да се стреми към знание, имайки за цел да помага на другите или да говори умни неща⁶, но за да помогне сам на себе си. Ако човек се постарее да освети това, което Бог му е дал, тогава идва благодатта и тя го просвещава. В нея са и догматиката, и богословието, защото тогава човек изживява опитно Божиите тайнства. А друг пък може да е прост по душа и да не желае да учи повече, но да се задоволява с каквото Бог му даде.

- А какво значи, когато вече сме в манастира, но желаем да придобием и светско знание?

- Означава, че нямаме никакво знание. "И ще познаете истината, и истината ще ви направи свободни" (Иоан. 8:32). Когато човек се смири и просвети, тогава се освещава и разумът му, и силата на умствените му способности, а преди да се освети, е само една плътска енергия на разсъдък. Ако някой в егоизма си, макар че е неграмотен, започне да тълкува догмите и да чете Откровението, отеческите писания и т.н., умът му се помрачава и в крайна сметка стига до безверие. Божията благодат се оттегля от него, защото действа от егоизъм. Виждате ли, смирението помага във всичко, то е, което дава сили на човека. И най-мъдрата мисъл, която ще измисля, и най-мъдрото решение, което ще намеря, са най-голямо безумие, когато съдържат в себе си егоизъм, докато смирението е истинската мъдрост. Затова духовната борба трябва да се води с любостение и с голямо смирение. Иначе вместо да принесе полза, има противоположни резултати. Умът се помрачава и човек започва да богохулства, защото е действал от егоизъм. Предприел е нещо, което надхвърля неговите сили. Дори и човек да е образован, ако тръгне да тълкува догмите, има опасност да си навреди. Колко по-голяма ще бъде вредата, ако някой невежа тръгне да се задълбочава в светоотеческия дух, без да притежава нужното духовно състояние! Защото ако имаше поне в малка степен духовно състояние, не би направил това. Би си казал: "Ако нещо ми е необходимо, Бог ще ме просвети. Нека изпълня това, което разбирам; то е твърде много!"

- Значи, отче, когато човек тълкува неправилно Евангелието, то е, защото няма смирение и благоговение, така ли?

- Да, защото, когато липсва смирението, тълкуванията, които прави, са плод на неговия разсъдък, на логиката му и са лишени от божествено просвещение.

- По-добре ли е, когато човек не разбира нещо, да го остави за по-нататък?

- Да, по-добре е. Нека си каже: "Нещо хубаво пише тук, но аз не го разбирам". Аз също така постъпвах. Когато бях малък и четях Евангелието, ако нещо не разбирах, не се опитвах да си го тълкувам. Мислех си: "Нещо хубаво иска да каже, но аз не го разбирам". И забелязвах как по-късно, когато ставаше нужда от това, хоп, тълкуванието само идваше, но пак си казвах: "Нека попитам и някого друго, как се тълкува това". И се оказваше, че е точно както съм го разбрал. Защото е голяма дързост човек да се опитва да тълкува

⁶ Тъй като този стремеж е основан на егоизъм и тогава знанията няма да дадат плодове - б. пр.

Евангелието и особено когато не разбира. Затова, когато четете, не тълкувайте прочетеното с разсъдък си, но привеждайте на помощ добри помисли, докато дойде божественото просвещение на истинската разсъдителност и тълкуванието се извърши от само себе си.

- Може ли, когато човек достигне по-добро духовно състояние, да разбере нещо в по-голяма дълбочина?

- Не в по-голяма дълбочина. В една божествена мисъл може да има много божествени смисли. Някои от тях може да разбере сега, а някои по-късно. Човек може да чете - да чете, да научи много, но въпреки това да не навлезе никак в духа на Евангелието. А друг може да не чете много, но да има смирение, борбен дух и тогава Бог го просвещава и той разбира смисъла. Онзи, който желае да чете повече, може да иска това от тщеславие или за удоволствие. Той е като човек, който гледа една борба и не внимава в това как се борят, за да получи и той полза и да стане борец, но непрекъснато си гледа часовника, за да успее да проследи и друга борба, и трета, и така не става борец, но си остава зрител.

- Отче, често за някого, който е образован, казват: "Този е развит човек". Винаги ли е така?

- Когато казваме, "този е развит човек", имаме предвид духовно развитие, духовно зрелия човек. Забелязал съм, че има и неграмотни, но много горделиви хора, както и неграмотни, но много смирени; има и образовани, но много горделиви, а също и образовани, но много смирени. Т.е., цялата основа е във вътрешното усъвършенстване. Затова и свети Василий Велики казва: "Най-важното е да заемаш високо място и да имаш смирено самосъзнание". Човек, който заема някакъв пост, дори да има малко гордост, има някакво оправдание. Но онзи, който не заема някакво по-високо място, а е горделив, няма никакво оправдание. Основата на всичко е усъвършенстването на самите себе си, вътрешното усъвършенстване. Ако човек е така усъвършенстван и освен това е образован и има и смирено самосъзнание - това е най-доброто. Обаче за човек, който не е много образован, е изключително пагубно да има високо мнение за себе си.

"Знанието възгордява" (1 Кор. 8:1)

В повечето случаи външната образованост по-скоро вреди, понеже развива у човека голямо самомнение. Това само-мнение става преграда, която не позволява на Божията благодат да го приближи. А когато човек отхвърли това лъжливо самосъзнание за себе си, тогава добрият и богат наш Отец го обогатява с божествените Си светиносни знания. Когато обаче клетият човек има високо мнение за себе си и поддържа това мнение в мозъка си, тогава си остава с плътски разсъдък и не познава Божията благодат, Светия Дух. Т.е. съществува опасност многото знания да издуют главата и да я направят като балон, застрашен или да се пръсне във въздуха (от шизофрения), или да падне на земята (от гордост) и да стане на парчета. Затова знанието ще трябва да следва страха Божий и да бъде съпътствано от дела, за да има равновесие. Когато това го няма, знанието е вредно.

Когато говоря от егоизъм, за да ми се възхищават, понеже съм измислил нещо по-добро от другите, тогава се задействат духовните закони, за да се осъзная. Когато обаче това се случва постоянно, то нанася вреда на човека. Ако едно косъмче от миглата влезе в окото, то се раздразва малко. Ако обаче влиза постоянно, предизвиква голямо възпаление. По същия начин и тук се получава духовно възпаление. Когато човек прояви изобретателност и върши работата си по-лесно, подобава да се разтапя пред Бога и ден и нощ да Му благодари, че му е дарувал такава съобразителност и върши работата си по-лесно, без да се уморява. Остава само и да не Му благодари!

- А когато, отче, човек си мисли, че в нищо не успява?

- В такъв случай дангалакът го изкушава от противоположната страна. Попитали камилата: "Изкачването ли предпочиташ или спускането?" А тя отговорила: "Защо, да не се е свършил равният път?"

Тези, които не са умни, са в по-добро положение. На нас ни се дава разум, за да сме по-добре, но какво правим ние? Ще ни бъде поискана сметка за това. Как Бог устройва всичко! Тези, на които не им сече пипето, са весели, а в другия живот също ще бъдат по-добре. А онези, които са много умни, много се измъчват.

- Отче, в другия живот умствено изостаналите здрави ли ще бъдат, няма ли да са непълноценни?

- В крайна сметка и многото разум, и малкото разум ще станат на прах. Там, на небето ще бъдат разумни. Относно познаването на Бога светите богослови няма да са в по-добро положение от ония, които приживе са били умствено изостанали. Може би дори на вторите справедливият Бог ще даде нещо в повече заради това, че тук, на земята, са живели лишени от ум.

Да използваме разума си правилно

- Но защо, отче, често казвате, че образоваността е добра предпоставка за монашеството.

- Виж, един образован човек може да вземе и да прочете нещо светоотеческо да го разбере и с по-малко усилия и бързо да напредне. Един неграмотен човек ако няма и благоговение, трудно ще напредне. Един неграмотен ще трябва първо да достигне до там да придобие личен опит в божественото, придружен от божествени събития⁷ и чрез тези свои преживявания да разбира това, което чете.

Докато образованият, ако положи малко усилие, бързо ще напредне, стига умът му да работи и да не бъде завладяван само от теорията на нещата, защото тогава бива ограбван. С това не казвам да се стреми да познае Божиите тайнства с разсъдъка си.

- С други думи, отче, да използва разума си срещу страстите?

- Не само това, но и изобщо. Да вижда Божиите благодеяния, да съзерцава цялата вселена и да прославя и благодари на Бога. Както виждаш, първо Авраам потърсил Бога и след това Бог Авраама.

- Как точно?

- Авраамовият баща бил идолопоклонник, служел на идолите. Авраам виждал красотата на вселената и недоумявал как в същото време служели на бездушните идоли, и разумът му заработил: "Не може, рекъл си, тия идоли, тия парчета дърво, да са богове и да са сътворили този свят. Кой е сътворил небето, звездите, слънцето и т.н.? Трябва да намеря истинския Бог и в Него ще повярвам, на Него ще се поклоня". Тогава Бог му се открил и му казал: "Излез от своята земя, и от твой род" (Бит. 12:1) и го завел до Хеврон и той станал любимо Божие чедо. Образованият човек, дори и да не е благоговееен, но тъй като може лесно да разбере, с малко смирение и малко подвиг ще напредне. Ето примерно, когато бях в свързочните войски. Когато ме разпределиха там, трябваше да се знаят и някои английски символи. Които бяха образовани и знаеха английски, веднага ги схванаха. Ние, останалите, се затруднявахме. Но и при теоретичното обучение, което провеждахме, другите по-лесно разбираха, защото знаеха някои неща, докато ние отново се затруднявахме.

Човек трябва да познае Божиите благодеяния, да разбере какво му е дадено. Защо Бог ни е дал разума? За да изследваме, да изучаваме, да наблюдаваме себе си и т.н. Бог не е дал разум на хората, за да бъдат погълнати постоянно от това как да измислят по-бързо превозно средство за отиването от една държава в друга, но за да бъдем погълнати от най-важното - как да постигнем предназначението си, да бъдем близо до Бога, в страната на истината, в рая.

Какви благодеяния вършел Бог за израилския народ! Какви знамения пращал! Колко чудеса извършил! Обаче, когато Моисей закъснял да слезе от планината Синай с плочите, на които били написани десетте Божии заповеди, народът дал златните си украшения, за да бъде направен един златен телец и да му се поклонят (Изх. 32:1-6). В наше време няма човек с такъв... телешки разум. Затова за един образован човек няма оправдание да не разбира кое е правилното. Бог е дал разум на човека, за да намери той своя Творец. Европейците замъглиха умовете си, изпаднаха в умопомрачение и вървят към пропастта, защото отстраниха Бога от живота си.

⁷ Под "божествени събития" Старецът разбира такива обстоятелства и случаи в живота на човека, при които той пряко се среща с Божиите сили и в които пряко вижда действието на Божия промисъл, например явяването на някой светия, изпълването на душата и тялото с божествена благодат и светлина и т.н. - б. пр.

Има и някои, които, макар че имат всички предпоставки за напредъка си - разум, съобразителност и т.н., не внимават върху това, което им говориш. Едва си отвориш устата, и ти казват “разбрах, разбрах”, и бързат да ти довършат изречението. На Света Гора идват много умни хора. Изглежда сякаш веднага схващат това, което им казваш, но нищо не схващат, защото не внимават. Докато други хора с по-малки умствени възможности внимават, благоразумно изчакват да чуят всичко до край и това, което чуват, остава в ума им. Други разбират много неща, събират знания от тук и от там, пълнят си главите, но нищо не постигат. Правят негоден разума, който Бог им е дал; съвършено изглупяват. Гордостта им не позволява на Божиата благодат да ги осени. А други, които не са толкова умни, много се смиряват. Казват си: “Не го схващам това” и питат отново: “Какво значи това, което каза?”, и се опитват да изпълнят и приложат в живота си това, което са чули. По този начин получават благодат и напредват духовно. Обикновено смиреният човек знае много неща, докато егоистът, понеже не се смирява да попита, няма познания. Свети Арсений Велики бил най-образованият човек във византийската империя. Теодосий Велики го наел за учител на своите синове Аркадий и Онорий. Обаче когато отишъл в пустинята като монах, заселил се близо до авва Макарий, който бил неграмотен и казвал: “Дори и азбуката на този не зная!”

- Отче, как може да бъде постигнато това, човек да не изследва нещата само с разума си?

- Човек трябва да борава правилно с разума си. Да се труди над изследването на Божието величие, за да намери Бога, а не да превръща своя ум в бог. Които са надарени с разум, трябва да бъдат духовно напреднали. Достатъчно им е да хвърлят един поглед и разбират. Когато човек развива разума си, може да помогне и на другите, в противен случай може да им навреди. Зная такива случаи със светски хора. Познавам едно момче, което заедно с трите си братчета беше останало сирак откъм баща, а майка му се бе омъжила отново. Сираците не знаеха обич нито от майка си, нито от доведения си баща. Когато горкото това момче порасна, отвори си магазин и започна да работи. След време чу, че някой си починал и оставил трите си деца сираци. Заболя го за децата и каза на вдовицата: “Искаш ли да се оженим и да заживеем като брат и сестра, за да отгледаме тия деца?” Тя прие и сега водят духовен живот, четат житията, Добротолюбието, ходят по манастири, имат си духовен наставник. Този човек бе размислил правилно и така и постъпи, поради което получи Божиата благодат. А иначе дангалакът можеше да му шушне: “Сега и ти мъчи тия деца, както и ти сам си бил мъчен”. Той обаче не потърси със злоба възмездие за собствените си злочестини, а с доброта. Едни използват разума си за добро и все намират начин да вършат добрини, а други го използват за погибел. И дангалакът им “помага”.

Това виждаме и в случая с Каин и Авел (вж. Бит. 4:2-5). Нима Бог по различен начин е направил Авел и по различен Каин? Обаче Авел използвал правилно разума, който Бог му дал. Помислил си: “Бог ми е дал цяло стадо, аз едно агне ли да не Му дам?” И взел и заклал най-хубавото агне като жертва Богу. Каин взел жито заедно с плявата и го принесъл в жертва на Бога. Единият принесъл най-доброто агне, а другият негодната плява. Добре, не желаяш да принесеш в жертва агне, вземи поне и принеси чисто жито. За съжаление, обаче принася жито заедно с плявата. Вижте какво принася единият и какво другият! Жертвата, която принесъл Авел, била благоугодна Богу. Каин завидял за това на Авел и го убил. Така Авел си спечелил рая, а Каин се лутал като див звяр из горите. Естествено Бог дал свобода и на двамата, но Авел я употребил разумно.

Рационалистичното мислене в наше време

Логиката в духовния живот

- Отче, какво място има логиката в духовния живот?

- Коя логика? Светската ли? Тя ¹ няма никакво място в духовния живот. Влизат ангели, светии през прозореца ти, виждаш ги, говориш с тях, отиват си... Не е възможно да изследваш тия неща с логичното мислене. В наше време, когато знанието толкова е нараснало, за жалост доверието единствено на логиката разклати вярата из основи и изпълни душите на хората с въпроси и съмнения. Затова сме и лишени от чудеса, защото чудото се изживява, а не се обяснява чрез логиката. И обратно, вярата в Бога привлича Божиата сила на земята и преобръща всички човешки представи и заключения. Върши чудеса, възкресява мъртви и оставя науката с отворена уста. Всички неща от духовния живот външно изглеждат обърнати наопаки. Ако човек не преобърне светското си мислене, за да стане духовен човек, невъзможно е да познае Божиите тайнства, които ни се струват странни (нелогични). Онзи, който си мисли, че може да познае Божиите тайнства чрез външните научни теории, прилича на безумец, който иска да види рая с телескоп.

Логическото мислене е много вредно, когато човек тръгва чрез него да си обяснява божествените явления, тайнствата, чудесата. Католиците със своята логичност стигнаха дотам, да изследват светото Причастие в химични лаборатории, за да видят дали наистина е Тяло и Кръв Христови. Светиите обаче според вярата, която са имали, често са виждали Плът и Кръв в светата причастна лъжичка. След време ще започнат да преглеждат и светиите на рентген, за да установят светостта им! Отхвърлиха Светия Дух, хванаха се за логиката си и сега се занимават с бяла магия. На един добронамерен католик, който плачеше, горкият, казах: "Една от най-важните разлики, които имаме помежду си е и тази: вие над всичко поставяте интелекта, а ние - вярата. Вие развихте и усъвършенствахте рационалната мисъл и изобщо човешкия фактор. С вашата логика ограничавате Божиата сила, понеже пренебрегвате Божиата благодат. Вие слагате консерванти в светената вода, за да не се развали. А ние върху разваленото ръсим светена вода и се оправя. Вярваме в благодатта, която осветява и светената вода издържа и двеста, и петстотин години, и никога не се разваля".

- Искате да кажете, отче, че на мястото на Бога бива поставяна логиката, рационалната мисъл, така ли?

- Може би, по-точно казано, не логиката, но гордостта. Всъщност тази логика не е рационална, а повредена. Гордостта е повредена логика, логика, в която има егоизъм и в която е загnezден демон. Когато тази логика определя постъпките ни, тогава даваме права на дявола над нас.

- Отче, когато един духовен човек е изправен пред някое изкушение и тогава ли няма място логиката?

- В този случай нека направи каквото може по човешки, а което не може, нека остави на Бога. Има някои, които се опитват да схванат всичко само с разсъдъка си. Като тези, които искат да извършват умната молитва с разсъдъка си. Накланят си главата, за да се съсредоточат и получават главоболие. Ако се отнасях така към въпросите, които трябва всекидневно да решавам, мислиш ли, че щях да успявам? Но правя каквото мога по човешки и след това оставям на Бога. Казвам си: "Бог ще покаже, ще ме просвети какво трябва да стане". Мнозина започват: "И как ще стане тази работа, и какво ще се случи с онова, с другото", и за най-малкото ги заболява главата. Когато човек се опитва да се справи с нещата само чрез логиката много се обърква. Трябва да поставя Бога пред всяко свое действие. Да не върши нищо, без да се е доверил на Бога, защото иначе се тормози, уморява ума си и се чувства душевно зле.

- Отче, казахте, че не достигате до състояние на пренатовареност и пренапрежение, как постигате това?

¹ Когато Старецът говори за логиката и я критикува, няма предвид дарбата, с която Бог е удостоил човека, а рационалистичното мислене, или както самият той казва, "повредения разум", който е лишен от вяра в Бога, отрича Божия промисъл и изключва съществуването на чудеса - б. изд.

- Да, не стигам до там, защото не подхождам към нещата разсъдъчно. Ако ме заболи глава, то ще е или от настинка или заради ниско кръвно налягане. А се сблъскам с толкова проблеми! Всеки ден идват хора със своите въпроси, със своите болки. Мисля за тях, които са ме посетили, за различните им проблеми, за болните и т.н. И ако някой се оправи и оздравее, не казва, че се е оправил, та да се зарадвам и аз малко, а продължавам да го държа в ума си.

- Отче, как един монах може да сложи ред в помислите си, тъй че да не се уморява от логиката?

- Ще сложи ред чрез духовната логика, а не със светската. Нека завърти копчето на духовната честота. Нека мисли духовно и да има духовна нагласа. Дори при миряни, които водят духовен живот, светското мислене няма място. Светската логика е за някой добър, но невярващ човек.

- Отче, какво имате предвид под “духовна нагласа”?

- Духовната нагласа е да се радваш на противоположните неща от онези, на които се радват светските хора. Например да се радваш, когато не ти обръщат внимание. Единствено с противоположните на светските стремежи можем да напредваме в духовното пространство. Искаш пари? Дай си и портфейла. Искаш трон? Седни на малко столче.

- Ние, отче, колко процента логика имаме?

- На вас ви е необходимо развинуване. Ще се помоля да ви постигне развинуването на любовта, което е божествена лудост, защото иначе по-добре ще са тях, които отиват в Лебети ², отколкото тия християни, които мислят с рационалистическо мислене, т.е. с логиката на гордостта.

Светската логика тормози човека

- Отче, чувствам сърцето си като камък. Какво да направя за коравосърдечие си?

- Ти не страдаш от коравосърдечие, а от... главосърдечие! Цялото ти сърце се е събрало в главата и сега работи само мозъкът ти. Но все още има възможност сърцето да отиде на мястото си.

- Как?

- Чети всеки ден по един канон от Теотокария ³. Това е най-доброто лекарство, за да заработи сърцето. Имаш сърце, но логиката го затиска. Възприела си европейските порядки, европейския манталитет. Стараеш се външно да си безупречна във всичко. Ако беше някой европейски чиновник, щеше да бъдеш за образец. Безупречна в спазване на работното време, безупречна в работата си. Всички биха те имали за пример. Ако приложиш тази своя последователност към духовните дела, ще напредваш в духовното със скокове и скоро би достигнала рая. Но виждаш ли, европейският дух със своята логика тегли към Луната, а не към Бога. Сега постъпваш като да си чиновник на служба. Но в духовния живот нещата са различни. Нужна е простота. Дръж се просто и имай доверие на Бога.

- А как, отче, да придобия тази простота?

- Да ти отворя главата и да ти наливам ум... от старото време! Потопи се в простотата на Отечника, за да изучиш духовната наука, която въздига и разтоварва душата, и тогава няма да те боли главата. Логиката тормози човека. Например казвам си: “Това трябва да стане така”, и го правя, защото трябва да стане. Т.е. не го правя със сърцето си, а понеже логиката ми диктува това. Логиката и учтивостта ми казват: “Трябва да отстъпя мястото си”. Обаче сърцето ми не го казва. Друго е да трепне сърцето ми и да отстъпя мястото си от любов. Тогава ще почувствам радост.

² Солунската психиатрична болница.

³ Теотокарий - сборник от шестдесет и два песнословни канона в чест на Пресвета Богородица, написани от двадесет и двама песнописци. Издаден е от свети Никодим Светогорец (1796), който с много старание събрал тези канони от различни ръкописи на Света Гора и съставил сборника - б. изд.

Нашето “аз” не трябва да присъства в действията и постъпките ни. Не трябва да се стремим към собственото си удовлетворение. Това пречи на Христа да дойде у нас. Човек трябва да се стреми да доставя покой на своя ближен. Истинският покой и удовлетворение се раждат от покоя и удовлетворението на ближния. Тогава и Бог намира покой в човека и човекът престава да бъде човек, а става бог по благодат. В противен случай действа само разсъдъкът и тогава всичко е плътско, човешко.

Светската логика уморява ума и изтощава телесните сили, ограничава сърцето. А духовното мислене дава широта на човешкото сърце. Когато разумът се използва правилно, той може да прободне сърцето и да му помогне. Когато умът слезе в сърцето и заработи заедно с него, всяко наше действие престава вече да е само едно логическо действие. Разсъдъкът е дар, но този дар трябва да бъде осветен.

- Отче, аз нямам сърце.

- Имаш сърце, но щом то понечи да действа, умът ти го затиска. Постарай се да придобиеш сърдечната логика - вярата, любовта.

- Как да постигна това?

- Първа стъпка - ще направиш в Солун протестно шествие боса, за да си кажат хората, че си полудяла, та да отстраниш разсъдъка!!! Ти приемаш всичко с математическа точност. Да не би да си астроном? Спри да мислиш рационалистично, за да можеш да направиш нещо със себе си.

- Отче, какво четиво би помогнало, за да се избавя от светската логика?

- Прочети първо Отечника, “История на боголюбците”, “Евергетинос”⁴, т.е. не теоретични книги, а практични, за да бъде изгонена светската логика от простия светоотечески дух на светостта. Чак след това започни да четеш авва Исаак, за да не го приемеш като философ, а като богопросветен.

Светската логика преиначава духовните сетива

Светите Отци гледали на всичко с духовни, с божествени очи. Светоотеческите творения са писани с Дух Божий и с Божия Дух са написали тълкуванията върху Свещеното Писание. В днешно време не можеш да срещнеш често този Божий Дух, за да бъдат разбрани светоотеческите творения. Хората гледат всичко със светски очи, не могат да видят по-нататък, нямат широтата, която дават вярата и любовта. Свети Арсений Велики не сменял водата, в която киснел финиковите клонки за ръкоделието си и поради това водата страшно миришела⁵. Как да разберем ние каква благодат е извирила от тази зловонна вода! “Ама това не го разбирам” - ще ти каже някой. Не търси дали няма по-дълбок смисъл в това, а го отрича, понеже не може да го разбере!

Когато отпред застава разсъдъкът, човек не може да разбере нито Евангелието, нито светоотеческите писания. Преиначават се духовните сетива и човекът със своята логика изкарва безполезни и Евангелието, и творенията на светите Отци, и стига дотам, че да каже: “Толкова години напразно се мъчат хората с подвизи, пости и т.н.!” Но това е хула. Веднъж в килията дойде един монах келиот⁶, който притежаваше автомобил. Казвам му: “Чедо, за какво ти е тоя автомобил? Не подобава!” “Защо, отче?, казва ми. Не пише ли в Евангелието: “всеки, който остави къща... заради Моето име, ще получи стократно и ще наследи живот вечен?” (Мат. 19:29). Казах му: “Това “стократно ще получи” се отнася за нещата, от които човек има нужда. А за монаха повече подхожда това, което казва свети апостол Павел: “нямаме нищо, а всичко притежаваме” (2 Кор. 6:10). Т.е., монахът не притежава нищо, но заради неговите добродетели хората му доверяват богатството си, с което той да се разпорежда. А не самите ние, монасите, трябва да притежаваме!” Виждате ли с логиката какви погрешни тълкувания може да направи човек. Знайте добре, че ако човек не

⁴ “История на боголюбците” - жизнеописание на сирийските подвижници, съставено от блажени Теодорит Кирски. “Евергетинос” - тематично систематизиран сборник, съдържащ светоотечески поучения в 4 тома, съставен през византийската епоха от монаха Павел от Константинополския манастир “Евергетис” и издаден за първи път в края на 18 в. от преподобния Никодим Светогорец - б. пр.

⁵ Някои отци попитали авва Арсений: “Защо не сменяш водата, след като се вмириш така?”, а той отговорил: “Вместо ароматите, на които се наслаждавах в света, трябва да понасям това зловоние” - б. изд.

⁶ Монах, който за по-голямо уединение живее в килия, а не в манастир - б. пр.

се очисти, ако не дойде божественото просвещение, всичките тълкувания, които ще прави, ще са все пълна мътилка.

Веднъж ме попитаха: “Защо Света Богородица не е направила чудо на остров Тинос и италианците са взривили кораба “Ели” в деня на нейния празник?”⁷ А всъщност именно с това Света Богородица направила по-велико чудо. Взривяването на “Ели” предизвикало негодуванието на гърците. Те разбрали, че италианците нищо не зачитат и в тях се надигнало негодувание, в резултат на което с “ура” на уста ги прогонили. А ако не бе допуснато това, гърците щяха да си кажат: “И тия са вярващи хора, наши приятели са”. Нямаше да разберат истинските им намерения. И идват сега тези хора и разсъждават: “Защо Света Богородица не извърши чудо?” Какво да им речеш?

Други питат: “Да не би да са измерили височината на огъня в пещта, в която хвърлили тримата момци, та казват, че достигал четиридесет и девет лакти?” Та нали след като първия път огънят достигал височина седем метра, после сложили седем пъти повече горивни материали. Седем по седем не прави ли четиридесет и девет? Вижда се, че една такава рационална мисъл, една такава нелогична логика е съвсем вън от реалността. Някои от днешните богослови все с такива неща се занимават. Например задават въпрос: “Демоните, които се хвърлили в морето, удавили ли са се или живеят?” (виж Мат. 8:32). Важното е това, че са се махнали от човека, пък какво те интересува после какво е станало с тях? Гледай ти да не прихванеш някой бяс и не се занимавай с това къде са сега ония бесове!

- Отче, някои хора се опитват да пригледят Евангелието към човешката логика. Изследват Евангелието чрез тази светска логика и не могат да го разберат.

- Евангелието и светската логика не могат да бъдат в съгласие. Евангелието се основава на любовта, логиката - на личната изгода. В Евангелието се казва: “Който те принуди да вървиш с него една миля, върви с него две” (Мат. 5:41). Къде е тук логиката? Това е по-скоро лудост! Затова онези, които се опитват да пригледят Евангелието към светската логика, много зле се объркват. Например съществуват различни организации, които се занимават с благотворителност. Научават, да речем, че някой си е изпаднал в тежко положение, обеднял е и има нужда от пари. Казват си: “Нека му помогнем, но преди това да се уверим дали наистина има нужда”. И отиват двама-трима да го посетят, за да видят дали наистина е в нужда. И да предположим, виждат един луксозен салон в дома му и си казват: “А, има такова обзавеждане, такъв салон! За да има такива мебели, сигурно няма голяма нужда”. И не му помагат. Не могат да разберат обаче, че онзи гладува. Защото, когато човек обеднее, това не означава, че за един час ще смени и дрехите си. Пък и откъде знаеш, дали тези мебели не са му отпреди и горкият още не е успял да ги продаде? Или пък може някой, разбирайки за нуждите на семейството, да му ги е подарил. Съдят според логиката и се омотават, а Евангелието остава извън живота им. Хората гледат на външност, затова и тълкуват всичко преиначено.

“Не съдете по външност” (Иоан. 7:24)

- Отче, чувствам, че съденето, логиката и човешката справедливост, които имам, са пречки за духовното развитие.

- Разбира се, че са пречки за духовното развитие, защото те прогонват Божията благодат. Така човек остава без помощ от Бога и пада и си чупи главата. Човешкият съд и човешката справедливост по принцип са несправедливи. Божията правда е любов, дълготърпение, снизхождение. Микробът на духовната ти болест е, че изследваш нещата според човешката логика. Ефикасно лекарство в такъв случай са добрите помисли. Когато човек мисли “вдясно”, т.е. има добри помисли, тогава увеличава вместимостта на сърцето си. И понеже употребяваш много логика, трябва да внимаваш много над помислите си, защото и заключенията, които правиш чрез логиката, са човешки, а не духовни и осветени.

- Отче, защо толкова често изпадам в осъждане?

⁷ Т.е. 15 август, Успение на Пресвета Богородица, през 1940 г. от италианска подводница бил потопен стоящият на рейд в пристанището на остров Тинос гръцки военен кораб “Ели”. Италианците торпедирали кораба “Ели” по време на престоя на гръцките моряци на брега, когато те вземали участие в празничното тържество - б. пр.

- При теб причината е в това, че си следвала право. Затова и съдиш по този начин. Много често определен вид образование или някоя професия спомагат за развитието на един сух рационализъм. Логиката е болестта на интелигентните хора. Поразила ги е до мозъка на костите. Въпреки че имаш сърце, логиката го изпреварва.

Някои хора имат голяма разсъдъчност и съдят егоистично: не признават никой друг. Изискват съвършенство от другите, а не от себе си; оправдават своите слабости, а обвиняват и съдят останалите. Много е странно! Външно те са порядъчни, т.е. изградили са си един външен образ, изпълнен с лицемерие, а в тях няма и следа от простота. Тази е и разликата между "европейци" и "гърци", и когато казвам "гърци", имам предвид православния дух. Европеец не можеш да го разбереш, кога може да се доближиш до него и кога не. Винаги ти казва "добре дошъл" с една изкуствена усмивка. Докато гърка го разбираш. Радостен ли е? Показва го. Нацупен ли е? Показва го, и ти решаващ съответно.

- Отче, къде е причината, когато някой съди хора, неща и различни ситуации, и при това с голяма бързина?

- Бива воден единствено от логиката си, работи само мозъкът му и това е резултатът. Добре е на онези, които имат много акъл, Бог да вземе отвертиците и да го развие малко. Колкото повече човек се освобождава от разсъдък си, толкова повече се изпълва с благодат. Когато казвам разсъдък, имам предвид човешкото съждение, егоизма, самоувереността. Когато обаче човек разбере, че няма правилно разсъждение и си каже "преценявам по светски, разсъдъкът ми не е просветен от Бога и ще направя грешка; затова и не трябва да го използвам", тогава Бог ще го просвети, ще стане разсъдителен и ще различава кое е правилното.

Изкусителят прави негодни мнозина умни хора поради това, че съдят "по външност". Когато у човека надделява човешкото, тогава той съди по човешки и върши престъпление. Трябва да се освободи от човешкото, за да придобие божествен разсъдък. Светското съдене е погрешно съдене. Колко неправди причинява то! Колко пъти човек си навлича осъждане! Затова винаги привеждайте в ума си добър помисъл, за да бъде в безопасност душата ви. Човекът е тайна, не можеш да знаеш какво прави! Веднъж на Великден, след пасхалната света Литургия, поседнахме за малко в една колиба да хапнем сирене и яйце. До мен седеше един монах, който е мулатар, прекарва дърва. Видях го как отстранява това, което му предложиха. "Яж", казвам му. "Добре, добре, ще ям", казва ми. Поглеждам го след малко, пак не яде. Отново му казвам: "Яж, днес е Пасха". "Прости, отче, казва ми, аз не ям, когато се причастявам. Ще ям към два след обяд!" От предишния ден не беше ял и щеше да яде след обяда! Виждаш ли от благоговение какво прави? А другите може да го мислеха за един прост мулатар.

Човекът е тайна! И ако са те поставили да съдиш, помисли си: "Този съд божествен ли е или изпълнен с пристрастия?" Т.е., безкористен ли е или пълен с корист? Нямайте доверие на себе си, нито на собствения си съд и преценка. В съденето има много егоизъм. Заставят ме, въпреки че не искам, да отсъждам по някой въпрос и въпреки че съдя безкористно и без да вземам страна, когато след това тръгна да се помоля, не чувствам онази сладост, която чувствам друг път. Не че ме обвинява съвестта ми за нещо, но просто затова, че съм съдил като човек. Колко повече, когато отсъждането е погрешно или съдържа самооправдание, или се извършва според човешки критерии! Велико дело е съденето. Съдът принадлежи на Бога. То е нещо страшно! Няма значение дали този, който съди, има добри намерения. Значение има какви са последствията от съда му.

Нужна е голяма разсъдителност. По природа всички хора имаме някаква разсъдителност, но за съжаление повечето от нас я използваме не за да преценяваме себе си, а ближните си, за да не бъдат... отличени⁸, т.е. да не бъдат считани за по-добри от нас. По този начин омърсяваме разсъдителността си със съдене, осъждане и с претенции към другите да се поправят, докато би трябвало да имаме претенции само към себе си - че не можем да се решим да поведем с жар духовната борба и да победим страстите си, за да се освободи душата ни и да полети към небето.

⁸ Игра на думи - на гръцки διακρίνω - съдя; διακρίνομαι - отличавам се - б. пр.

Новото поколение

Оскъдя духът на жертвоготовност

Повечето хора днес не са изпитвали радостта от жертвата за другия и не обичат труда. Разпространиха се мързелът, стремежът към уреждане на себе си и многото комфорт. Оскъдняха любостичието и жертвеността. Считат за постижение, когато успеят без труд да постигнат нещо, когато се уредят. Не се радват, когато не са уредени. А ако гледаха духовно на нещата, именно тогава щяха да се радват, защото им се дава възможност за борба.

Днес всички, малки и големи, търсят лесното. Духовните хора търсят как с по-малко труд да достигнат святост. Светските - как да изкарат повече пари, без да работят. Младежите - как да взимат изпитите, без да четат; как да вземат диплома, без да излизат от кафенето. И представете си: обаждат се по телефона от кафенето, за да им съобщат резултатите! Да, до там стигат! Мнозина младежи идват в колибата и ми казват: "Помоли се да взема изпитите". Не четат, а казват: "Бог може да ми помогне". "Чети, казвам му, пък се и помоли". "Защо, казва ми, не може ли Бог и така да ми помогне?" С други думи, Бог да благослови мързела му, така ли? Това не става. Ако детето чете, но не схваща, тогава Бог ще му помогне. Има деца, които не могат да запомнят или не разбират, но полагат усилия. На тях Бог ще помогне да станат много умни.

За щастие има и изключения. Един младеж от Халкидики държа изпити в три университета и беше приет и в трите, в единия на първо място, в другия на второ, но повече желаше да намери някаква работа, за да облекчи баща си, който работел в мините. И така не отиде да следва, а веднага се залови някъде на работа. Тази душа ми действа като балсам. За такива деца съм готов да умра, да стана на пръст. Повечето младежи обаче се влияят от светския дух и са много повредени. Научиха се да се интересуват само за себе си, не помислят за ближния, а само за себе си. И колкото повече им помагаш, толкова повече безделничат.

Днес виждам много разслабени и безжизнени младежи. Едно нещо осъждат, друго им е омръзнало, а човешкото сърце нито се уморява, нито някога остарява. Да станат монаси - мързи ги. Да се оженят - страх ги е. Коскоджа ми ти мъже станали, идват на Света Гора, отиват си, пак идват... "Ах, и да си монах е трудно, казват. Всеки ден да трябва да ставаш посред нощ! А то не са ден и два...!" Връщат се в света. "Какво да правя сред такова общество, с какъв ли човек ще се забъркам, ако се ожена? Толкова тревоги, безпокойство", казват си и идват отново на Света Гора. Постоят малко, пак: "Трудно е..."

Днешните младежи приличат на машини, чието масло се е сгъстило от студа. Трябва да се загрее маслото, за да може да запали машината, иначе не става. Идват в колибата измъчени деца - не са едно и две - и ме питат: "Какво да правя, отче? Как да си запълня времето? Чувствам досада". "Че намери някаква работа, бечево". "Имам си пари, казва ми. Какво да я правя тази работа?" "Та нали свети апостол Павел казва: "който не иска да се труди, не бива и да яде" (2 Сол. 3:10). Трябва да работиш, за да ядеш, въпреки че си имаш пари. Трудът помага да се загрее маслото в двигателя на човека. Работата е творчество. Изпълва те с радост, отнема стреса, досадата и скуката. Тъй е, бечево, намери някаква работа, която поне малко да ти харесва, и започвай. Я пробвай, да видиш!"

А да видиш, някои деца се уморяват, но се възстановяват от самата умора. Идват младежи в колибата и седят, и се уморяват от това, че седят. Други пък с много любостичие, постоянно ме питат: "Каква работа да ти свършим? Какво да ти донесем?" Никога нищо не искам. Вечерта на светлината от фенера си върша работата - да пренеса дърва, да запали две печки през зимата, да почистя. Мнозина от посетителите оставят всичко с главата надолу - кал, мръсотия, мокри чорапи. Давам им от чорапите, които на мен ми пращат, а те захвърлят техните на двора. Давам им салфетки да ги увият в тях, но и това не правят. Три пъти в живота си поисках да ми свършат нещо. Веднъж казах на един младеж: "Искам две кутии кибрит от Карей" - макар че имах четири запалки, но го направих, за да му доставя радост. Изтича радостен, задъха се, докато ги донесе, но умората го отморяваше, понеже вкуси радостта от жертвата. А един друг седеше и се изморяваше от това, че седи. Искат да изпитат радост, но човек трябва да се пожертва, за да дойде радостта. Тя се ражда от

жертвеността. Истинската радост идва от любочестието. Когато човек развие у себе си любочестие, тогава е същинско тържество! Това, което мъчи човека, е егоизмът, себелюбието. Това е камъкът на препъване.

В Света Гора бяха дошли двама млади офицери и ми казаха: “Искаме да станем монаси”. “Защо, питам ги, искате да станете монаси? От кога ви интересува това?” “Сега, казват ми, дойдохме на посещение в Света Гора и мислим да останем, че в света може и някоя война да избухне”. “Бре, не ви ли е срам, казвам им. Можело и някоя война да избухне! И как ще напуснете войската?” “Ще намерим някаква причина”, казват ми. И каква причина? Или ще се направят на луди или... все нещо ще измислят. “Ако с тая мисъл тръгвате да ставате монаси, ще се провалите от самото начало”, казвам им. Други, макар че от дълго време имат възможност да се задомят, да създадат семейство, идват и ми казват: “Какво да се женя? За семейство и деца ли е в тези трудни времена?” “Добре, казвам, когато е имало гонения, да не би животът да е спирал? Нима не са работели и не са се женели? Или по-скоро тебе те мързи?” “Искам да стана монах”, казва. “Ти си мързелив! Какъв монах ще излезе от теб?” Разбирате ли? Ако някоя девойка тръгне да става монахиня, понеже си мисли: “Какво да правя в света, да създавам семейство, да имам деца, тревоги, притеснения? Ще отида в манастир, ще имам там някакво послушание, няма да нося отговорност и ако ми кажат някоя дума, ще навеждам глава. Къде сега да строя къща? Там ще си имам собствена килия, храна и т.н.”, нека тя знае, че няма да има успех още в самото начало. Чудно ли ви се струва? Има и такива хора. Да знаете, един прилежен човек навсякъде ще има успех. Един прилежен глава на семейство и в монашеския живот би имал успех, и един прилежен монах, ако би направил семейство, пак щеше да успее.

Някой си беше станал послушник в един манастир и не искаше да става монах. “Защо, чедо, стоиш така и не се замонашваш?” - питам го. “Защото монашеската скуфия ми напомня войнишка каска” - казва ми. Чуй само! Не искам да стане монах, за да не носи монашеска скуфия. Напомняла му каска! Пък и кога ли е носил каска? Под въпрос е дали я е слагал няколко пъти и то на някое учение. А къде ти да отиде и на война! Напомняла му каска! Чува ли? Какво търси такъв човек в манастира? Щом така започва от самото начало, какъв монах ще стане? Можеш ли да ми кажеш? В крайна сметка горкият стана някъде монах, но така и не носеше дебела скуфия.

Веднъж в колибата дойдоха двама младежи с коси чак до долу. Поисках да ги подстрижа, но се възпротивиха. Пък и аз бързах и само ги почерпих. При мен имаше едно коте и единият ме попита: “Мога ли да го взема?” “Вземи го”, казах му. От там отидоха в манастира “Ивирон”, на един час път, и онзи държеше котето в прегръдката си, а валише дъжд. Поисках да остане в архондарика с котето, но му казали, че не може, и той прекарал цялата нощ отвън на дъжда. Ако някой му беше казал да стои един час на пост и да пази, щеше да каже: “Не, не мога”, а да стои цяла нощ отвън с котето, може.

Един друг пък станал войник и избягал. Дойде до колибата и ми казва: “Искам да стана монах”. “Иди си изпълни военната служба!”, казвам му. “В казармата не е като къщи”, казва ми. “Добре че ми каза, момко, не знаех, а сега и на другите ще кажа!” А междувременно родителите му го търсеха. След няколко дни пак дойде рано сутринта. Беше Томина неделя. “Търся те, трябваш ми”, казва ми. “Какво искаш?”, питам го. Къде беше на църква?” “Никъде”, казва ми. “Днес е Томина неделя, по манастирите служат бдения, а ти не си отишъл? И искаш да станеш монах? Къде беше?” “Бях в хотела. Там беше тихо, по манастирите е шумно!” “И сега какво ще правиш?” “Мисля да отида на Синай, защото искам суров живот”, “Имай малко търпение”, казвам му. Влязох вътре, взех един козунак, който ми бяха донесли и му го дадох. “Вземи тоя мек козунак, казвам му, за да водиш суров живот, и си тръгвай!” Това са младите в днешно време. Не знаят какво искат, какво търсят. Никаква несгода не могат да претърпят. Какво остава да се жертват?...

Спомням си в армията колкото пъти възникваше нужда да бъде свършено нещо, веднага се чуваше: “Господин командир, нека отида аз вместо него; той е женен, има деца; да не останат децата му на пътя”. Да молят командира да отидат те вместо другия, на предната линия! Радват се те да загинат, но да не загине другият, за да не остави децата си сираци! Къде ти днес такава жертвоготовност! Същинска рядкост! Веднъж, в една местност бяхме останали без вода. Командирът видя на картата, че на едно място имаше вода, но там бяха разположени партизаните. Казва ни: “Тук наблизо има вода, но е много опасно. Кой ще отиде да напълни няколко манерки? Но не трябва да пали и никаква светлина”. Веднага един скочи: “Ще отида аз, господин командир”, друг каза: “Нека аз”, трети - “Нека аз”! С други думи, всички искаха да отидат! А нощем без никаква светлина си е доста опасно. “Не може всички да отидете!” - казва командирът. Искам да кажа, че

никой не помисли за себе си. Не се дърпаха, единият да каже: “Господин командир, кракът ме боли”, другият: “Глава ме боли” или пък: “Изморен съм”. Всички искахме да отидем, макар и животът ни да беше в опасност.

Днес съществува един топлохладен дух, няма никакво мъжество, никаква жертвот готовност. Всичко се измени с днешното повредено мислене. И гледаш, докато едно време са отивали доброволци в армията, днес си вземат документ, че са луди, за да не отидат да служат. Търсят какво да направят, за да не отидат войници. Къде да видиш такова нещо едно време? Имахме един капитан, двадесет и тригодишен, но беше юначага! Веднъж по телефона се обади баща му, който беше офицер от запаса и му каза, че ще се погрижи да го отзове от фронтовата линия и да го устрои някъде в тила. Капитанът се развика: “Татко, не те ли е срам да говориш такива неща! Само търтеите седят така”. Беше искрен, честен, имаше голямо мъжество, което преминаваше всякакви граници; хвърляше се първи в боя. Шинелът му беше на решето от куршумите, но не го убиха. Когато се уволни, взе със себе си шинела, за да си го има за спомен.

Безразсъдната любов към децата ги прави негодни в живота

Забелязал съм, че днешните деца, особено тия, които имат образование, биват повреждани в домовете си, в семействата си. И въпреки че са добри деца, стават негодни за нищо. Не могат да мислят, изпадат в едно безчувствие. Опропастяват ги и ги развалят собствените им родители. Понеже родителите са преживели трудни години, искат децата им да не се лишават от нищо. Не развиват в тях любочестието, тъй че децата да се радват, когато търпят лишения. Разбира се, родителите правят това с добро намерение. Да лишиш децата си от нещо, без те да разбират защо, е варварско. Но нека им помогнат да придобият монашеско съзнание и самите деца да се радват, когато търпят някое лишние - това е много полезно. Днес със своята добрина, с безразсъдната си добрина родителите са причина децата им да оглупеят. Свикват ги да им поднасят всичко на тепсия, дори чаша вода не стават да си вземат, а им я носят, за да си учат уроците и да не губят време, и по този начин ги осакатяват - и момчетата, и момичетата. По-късно децата и когато не учат уроците си, искат всичко на тепсия. И лошото обикновено тръгва от майките. “Ти, чедо, си чети, аз ще ти донеса чорапите и ще ти измия краката. Вземи си сладка, вземи си кафе!” А децата не разбират колко е уморена отпреди това майка им, когато им поднася всичко това, понеже те самите не се трудят. После започват - чинии за еднократна употреба, дрехи за еднократна употреба, започват да ядат пици - дори не могат сами да си ги увият в салфетка!... И така стават съвършено негодни хора. После ги мързи и да живеят. Връзката на обувката да им се отвърже: “Майко, вържи ми връзката” - викат! А междувременно я настъпват! Такива деца какъв успех и какъв напредък имат? Нито стават за семейство, нито за монашески живот. Затова казвам на майките: “Не оставяйте децата да четат по цял ден. От много четене им се завива свят. Нека си почиват по петнайсет минути, по половин час, за да свършат и някоя работа къщи, че да се поразведрияват малко”.

Този лош навик на днешните млади се пренася и в монашеството. И можете да видите в един манастир да има седмина секретари - и всичките млади и образовани, а освен тях си стои и старият секретар. Едно време имаше един секретар, и той дори не беше завършил докрай гимназия, но свършваше цялата секретарска работа. А сега има по седмина и се задушават от работа, и дори не могат да си извършват монашеските задължения, а отгоре на това и старият секретар им помага!

Ръководени от сили на тъмнината

Днес погубват горките деца чрез най-различни теории. Затова са и така недоволни и зашеметени. Детето иска да направи едно, а върши друго. То иска да върви в една посока, но течението на неговото време го носи другаде. Тъмни сили разгръщат голяма пропаганда и направляват ония деца, чиито умствени възможности са по-малки. Някои учители в училищата говорят: “За да бъдете свободни, не трябва да уважавате и да се подчинявате на родителите си”, и така ги осакатяват. А после децата не слушат нито родителите, нито учителите. И не са виновни, защото си мислят, че именно така трябва да постъпват. Пък и държавата ги подкрепя, управлява ги, а и ония, които не ги е грижа нито за Отечество, нито за семейство, нито за нищо, ги използват, за да осъществят планове си. Е, малко или много, това е нанесло огромна вреда на днешната

младеж, такава вреда, че някои деца избират за водач самия дявол! Почитанието на сатаната много се е разпространило. На някои места можеш да чуеш по цяла нощ да пеят: “Сатана, на тебе служим, отричаме се от Христа. Ти ни даваш всичко”. Ужасно! Какво ви дава и какво ви взема, клети деца!

Малки деца, но с ожесточени сърца, по цял ден с кафе и цигара в ръка... Къде да видиш светъл поглед или Божията благодат на лицето му! Имаше право един архитект, когато каза на група деца, които бе довел на Света Гора: “Вашите очи са като очите на развалена риба”. Беше дошъл с десетина деца, от осемнадесет до към двадесет и пет годишни. Понеже той самият бе поел един по-духовен път, страдаше за децата, които водеха разгулен живот. Успял да убеди някои от тях и им купил билети, за да дойдат на Света Гора. Бях излязъл от колибата и ме срещнаха по пътя. Казах им: “Сега тръгвам, но нека поседнем за малко тук”, и седнахме. В това време минаха и деца от Атониадата. “Седнете и вие за малко”, казах им. Седнаха и те там. После архитектът казва на своята компания: “Забелязахте ли нещо?” Ония се чудеха. “Вгледайте се във вашите лица и после погледнете лицата на другите деца. Вижте как блестят техните очи и вижте вашите, които са като очи на развалена риба”. И наистина, като погледнах и аз, видях, че беше така - очи на развалени риби. Помътнели, изменени... А очите на другите деца светеха! Защото децата от Атониадата правят поклони, ходят на служба. Очите са огледало на човека. Затова и Христос е казал: “Светило за тялото е око” (Лук. 11:34). Колко малки деца идват на Света Гора или отиват по други манастири навън и стават монаси, и макар че в манастирите не раздават бонбони, те са толкова радостни, че лицето им свети. Докато онези в света имат, каквото си поискат, но живеят като в ад, измъчени са.

Отвсякъде ни заливат най-различни учения. От изток индуизмът и други апокрифни религии, от север - комунизмът, от запад - цял куп философии и теории, от юг, от африканците - разни магии и куп други духовни болести. Едно дете, заплетено в разни такива учения, дойде веднъж до колибата. Разбрах, че молитвите на майка му са го довели тук. След като доста поговорихме, му казах: “Виж, моето момче, намери си един духовник да се изповядаш и да те помага с мир, и да ти помага сега в началото. Трябва отново да те миропомажат, защото си се отрекъл Христа”. Плачеше горкото. Казва ми: “Моли се, отче, защото не мога да се откъсна от тия неща. Промили са ми мозъка. Разбирам, че молитвите на майка ми ме доведоха при теб”. Колко помагат майчините молитви! Завербуват ги горките с тия учения и ги правят негодни за нищо, а след това ги обзема страх, тревога и се нахвърлят на наркотиците и т.н. От едната пропаст в другата. Бог да помогне!

- Отче, помага ли, ако им кажеш, че това са сатанински неща?

- Разбира се, че има полза, но е необходим подходящ начин.

- Как биха могли такива младежи да познаят Христа?

- Как да познаят Христа, след като преди да познаят Православието, отиват в Индия при гурутата, остават две-три години, взема им се умът с разни магии, там научават, че в Православието съществувал мистицизъм, и после идват тук и искат да видят светлини, да изживеят високи духовни състояния и т.н.? А ако го питаш: “Кога за последен път си се причастил?”, казва ти: “Не си спомням; майка ми ме е водила да се причастя, когато съм бил малък...” “Изповядвал ли си се някога?” “Този въпрос не ме вълнува”. Ами как после да дойдат на себе си? Не знаят нищо от Православието.

- А как, отче, ще им се помогне?

- След като казват, че Църквата е “отживелица”, как да им се помогне? Така можеш да се досетиш, доколко можем да се разберем един с друг! Обаче онези младежи, които са добронамерени и имат доброто желание, получават помощ и се приближават до Църквата.

“Не закачайте децата”

- Отче, какво ще стане с децата, които сега растат без никаква дисциплина?

- Имат някакво оправдание. Родителите, които не са могли да разберат защо е нужна дисциплината, сега оставят децата си на свобода и правят от тях хулиганчета. Една дума им кажеш, те пет ти отговарят и то

с такова безсрамие! Такива могат да станат и престъпници. В днешно време децата са съвсем разпуснати. Свобода! "Не закачайте децата!" И децата си казват: "Къде другаде ще намерим такъв режим?" Т.е., стремят се да ги направят бунтарчета, да не искат и да чуят за родители, за учители, въобще за нищо, и да не слушат никого. Това ги улеснява в постигане на целта им ¹. Ако не направят децата бунтари, как после тези деца ще могат да рушат всичко наред? И виждаш, че клетите са станали почти бесновати.

Ако свободата не е била оползотворена в духовния живот, нима ще бъде оползотворена в светския? Какво да я правиш такава свобода? Същинска катастрофа. Затова и държавата ни е в това състояние. Могат ли съвременните хора да оползотворят свободата, която им се дава? Когато хората не са в състояние да я оползотворят положително, тя се превръща в катастрофа. Светският прогрес заедно с тази греховна свобода доведоха до духовно робство. Духовната свобода е духовно подчинение на волята Божия. И макар че послушанието е свобода, но лукавият от злоба го представя като робство и децата се противят и бунтуват, особено в наше време, когато са натровени от духа на непокорството. Разбира се, чувстват се уморени и от различните системи на двадесетия век, които за жалост непрестанно обезобразяват красивата Божия природа и Божиите творения и ги изпълват с тревога, и ги отдалечават от истинската радост - от Бога.

Знаете ли какво претърпяхме, когато се уволнихме от армията. Ако по наше време бяха днешните младежи, щяха да обърнат всичко с главата надолу. Беше 1950 година, когато свърши гражданската война. Уволнихме се много наборы наведнъж. Един беше служил четири години и половина, друг - четири години, друг - три и половина. И представете си, след толкова време страдания, стигаме до град Лариса, отиваме в пунктовете за разпределение на демобилизираните и ги заварваме пълни. Тогава отидохме по различни хотели, но и там не ни приемаха. Казваха ни! "Войници! Къде да ги настаниш! Ще измърсят одеялата!" - а щяхме да си платим. Беше март месец и беше студено! За щастие един офицер ни спаси, Бог да го поживи! Отиде, научи кога тръгват влаковете, кога правят маневри и т.н., организира ни и ни настани по влаковете! "През нощта, казва, ще има маневри, но не се притеснявайте, в еди-колко си часа сутринта ще тръгнат". И цяла нощ се движеха. Най-накрая пристигаме в Солун. Ония, които бяха от близки градове и села, си отидоха. Останалите отидохме в разпределителните пунктове, но отново бяха пълни. Отиваме по хотелите, но и тук никакво място! Моля ги в един хотел: "Дайте ми един стол да седна вътре и ще ви платя двойно по-висока цена, отколкото за легло в стая!" "Не, не става!", казват ми. Страх ги беше да не би някой да види, че държат войника на стол и да направи оплакване ². И тъй, стой навън, облеган прав на стената, и така цяла нощ! И навсякъде можеше да видиш войници - по тротоарите, вън от хотелите, горките, облегани на стените! По всички тротоари имаше войска, като да бяха на парад! Разбирате ли? Ако бяха днешните младежи, щяха да подпалят Лариса, цяла Тесалия и Македония ³. Днес какво правят и без да имат никакви трудности! Опустошения, вандализми... А онези младежи, горките, нито и помисляха за такова нещо. Чувстваха, разбира се, една горчивина, но без да им минава никаква мисъл да направят нещо лошо. А бяха преживели големи мъки там, в снеговете. Бяха осакатени от войната - каква жертва, милите! - и накрая, последното "благодаря" беше да спят отвън! И правя едно сравнение какви бяха младежите тогава и в какво състояние са днешните... Дори и петдесет години не са изминали, а как се измени светът!

Съвременната младеж прилича на теле, което е вързано на ливадата и рита, и постоянно се опъва. После измъква колчето и побягва, но се завира в някой шубрак, заплита се и накрая го разкъсват дивите зверове. За детето е полезно да му се слага спирачка, докато е още малко. Гледаш го, качва се по стената и има опасност да падне и да се пребие. Викаш: "Не, недей", пък му удряш и някоя плесница. После то не се катери - не защото мисли, че ще се пребие, но защото не иска отново да яде бой, и внимава. Сега нито в училищата има наказания, нито в казармата. Затова младите мъчат родителите си и народа. В казармата едно време колкото по-строги бяха командирите в обучението, толкова по-мъжествени се показваха войниците в боя.

Младият човек има нужда от един духовен водач, с когото да се съветва, когото да слуша, за да върви напред с духовна сигурност, без опасности, без страхове и безизходици. Всеки човек, колкото повече расте и трупа години, толкова по-голям опит придобива и от себе си, и от другите. Един младеж е лишен от такъв

¹ Старецът има предвид тъмните сили, за които се споменава и по-горе, чиято цел е да развратят и разстроят съвършено човешкото общество, за да могат да го подчинят и управляват - б. пр.

² Защото хотелиерите не са имали право да откажат стая на един уволнен войник - б. пр.

³ Области в Гърция - б. пр.

опит. Възрастният използва опитността, която е придобил от своя живот и от другите, за да помогне на неопитния младеж, да избегне грешките. Когато младежът не слуша, прави експерименти със себе си. А когато слуша, печели. В колибата при мен бяха дошли няколко младежи от една християнска организация и със самочувствие викаха: “Нямаме нужда от никого, сами ще намерим своя път”! Кой знае? Сигурно доста са били тормозени и се бяха разбунтували. Когато дойде време да си ходят, ме попитаха как да слязат на големия път за манастира “Ивиرون”. “Накъде да тръгнем?” - питат. “Добре, чеда мои, казвам им, вие казахте, че ще намерите сами пътя, нямате нужда от никого. Не казахте ли така преди малко? Този път и да го загубите, малко ще се полутате, ще срещнете някого по-надолу и ще ви каже: “От тук е”. Другия път, пътя за Небето, как ще го намерите сами без водач?” Единият от тях каза: “Сякаш има право Старецът”.

Младите трябва да минат през изпитите за целомъдрие

Днес дойдоха две-три студентки⁴ и ми казаха: “Отче, молете се да вземем изпитите”. А аз им казах: “Ще се моля да вземете изпитите по целомъдрие. Това е най-важното, всичко останало се нарежда”. Нали добре им казах? Да, велико нещо е да можеш да видиш по лицата на днешните младежи изписани скромност и чистота! Наистина велико нещо!

Идват някои травмирани момичета, горките. Водят безпорядъчен живот с разни младежи, не разбират, че намеренията им не са чисти и биват осакатени. Питат ме: “Какво да правя, отче?” Казвам им: “Кръчмарят е приятел на пианицата, но няма да му даде дъщеря си за жена. Прекъснете тези връзки. Ако наистина ви обичат, ще оценят това. Ако ви оставят, означава, че не ви обичат и ще спечелите време”.

Лукавият се възползва от младежката възраст, която освен всичко друго бунтува и плътта, и се опитва да погуби децата в този труден период, в който и разумът им все още не е зрял. Неопитни са и нямат никакъв духовен запас. Затова младежът в тази кризисна възраст трябва винаги да чувства като необходимост да се съветва с по-възрастните, за да не се подхлъзне по сладкото надолнище на светските наслади, което впоследствие изпълва душата с тревога и смут, и я отдалечава навеки от Бога.

Разбирам, че не е лесно за един физиологично нормален младеж да достигне до такова духовно състояние, че за него да няма “мъжки пол, ни женски” (Гал. 3:28). Затова духовните отци препоръчват момчетата да нямат близост с момичета и обратното, колкото и духовни да са, защото възрастта е такава, че не благоприятства за това и изкушителят се възползва от младостта. Затова по-добре е младежът да бъде сметнат дори за глупак от момичетата (или съответното момичето от младежите) заради духовното си целомъдрие и чистота и да носи и този тежък кръст. Защото в този тежък кръст се крие цялата Божия сила и премъдрост, и тогава младият човек ще е по-силен и от Сампсон (вж. Съд. 15:14 и нататък) и по-мъдър от премъдрия Соломон (3 Царств. 3:9-12). По-добре е, когато отива някъде, да се моли и да не гледа наляво и надясно, дори ако има вероятност близки хора да му се обидят, затова, че уж ги е пренебрегнал и не ги поздравил, отколкото да се оглежда любопитно и да си причинява вреда. Хиляди пъти по-добре е след църковната служба да си тръгва веднага и да избягва като дивак от хората, за да съхрани духовното си благоразумие и всичко, което е придобил по време на службата, отколкото да стои и да зяпа по кожените палта на жените (или момичето по вратовръзките) и да придобие духовно ожесточение от раните, който врагът ще причини в сърцето му.

Истина е за жалост, че светът е много прогнил и откъдето и да премине една душа, която иска да се опази чиста, ще се зацапа. Обаче и Бог няма да изисква същото, което е изисквал в по-старо време от един християнин, който се е стремил да се запази чист. Нужно е самообладание и младежът да прави каквото може - да се подвизава, за да избягва поводите за греха, а оттам нататък Христос ще ни помогне. Ако божествената любов се разгори в душата му, пламъкът ѝ е толкова силен, че изгаря всякакви други пожелания и всякакви скверни образи и картини. Когато този огън се разпали, тогава ще почувства и онези божествени сладости, които не могат да бъдат сравнявани с никоя друга наслада. Когато вкуси от онази небесна манна, няма да му

⁴ Това става извън Света Гора, в манастира “Суроти” - б. пр.

правят вече впечатление дивите рошкове. Затова трябва да хване здраво кормилото, да се осени с кръстното знамение и да не се страхува. След кратковременната борба ще получи божествени блага. По време на изкушението е нужно юначество и тогава Бог помага по чудесен начин.

Старецът Августин ⁵ ми беше разказал за себе си следното: Като начинаещ монах отишъл в един манастир в Русия, неговото отечество. Там почти всички били възрастни и изпращали него да помага на един манастирски работник в ловенето на риба, защото манастирът се издържал от риболов. И тъй, един ден дошла дъщерята на работника и казала на баща си да отиде бързо у дома за някаква неотложна работа, а тя останала да помогне. Съблазънта обаче завладяла горката девойка и тя, без много да мисли, се нахвърлила с греховни пожелания върху младия послушник. В онзи момент Антоний - така било светското му име - загубил ума и дума, понеже всичко станало внезапно. Осенил се с кръстното знамение и казал: "Христе мой, по-добре да се удавя, отколкото да съгреша", и се хвърлил от брега в дълбоката река! Но добрият Бог, виждайки голямото мъжество на чистия младеж, който се проявил като нов свети Мартиниан, за да запази чистотата си, го задържал над водата, без дори да се намокри! ⁶ "Макар че се хвърлих, казваше ми, с главата надолу, не разбрах, как се озовах прав върху водата, без дори дрехите ми да се намокрят!" В онзи момент почувствал и един вътрешен покой и неизразима сладост, от които изчезнали всякакви греховни помисли и всякакво плътско възбуждане, каквито с непристойното си поведение била предизвикала девойката. А тя, като видяла Антоний прав върху водата, започнала да плаче и се каела за греха си, трогната от това велико чудо.

Христос не изисква от нас велики подвизи, за да ни помогне в нашата борба. Очаква от нас нищожни усилия. Един младеж ми разказа, че отишъл на поклонение на остров Патмос и там изкушителят му поставил примка. Както си вървял, една туристка се нахвърлила върху него и го прегърнала. Той я отблъснал настрана и казал: "Христе мой, аз дойдох тук на поклонение, не съм дошъл за любов", и се отдалечил. Същата вечер, когато се молел в хотела, видял Христа сред нетварна светлина. Виждате ли за едно отблъскване с какво се удостоил? Друг с години се подвизава с големи подвизи и не е сигурно, че ще се удостои с такова нещо! А този видял Христа само защото се възпротивил на изкушението. Естествено това много бе укрепilo духовните му сили. След това бе видял света Маркела, свети Рафаил, свети Георги два-три пъти. Един ден дойде и ми казва: "Моли се, отче, да видя отново свети Георги. Искam да намеря малко утеха; нямам утешение в този свят!"

А гледаш други до какво падение стигат! Веднъж до колибата дойде един младеж с възрастния си чичо и ми каза: "Помоли се за едно момиче. Счули си гръбначния стълб при катастрофа. Шофирал баща ѝ, но задрямал. Той се преби, а тя оживя, но е травмирана. Да ти дам и една нейна снимка". "Не е нужно", казвам. А той настояваше и накрая я взех. Що да видя! Момичето се беше излегнало между двама младежи. "Каква му е на този?", питам младежа, сочейки единия от тях. "Приятелка", казва ми. "А другият какъв е? Ще се жени ли за нея?" "Не, казва ми, приятели са". "Не ги разбирай погрешно децата, казва ми чичо му, така са днешните младежи". Тогава си казах на ум: ще се моля да се оправи не гръбначният ѝ стълб, а акълът ѝ, и твоят акъл също, загубени човече". Къде е уважението, благоприличието? Този чичо добре трябваше да порицае племенника си. "Духовна младеж"... Да има духовен отец и да стигне до такова състояние? Пък даже и да я вземе за жена, нямаше причина да е просната така между двамата, а онзи да ми сочи снимката! И не помисля дори, че това не е правилно. Какво семейство ще създадат тия деца? Бог да просвети младежта да се осъзнае.

Едно време момичетата с какви жертви пазеха целомъдрието си! Спомням си, по време на войната нашето командване беше заставило хора от селското население да пренасят с мулетата си провизии за армията. Някой от тях се оказаха откъснати от снега на една височина. Мъжете направиха под заснежените ели навеси от елови клони, за да се предпазят от студа. Жените също се принудиха да влязат под тия навеси при техни съселяни и познати. Една девойка и една старица, които бяха от някакво далечно село, също се принудиха да се приберат под еловите навеси. Но за нещастие съществуват някои безбожни и малодушни хора, които не се трогват от нищо, дори по време на война. Не ги боли за ближните им, които биват ранявани или убивани,

⁵ Вж. Светогорски отци и светогорски живот, стр. 70-71 - б. пр.

⁶ В житието на свети Мартиниан (паметта му се празнува на 13 февруари) се разказва, че когато се подвизавал на една скала сред морето, до него на сал приближила девойка, която претърпяла корабкрушение, и молела светията да я спаси. Преподобният се принудил да я извади от водата и след като се помолил, се хвърлил в морето. Но по Божествен промисъл дошли делфини, взели го върху себе си и го извадили на брега - б. изд.

но когато намерят сгоден случай, търсят как да съгрешат, защото ги е страх да не би да ги убият и да не успеят да си поживеят, въпреки че подобава поне във време на опасност да се покаят. Един такъв човек толкова безсрамно притесняваше девойката, че тя се принуди да избяга. Предпочете да се вдърви от студ, да умре в снега, отколкото да изгуби честта си. Горката старица, виждайки, че момичето избяга, също я последва. Следвайки стъпките ѝ в снега, я намерила на трийсет минути път от там, под малкия навес на един параклис на свети Иоан Кръстител. Светият Предтеча се бе погрижил за честната девойка и я бе насочил към своя параклис, за който девойката изобщо не знаеше. И какво още направи свети Иоан Предтеча? Яви се насън на един войник⁷ и му каза да отиде, колкото се може по-скоро до параклиса. Войникът стана и тръгна в осветената от снега нощ и отиде до параклиса - знаеше приблизително къде се намира. Що да види обаче! Една старица и една девойка до коленете в снега, посинели и вдървени от студа. Веднага отвори параклиса, влязоха вътре и малко се посъвзеха. Войникът нямаше какво друго да им даде освен шала си на старицата, и по една ръкавица на всяка от тях и им каза да си сменят ръцете в ръкавицата. Те му разказаха за изкушението, което бяха преживели. "Добре, каза войникът на девойката, как се реши да тръгнеш нощем в снега, в непозната местност?" А тя отговори: "Аз единствено това можех да направя и вярвах, че оттам нататък Христос ще ми помогне". Тогава войникът съвсем спонтанно, поради болката, която почувства, а не просто за да ги успокои, каза: "Свършиха се мъките ви. Утре ще си бъдете въщи". При тези думи те много се зарадваха и още повече се стоплиха. И действително тръгнаха планинско-транспортните роти с мулетата, отвориха пътя и на другия ден сутринта бяха на онова място, и те, горките, си отидоха по домовете. Такива храбри девойки, облечени в божествена благодат - а не разсъблечени и от нея - трябва да бъдат хвалени и да се сочат за пример. След това онзи скот - да ми прости Бог - отиде и докладва на командира, че един-кой си войник разбил вратата на параклиса и вкарал вътре мулетата! Командирът му казал: "Не вярвам да е направил такова нещо!" И в крайна сметка свърши в затвора.

Истинската любов известява младежите за себе си

- Отче, все пак тия, които искаха да разрушат обществото, удариха по темелите, по корените - по децата. Поквариха ги.

- Това няма да се задържи. Злото само себе си разрушава. В Русия бяха разрушили всичко и въпреки това след три поколения виждаш какво става сега! Бог не оставя. Нито ще съди греховете на децата от днешно време със същия съд, както греховете на младежите от нашето време.

- Отче, когато стане въпрос за вярата, как някои младежи, които водят светски живот, дават много верни отговори?

- Тия младежи са имали добро желание, но не са могли да възпрат себе си и са се увлякли. Затова могат да дадат правилни отговори. Какво искам да кажа: например някой иска да тръгне по даден път, има доброто желание, но не може да тръгне по него. Обаче уважава и оценява онзи, който върви по същия път. Такива хора Бог няма да ги остави, защото нямат злоба у себе си. Ще дойде часът, когато ще имат силата да тръгнат напред.

- Отче, как може човек да доближи младите, които са се отклонили от пътя?

- Чрез любовта. Когато има истинска, благородна любов, младите веднага чувстват това и хвърлят оръжията. В колибата идват какви ли не младежи с всякакъв род проблеми. Приветствам ги, почерпвам ги, говоря им и след малко ставаме приятели. Разтварят сърцата си и приемат от моята любов. Някои от тях, горките, са толкова лишени от любов! Жадуват за капка обич. Веднага става ясно, че не са почувствали обич нито от майка, ни от баща - нямат насита. Ако споделиш болката им, ако ги обикнеш, забравят и за проблемите, дори и за наркотиците, оздравяват от болестите си, оставят безпорядъчния живот и след време идват на Света Гора като благоговейни поклонници. Защото по някакъв начин са почувствали Божията любов. И виждам,

⁷ Войникът бил самият Старец. Случката става по време на гражданската война, когато отбивал военната си служба - б. изд.

че имат такова благородство - сърцето ти се къса. Не искат да приемат никаква парична помощ, въпреки че имат нужда, но се хващат на работа, за да преживяват, а вечер ходят и на училище. На такива деца си заслужава човек да помогне. До новата железопътна гара в Солун има домове, където живеят много деца заедно, момчета и момичета. В дом за трима живеят по петнайсет. Те са от разрушени семейства; някои крадат, а други са любочестни и не могат да крадат. От години казвах на мнозина да отидат и да се сближат с тях, да им помогнат. Бях казал да построят там един храм, за да ги събират. Сега са направили параклис в чест на закрилника на железопътния транспорт свети апостол и архидякон Филип.

Разбрал съм, че когато човек от малък не се възползва от възможностите, които му се предоставят, тогава често дяволът се възползва от това. Защо поговорката казва: "Желязото се кове, докато е горещо"? Железарите, когато са искали да слепят две желяза (не гледайте, че сега имат оксигени и т.н.), са слагали желязото в огъня, поливали са го с гореща вода и боракс и щом са го вадели още нажежено и пръскащо искри, чукали са го и се е слепвало. Защото, ако изистине, не може да се слепи. Искам да кажа, че същото става и с младежа. Когато му се предоставят различни възможности, ако остане безразличен, после ще започне да се занимава с другите, да съди, да осъжда и така отдалечава от себе си Божията благодат. А ако внимава, докато още има божествена топлина в себе си, тогава напредва. Затова нека родителите помагат на децата, докато са малки. Децата са като празни касетки. Ако ги напълнят с Христа, ще са винаги близо до Него. Ако не, тогава е много по-лесно да се отклонят от пътя, когато пораснат. Ако им се помогне като малки, по-късно и да се отклонят малко, пак ще намерят пътя. Ако дървото се напои с масло, не гние. Ако децата бъдат малко напоени с благоговение, със страх Божий, това ще им помага цял живот.

Безсрамието и липсата на уважение

Дързостта прогонва благоговението

- Отче, откъде произхожда дързостта?

- От Париж...¹ Дързостта е безсрамие и прогонва надалеч страха Божий, подобно на пушека, който пускаме на пчелите, за да се отдалечат от кошера.

- Отче, как да избягна дързостта?

- Като чувстваш себе си по-ниско от всички. Необходимо е голямо смирение. Ти като най-малка трябва да чувстваш уважение и благоговение към всички сестри. Изказвай мисълта си смирено, а не демонстрирайки, че всичко знаеш. Тогава Бог ще ти дава Своята благодат и ще напредваш. Най-големият враг за послушника е дързостта, защото прогонва благоговението. Обикновено след дързостта следва непокорността, а след тях безчувствието - отначало за малките грехове, с които постепенно човек свиква и започва да гледа на тях като на естествени. Обаче в дъното на душата си той няма покой, а смут и тревога. Но не може да разбере от какво страда, защото сърцето му е обгърнато отвсякъде с една кора и не чувства кривдините си.

- Отче, каква е разликата между простотата и дързостта?

- Едно нещо е душевната простота, а друго дързостта. Простотата съдържа в себе си и благоговение, и нещо детинско. В дързостта има безочие.

И в прямотата често пъти може да има нахалство. Често в прямотата и простотата може да е скрито много безсрамие, когато човек не внимава. Казва: "Аз съм прям характер" или "Аз съм прост човек" и говори безочливо, без да го осъзнава. Едно нещо е обаче простотата, друго - безочливостта.

- Отче, какво е духовната скромност?

- Духовна скромност е страхът Божий, но страх в добрия смисъл. Този страх, тази свитост носи радост, мед ти капе на сърцето; духовен мед! Виж например, когато едно малко дете е стеснително, как почита баща си, внимателно е и от голяма скромност дори не гледа към него. Ако тръгне да го попита нещо, цялото се изчервява! Такова дете на иконостаса да го сложиш. А друго дете си мисли: "Е, нали ми е баща", и неприлично и дръзко се протяга пред него. И когато иска нещо, настоява придирчиво да му го дадат; тропа с крак, заплашва.

В едно добро семейство децата се държат свободно. Съществува уважение, без у децата да има натегнатост и войнишка дисциплина. Те се радват на баща си, на майка си, а и те от своя страна им се радват. "Любовта не познава срам", казва авва Исаак. Има дръзновение, в добрия смисъл. В тази любов има благоговение, уважение, т.е. тя побеждава страха. Един е стеснителен, колеблив е, но има и страх, защото скромността му не е истинска. Друг е стеснителен, но не се страхува, защото има истинската, духовната скромност. Когато скромността е духовна, човек чувства радост. Например малкото дете обича баща си и майка си с дръзновение - не се страхува да не го ударят. Взема шапката на баща си, пък ако ще и офицер да е, и я хвърля на земята, и се радва. Има от добрата простота, няма нахалство. Нека различаваме простотата от дързостта и нахалството. Ако няма уважение, скромност, тогава стигаме до дързост, до нахалство. И виждаш след това момичето да се излежава и да казва: "Майко, донеси ми една чаша вода! Ама да е студена!... А, тази не е студена. Казах ти студена да ми донесеш". Така се започва, а после стигат дотам, че да казват: "Че защо жената да се бои от мъжа си?" (вж. Еф. 5:33). В тази боязън обаче е уважението, а в уважението е любовта. Нещо, което уважавам, също го и обичам; и нещо, което обичам, го уважавам. Жената трябва да уважава мъжа си. Мъжът трябва да обича жена си. Ала днес изравняват всичко, а след това семействата се разпадат, защото четат Евангелието наопаки. Мъжът казва: "Жената трябва да се подчинява". Но ако

¹ Игра на думи: παρρησία - дързост, Παρίσι - Париж - б. пр.

нямаш любов, тогава и едно котенце не можеш да подчиниш. Ако нямаш любов, другият чувства това и няма отзивчивост, и не можеш дори чаша вода да му поискаш. Когато човек уважава ближния, тогава уважава и самия себе си, но поставя себе си на последно място. В уважението към ближния има любочестие, докато ако човек се грижи за себе си, в това няма любочестие.

Уважение към по-големите

- Отче, понякога говоря грубо с по-големите. Разбирам, че греша и изповядвам този грях.
- След като го разбираш и изповядваш, постепенно ще се погнусиш от себе си в добрия смисъл, ще се смириш и тогава ще дойде Божията благодат, и този лош навик ще изчезне.
- Отче, понякога се шегувам със сестрите и ги закачам от любов, но се страхувам да не е прекалено дръзко.
- Ти си малка, не подобава! Обикновено в едно семейство големите закачат и се шегуват с по-малките, а не малките с по-големите. Така се радват и големите, и малките. Не подобава едно дете да се закача с дядо си или с баба си. Представяш ли си, малкото дете да отиде да гъделичка баща си по гушата? Друго е, когато големият закача малкия, а малкият се радва и се държи с една хубава свобода. По този начин големият става малък и се радват и двамата.
- Отче, когато изразя мнението си пред някой по-голям за нещо, за което помисълът ми казва, че не е правилно, а той се възпротиви, трябва ли да се съглася с него?
- Не, не се съгласявай, ако е нещо лошо. Казвай кое е правилно, но с добро: "Може би е по-добре да го направим така? Само ти споделям, че ми мина през ума". Или казвай: "Хрумна ми това и това". Тогава ставаш магнит и привличаш Божията благодат. Има някои, които по-скоро по навик, а не за да изразят своето мнение, говорят дръзко. Все пак, тъй или инак, нужно е уважение към по-големия. Пък и по-големият по някакъв начин изисква уважението. Дори и да има своите недостатъци, има и своите добри черти, повече опит и т.н. Теб, когато те питат, изкажи мисълта си смирено и с уважение, без да вярваш в себе си, че нещата са така, както ги казваш, защото другият може да знае нещо друго, което ти не знаеш, или не си помислил за него. Когато човек е по-малък, ако да речем чуе един разговор по някакъв въпрос и му дойде наум нещо, което според него е по-правилно, тогава ако говори с връстник, подобава да каже: "Мина ми мисълта". Ако говори с по-възрастен, подобава да каже: "Мина ми глупавата мисъл, че..." Дори човек да казва нещо по-правилно, дръзко е да се намесва, когато не му е работа.
- Когато казвате "по-голям", имате предвид на възраст или в духовния живот?
- Главно по-възрастен на години. Защото виждаш, че и човек, който е в по-напреднало духовно състояние, отдава почит на по-възрастния от него.
- Отче, нормално ли е човек да уважава някого, който е по-малък на възраст, но по-напреднал духовно от другия, който е по-възрастен, но по-малко напреднал?
- Не, това не е правилно отношение. Какъвто и да е по-възрастният, трябва да го уважаваш заради възрастта му. По-възрастния ще уважаваш заради възрастта, а по-малкия заради благоговението, което има. Когато има взаимно уважение, малкият уважава големия и големият - малкия. В уважението е любовта. Свети апостол Павел казва: "Комуто данък - данък, комуто чест - чест" (Рим. 13:7).
- Ако по-малките правят забележка на по-големите, лошо ли е това?
- Това е типично за новото поколение. Но в Писанието се казва: "Изобличи брата си" (вж. Мат. 18:15), а не "изобличи баща си". Днешните младежи спорят, бунтуват се, без дори да разбират това. Смятат за естествено това държание. Говорят безсрамно и казват: "Просто го казах". Повлияни са от хулиганския дух в света, където към нищо не се изпитва уважение. Няма уважение в отношението на по-малкия към по-големия и не разбират какво голямо зло е това. Какво очакваш, когато, за да покаже уж, че е личност, малкият нарича отживелица уважението към по-големия? Нужно е голямо внимание. Днешният светски дух говори така: "Не

слушайте родителите, учителите и т.н.” Затова днес по-малките деца са по-лоши. Голяма вреда претърпяват особено ония деца, чиито родители не разбират какво зло им причиняват с това, че им се възхищават и ги считат за равностойни на себе си, когато децата говорят безсрамно.

Веднъж в колибата бяха дошли две деца братовчеди по на осем-девет години заедно с бащата на едното дете. Взех едното от лявата ми страна, другото - от дясната. Там беше също и мой познат художник, много добър човек, а и майстор. За една минута може да нарисува някой човек срещу себе си. Казвам му: “Дионисие, нарисувай ни както седим с децата”. “Я да видим дали ще успея, защото много се мърдат”. Извади един лист и започна да рисува. Скача едното и казва: “Дай да видим, бе глупак, какво ще направиш!”, а отпред бяха събрани хора! Младежът не се смути изобщо. “Такива са днешните деца, отче!”, каза и продължи да рисува. На мен кръвта ми се качи в главата. А бащата - все едно нищо не е станало! Да говорят така на трийсетгодишен човек и той да стои да ги рисува! Безсрамие, неуважение и какво ли още не!... Страшна работа! И хайде сега някое от тия деца да поиска да стане монах. Колко работа е нужна, за да стане това дете свестен монах! Когато майките не внимават за децата си, те се погубват. Цялата основа идва от майките. Ако в Русия нещо се е променило, то е защото майките тайно са запазили вярата, благоговението и са помогнали на децата си. Слава Богу, че има малко заквас от християнски семейства, иначе щяхме да се затрием.

- Отче, децата, които растат по този начин, могат ли по-късно, ако поискат, да се променят или да станат монаси?

- Ако повярват, че това, което са вършили, не е било добро, Христос ще им помогне. Т.е., трябва у човека да задейства доброто безпокойство, това е. Но ако си мислят, че са прави и казват за игумена или игуменката: “Какъв диктатор само имаме тук? Къде се е чуло и видяло това в наше време?”, тогава как ще се поправят? Някои монаси стигат дотам да ми говорят такива глупости.

Лека-полека уважението съвсем се губи. Идват младежи в колибата и повечето от тях кръстосват крак върху крак, а по-възрастните няма къде да седнат. И въпреки че виждат, че по-оттатък има пънчета, мързи ги да направят две крачки, да ги донесат и да седнат. Трябва аз да ги донеса. И въпреки че ме виждат как ги нося, не идват да ги поемат. Искат да пият вода, а не отиват сами да си вземат. Трябва аз да им донеса, че и повторно искат. Не, наистина, прави ми впечатление, идват такива здрави юнаци - една компания трийсет човека, гледат ме, че нося една голяма кутия локум и една туба с вода, нарамил съм и чаши, за да им е удобно, куцам, а те не се помръдват. И става да ми помогне един бригаден генерал, който е калин от барута. Мислят, че както отиват на ресторант или на хотел и минава гарсон да ги обслужи, така и в колибата ще дойде сервитьорът. Пет-шест пъти съм правил следното: Правя си труда, нося водата и я изливам пред тях. Казвам им: “Аз вода ще ви донеса, младежи, но това няма да ви е от полза!”

В градските автобуси виждаш малки деца да седят, а старците да стоят прави. Младежи да седят крак връз крак, а възрастните стават, за да отстъпят мястото си на някой старец. Младежите не отстъпват място. “Платил съм си мястото” - казват и си седят, без да зачитат никого. Едно време какъв дух съществуваше! Жените седяха от двете страни на улицата и когато минаваше свещеник или някой възрастен, се изправяха. На това учеха и децата си.

Колко пъти се възмущавам! Възрастни, сериозни хора с отговорни длъжности водят разговори и виждаш как някакви хлапаци безочливо се намесват, казват някоя глупост и считат това за постижение. Правя им знак да престанат, те - нищо. Трябва да ги направиш за посмешище, за да се спрат, иначе не става! Никой от светите Отци не пише младите да говорят така. В Патерика е написано: “Старецът каза”, не е написано: “Рече младежът”. Едно време малките не си позволяваха да говорят в присъствието на възрастен и се радваха за това, че не говорят. Нито сядаха там, където седяха възрастни. Имаха задръжки, благоговение, изчервяваха се, когато говореха с по-голям от тях. И ако някое дете е говорило грубо на родителите си, от срам не излизаше на пазара. Също и на Света Гора, ако монахът не беше с побеляла брада, не отиваше на клира да пее. Сега гледаш да се събират там и послушници, и кандидат-послушници...! Както и да е това, но поне да се научат да се държат с уважение и благоговение.

А може да чуеш и ученик от Атониадата да казва на Ректора, който освен това е и епископ: “Владико Ректор, нека говорим като равен с равен”. Дотам стигат! И лошото е, че изобщо не се усещат. “Защо, казва, какво

толкова казах? Не мога да разбера”. Няма да каже: “Простете, има ли благословение да кажа нещо? Може и да е неуместно”, а те все едно нищо не е станало: “Това си е твое мнение, а моето мнение е такова”. Разбирате ли? За жалост този дух навлезе и в духовния живот, и в монашеството. Чуваш послушници да казват: “Въпреки че му казах на игумена, не ме разбира! Многократно му повторих”. С кой акъл го казваш това “многократно”? Така все едно казваш: “Игуменът се поправи”. “Защо, казва, не мога ли да си изкажа мнението?” Просто ти иде да се пръснеш, като слушаш такива приказки. И накрая ти казва: “Да не се разстрои? Прощавай”. Т.е. да му простя не затова, което е наговорил, а затова, че кръвта ми е кипнала!

Стигат до там, че съдят и Бога

- Отче, тази склонност на новото поколение да съдят всичко и всички, винаги ли я е имало?

- Не, едно време не беше така, това е духът на днешното време. Днес не стига, че съдят мирските хора, всичките политики и клирици, но съдят още и светиите и стигат дотам, че съдят и Бога. “Бог, казват, по този въпрос трябваше така да постъпи; не е постъпил правилно. Това Бог не трябваше да прави!” Чуй приказки! “Бре, момко, ти ли ще кажеш?” “Защо? Мнението си казвам”, отговаря и не разбира каква наглост е това. Лошото се задълбочава все повече и стига до богохулство. Светският дух е погубил много добри неща. Съдят Бога и изобщо не ги притеснява мисълта, че това е хула. Има и някои, дето са по-височки и ако имат малко повече мозък, започват: “Виж го този какъв пигмей е, онзи ходел накриво, третият не знам какво си правел”, и никого не зачитат.

Веднъж в колибата дойде един и ми казва: “Бог не трябваше това да го направи по този начин”. “Ти, казвам му, можеш ли да задържиш едно камъче във въздуха? Тия звезди, дето ги виждаш, не са стъклени топчета, които блестят. Това са небесни тела с колосални размери, които се въртят в орбитите си с главозамайваща скорост и не излизат от своята орбита”. Пак ми казва: “Това според мен не трябваше да бъде така”. Чуй само! Та ние ли ще съдим Бога? В света навлезе логиката и оскъдя доверието в Бога. И ако му кажеш нещо, отговаря ти: “Прощавай, моето мнение казах; не мога ли да си кажа мнението?” Какво чува Бог от нас?! Добре че не ни зачита всичко.

В Стария Завет се разказва как Бог казал на израилтяните: “не щади хананейци и до край ги изгони” (вж. Втор. 7:1, 2). За да каже това Бог, нещо е имал предвид. Но те си казали: “Това е безчовечно. Нека ги оставим, да не ги избиваме до крак”. След това обаче се увлекли от тях в безнравствен живот, идолопоклонство и принасяли в жертва на идолите децата си, както се казва в псалом (вж. Пс. 105:37). Бог знае какво прави. А някои безсрамно казват: “Защо Бог е направил ада?” Започва се съденето и оттам нататък човек губи духовното си състояние, не се намира у него и малко Божия благодат, за да вникне малко по-дълбоко, да разбере защо Бог е направил едно или друго. Въпросът “защо” показва осъждане, гордост, егоизъм.

- Отче, някои деца питат: “Защо е трябвало да бъде разпнат Христос? Не е ли могъл Бог да спаси света по друг начин?”

- Той по този начин го е спасил и хората не се трогват, а какво остава, ако го беше спасил по друг начин! Има и някои, които казват: “Бог нищо не е пострадал. Само Синът се е пожертвал”. Според мен един баща би предпочел да се пожертва сам, отколкото да бъде жертвано детето му. По-болезнено е за един баща да страда детето му, отколкото сам той. Но щом не разбират какво ще рече любов, какво да кажем?

Друг ми казва: “Адам е имал две деца, Каин и Авел. После как се е намерила жена за Каин?” Но ако човек прочете Стария Завет, ще види, че Адам, след като родил Сит, “роди синове и дъщери” (вж. Бит. 5:4). След убийството на брат си Каин се отдалечил (вж. Бит. 4:14-16) в планините и не знаел, че жената, която взел, му е сестра. Бог тъй устроил, че хората да са от едно племе, за да няма злоба и престъпления. Да си казват: “От едни родители сме, от Адам и Ева”, за да се ограничава човешката злоба. Въпреки това гледай колко злоба има днес в света!

Какво тегля с някои такива хора, които идват в колибата! Казвам им: “Главата ме боли, а нямам аспирина”. И си тръгват обидени. Не разбират защо им казвам, че ме боли главата и казват: “Ние толкова път бихме, пък той ни казва, че го боли главата!” Други ме питат: “Да ти донесем ли аспирин?”

Безсрамието прогонва Божиата благодат

Нужно е много внимание. Непорядъчното и невнимателно поведение е пречка за Божиата благодат. Липсата на уважение е най-голямата пречка, която не позволява на Божиата благодат да ни доближи. Колкото по-голямо уважение имат децата към родителите, към учителите и изобщо към по-големите, толкова повече приемат от Божиата благодат. Колкото са по-необуздани, толкова повече Божиата благодат ги изоставя. Светската свобода прогони не само благоговението, но и светската благовъзпитаност. В колибата идват някои деца, които викат на бащите си: “Ей, татко, имаш ли цигари? Моите свършиха”. Къде да видиш такова нещо преди? И да пушеше някой, пушеше тайно. Сега все едно нищо не се случва! Как после да не са съвсем изоставени от Божиата благодат? Днес момичета обиждат братята си с най-грозни думи, затова че са вярващи. И това пред майка им и баща им, които нищо не им казват. Настръхнаха ми косите, когато ги чух. После сам си приказвах, когато останах сам.

Светското обкръжение и светските родители погубват децата си. Обкръжението оказва силно въздействие. Малко са децата, които имат скромност и любочестие. Повечето необуздани деца са такива, понеже нямат срам. Мнозина родители ми водят децата си и ми казват: “Отче, детето ми има бяс”. А гледам, че децата нямат бяс - опазил Бог! Малко са децата, които имат бяс. Всички други са подложени на някакво външно бесовско въздействие. Т.е. демонът ги командва извън тях, не е вътре в тях. Но и извън тях той си върши своята работа. А откъде започва? От безсрамието. Когато децата говорят безсрамно на по-големите от тях, прогонват Божиата благодат. А когато се отдалечи Божиата благодат, приближават се дангалаците и децата озверяват, вършат безчинни дела. А онези деца, които имат благоговение, уважение и слушат родителите, учителите, по-големите, те приемат постоянно Божиата благодат и имат Божието благословение. Благодатта ги покрива и закриля. Голямото благоговение към Бога заедно с голямото уважение към по-големите привлича голяма Божиа благодат в душите и ги облагодатява до такава степен, че стават явни за другите поради божествения блясък на благодатта. Божиата благодат не отива при бунтарчетата, отива при любочестните, кротките, благоговейните деца. И децата, които имат уважение и благоговение, се виждат. Имат един поглед, който свети! И колкото по-голямо уважение имат към родителите, към по-големите, толкова повече приемат в себе си от Божиата благодат. Колкото по-необуздани са, толкова по-изоставени са от благодатта Божия.

Който започва: “Не искам това, искам друго, искам трето”, и настоява, той ще стане бунтар, ще се превърне в дявол. Защото и Луцифер искал да възкачи своя престол над Божия престол. И забележете, всички деца, на които се угажда, стават бунтари. Ако децата не се покаят, за да се избавят от злата вълна, която ги залива, и продължат да постъпват безсрамно, тогава - да пази Бог! - два пъти повече биват изоставени от благодатта и стигат дотам да говорят безсрамно и за Бога, и тогава вече биват командвани от духовете на злобата.

“Почитай баща си и майка си” (Изм. 20:12)

Докъде са стигнали днес децата! Не търпят дума да им се каже, какво остава да понесат наказание! Няма уважение; имат голям егоизъм и са много нервни. Злоупотребяват със свободата си. Детето казва на родителите си: “Ще се оплача от вас в полицията”. Наскоро едно петнайсетгодишно дете направило голяма беля и неговият баща му ударил шамар, а то отишло и подало жалба срещу него и осъдили бащата. По време на съдебния процес бащата казал: “Постъпвате несправедливо с мен, защото ако тогава не бях ударил този шамар, щяха да затворят детето ми в затвора. Нямахте вас да ви боли, а мен”. Тогава хванал детето, ударил му два шамара и казал: “Осъдете ме за тия два шамара, а не за онзи тогава. Сега ме хвърлете в затвора, защото го ударих без причина”.

Искам да кажа, до къде са стигнали децата. Днес господства този начин на мислене. Някога родителите ни се караха, удряха ни и по някой шамар, но и през ум не ни минаваше лоша мисъл за тях. Приемахме и пръчката като милувката, без да се противим, без да мислим дали сме виновни много или малко. Вярвахме, че и боят е за наше добро. Знаехме, че родителите ни обичат и когато ни милваха, и когато ни целуваха, и когато ни удряха по някой шамар. Защото и шамарът и милувката и целувката на родителите - всичко е от любов. Когато родителите бият децата си, сърцето им се измъчва. Когато децата изядат някой шамар, боли ги бузата. Следователно по-голяма е болката на сърцето от болката на бузата. Майката, каквото и да прави с

децата си - било да им се скара, било да ги набие, било да ги помилва, всичко върши от любов, и всичко това излиза от едно и също майчино сърце. Когато обаче децата не разбират това и говорят безочливо, противят се и се инатят, тогава прогонват Божията благодат от себе си и е естествено да претърпят съответното бесовско влияние.

- Отче, не съществуват ли и лоши родители?

- Да, има, но на децата, които имат такива родители, Сам Бог помага. Бог не е несправедлив. Дивите круши са пълни с плод. Там на пътя за моята колиба има една дива джанка. Листата ѝ не се виждат от плод. Клоните се чупят от натежалите джанки. А питомните, въпреки че ги пръскат, не дават никакъв плод.

Бездна между поколенията

Светът се превърна в лудница. Малките деца си лягат да спят в полунощ, а трябва да си лягат при залез-слънце. Затворени са в жилищните блокове, сред бетона и се включват в начина на живот на възрастните. Що да сторят децата, що да сторят и родителите? Идват децата и ми казват: "Родителите не ни разбират". Идват родителите и казват: "Децата не ни разбират". Получила се е пропаст между родителите и децата. За да изчезне тази пропаст, необходимо е родителите да се поставят на мястото на децата и децата на мястото на родителите. Ако сега децата не мъчат родителите си, то когато по-късно те станат родители, техните деца също няма да им причиняват мъка. Докато ако сега са непослушни и причиняват мъка на родителите си, и техните деца по-късно ще ги измъчват, защото ще влязат в действие духовните закони.

- Отче, някои деца казват, че им е навредила родителската любов.

- Не са прави. Когато у детето има любочестие, не може да получи вреда от обичта на родителите си. Ако злоупотребява с тяхната любов, ще се погуби. Ако детето получава вреда от любовта на родителите си, всъщност самото дете е повредено. Вместо да благодари на Бога за родителите си, за тяхната любов, то е недоволено, че се отнасят добре с него, а в същото време други деца нямат родители! Какво да рече човек! Когато едно дете не зачита родителите си като свои благодетели и не ги обича (и особено ако родителите имат страх Божий), тогава как е възможно да почита и обича Бога, най-големия свой Благодетел и Баща на всички хора? Това и без друго е трудно да го разбере в детските си години.

Вътрешен безпорядък и външен вид

Горките светски хора се обличат в съответствие с вътрешното си състояние

- Отче, пожелайте ми нещо.

- Желая ти да се превърнеш в духовен кукер като света Исидора юродива заради Христа и да придобиеш доброто "лицемерие"¹. Светските хора, горките, всеки ден празнуват светското си лицемерие и се обличат според вътрешното си състояние. Едно време хората правеха карнавал само веднъж в годината, на Месни Заговезни. Днес повечето са облечени като за карнавално шествие. Т.е. преди човек можеше да види кукери и карнавал само през седмицата на Месни Заговезни. Днес гледаш карнавал всеки ден... Всеки се облича, както му хрумне! Хората са станали съвсем странни. Полудяха! Малко са въздържаните хора, скромните, било то мъже, жени или деца. Особено жените са съвсем зле. Днес като слизах към града (Солун), видях една жена с толкова широка панделка, че беше като бинтована, с едни ботуши, невъобразимо високи и съвсем къса пола. Казаха ми: "Такава е модата"! Други вървят на толкова високи токчета! Леко да стъпят накриво, и отиват в ортопедично отделение... А за косите изобщо не питай! А пък друга - Бог да ми прости - какъв човек беше това? С едно свирепо лице, с цигарата в устата, пуф-пуф, очите почервенели!... Казват, че днес имат като принцип това да не пушат вкъщи, когато имат малки деца. А междувременно горките деца са се родили... като пушени херинги! И от кафето също страдат хората; така си кривят лицата... Божията благодат ги е напуснала. Пълна изоставеност!

Помня, когато бях на Синай, и там беше... нямам думи! Колко ме болеше, когато виждах туристките, идващи в манастира! Колко зле бяха! Все едно виждах красиви византийски икони, изхвърлени на боклука, само дето тия сами се бяха изхвърлили. Веднъж видях една, която носеше нещо като фелон², и си казах: "Слава Богу, ето и една, която е облякла нещо по-скромно, в крайна сметка фелон - мелон, поне не е като другите". После като се обърна отпред, що да видя? Всичко беше открито!

Докъде е дошъл светът!... Изпратиха ми снимка на млада съпруга, за да се помоля да има щастлив брак. Беше с една булчинска рокля, която съвсем на нищо не приличаше. Такова облекло е неуважение към Тайнството, към святото място на храма. Духовни, черкуващи се хора, а не се съобразяват! Какво ли правят в такъв случай останалите? Затова казвам: ако се поддадат и манастирите, вече изчезва всяка задръжка; днес хората са без задръжки.

Едно време, когато е имало "юродиви заради Христа", тогава в света имало съвсем малко луди. Може би ще трябва да помолим юродивите заради Христа да излекуват истинските луди, за да се появят отново юродиви заради Христа? Както и да е, днес можеш да видиш и чуеш най-странните неща. Един ми каза - прекръстих се като го чух, - че в днешно време е на мода мързеливците да изтъкват дрехите си тук и там, а също да изрязват места от дрехите и после да зашиват кръпки с губерката. Разбирам, един работен човек да е облечен така, ама един мързеливец!... Щом ми каза това, допълни: "Да ти кажа, отче, и нещо още по-странно: веднъж жена ми видяла на "Омония"³ детето на едно приятелско семейство със сцепен отзад панталон. Казала му: "Детето ми, сложи си ръката отзад..." "Остави ме, казало й, това е на мода"! Горките деца!

- Отче, правилно ли е това, че някои слагат на блузите си шампи с изображения на светии?

- Ако е на блузи или връхни дрехи, добре, не е страшно. За предпочитане е да са светии, отколкото дяволи. Но на панталон не подобава, това е неуважение. Има някои благочестивци, които си слагат такива работи.

¹ Света Исидора живяла в Тавенисиотския манастир, който бил основан от преподобни Пахомий Велики в началото на IV век. Понасяйки подвига на юродството заради Христа, смирявала и унижавала себе си, като се преструвала на лишена от разум. Докато другите сестри носели на главите си монашеска качулка, тя се забраждала с дрипав парцал. Никога не носела обувки. Въпреки че много пъти понасяла обиди и удари, никога не възроптала, нито обидила някого. Светостта на живота ѝ била открита във видение на великия аскет Питирим, който посетил манастира и явил пред цялото сестринство, че Исидора, която мислели за луда, била ама, т.е. духовна майка. После, за да избегне човешката слава, блажената тайно напуснала манастира и се подвизавала в неизвестност до своята кончина. Паметта на преподобна Исидора се чества на 10 май - б. изд.

² Дълга свещеническа одежда - б. пр.

³ Централният площад в Атина - б. пр.

Ето например, когато патриарх Димитрий отиде в Америка, бяха направили едни блузи с щампа на патриарха и храма "Света София".

- От благочестие ли са го направили?

- Щом не са били евреи, а християни, от благочестие ще е било. Има хора, които вършат такива неща от благоговение, както има и добри лекари редом с шарлатаните!

- Отче, целият този хаос не е ли и заради влиянието на чужденците?

- Ами откъде да е. Затова по мое време казваха: "Хората от Смирна са..." Понеже Смирна е на брега на морето и там са ходели много чужденци. Свети Арсений Кападокийски е бил много строг по отношение на тези неща. Тогава във Фараса имало една една млада булка, която носела шарена кърпа на главата, купена от Смирна. Светият многократно ѝ правел забележки да остави тази кърпа и да се облича скромно като останалите жени от Фараса. Тя обаче не го слушала. Веднъж когато свети Арсений я видял пак със същата шарена кърпа, строго ѝ казал: "Френски болести във Фараса не искам. Ако не се вразумиш, да знаеш, че децата, които ще раждаш, щом бъдат кръщавани, ще си тръгват като ангелчета и ти няма да можеш да им се радваш". И понеже и тогава не се вразумила, починали две от децата ѝ. Тогава чак се осъзнала, захвърлила шарената кърпа и отишла при свети Арсений за прошка.

- Отче, помагат ли тъмните дрехи в духовния живот на човек, който иска да стане монах?

- Да, тъмните дрехи много помагат. С тях човек се откъсва от света, докато с шарените остава закачен за света. А този, който казва: "Ще отида в манастира и тогава ще нося черно. Ще отида в манастира и тогава ще изпълнявам правило", той и когато отиде в манастира, ще върши същите черни дела. Когато е в света и с радост върши това, което вършат монасите и сърцето му тръпне за тия неща, той и в света се радва духовно, а после и в монашеството ще се изкачва по стълбите на духовния живот, вземайки по две и по три стъпала наведнъж.

- Отче, понякога деца, които са вярващи и се обличат скромно, са силно атакувани от възрастните.

- Ако вярват в това, което правят и го вършат от сърце, тогава поставят и възрастните на мястото им. Бях се запознал с една девойка, която носеше черни дрехи и блузи с дълги ръкави. Беше много благоговейна! Веднъж една модерна старица ѝ казва: "Не те ли е срам, младо момиче, а носиш черно и блузи с дълги ръкави?" Тя отговорила: "След като не виждаме пример от вас, поне ние да сме облечени в черно". Така я поставила на мястото ѝ.

Гледаш друга, едва овдовяла и слага шарени дрехи. Но можеш ли да ѝ кажеш нещо? Сестра ми на двадесет и три години остана вдовица и до смъртта си не свали черните дрехи. За мен блажени са вдовиците, които са облекли черно в този живот, пък било то и не по своя воля, но живеят бял духовен живот и славословят Бога, без да роптаят; и са нещастни ония, които се обличат в шарени дрехи и водят шарен живот.

В днешно време не можеш да различиш мъж ли е или жена

Някога, за да изпитат мъдрия Соломон, завели при него една група момичета и една група момчета, облечени еднакво, за да ги различи. Той ги отвел до една чешма и им казал да се измият. От начина, по който се миели, успял да ги различи. Момичетата стеснително, с внимание миели очите си, докато момчетата си плискали лицата и вдигали шум с дланите си.

Днес мъжете толкова подражават на жените, че често пъти не могат да бъдат различени от тях. Едно време от петстотин метра можеше да различиш дали е мъж или жена. Сега дори отблизо понякога не можеш да разбереш какво е: жена ли е, мъж ли е? Затова се казва в пророчеството, че ще дойде време, когато хората

няма да се различават дали са мъже или жени. Старецът Арсений Пещерник ⁴ каза веднъж на един младеж, който имаше много дълга коса: “Ти сега какво си? Момче ли си или момиче?” Не се разбираше. Едно време на Света Гора такива ги подстригваха. Днес си идват, както им падне... Аз ги подстригвам с ножицата, с която режа вълнените конци за плетене на броеници. Колцина съм подстригал! Подстригвам ги отвън, зад олтара. Когато идват такива дългокоси, казвам им: “Обещах на едни плешиви посетители да им залепя коса... Сторете любов, да отрежа от вашата! Какво да се прави? Обещал съм им!”

- А те приемат ли, отче?

- Голямо значение има как ще им го каже човек. Не им казвам: “Какви са тия работи? Не ви ли е срам? Нямате уважение към святото място!” Но им казвам: “Бре, юнаци, вие с тия коси безчестите мъжкото си достойнство. Я си представете един гвардеец да върви по площад “Омония” с дамска чантичка на рамо, как ще ви се стори? Та бива ли така? Дайте да подстрижем косата!” И ги подстригвам. Знаете ли колко коса събирам? Ако пък се случи, че някой малко се запъне и започне да пита “защо” и т.н., казвам му: “Какво “защо”? Не съм ли калугер? Пострижения правя. Такава ми е работата!” Всичко зависи от начина, по който ще го кажеш. Разсмиват се и това е. После ги подстригвам. Имената не им ги сменям! Само одного нарекох “Достойно ест”, защото в същия момент минаваше лития с иконата “Достойно ест”. Колко се радват родителите им, когато ги подстригвам! Знаете ли колко благопожелания получавам от родителите, от майките? У!... Само заради техните молитви ще ми прости Бог!...

Сега пък е на мода да си стрижат косите и да си оставят една ивица отзад. Понякога ги питам: “Какъв е смисълът, бре левенти, на тая опашка?” “Оставяме я, казват ми, за да ни обърнат внимание другите”. “С толкова проблеми, дето си имат днес другите, и пари да им дадете, няма да ви обърнат внимание”. А други, гледаш ги големи мъже, слагат обици! Колко обици съм махнал!

- Отче, някои носят само по една обица.

- Анархистите носят по една обица. Едната обица на ухото е символ на анархията. Не я слагат, за да приличат на жени, а в знак на протест. Дойде в колибата едно момче с баща си. Двадесет и двегодишно, с дълга коса, брада и една обица на ухото. Казвам му: “Не подобава. Мнозина ви разбират погрешно. Аз ви разбирам, но другите не знаят, че сте анархисти и погрешно ви разбират”. Свали си обичата и ми я даде. Беше златна. “Дай я, казвам му, на един златар да ти направи едно кръстче”.

- Други, отче, си слагат обица и на носа.

- Това значи, че дяволът им е сложил халка на носа, само дето оглавникът не се вижда... Други пък си закачат на шията широки златни вериги! Скарах се на одного; свалих му всички тия вериги и му казах: “Дай ги на някое сираче или ги дай на майка си да ги даде на някой беден”. След като го накарах да се замисли, той ми казва: “Какво да правя?” “Започни от там, казвам му, сложи си едно кръстче на една верижка”. Уж мъже, пък се кичат със златни бижута! Накичил се с два-три реда широки колиета на шията, каквито и принцесите не носят, и после идва да споделя проблемите си. В това е проблемът! Епитимия! На едни ги вземам, на други казвам сами да ги дадат. Изгубили са всякаква мяра. Станали са подвижни дрънкалки! Други си слагат зодии по шиите. Питам одного: “Какво е това? За пръв път виждам такова нещо”. “Това е моята зодия”, казва ми. Аз си мислех, че е медальонче със Света Богородица. “Добре де, казвам му, животни ли сте, че да носите зодии?” ⁵ Всякакви лудости! Вътрешната неуреденост избива и навън. Да се молим много на Бога да просвети младежта, за да се запази малко закваска.

Хората жадуват за простота

Хубавото е, че хората жадуват за простота в живота си и са стигнали дотам, че са обърнали простотата в мода, въпреки че не се чувстват просто. Някои идват на Света Гора с протрити дрехи. Казвам си: “Тия не работят на полето, защо ли са облечени така?” Някои говорят диалектно, по селски и им се радваш, защото

⁴Сподвижникът на стареца Иосиф Исихаст - б. пр.

⁵Игра са думи: ζῳο - животно; ζῳδιο - зодия - б. пр.

при тях е естествено. Други нарочно искат да говорят по селски, но ти иде да повърнеш. Пък има и други, които идват с вратовръзки... От едната крайност в другата. Един носеше шест-седем вратовръзки със себе си. Една сутрин, като се обличал, си сложил вратовръзката, костюма и т.н. Някой го попитал: "Какво правиш?" "Ще ходя при отец Паисий", рекъл. "Е, и какви са тия дрехи, дето обличаш?" "Обличам ги, за да го уважа". Бре, докъде стигнахме!

Хората сега нямат никаква простота затова и не могат да си намерят място. Когато духовните хора не живеят просто, но са стегнати отвсякъде, не могат да помогнат и на младежта. Така, нямайки никого за пример, живеят като бродяги. Защото, когато виждат християни закопчани и стегнати от вратовръзките си, излезли като от калъп, не могат да ги различат от другите светски хора и в тях се надига негодувание. Ако виждаха простота у духовните хора, нямаше да достигат до това състояние. А сега - светски дух у младежите, светски порядки и у духовните. Казват: "Така трябва да постъпват християните, по този начин да правят това, по онзи начин онова..." И го правят не защото им идва отвътре, от благоговение, а защото "така трябва". Съответно и младите си казват: "Какво е това? Да ходят на църква, стегнати с вратовръзки! Гледайте си работата!" - и захвърлят всичко и тръгват голи. Отиват в другата крайност. Разбирате ли? Правят всичко това от недоволство. У младежите има идеали, но не виждат примери и затова трябва да ги съжаляваме. Ето защо е необходимо някой да пробуди любочестието им и да ги трогне с простия си живот. Негодуват, когато дори духовни хора и свещеници се опитват с разни светски системи да ги вразумяват. Когато обаче открият скромността, но и простотата и откровеността, тогава се замислят. Защото, когато човек е откровен и не е егоист, тогава е и прост и смирен. Всички тези качества носят покой на този, който ги притежава, но не остават скрити и за другите. Другият разбира дали наистина му съчувстваш или лицемериш. Един хулиган е по-добър от един лицемерен християнин. Затова нека няма лицемерни усмивки на обич, но естествено държание; нито злоба, нито лицемерие, но обич и откровеност. Повече ме трогва човек, който вътрешно има правилно устройство. Т.е., когато има уважение и истинска любов, държи се просто, не постъпва според никакви установени външни правила, защото тогава човек остава само във външното и се превръща в човек на външността или в маскиран палячо.

Вътрешната чистота на красивата душа на истинния човек украсява и неговата външност. Божествената сладост на Божията любов, която се е вселила в душата му, услажда дори външния му вид. Вътрешната душевна красота, освен че украсява духовно човека и го освещава, но чрез Божията благодат го украсява и външно, и прави красиви дори и грозните дрехи, които благодатният Божий човек носи. Старецът Тихон сам с губерка шиеше своите скуфии от парчета расо. Правеше ги като торби и ги носеше, но от тях струеше голяма благодат. Каквото и да сложеше - вехто или парцаливо, не изглеждаше грозно, защото от вътрешната красота на душата му и то ставаше красиво. Веднъж един посетител го бе заснел както си бил с торбата вместо скуфия и с една пижама, която му бе наметнал на раменете, понеже на Стареца му било студено. А сега тези, които гледат снимката на папа Тихон, си мислят, че е облякъл владишка мантия, а всъщност е една шарена пижама. Хората гледаха дори дрипите му с благоговение и ги вземаха за благословение. По-ценен е един такъв благословен човек, който се е изменил вътрешно и се е осветил и външно, отколкото всички ония хора, които постоянно сменят външните си дрехи, а вътрешно запазват ветхия си човек с неговите древни грехове.

“Жена не бива да носи мъжки дрехи, и мъж не бива да се облича в женско облекло: всеки, който прави това, гнусен е пред Господа, твоя Бог” (Втор. 22:5)

- Отче, как да постъпваме с жените, които идват в манастира с панталон? Често казват, че това е по-практично, но и по-скромно от късите поли.

- Днес или къси поли ще носят, или панталони! Хайде пък сега! В Стария Завет ясно е казано и то толкова подробно! "Не е позволено мъжът да носи женско облекло и жената мъжко". Това е закон, пък и не подобава. Мъжете, които носят рокли, са малко, съвсем малко.

- Обаче тези жени, които работят на полето, казват, че не могат да се движат удобно при работа, ако не носят панталон.

- Това са оправдания.

- Отче, майките казват, че обличат и момиченцата си с панталони, за да не им е студено.

- Няма ли друго решение? Няма ли високи чорапи? Е, нека носят високи чорапи, за да не им е студено. Ако поиска човек, за всичко намира решение.

- А когато идват на посещение високопоставени лица и водят със себе си жени, които са облечени с панталони?

- Тогава им обяснявайте: “Нима искате да направим едно изключение за вас, да нарушим установения ред и да настане безредие в манастира?”

- Отче, веднъж дойдоха трийсет учителки с панталони и ги оставихме да влязат.

- Това е лошо, не подобава! Да бяхте им казали: “Извинете ни, в манастира имаме правило да не позволяваме да влизат жени с панталони”. Те после ще отидат и по други манастири и ще кажат: “В еди-кой си манастир ни позволиха да влезем с панталони”. Вие сте направили изключение за тях, за да не ги изложите, а после те вас ще изложат. На портата поставете табела със споменатия цитат от Стария Завет. Ушийте и петдесет поли и с добро ги давайте на тях, които са с панталон и идват за първи път и не знаят, или на тях, които са с къси поли.

- Отче, когато дойдат на посещение от някое училище, и всички момичета са с панталони?

- Ще ги почерпите, но извън манастирската порта. Това ще ги накара да се замислят. Или ако ви предупредят, че ще идват на поклонение, кажете им по телефона: “Молим ви, нека учителките и учениците не носят панталони”. Така ще разберат, че трябва да уважават мястото. Тук не е някой енорийски храм. В енорията свещеникът е длъжен да просвети жените, за да разберат защо не трябва да носят панталони и да се вразумят. Ако някой път в неговия храм дойдат жени от друга енория и носят панталони, да се погрижи да се справи със ситуацията. Църквата е майка, не мащеха.

- Отче, мнозина казват: “Като правите така, гоните хората от църквата”.

- Но след като в Стария Завет съществува заповед от Бога, с която се забранява жени да носят мъжки дрехи и т.н., какво друго искат? И пак питат: “Защо да не носят и жените панталони? Защо и атеистите да не стават църковни епитропи, след като Църквата е народът?” Така съдбата на Църквата ще зависи от решението на безбожниците. Ще превърнат храмовете в библиотеки, складове и т.н., след като към всичко пристъпват със: “Защо това, защо онова?” Какво да рече човек?

В манастира не бива да допускате и разголените туристи, за да събирате от тях пари за обличането на бедни хора, защото това е примка на лукавия, за да отчужди монаха от благословиите, които Бог изпраща, и да го направи светски човек. Истинското странничество заради Христа прави монаха богат на добродетели.

- Отче, вярно ли е, че когато сте били в манастира “Стомион”, сте се принуждавали да слагате табели за туристите?

- Да, имах табели. В манастира имах една, на която пишеше: “Добре дошли”. На двадесет минути преди манастира имах една, на която пишеше: “Неблагоприлично облечените - към Аоос”⁶, и имаше една стрелка, която показваше реката. И една друга табела, на която пишеше: “Благоприлично облечените - към манастира”, и стрелка, която сочеше към манастира. Нали добре съм писал?

- Отче, ние какво да направим, когато през лятото идват много жени с открит гръб?

⁶Под манастира “Стомион” минава река Аоос - б. изд.

- Е, направете нещо, което да намятат на гърба си. Така ще разберат, че е нужно уважение към това място.

Козметиката - петна върху Божия образ

Какви обезумели хора има днес! Жените слагат по косите си разни коли, разни химии, и как само миришат! Хваща те алергия, като помиришеш. Когато гледам някоя светска жена, натруфена по светски и напарфюмирана, изпитвам вътрешно отвращение. Казах ми веднъж: “Еди-коя си отишла в Германия да учи козметика”. “И какво е това козметика”? попитах. “Козметикът, казват ми, прави старците да изглеждат млади”. Тогава си спомних, че бях видял една възрастна жена, която имаше хоризонтален белег на челото. Питам после един неин познат: “Какво ѝ е на горкичката?” “А нищо ѝ няма, казва ми, направи си операция за изпъване на кожата, за да заличи бръчките си”. А аз си мислех, че се е ударила и е била нужна хирургична намеса... Докъде стигат хората днес!

- Днес, отче, не смятат козметичното разкрасяване за грях.

- Да, и аз разбрах това. Видях една жена, която преди беше като ангел, а после не можах да я позная, както се беше боядисала. Казах ѝ: “Бог всичко е сътворил твърде добро, но при тебе е допуснал много голяма грешка”. “Защо, отче?”, пита ме. “На, видиш ли, забравил е да сложи син молив под очите ти! Тази грешка е допуснал! Докато другите хора е сътворил добри, красиви, при тебе е допуснал грешка! Бре, неразумна жено, не разбираш ли? Сама себе си загрозяваш! Също като да имаш една византийска икона⁷ ли ще слагаме бои? Или все едно един художник да е нарисувал една хубава картина и после отива някой, който не разбира от рисуване, взема четката и прави разни петна върху картината на художника, и я загрозява. Същото правиш и ти. По този начин все едно казваш на Бога: “Не си го направил добре, Боже, аз ще го поправя”!

Веднъж дойде една друга. Беше с едни ей такива нокти като сокол и боядисани в червено, и ми казва: “Детето ми е тежко болно. Моли се, отче! И аз се моля, но...” “Какво се молиш ти?”, казвам ѝ. С тия нокти драскаш Христа! За да се оправи детето, първо отрежи тия нокти. Заради здравето на детето си отрежи поне ноктите и махни тия бои”. “Да ги боядисам ли в бяло, отче?” “Аз ти казвам да си почистиш ноктите и да ги изрежеш, да направиш някаква жертва за здравето на детето си. Какво е това? Ако трябваше, Бог щеше да те направи с червени нокти”. “Да ги боядисам ли бели, отче?” А сега де!... Казах си: “Ще се оправиш и ти, и детето ти...” Децата повече се простудяват от майка си, когато не е облечена скромно, а се опитва да направи същото и с тях.

Може човек да е малко грозноват или да има някакъв недъг. Бог знае, че по този начин той ще получи духовна полза, защото Бог се грижи повече за душата, отколкото за тялото. Всички си имаме и добри страни и малко кусури, които не са дори и кръст, а малки кръстчета, които ни помагат в спасението на душата ни.

⁷ Т.е. човекът - на гръцки εἰκόνα означава образ, картина - б. пр.

Църквата в наши дни

“Църквата е Църква Христова и Сам Той я управлява. Не е храм който се строи с камъни, пясък и вар от благочестиви хора, и се руши от варварски пожари, но Сам Христос е Църквата.”

Образованието

Гръцкият език

- Отче, защо премахнаха ударенията от гръцката граматика? ¹

- Днес, както хората не могат нищо да претърпят и понесат, и всичко захвърлят, така и буквите нищо не понасят, ни остро, ни извито ударение! И както всички са се разбързали, дори не слагат и точки!

Какъв език само използват някои! Прочетох в един превод на Новия Завет: “От Египет извиках Моя Син” (Мат. 2:15). Не върви, бре чедо! Не може да се различи свещеното от несвещеното! Пишат така, уж за да бъде всичко еднакво, да има еднообразност в езика. Кой дори от най-последното село нямаше да разбере, ако беше написано: “Из Египта възвах Сина Моего”? ²

- Отче, казват, че щели да заместят гръцката азбука с латинска.

- Остави, това няма да стане, няма да се задържи. Добре че Бог и от кривото и лошото може да извлече добро, иначе щяхме да се затрием. Традицията не е била прекъсната по онова време, когато всичко се е пишело на ръка и е нямало нито фотокопирни машини, нито нищо, та сега ли ще се изгуби, когато има толкова технически средства? Не, няма да бъде прекъсната, каквото и да правят хората. Виждате ли как гръцките бежанци в Русия запазиха своите обичаи! Помогна им това, че знаеха понтийския език. Така успяха да съхранят традицията между себе си. И макар че сега им беше дадена малко свобода, напуснаха Русия, за да се чувстват свободни, защото бяха като птичка, която извеждат от кафеза и я оставят свободна, но в стаята. Нима няма и там да ѝ е мъчно? Помислете си какво им е било преди на горките!

Има и някои, които се опитват да съставят нов език. Обаче гръцкият език притежава от огнените “езици” на Петдесетница! Никой друг език не би могъл да предаде така добре догматите на вярата ни. Затова Бог е промислил и Старият Завет да бъде преведен от седемдесетте тълковници на гръцки език, и Евангелието също е било написано на гръцки език. Ако някой се занимава с догматите, а не знае старогръцки, може да се заблуди. А ние премахнахме старогръцкия език от училищата! След време ще дойдат германци да преподават старогръцки в нашите университети. Тогава нашите, след като станат за посмешище, ще разберат каква стойност има старогръцкият език и ще си кажат: “Добре че Църквата си запази старогръцкия език в употреба”!

Стремят се да унищожат нашия православен народ. Знаете ли какво значи това? Да си православен народ днес е велико нещо! Някога сме имали философията. Света Екатерина въз основа на философията е затворила устите на философите. Философите са приготвяли пътя за християнството. Евангелието е било написано на гръцки и после се е разпространило на други езици по света. По-късно гърците просветили и славяните. На някои е изгодно Гърция да не съществува. “Вредна е за нас, казват, трябва да я заличим”.

Проблемите на образованието

- Отче, често казвате, че днес се стремят всичко да разрушат. Това отнася ли се и за образованието?

- Та не виждате ли какво става? Нима това са училища? Нима е език това, което учат децата днес? Коя е историята ни? Какво е състоянието при богословите? Един атеист ако има диплома за завършено

¹ В гръцкия език съществуват три вида ударение: остро, тежко и извито. През 1982 г. в Гърция са въведени нови правила в граматиката и правописа, съгласно които е оставен само един вид ударение. Същевременно са извършени и ред други изкуствени опростявания, с които се снижава значително равнището на съвременния гръцки език - б. пр.

² В Гръцката Православна Църква съвсем доскоро не съществуваше официален превод на Свещеното Писание на новогръцки, а само тълкувания на оригиналния текст. Неотдавнашните неуспешни опити за въвеждане в богослужението на новогръцкия превод на Евангелието доказват, че наистина християните са свикнали с употребата на старогръцкия текст - б. пр.

богословие, го оставят да преподава вероучение. Обаче не се интересуват дали преподава вяра или безбожие? “Не можем, казват, да го махнем”. Ако един филолог тръгне да преподава математика, ще го оставят ли?

Има “богослови”, които не позволяват на хората да се причастяват, за да не се заразели от СПИН! Такива са попаднали в богословския факултет от компютъра! Това не е богопознание. Едно време казваха: “Детето изучи свещените науки”, защото наистина науките са били свещени. А сега може да видиш преподавател по богословие, който няма вяра и хули светите пророци пред студентите, и не го уволняват. Какво търсиш в Богословския факултет, човече? Какви богослови ще подготвиш ти?

Какво влияние са оказали върху нас протестантите и католиците! Колко много безбожният дух е навлязъл в католицизма! Католиците постепенно осакатяват всички светии. Казват: “Света Екатерина не е била голяма светица; баща ѝ бил един незначителен княз. Свети Николай бил малък светец. Житието на свети Георги било легенда. Архангел Михаил не съществувал - бил проявление на Самия Бог. Същото се отнася и за Архангел Гавриил”. По-късно ще кажат: “Христос не е Бог, бил е само един велик учител”. После ще продължат още по-нататък: “Бог е една сила”. А на края ще кажат: “Природата е Бог”! Въпреки че има такива очевидни свидетелства, пророци, пророчества, толкова живи чудеса, дори някои от нашите стигат дотам, че да вярват в такива глупости.

Дойде и при мен един да му дам благословение, за да отиде в Италия да учи литургика и да пише дисертация. “Добре ли си? - питам го. Искаш да ходиш при йезуитите, за да си пишеш дисертацията и си дошъл да ти дам и благословия за това? Та те самите не знаят какво става с тях! Там преподават какви ли не - униати, йезуити!” Необходимо е внимание от всяка страна. Защото отиват, следват по Англия, Франция и т.н., прихващат от европейските вируси, а после пишат дисертации. Например изследват гръцките свети отци в превод, който чужденците са направили на своя език. А ония, било защото не са могли да предадат точните значения, било от лукавство, са прибавили и своите погрешни мнения. Нашите пък, православните, от друга страна, които са научили чужди езици, прихващат от там чужди микроби и ги пренасят тук, а после дори преподават. Разбира се, когато човек внимава, лесно различава златото от кехлибара.

- Отче, има младежи, които са близки до Църквата, но когато отидат да следват в чужбина, понеже не са били приети в някои тукашен университет, губят своята вяра и се отклоняват от правия път.

- Ще кажа на някои от ония, които познавам, да направят още един-два университета тук в Гърция, за да не ходят децата по чужбина. Да следват тук, защото и децата се затриват, и родителите се охарчват и толкова валута излиза навън.

На децата, които отиват да следват в чужбина, винаги казвам: “Отидете, щом толкова искате, но внимавайте да не изгубите вярата си; вземете само от знанията им. И преди всичко не забравяйте да се върнете обратно в Родината. Гърция ви чака. Ваш дълг е да ѝ помогнете. Да бъдете близо до народа, за да не се принуждават горките хора да ходят по чужбина, за да намерят един лекар или един специалист в някоя наука. Много внимавайте да не изстине сърцето ви. Европейците са хладни хора. Америка пък е страна, където човек може само да богатее материално, но духовно да потъва в дългове”.

- А каква вреда носят стачките, отче! Учениците по цял месец нямат учебни часове и обикалят по улиците!

- Аз казвам на учителите никога да не правят стачки, освен ако някой не реши например да се извади от програмата изучаването на религия, да се премахне молитвата преди започване на часовете³, или да се сваля кръста от националното ни знаме и т.н. Тогава трябва да протестират. Иначе какво са виновни децата, че да губят от уроците?

- Иначе казано, отче, в настоящата си форма образованието ще нанесе голяма вреда.

- Сега много деца ще бъдат осакатени от тази система, но добрият Бог ще съди справедливо, според условията, в които всеки е живял. Ще изпита в какво състояние биха били, ако не им беше оказвано влияние

³ В гръцките училища преди началото и в края на учебните занятия се прочита молитва - б. пр.

и не им бяха причинявали това зло. Нужно е обаче и ние много да се молим за горките деца, за да се намеси Бог и да им помогне, за да не останат осакатени, но да бъдат духовно здрави и да придобият добродетели.

Теория на еволюцията

Какви безсмислици говорят днес по училищата - тая Дарвинова теория на еволюцията и т.н.! Въпреки че и самите те не вярват в тия безсмислици, обаче ги говорят на децата, за да им мътят главите и да ги отдалечават от Църквата. Един ми каза: "Нека допуснем, че в пръстта е имало различни съставки, различни организми и Бог е взел от тях и е направил човека..." "Значи, казвам, ако ги е нямало тия съставки и организми, Бог нямаше да може да сътвори човека? Толкова ли е трудно това за Него?" "Да речем, казва ми, че първо е взел маймуната и я е усъвършенствал?" "Добре, казвам му, нима Бог не е могъл да създаде направо най-съвършеното Си творение - човека, за когото е предоставил цял ден при сътворяването на света. Нима Му е било нужно първо да намери съставни части? Я прочети, да видиш какво се казва в книгата на Иов, в откъса, който се чете на Велики Четвъртък⁴. Това за маймуната сега и науката не го приема. Толкова години минаха откак човекът стъпи на Луната, а маймуните толкова време не са претърпели никакво развитие, та да направят, ако не един велосипед, то поне една тротинетка. Видял ли си някога маймуна с тротинетка? Друго е, ако вземеш някоя маймуна и я научиш да прави тротинетки!..." А той пак: "Ако предположим това, ако допуснем онова..." "Не казвай нищо, казвам му, за да си по-сигурен!"

Тази теория поддържаше и един професор в университета. Веднъж му казах: "Постепенно чрез грижите и обработката фасулът ще стане по-добър фасул, патладжанът по-добър патладжан. Ако храниш маймуната и се грижиш за нея, ще стане по-добра маймуна, обаче не може да стане човек. Ако един чернокож е на студена климата и не излиза на слънце, малко ще избледнее кожата му, но няма да престане да си е чернокож". И освен това, като си помислиш, че от човек - от Света Богородица - се е родил и Христос! Нима праотец на Христа е била маймуната? Каква хула! И не се усещат, че богохулстват. Хвърлят един камък и не ги интересува колко глави ще строши. Казва ти: "Нали хвърлих камъка по-надалеч отколкото другия". Това правят днес: гледат кой ще хвърли камъка по-надалеч. А колко глави на минаващите отдолу ще се строшат, не ги интересува.

- Отче, някои смятат, че посредством тия теории марксистите ще могат да се доближат до Църквата.

- В началото марксистите може и да се доближат, но после ще влязат в нея отново като партия. Ще казват: "Тогава ще ходите на църква, а тогава не. Сега ще правите това, после онова". С други думи, ще налагат свой ред, а на края ще кажат: "Кой ви каза, че съществува Бог? Бог не съществува. Мамят ви свещениците". И тъй, някои не разбират, че марксистите ги използват, за да постигнат целите си. Онези марксисти, които са добронамерени, идват, покаяват се и се изповядват. Които не са добронамерени, няма начин да се променят.

Отдалечават децата от Църквата

Колко ми беше полезно това, че като малко дете ходех на църква! В основното училище имахме добър учител, който също ни помагаше. Учеше ни на национални песни и църковни химни. Неделните дни в църквата пеехме славословието, "Молитвами Богородици...", "Светий Боже", херувимската песен.

- Момичетата също ли пееха?

- Да, всички деца заедно. Едно време църквата беше до училището и играехме около нея, в църковния двор. Когато имаше църковен празник, учителите ни водеха в храма, независимо че можеше да изпуснем някой урок. Даскалът предпочиташе да изгуби един час, но децата да се черкуват. По този начин децата се учеха, освещаваха се, ставаха агънца. Имахме и един учител евреин, но той не ни преподаваше вероучение; идваше една учителка да ни го преподава. Въпреки че беше евреин, водеше ни до църквата. А в храма всички деца стояхме прави, в мълчание.

⁴ Или ти, вземайки земна кал, си сътворил същество живо и говорящо, и си го поставил на земята" - по превода на 70-те - Иов 38:14.

И гледам днес, когато отдалечават децата от църквата, колко са се ожесточили! А в Църквата детето ще се успокои, ще стане добро, защото приема Божието благословение, освещава се. Не ги оставят да ходят на църква, за да не попаднат под някое духовно влияние! От други безсмислици не само не ги отдалечават, но дори им ги и преподават! А не разбират, че децата, ако се повлияят от Църквата, от вярата, най-малкото няма да вършат безредия, ще са послушни, ще са прилежни в уроците си, няма да са объркани като сега. Докато пораснат, ще си изградят правилна позиция и по националните въпроси, няма да се забъркват с лоши компании, с наркотици, тъй че да станат негодни. Всичко това няма ли да е една предпоставка да станат добри хора? Това поне не могат ли да го разберат? Не могат ли да го оценят?

Но целта им сега е да отдалечат децата от Църквата. Тровят и мътят умовете им с различни теории, разколебават вярата им. Пречат им в доброто, за да ги направят негодни за нищо. Още от малки ги погубват. И децата, разбира се, от агънца, стават козлета. По-късно започват настървено да критикуват родителите си, учителите си и управниците. Обръщат всичко с главата надолу: митинги, окупации, отсъствие от занятия. И накрая, когато стигнат дотам, че да изкормят и тия, които ги управляват, тогава и на тях ще им дойде умът.

Децата са пренатоварени

Виждам, че много младежи, които са завършили не само гимназия, но и университет, а не могат да пишат и допускат много правописни грешки... Ние в основното училище не допускахме такива грешки. Ако са студенти по филология или право все някак се оправят, но ако са от друг факултет, не знаят да пишат. А едно време в училище беше съвсем друго...

- Като университет беше, отче!

- Тогава колко много научаваха децата само в основното училище, а да не говорим за гимназията! Днес ги претоварват с един куп неща и ги объркват. Пресищат ги със знания, без да им осигуряват духовно покритие. В училищата трябва да учат децата първо на страх Божий. А сега малките деца ходят да учат английски, френски, немски (а старогръцки не учат), после музика, второ, трето... Какво по-напред да научат? Само букви и цифри, а онова, което трябва да знаят за Родината и т.н., не го учат. Нито патриотични песни, нито нищо.

Хвани едно от днешните деца и го питай: "В кой окръг е твоето село? Колко население има?" Не знае да ти отговори. Казва ти: "Ще отида до автогарата, ще се кача на автобуса и ще ме закара на село. Понеже контролърът знае, ще му кажа че искам да отида до еди-кое си село, ще си платя и ще ме заведе". В основното училище знаехме географията на целия свят наизуст. Защото трябваше да знаеш наизуст градовете на всички страни, които имат повече от петстотин хиляди жители. После трябваше да знаеш най-големите реки в света по широчина и по дължина и вторите по големина също, най-големите планини и т.н., а колко повече тези в Гърция! Забелязвал съм го и при възрастните, не само при малки деца - студент да не знае колко са жителите на града, в който следва! Питам едного коя е най-голямата планина в Гърция, и не знаеше. Коя е най-голямата река - мълчание. Най-малката - нито това. Студент, а да не знае нищо за Родината си! Натам вървим! Ако питаш обаче днешните деца нещо за футбола или за телевизията, знаят всичко и всички наизуст.

А ето, дойдоха деца от Албания и знаеха гръцки. "Къде научихте езика?", питаш. "В затвора", отговарят. Те превърнали затворите в училища, а нашите деца от училищата направиха затвори и сами се затвориха в тях... Днес децата особено в юношеска възраст са много объркани. В университета са по-зрели. Тъй или иначе там ходят, когато си искат.

Вместо да се предприемат някакви мерки за образованието, все повече го развалят. И гледам как изопачават духовното. Ето например молитва в една съвременна читанка за основното училище: "Богородице, твоето бебе е най-красивото в света!"⁵ Ох, докъде стигнахме! Едно време какво учеха децата в училище, а какво учат сега:

⁵ Читанка за основното училище, част 2-ра, стр. 156 - б. изд. Навярно в българските читанки биха се намерили и по-ужасяващи и духовно вредни за малките деца текстове - б. пр.

Козичке хитра, дяволита,
с рогца остри и извити,
паси твоите козленца -
мъничките дяволенца,
да събират козе млечице,
за да хапнат от сърце
внучетата ти козлета,
луди-луди дяволета!⁶

Хайде сега, малките деца такива работи ли трябва да учат! Но го правят, за да популяризират дявола, а после сатанистите от своя страна си вършат работата. Бог да помогне, защото днес не помагат на децата да се променят към добро, а по-скоро да стават бесновати.

А със знанията, които получават, изобщо не се научават да работят с ума си, затова и умът им не се движи. А ум, който не се движи, е изпълнен с мъгла. Тия, които са правели открития, са работели с ума си. Появявала се е някаква нужда и са мислели как да се справят. Днес повечето гледат какво пише в книжките и инструкциите. И дотам си остават. Всичко в главата им е цифри и номера; това винтче на номер 1, другото на номер 2, и ако се случи повреда с някое винтче и машината не работи, веднага: “Да извикаме техник”. Не им достига ума да вземат една пила, да разширят малко отвора, за да влезне болтчето, или да вземат малко изолирбанд, да обвият болта, ако е по-малък, и ще стане. Но веднага: “Да извикаме техник”. Какво да каже човек? И телевизията, и другите средства днес са оглупили човека. Дори умни хора в края на краищата се превръщат в магнетофонни касети. Искам да подчертая това, че човек трябва да работи с ума си. Цялата основа се крие в това. Защото ако човек не работи с ума си, сега може да научи едно нещо, но по-късно ще обърка друго нещо. Затова целта е умът да твори, да намира решения. Ако умът не твори, тогава остава недоразвит.

Делото на учителя е свято

- Отче, понякога проблемите на педагозите идват не от децата, а от техните колеги.

- В днешно време човек трябва да бъде много разсъдлив и просветен, за да се държи правилно сред колегите си. За всяка една ситуация е необходим много разум и божествено просветление. Дори понякога не трябва да показва, че вярва, а да действа мълчаливо и да говори повече с делата на православния си живот. По този начин ще помогне, без да предизвиква дразнение у другите. Особено в педагогиката някои неща са като тумор, който понякога е доброкачествен, понякога злокачествен. Ако нашият подход към нещата се основава само на логиката, тогава вместо полза ще причиним голяма вреда. Ако туморът е злокачествен, а ние тръгнем направо да го оперираме, ще се получат разсейки. Първо е необходимо внимателно обгаряне.

- Така или иначе, отче, и преподавателите, които искат да свършат нещо добро, срещат трудности, понеже биват ограничавани.

- Ако човек желае, може да намери начин, за да върши нещо положително. Намирали са начин при атеистичните режими, та тук ли няма да намерят. Един човек бе отишъл в България и раздал кръстчета на децата от едно училище. Там обаче имало един комунист, който го видял. Щом учителката разбрала това, отишла и взела кръстчетата от ръцете на децата и им се скарала, че са ги приели. Но когато атеистът си отишъл, учителката сама раздала кръстчетата на децата. Виждаш ли как тя била изрядна и пред закона, и

⁶ Учебник по гръцки език за 2-и клас на основното училище, стр. 11 - б. изд.

пред Бога? И учителите в Мала Азия през онези трудни години даваха много на народа! Защото се трудеха от сърце. Чувстваха болка за хората, имаха благоговение и жертваха себе си. Ето и свети Арсений Кападокийски колко мъдро постъпвал там във Фараса! Пригответил едно помещение за училище и вместо чинове сложил кози и овчи кожи с вълната. Децата слушали уроците коленичили върху кожите. По този мъдър начин той не дразнел турците, ако се случвало да видят какво става, защото си мислели, че децата се молят. Когато пък искал да изведе децата на екскурзия, водел ги на една своя нива, която била като градина, уж за да вършат работа и им казвал: "Ако случайно видите някой турчин, правете се, че работите нещо. Скършете някой клон, за да си мисли, че чистите градината". Така и правели горките. Защото ако турците разберали, че ги е извел на екскурзия, щяло да има разпръви. Това е - тайно училище! Когато турчинът си тръгвал, децата отново започвали да играят. А през лятото светият по същия начин събирал децата, за да им помага да не прекъсват обучението си и да не забравят това, което са научили.

- Отче, защо свети Арсений е пишел уроците на турски, но с гръцки букви?

- За да знаят децата и турски, тъй че да се оправят в живота. И ако случайно турците го хванели, че учи децата и виждали гръцките букви, чували, че им чете на турски и не се ядосвали. Тъй че и децата учили турски, пък и турците не се дразнели. Всичко, което сам свети Арсений живеел: чистотата на Православието, благоговението и другите добродетели, той предавал и на учениците си.

Затова казвам, че ако човек поиска да свърши нещо полезно за децата, може да го свърши при каквито и условия да се намира. В ръцете ми попадна книга за Северен Епир, написана от една учителка. Тази учителка струва колкото петстотин мъже. С какво дръзновение говорела на албанските екскурзоводи! На пух и прах ги правела. Браво на нея!

Велико нещо е добрият учител, особено в наши дни! Децата са като празни касети - на тях ще бъдат записани или неприлични песни, или духовни песнопения. Делото на учителя е свято. Той носи голяма отговорност и ако е внимателен в работата си, може да получи голяма награда от Бога. Нека се старае да учи децата на страх Божий. Педагозите трябва да намират начин да водят децата до познание за Бога и Отечеството. Нека те посеят семето, пък нищо, че не го виждат да никне. Нищо не отива напразно, в определения момент ще намери своето място.

И нека винаги с добро, със снизхождение, с обич да се отнасят към децата. Нека се опитват да пробудят у тях любочестието. На детето е нужна обич, топлина. Много деца са лишени от това у дома си. Ако учителите обикнат децата, ще ги обикнат и децата и така ще вършат по-лесно своето просветно дело. Нас учителят ни биеше с пръчката, когато видеше безредие, но обичаше децата, и децата го обичаха. Нямахме свои деца, затова много обичаше децата.

Ето защо казвам: добри са родителите, които раждат много деца и създават многодетни семейства, но по-добри са съвестните педагози, които възраждат децата на хората и стават свръхмногодетни! Те дават на обществото възродени хора и така то става по-добро.

Духовенство и Църква

- Отче, защо не станете свещеник?

- Нашата цел е да се спасим. Свещенството не е средство за спасение (за този, който го приема).

- Не са ли ви предлагали някога да станете свещеник?

- Много пъти са ме принуждавали. Когато бях в общежитийния манастир, принуждаваха ме и за свещенство, и за велика схима. Целта е човек вътре в себе си да стане монах. Мен това ме интересуваше и нищо друго не исках. Понеже и като млад мирянин бях преживял някои божествени случки, когато отидох в манастира, си казвах: "Стига само да живея монашески живот". На това бях отдал основно значение и не ме занимаваше кога ще стана великосхимник или дали ще стана свещеник. Напоследък отново беше дошъл един човек в килията в Панагуда и много настояваше да приема свещенство. Поради същата причина отиде до Вселенската Патриаршия и когато на Света Гора дойде екзархия от Цариград, пак повдигна въпроса... Отговориха му обаче: "Кажете това и на самия него, да не би ние да вземем решение за това, а той да избяга". Той дойде и ми го съобщи. Като чух, развихах се, а той ми казва: "Стани свещеник, поне за да четеш разрешителна молитва на хората, тъй като освен проблемите си те изповядват пред тебе и греховете си. Не ми ли казваше самият ти колко обърквания стават, понеже хората преиначават думите ти или казват само половината от това, което си им казал да кажат на своите изповедници или митрополити. Изслушвай греховете им, прочитай им молитвата за разрешение от греховете и всичко си идва на мястото". Горкият, с добро намерение говореше, но това не беше за мен.

- Отче, ако човек чувства себе си немошен за свещенство, но другите го подтикват към това, как трябва да постъпи?

- Нека им каже своя помисъл. Не могат да принудят никого да стане нито свещеник, нито великосхимник. Обаче ако приеме поради послушание и със смирение и приложи към това малко любочестие и малко любов, тогава Бог ще допълни всичко останало. Освен това народът има непогрешим критерий и разпознава онези, които са станали свещеници от любов към Бога, за да послужат на Неговата Църква. Има някои, които искат да станат свещеници поради желание да се прославят. Такива ще се измъчат, когато изпаднат в трудност, защото Христос няма да им помогне, освен ако не се смирят и не се покаят. Но ако някой поиска да приеме свещенство, без да преследва светски цели, тогава, ако изпадне в беда, Христос ще му помогне¹. Нормалното е да искат и да те принуждават другите, Църквата, за да станеш свещеник. Тогава Христос ще те покрива и пази и ако се окажеш в труден момент, ще те подкрепят и хората, ще помогне и Христос.

Разбира се, сред клириците редки и малцина са онези, които тръгват по този път, имайки пред себе си някакви свои недуховни цели. Тях не ги слагам в сметката. Повечето тръгват по този път с добри намерения, но впоследствие дяволът започва да си върши работата и виждаш как някои се съблазняват от славата, или ги завладява стремеж към отличия и санове, и забравят всичко. Стигат дотам, че поставят свои хора, които да посредничат в избора им за настоятели на храм, за митрополити и т.н. Макар че в началото са тръгнали за Христа, стигат до златото...² Придобиват златни кръстове, златни корони, всякакви диаманти, без това да им е необходимо. Как само ни измамва дяволът, когато не внимаваме!

- Отче, какво изисква Бог и какво очакват хората от свещеника?

- Това, което изисква Бог, е много велико, сега да не говорим за това. Какво очакват хората: Някога свещениците извършваха духовни подвизи, имаха добродетели, бяха свети хора и народът ги почиташе. Днес хората искат две неща от свещеника - да не е сребролюбец и да има любов. Когато открият тези неща в един свещеник, считат го за свят и тичат да отидат на църква. А щом прибягват към Църквата, тогава се и спасяват. После Бог снизхожда и спасява и свещеника. Във всеки случай, свещеникът трябва да се отличава с голяма чистота.

¹ Тук става дума за благочестивите миряни, които могат да пожелаят свещенство от любов към Бога и желание да Му служат. Това не важи за монасите, при които самоволното желание за свещенство показва скрита гордост в душата - б. пр.

² Игра на думи - Χρυστός (Христос) и χρυσός (злато) - б. пр.

Дяволът се опитва да обезсили монаха чрез помислите на недоволство, ропот и въобще с черногледство, тъй че да го направи негоден и молитвата му да няма никаква духовна сила. Монахът, за да има благодатта на Светия Дух, трябва да бъде истински монах. Само тогава той притежава божествена власт и помага благотворно със своята молитва. Докато един свещеник, дори да не е достигнал високо духовно състояние, пак помага чрез властта, която му е дадена в свещенството, когато извършва светите Тайнства, чете молитви над хората и т.н. Дори да се случи, че убие човек, извършваните от него тайнства са действителни, докато не бъде запретен от свещенодействие. Ако обаче свещеникът притежава и високо духовно състояние, тогава е истински свещеник и може да помага повече на останалите.

Когато свещеници и въобще хора с пастирска отговорност ме питат как да помагат на своите енориаши, на едно нещо наблягам: да се стремят да работят над себе си, да извършват духовните си задължения, но да правят и по нещо в повече, за да имат винаги някакъв духовен запас. Духовният труд над себе си е в същото време безшумен труд върху ближния, защото тогава говори личният пример и хората подражават на доброто, което виждат, и поправят живота си. Ако ние не придобием духовно богатство, за да можем да се издържаме от духовните лихви, когато даром ще се трудим за другите, ще бъдем най-нещастни и окаяни. Затова нека не считаме губене на време, когато се трудим над себе си, било за малък период от време, било за по-голям, било винаги, през целия ни живот, защото този таен труд има особеността тайнствено да проповядва словото Божие в душите на хората. Благодатният Божи човек преподава Божията благодат и преобразява плътските хора. Освобождава ги от робството на страстите и по този начин ги доближава до Бога и те се спасяват.

Свещеникът носи голяма отговорност

Свещеникът не може никога да затваря вратата си; твърде голяма отговорност носи. Един е отчаян, друг болен и има нужда, трети предава Богу дух. Едни трябва да приеме, при други сам да отиде. Свещеникът не може да отказва. Душите на хората са в опасност, трябва да им помогне. Ако не им помогне и душите им напуснат този свят неподготвени, кой ще носи отговорността? Няма ли свещеникът да отговаря за тях? Аз като монах мога и да затворя вратата на килията си, мога и в пустинята да избягам, да се скрия някъде, и да помагам тайно с молитвата си. Защото моята работа не е да решавам проблемите на хората, а да казвам по някоя молитва за света. Затова не станях нито свещеник, нито изповедник, за да мога да помагам по друг начин. Ако бях свещеник в света, нямаше да мога никога да затворя вратата на дома си. Щях да се отзовавам на всички без разлика, каквото и да ми поискаха. Първо щях да се грижа за хората от енорията си, а после, каквото остане, щях да давам на другите, които биха поискали да им помогна. Щях да се интересувам не само за вярващите, но и за невярващите, и за безбожните, и за враговете на Църквата. Или пък, ако бях изповедник и някой ми кажеше нещо за някой друг, щях да повикам и онзи другия, за да мога да разбера ситуацията. Щях да се обаждам по телефона, за да разбера как е трети, който е имал някакво изкушение, или който е изправен пред някакво затруднение и т.н. Как щях да намеря покой?

Свещеникът трябва да върви отпред, за да го следват вярващите. Както и при стадото челният овен върви отпред, а останалите овце го следват. Обръща рогата си надясно и стадото тръгва надясно. Всички овце следват овена, водача. Затова и овцете не се отделят една от друга, а вървят една подир друга. Овеният определя посоката, в която да вървят и овцете го следват.

- Отче, оправдано ли е човек с пастирски задължения да обича една добра душа повече от някоя друга, която има безразсъдни претенции?

- Ти, да речем, си овчар и имаш много овце в стадото си. Едни радостно пасат и блеят, а други са болнави и се отделят настрана. За кои повече ще се грижиш? Няма ли за тия, дето са болнави? Или ако някои се изплашат от чакал и започнат да блеят тревожно, къде ще отидеш? При тия, които си блеят кротко и пасат, или при тия, които сърцераздиращо викат заради чакала? Овчарят повече го боли за болнавото или ранено агне и полага особени грижи за него, докато си стъпи здраво на краката. Тъй че и тия, които са достигнали до чудотворство, и тия, които са наранени от врага дявол, трябва да заемат едно и също място в сърцето ни. Нека вътрешно не пренебрегваме тези вторите. Аз повече съм обичал, повече ме е боляло и постоянно мисля за тези, които са имали лош живот и се борят да се освободят от страстите си, отколкото за тези, които не се измъчват от страсти. Когато съществува вътрешна любов, другият чувства това, защото тази

любов смекчава и радва целия външен човек, и го разхубавява чрез Божията благодат, която не може да бъде скрита, защото сияе.

Пастирите, било свещеници, било архиереи, е добре да си спомнят за Моисей и това, което той е преживял с двата милиона ропотлив народ. С каква любов и колко се е молил за народа си и как толкова години се е мъчил в пустинята заедно с тях, докато ги доведе до обетованата земя. Ако помнят това, биха черпили обилно смелост и няма никога да възроптаят за своите страдания и изпитания, които са много по-малки от тези, които е преживял Моисей.

Осветскостяване на духовенството

- Отче, задължително ли е клисарят да носи мантия ³ по време на службата дори през летните горещини? Аз много се затруднявам в горещото време.

- Това монашество днес..., какво да кажа! Свети Атанасий Атонски е носел дебела дреха и един много тежък кръст, за да се подвизава, а днес докъде стигнахме! Когато бях в Австралия, видях един клисар ⁴ по къси панталони. Казвам му: "С тия дрехи си само за плаж. "Така ми е по-удобно", отговаря ми. Така се започва и някои постепенно стигат дотам, че казват: "Да захвърлим расата, за да не ни гори слънцето!" Пречи ти мантията ли? Ами захвърли я. Пречи ти монашеската забрадка, защото те изпотява? Захвърли и нея. Натам отиваме. Всеки да преценява за себе си и ако трябва, нека облече по-малко дрехи отдолу.

- Отче, може ли монахът да сваля расото и да облича само мантията?

- А свещениците да свалят подрасниците и да останат по панталони? Какво да ти кажа? Мантията е монашеска одежда. Дава се на монах, приемащ малка или велика схима. По време на пострижението я носи възприемникът и когато облекат в расо новопостригания, възприемникът сваля мантията и му я облича. Направи ми впечатление в Александрия, където е и доста горещо, как някои жени бяха облечени изцяло в черно, понеже такава беше традицията им. А ние да не можем да търпим расото, което сме наследили от Отците си?

- Отче, казват: "Нима расото прави свещеника?"

- Виж например две маслинови дървета, на едното има листа, а на другото - няма. Кое от двете ще ти хареса? Когато бях в колибата на Честния кръст, веднъж обелих кората на едно маслиново дърво, което беше на двора и написах: "Дърветата захвърлиха облачението си, нека видим докъде ще стигнат!"... и до него: "Свещеник безрасен е свещеник безразсъден". По онова време много се обсъждаше въпросът дали свещениците да носят раса и там при мен идваха някои, за да им дам... благословение за това!

- Отче, един човек доведе в манастира православен свещеник без расо. Трябваше ли да вземем благословение от него?

- Как ще взимаш благословение? Трябваше да кажете на този, който го е довел, който и да е той: "Простете ни, но в манастира имаме правило да даваме расо. Не подобава да дойде православен свещеник без расо в женски манастир". След като не се срамува този, който го е довел или самият свещеник, че е дошъл без расо, ти ли ще се срамуваш да му дадеш едно расо? Веднъж на летището срещнах един млад архимандрит, облечен със светски дрехи. Отиваше в чужбина и ми се представи: "Аз съм отец еди-кой си". "Къде ти е расото?", попитах го, и естествено не взех благословение от него.

- Отче, някои твърдят, че ще бъде много полезно, ако духовенството се осъвремени.

- Когато Вселенският патриарх Димитрий отишъл в Америка в Богословския факултет на Честния кръст ⁵, при него дошли някои благочестиви американски студенти и му казали: "Ваше Светейшество, необходимо е в наше време духовенството да се осъвремени". А патриархът отвърнал: "Свети Козма Етолийски казва:

³ Монахът, който е определен за клисар, по време на богослужението трябва да носи мантия - б. пр.

⁴ Става дума за светска църква, където като клисари прислужват миряни - б. пр.

⁵ Намира се в гр. Бостън - б. пр.

“Когато духовниците станат миряни, миряните ще станат демони!” Нали добре им отговорил? Приготвили му една най-люксовна стая с разкошно легло и т.н. Щом видял стаята, попитал: “Къде ще се настаня? В тази стая ли? По-добре ми донесете едно походно легло. Когато духовникът заживее по светски, превръща се в кандидат дявол”.

- Отче, може би трябва да шием по-прости свещенически одежди? Да не би да вредим на свещениците, като им даваме одежди с богата везба?

- Би ви правило чест да кажете: “Ние шием прости одежди. Можем да правим и с по-богата везба, но избягваме, защото ни смущава мисълта, че хората се съблазняват поради одеждите. А после от това се възползват и онези, които не вярват. Чуваме да казват: “Ние нямаме хляб да ядем, а поповете имат цял куп одежди”.

Ако правите одежди с проста везба, тогава от вас ще идват да купуват и по-благоговейни свещеници. Ако при вас идват свещеници със светско мислене, и те ще стават за смях, и вие ще ставате за смях с натруфените одежди. На покривките на светия Престол и светите Дарове можете да слагате повече везани украшения. И избягвайте да слагате кръстове ниско по стихарите и фелоните. Слагайте някой друг символ. Получава се тъй, че свещениците сядат върху светиите, върху кръстовете... Това е неуважение.

“Кой ще ме изобличи в съблазън?”

- Отче, губи ли благодатта духовник, който падне в някой смъртен грях?

- Не, как ще я изгуби? Божията благодат може да се отдалечи, но не да се загуби. Ако един свещеник бъде запретен, той запазва свещенството си, но губи силата да извършва тайнства - те не са действени. Най-важна е благодатта. Ако запрещението бъде снето, то и тайнствата са действени.

Необходима е голяма разсъдливост по отношение на свещениците, които имат канонически препятствия за свещенослужение. Нужно е голямо внимание, за да не би поради безразсъдна строгост да произлезе съблазън сред хората и да се предизвика смут в самото семейство на свещеника. Трябва да прекъсне своето служение по подходящ начин, за да не би вярващите да претърпят вреда, вместо да получат полза. Защото каноническите препятствия са известни на Бога и на самия свещеник, но ако прекъсне своето служение внезапно, тогава и вярващите, и семейството му ще бъдат смущавани от помисли и по този начин злото ще стане още по-голямо⁶.

Забелязвам, как понякога Бог допуска и благоговейни свещеници да претърпят някоя телесна немощ например да тече кръв от носа им или да ги боли стомах и т.н. и макар че нямат канонически препятствия, биват възпрепятствани от служение на света Литургия, и така се успокояват свещениците, които имат канонически препятствия, и трябва да спрат да служат.

Идва понякога в колибата някой свещеник, който има каноническо препятствие, и виждам, че трябва да спре да служи. Понякога обаче се случва неговият епископ да е на различно мнение. Какво да каже човек? Например бях говорил с един свещеник и го подготвих да остави служението. Когато казал това на изповедника и на епископа си, те не се съгласили. Така продължи да служи, въпреки че имаше каноническо препятствие. Не след дълго го блъсна един автомобил. Макар че е бил на тротоара, автомобилът се качил там и го оставил на място! “Страшно е да попадне човек в ръцете на живия Бог”! (Евр. 10:31).

Православната ни Църква няма никакъв недостатък. Единственият недостатък се явяваме самите ние, от най-големия в иерархията до най-простия вярващ, когато не сме добри представители на Църквата. Може малцина да са избраните, но това не е обезпокоително. Църквата е Църква Христова и Сам той я управлява. Не е храм, който се строи с камъни, пясък и вар от благочестивите и бива разрушаван от варварски огън, но е Самият Христос, “и който падне върху тоя камък, ще се разбие; а върху когото падне, ще го смаже” (Мат. 21:44).

⁶ Старецът няма предвид, че такъв свещеник трябва да продължи да служи още известно време, имайки канонически препятствия, но че спирането на служението трябва да се извърши по деликатен начин, например да бъде назначен на служба в Митрополията - б. пр.

Христос оказва търпение към състоянието, в което се намира Църквата в наше време. Той търпи, а Божията благодат действа заради народа. Има буря, но нещата ще се прояснят, няма да останат така. И в Евангелието е писано: “пречупена тръст няма да строши, и тлеещ лен (светилник) няма да угаси” (Ис. 42:3; Мат. 12:20). Христос е казал това, за да нямаме оправдание в деня на Страшния съд. Когато в кандилото няма елей и е останал само малко по фитила, не след дълго ще угасне, макар че все още мъждука. Подобно на това е и състоянието на умиращия, у когото все още има последни проблясъци на живот. Христос обаче не желае да духне и да го изгаси, защото после онзи ще каже: “Аз щях да си горя, но Ти ме духна и угаснах”. Духнал съм те? Но в кандилото въобще нямаше елей! Затова Христос не иска да се докосне до прекършената тръстика, защото, когато се счупи, ще каже: “Ти ме хвана и затова се прекърших!” Та нали беше пречупен и тъй или инак щеше да се прекършиш, защо ми казваш, че те докоснах и затова си се прекършил?

Когато ние монасите, а и клириците в света, не живеем съгласно с Евангелието, тогава разпространяваме безбожие. Светът има нужда от нашите добродетели, не от нашите грехове. Особено важен е примерът, който дават монасите на светските хора! Светските хора търсят поводи, за да извиняват и оправдават греховете си. Затова е нужно голямо внимание. Ние не можем да кажем това, което казва Христос: “кой от вас ще Ме укори за грях?” (Иоан. 8:46), но “кой ще ме укори, че съм предизвикал съблазън?” - това поне би трябвало да можем да кажем. Христос е казал ония думи, защото е бил съвършен Бог и съвършен човек. Ние сме обикновени хора. Имаме недостатъци, имаме падения, но не бива да ставаме причина другите да се съблазняват поради нас.

Един генерал ми каза: “Ако не бях закърмен във вярата от майка ми, щях да съм я изгубил, когато отидох в Кипър по причина на тогавашните събития ⁷. Видях човек на Църквата да крещи по телефона: “Изколете турците”, тъй без причина, докато заповедта гласеше: “Не закачайте мирното местно турско население!” И фарасийците, когато дойдоха от Мала Азия в Гърция, се увлякоха по секти и ереси, които се бяха появили ония години тук, защото виждаха владици и попове без всякакво благоговение. Виждаха в църквите един различен народ, хора, лишени от духовен живот, затова се и съблазняха. Там, откъдето идваха, имаха други представи. Тогава се появиха и евангелистите, които твърдяха: “Ние изпълняваме Евангелието”, и те се подлъгаха горките.

Обаче ако е виновен един владика, един свещеник, един монах, то Христос не е виновен. Но хората не се замислят чак дотам. Казват си: “Нали този е Христов представител?” Да, но доволен ли е Христос от този Свой представител? Или не помислят какво очаква такъв Христов представител в другия живот. Затова някои хора, които се съблазняват от разни събития, стигат дотам, че спират да вярват. Горките, не разбират, че както, ако е виновен един полицай, не е виновен целият народ, така и ако е виновен един свещеник, не е виновна Църквата. А тези, които се съблазняват, но са добронамерени, разбират, когато им се обясни. Такива хора имат и смекчаващи вината обстоятелства, защото може някой да не се е погрижил духовно за тях и нямат познания за някои неща.

- Отче, защо никой не заема открито една позиция при толкова съблазни, които стават в Църквата?

- При църковните въпроси не всяка ситуация изисква да заемаш определена позиция. Може човек да търпи едно положение, дотогава, докогато Бог покаже как да се постъпи. Друго е човек да търпи едно положение и друго е да го приема, въпреки че не трябва. Освен това в такива случаи, каквото има да каже човек, нека го каже с уважение и мъжество, не да хули и да прави проблема обществено достояние. Нека го каже насаме на самото лице, към което се отнася въпросът - да го каже с болка, от любов, за да внимава в някои неща. Не е откровен и пряк онзи, който казва истината в лицето, нито онзи, който я прави обществено достояние, а онзи, който има любов и истинен живот и говори разсъдливо, когато трябва, и казва онова, което трябва в подходящото за това време.

Онези, които безразсъдно изобличават, са духовно помрачени и имат злоба у себе си, и за жалост гледат на хората като на пънове. И докато безмилостно ги дялкат, а хората се измъчват, те се радват за четириъгълната форма, която им придават, за “кубизма”! Само за човек, обладан от бесовски княз, е оправдано да излага на показ хората пред обществото, да говори за тяхното минало (разбира се, дяволът може да говори за

⁷ На 20 юли 1974 г. турската войска напада Кипър и окупира неговата северна част - б. пр.

миналото само на онези хора, върху които има някакви права), за да разклаща слабите души. Нечистият дух, естествено, не излага на показ добродетелите на хората, а само слабостите им. Обаче освободените от страсти хора, понеже нямат в себе си злоба, поправят злото с доброта. Ако някога видят някоя нечистотия, която не може да се изчисти, покриват я с камък, за да не се погнуси и някой друг, който ще я види. А ония, които ровят из боклуците, приличат на кокошки...

- Днес ⁸ дяволът много цапа и очерня, и доста обърква нещата, но накрая ще си разбие мутрата. След години ще блеснат праведните. И малко добродетел да имат, ще бъдат забелязвани, защото ще владее силен мрак, и светът ще се обърне към тях. Тези, които днес предизвикват скандали, ако са живи тогава, ще се срамуват.

Отношение към църковни въпроси

- Отче, кое е правилното отношение, когато възникнат трудни църковни въпроси?

- Да бъдат избягвани крайностите. С крайности въпросите не се решават. Едно време бакалинът малко по малко слагаше с лопатката на кантара и така намираше точното тегло, и кантарът се уравновесяваше. Т.е., нито слагаше много наведнъж, нито отнемаше много наведнъж. Двете крайности винаги измъчват Майката Църква. И тя, които се придържат към крайностите, също се измъчват, защото обикновено двата края са заострени и пробождат онези, които ги държат... Все едно единият край да бъде държан от някой бесноват, изпаднал в духовно безочие (презираш и пренебрегваш всичко), а другият край да бъде държан от луд, който има безумна ревност и сяпа тесногърдие. Иначе казано, един духовно безочлив и един зилот със сяпа ревност никога не стигат до съгласие, но постоянно се заяждат и критикуват един друг, защото и двамата са лишени от Божията благодат. Тогава - да пази Бог! - може постоянно да се удрят двата края и "краят да не му се види". Онези, които ще успеят да огънат тия две крайности, за да се свържат и съединят - да дойдат до единомислие, - ще бъдат увенчани от Христа с два неувяхващи венеца.

Нека сме внимателни, за да не предизвикваме спорни ситуации в Църквата, нито да преувеличаваме малките човешки нередности, които се случват, за да не правим злото още по-голямо за радост на лукавия. Който за някоя малка нередност изпада в силно вълнение и незабавно се спуска с гняв, уж да я поправи, прилича на слабоумен клисар, който вижда някоя свещ да капе и незабавно се спуска, уж, за да я оправи, но помита по пътя си богомолци и свещници и предизвиква по-голямо безредие по време на службата. За жалост в наши дни има мнозина, които разклащат и безпокоят Майката Църква. Онези от тях, които са образовани, са се хванали за догматите със собствения си разсъдък, а не с духа на светите Отци. Които пък са необразовани, захапват догматите със зъбите си, затова и скърцат със зъби, когато беседват върху църковни въпроси и по този начин се причинява по-голяма вреда на Църквата, отколкото от враговете на Православието. Добре би било реката да не е много буйна, защото повлича пънове, камъни, хора, но пък и не много спокойна, защото върху водата ѝ ще кацат комари...

От друга страна, съществуват някои, които се занимават с това да се критикуват един друг, а не с общото добро. Следят се един друг повече, отколкото самите себе си. Единият гледа какво ще каже или какво ще напише другия, за да може после безмилостно да го разкритикува, докато ако сам той беше казал или написал същите неща, би ги подкрепил с много свидетелства от Свещеното Писание и светите Отци. Вредата, която нанася такъв човек, е голяма, защото, от една страна, онеправдава своя ближен, от друга страна, го компрометира пред очите на вярващите. Много често при това разсажда неверие в душите на слабите, понеже ги въвежда в съблазън. Тези, които оправдават своята злоба с критиката си към другите, а не към самите себе си, или дават публичност на църковните дела - даже и такива, за които не подобава да се говори - под претекста на евангелските думи "обади на Църквата" (Мат. 18:17), нека първо започват от своята малка църква, своето семейство или своето братство, и ако им се стори добро нещо, тогава нека осмеят и Майката Църква. Аз мисля, че добрите деца никога не обвиняват своята майка.

В Църквата има нужда от всекиго. Всички принасят своето служение в нея; и тия, които са с мек характер, и тия, които са със строг и суров. Както на човешкото тяло са необходими и сладкото, и киселото, дори и горчивите цикории, защото всяко от тях си има своите съставки и витамини, така и тялото на Църквата има

⁸Казано през 1974 г. - б. пр.

нужда от всички без изключение. Единият допълва характера на другия и всички сме длъжни да понасяме не само духовния характер на другия, но дори и слабостите, които притежава като човек. За съжаление някои имат безумни претенции към другите. Искат от всички да имат еднакъв с техния духовен характер, а когато някой не е в съгласие с техния характер, т.е., или е малко снизходителен, или малко рязък, веднага си вадят заключението, че той не е духовен човек.

Отличия и човешка слава

Недоумявам как някои отдават такова значение на човешката слава, а не на славата Божия, която ни очаква, когато избягваме от човешката слава. Каква полза, ако придобием и най-високото съществуващо отличие и ни хвали целият свят? Ще ни отведат ли в рая похвалите на света или по-скоро ще ни натикат в ада? Какво е казал Христос? “От човеци слава не приемам” (Иоан. 5:41). Каква полза би ми донесло, ако от монах стана иеромонах, владика или патриарх? Ще ми помогнат ли отличията да се спася или ще бъдат голям товар за един немощен Паисий и ще ме доведат до ада? Ако не съществуваше друг живот, можеше и да се оправдае едно такова безумие. Но човек, който се стреми към спасението на душата си, всичко счита за “смет” (Фил. 3:8) и не се стреми към отличия и високи длъжности.

Моисей, въпреки че бил изпратен от Бога да освободи израилския народ, не се удостоил да влезе в обетованата земя, защото стигнал дотам, че поради неверието на народа възнегодувал против Бога. Слушал постоянно недоволствата на народа и веднъж възнегодувал: “Искат ми вода, рекъл. Откъде да им намеря вода?” (вж. Числ. 20:10). Та нали преди малко време беше ударил камъка и от него потече вода, за да пият! Трудно ли беше? Но понеже бил затънал в делата и проблемите на народа, забравил колко вода потекла по-рано. И поради многото грижи, от които бил погълнат, не разбрал грешката си, за да поиска прошка от Бога. Ако бе поискал прошка, Бог би му дал. Да не отиде в обетованата земя било едно малко наказание от Бога за противенето му, една епитимия. Разбира се, Бог го взел в рая и го почел с това да го изпрати заедно със свети пророк Илия на планината Тавор при Преображението на Господа. Всичко това ни помага да разберем колко голяма пречка са отличията и високите длъжности с техните отговорности по пътя на един християнин към рая.

Някои, макар че би трябвало и вътрешно, и външно да са обзети от радост, затова че Бог е промислил да са свободни от всяка отговорност, те, напротив, се стремят към отговорности и длъжности, а ако не ги получат, се измъчват и повреждат и душата, и тялото си - този храм Божий (1 Кор. 3:16) според думите на свети апостол Павел. Макар че Христос им приготвя небесна слава, те искат да влязат в рая, преминавайки през човешката слава.

Но може да възникне въпрос: “Защо някои се прославят от хората, а после биват прославяни и от Бога?” Всъщност никой няма да бъде прославен от Бога, ако желае човешката слава. Човек никога не трябва сам да се стреми към високи длъжности. Когато го освобождават от отговорности, би трябвало да се радва, защото по принцип би трябвало преди това да се притеснява за отговорностите, които е имал. Ако не се радва, значи, че у него има коварство или гордост. Не трябва никога да се стремим към високи длъжности, за да бъдем прославяни чрез тях, защото това показва болест в напреднала форма. Показва, че в болестта си вървим по друг път, различен от този на смирението, по който са вървели светите Отци и са достигнали рая.

Имаме за пример множество свети Отци, които са отбягвали високите длъжности и отличия - игуменство, свещенство и архиерейство. Едни режели ръцете си, други носа си, трети ушите си, а четвърти езика си, за да се покажат недъгави и да не ги ръкоположат. При други разкривали покрива на колибите им и ги ръкополагали отгоре, а други ръкополагали отдалеч, както в случая със свети Амфилохий. Макар че имали образование и святост, те отбягвали отговорностите, защото били почувствали голямата ценност на душата, а също така и големия товар на високите длъжности, който се превръща в пречка за спасението на човека. Тези хора намерили верния път.

И на Света Гора някои считат свещенството за пречка в духовния живот, защото освен останалите обязанности те са длъжни да присъстват, когато пристигне някой владика, или да ходят на храмовите и други празници - разбира се, духовни празници, но те не носят покой. Когато бях в общежитийния манастир, живеех заедно

с един иеродякон, който си остана такъв до смъртта си. Когато беше още млад монах, манастирът имаше нужда от дякон и го ръкоположиха. По-късно дойдоха и по-млади монаси. По-младите станаха дякони и свещеници, а той всеки път отстъпваше своя ред на някой друг и тъй си остана дякон. Когато му предлагаха да стане свещеник, казваше: “Сега манастирът няма нужда. Слава Богу, има по-млади братя”. Поставиха го в канцеларията. Когато в манастира дойдоха образовани братя, помоли и напусна и канцеларията. Когато манастирът преживяваше един труден период, този благочестив дякон помоли един добродетелен свещеник да поеме игуменството на манастира. Онзи му отговори: “Как ти избягваш отговорностите, а ги товариш върху мен? Стани ти проиस्ताмен⁹, за да стана и аз игумен”. Тъй единият станал игумен, а другият проиस्ताмен. Когато всичко се наредило и манастирските дела тръгнали добре, дяконът се оттеглил от проиस्ताменството. От този дякон получих голяма полза. Той беше надарен обилно с Божиата благодат. Когато в Светия Кинотис на Света Гора възникнеше някой труден въпрос, го канеха, за да им даде просветен отговор.

- Отче, каква е причината духовни хора, въпреки че не обичат парите, да се стремят към слава? Може би е в сила това, което древните гърци са казвали: “Мнозина са намразили богатството, но никой славата”¹⁰.

- Виновна е празната глава. Тази слава е суетна. И тази сентенция: “Мнозина са намразили богатството...”, също е светско мислене, то няма място в духовния живот. Това са казвали древните гърци, които не са познавали истинния Бог. В духовния живот славата трябва да изчезне. Понасял ли е някой по-голямо безчестие от това, което е понесъл Христос? Светите Отци са се стремяли към безчестието, а Бог ги е прославял. Славата, за която се говори в Евангелието, съдържа любов и смирение. Казано е: “Прослави Сина Си, за да Те прослави и Син Ти..., а живот вечен е това, да познават Тебе, Едного Истиннаго Бога” (Иоан. 17:1-3). Т.е., Христос просел от Бога хората да познаят своя Избавител, за да се спасят. Днес повечето хора се интересуват как от повече места да получат прослава. Слава оттук, слава оттам и стигат до... кривда оттук и кривда оттам¹¹. За това е говорел Христос: “един от другото приемате слава” (Иоан. 5:44), “заблуждават и биват заблуждавани” (2 Тим. 3:13). Като гледам такова нещо, иде ми да повърна. Сред такава атмосфера не бих могъл да живея и един ден.

Високите длъжности са голяма пречка в духовния живот. Онези, които искат да се трудят духовно, избягват отговорностите. Обикновено онези хора, които се стремят към високи длъжности и началства, не стигат до добър край. Намесва се индивидуалното, егоизмът, а после началниците се карат и влизат в разпавии, понеже и в единия, и в другия началстващ има егоизъм. Обаче онези, които се трудят любостно и не си дават покой, и не допускат егоизъм в никое свое действие, могат да помогнат много положително, защото само тогава намират покой нуждаещите се от помощ души, и само тогава ще намери вътрешен покой и собствената им душа - и в този, и във вечния живот.

Някога светите Отци първо се отдалечавали в пустинята и чрез подвижите си опустявали от страсти. Без собствени планове и предписания те се оставяли в Божиите ръце и избягвали отличия и власт дори когато достигали святост - освен ако Майката Църква не изпитвала нужда. Тогава се подчинявали на волята Божия и прославяли Божието име със светия си живот. Т.е., след като в пустинята придобивали състояние на добро духовно здраве, чрез добра духовна храна и трезво отеческо наблюдение над тях, след това сами ставали духовни кръводарители.

Управлението в Църквата

Православната църква винаги е устройвала своя живот с помощта на Събори. В това е православният дух: в Църквата да действа Синод, а в манастирите - събор на старците. Патриархът и Синодът да решават заедно. Игуменът (или игуменката) и духовният събор да решават също заедно. Патриархът (архиепископът) на Църквата е пръв между равни. Патриархът не е папа¹², има същата духовна степен както останалите архиереи. Докато римският папа има друга степен - стои най-високо и му целуват крака!, то патриархът стои

⁹ Член на Манастирския събор - управителното тяло на всеки от 20-те главни манастира на Света Гора - б. пр.

¹⁰ Сентенция на Клеовул, тиранин на древния град Линдос на остров Родос, единият от седемте мъдреци - 6-и век пр. Хр. - б. изд.

¹¹ Игра на думи - δόξα - слава, и λόξα - кривина - б. пр.

¹² Т.е. няма такава абсолютна власт, каквато има римският папа - б. пр.

редом с другите архиереи и съгласува действията и мненията им. Също и игуменът (или игуменката) по отношение на останалите членове на манастирския събор е пръв между равни.

Не може един патриарх или един игумен да върши каквото си иска. Бог просвещава един архиерей или проистамен по един въпрос, другия по друг. Както и четиримата Евангелисти се допълват един друг, така и тук всеки изказва своето мнение, а когато има противоречиви мнения, те се вписват в протоколите на събора. Защото, ако има някое решение, противно на евангелските заповеди и някой не е съгласен, ако не поиска мнението му да бъде записано, ще изглежда, че е бил съгласен. Ако не е съгласен, но подпише решението, без да запише мнението си, тогава участва в злото и носи отговорност заедно с другите; виновен е. Докато, ако изкаже мнението си, даже и мнозинство да има противоположното мнение, той е с чиста съвест пред Бога. Ако в Църквата не действа правилно Синодът или в манастирите - духовният събор, тогава дори да говорим за православен дух, всъщност налице е папски дух. Православният дух е в това всеки да изказва и да вписва мнението си, не да си мълчи поради страх, или да угодничи, за да е в добри отношения с предстоятеля на Църквата или с игумена.

Но и тия духовници, които в млада възраст влизат в управлението на Църквата, дори да притежават необходимите качества, вредят сами на себе си, похабяват се. Заемат място в системата на управление, в администрацията и т.н. и въпреки че имат качества, не получават духовна полза. Ако някои от тях не се похабяваха преждевременно, а успяваха да пороботят върху себе си, по-късно биха били голям капитал за Църквата. Когато човек не работи над себе си, не се развива и прилича на търговец, който купува и продава, без да прави сметка и накрая го затварят в затвора.

Много се огорчавам, когато чуя, че млади свещеници работят в канцелариите. Ако биха оставали още малко далеч от управлението, по-късно биха принесли по-голяма полза. За съжаление обаче често предстоятели на храмове стават млади свещеници, а не опитни, които биха могли да работят духовно за своето паство, и така се получава двойно зло. Т.е. младите се нагърбват с тежки отговорности, преди още да са вършили духовна работа над себе си, и са поставени на постове, при които се изисква да дават, а те все още не са придобили духовно богатство. От друга страна, по-възрастните, които не заемат отговорни постове, нямат възможността да допринесат със своя многоценен опит и божествена просветеност.

Света Литургия

- Отче, винаги ли, когато се извършва светата Литургия, трябва да има някой, който да се причасти?

- Да, защото главната цел на светата Литургия е християните да се причастяват, дори и да са малцина тези, които са подготвени. Всички молитви, които се отправят по време на литургията, се отнасят до вярващите, които ще се причастят. Затова трябва да има поне един, който да се причасти. Естествено понякога ще се случи тъй, че нито един да не е подготвен. Не е страшно, ако се случва рядко. Добре е обаче, макар и едно малко дете, или кърмаче да се причасти. А когато никой не е подготвен, тогава светата Литургия се извършва само за да се причасти свещеникът и за да се поменат имената при проскомидията. Но това нека става само по изключение, а не като правило.

При всяко извършване на света Литургия човек изживява събитията от Новия Завет. Светата Проскомидия е Витлеем, а светият Престол е пресветият Гроб Господен, Разпятието зад Престола - Светата Голгота. Чрез светата Литургия заради присъствието на Христа се освещава цялото творение. Светата Литургия крепи света! Изумително е какво ни е дал Бог! Не сме достойни за този дар! Има свещеници, които при всяка света Литургия изживяват това страшно Тайнство. Един духовник ми сподели, че един много простодушен и добър свещеник му казал: "Много ми е трудно да потребявам светите Дарове. Нечистите ми сълзи падат в светия Потир; не мога да ги сдържа, затова много се притеснявам". И само разказвайки това, той плачел! А онзи отговорил: "Кажи на Христа и на мен да даде от тия "нечисти сълзи"."

- Отче, защо когато свещеникът взема "време"¹³ заставате прав извън стасидията?

¹³ Преди да облече свещеническите одежди и да започне проскомидията, свещеникът излиза от олтара, облечен само с мантия и епитрахил, и се покланя на иконостасните икони, казвайки тропарите на иконите - б. пр.

- Защото в това време, когато свещеникът се моли, Бог изпраща Своята благодат върху него, за да го освободи от немощите му, тъй че да може да извърши божественото Тайноводство. В същото време и вярващите трябва да се молят благоговейно да получат Божествената благодат.

Светата Литургия започва от Проскомидията. Как Бог дава понякога и ние да проумяваме и изживяваме светите Тайнства! Когато бях клисар, ми се случи следното. Веднъж, когато свещеникът проскомидисваше, в момента, когато каза: "Като Овча на заклание бе заведен", чух шум от трепкащо агне върху светия Дискос. Когато каза: "Жрется Агнец и Син Божий...", чух блеене от светата Проскомидия. Страшно! Затова казвам на свещениците да не приготвят Проскомидията предварително, а после да вършат останалото само фигуративно. Т.е., не трябва да разрязват просфората по-рано, а в момента, когато казват: "Като Овца на заклание бе заведен"; и при "Жрется Агнец и Син Божий" не само да поставят Агнеца в Дискоса, след като Агнецът е вече изваден от просфората. В момента, когато изричат тия думи, тогава трябва да вземат светото копие и да разрязват просфората. Именно когато казват: "Жрется Агнец Божий", тогава да извършват и "заклението".

Когато свещеникът позвъни със звънчето по време на извършването на Проскомидията ¹⁴ и вие също мислено споменавате имена, нека сърцето ви участва в болката на всяка душа, която поменавате, било на живи, било на починали. Извиквайте в ума си като цяло нуждите на хората, а също и поотделно на онези, чийто имена поменавате, и казвайте: "Димитър, Георги, Ана... Ти, Боже мой, знаеш техните нужди, помогни им". Когато ви дават да поменавате имена, поменавайте ги на няколко литургии. Някои имена поменавайте на три литургии, други на пет; след това вземайте други имена. Защото иначе някои ще бъдат поменавани постоянно, а други, които имат нужда, няма да бъдат поменавани изобщо. Това не го разбирам. Имена на католици, йеховисти и т.н. не бива да бъдат поменавани на светата Проскомидия. Не бива да бъде вадена за тях частичка, нито да се извършва панихида за тях. Може да се молим за тяхното здраве и просвещение, дори да извършваме за тях молебни канони.

- Отче, някои свещеници казват, че не искат да служат често света Литургия, за да не превърнат това в навик.

- Не е правилно свещеник да казва такова нещо. Така все едно казва: "Няма да ходя често при роднините си, за да ме посрещат по-топло, когато ходя". Обаче преди служба е необходима подготовка. Светото Причастие изцелява и освещава този, който се подвизава. На човек, който не води духовна борба, как да му се помогне? Как Христос да промени нещо в такъв човек, когато сам той не иска да се промени? Някога в пещерата на свети Атанасий живеели един старец и двамата му послушници. Единият бил иеромонах, а другият иеродякон. И тъй, един ден двамата послушници отишли до един параклис да служат света Литургия. Свещеникът обаче изпитвал голяма завист към дякона, понеже дяконът бил по-умен и способен във всичко; но и дяконът със своето егоистично държание не допринасял за подобряване на отношенията. Свещеникът външно бил подготвен за служението на светата Литургия: бил прочел правилото за свето Причастие и направил всичко подобаващо. За съжаление обаче не направил по-главното - вътрешното приготвяне, т.е. да се изповяда смирение, за да прогони от сърцето си завистта и злобата, които не се махат от нас, когато си сменим дрехите и си измием главата. И тъй, само външно подготвен, пристъпил към страшния Жертвеник, за да започне службата. Но какво се случило, щом започнал да проскомидисва? Изведнъж се чул много силен грохот и видял светия Дискос да се вдига от Жертвеника и да изчезва. Поради това не могли да отслужат светата Литургия. Помисълът ми казва, че ако добрият Бог не им бе попречил по този начин и свещеникът беше служил в това душевно състояние, в което се намирал, би претърпял голяма беда.

- Отче, ако се случи нещо по време на светата Литургия може ли тя да бъде прекъсната?

- При извършване на светата Литургия, каквото и да се случва, не може свещеникът да я прекъсне по средата. Дори война да бъде обявена, той трябва да я довърши. Дори и врагове да приближават към храма, най-много да си позволи да я отслужи малко по-бързо, за да я довърши. Бог ще помогне да бъде довършена. Но човек трябва да има доверие в Бога; да не го е страх.

¹⁴ На Света Гора след молитвите на 3-ия час свещеникът, извършващ Проскомидията, позвънява с малко звънче и службата прекъсва. Монасите слизат от стасидите и всеки от тях поменават наум имена на живи и починали. В това време свещеникът вади частички от просфората, произнасяйки: "Помени, Господи". След няколко минути прекъснатата служба продължава - б. пр.

Служителят на Всевишния трябва да притежава голямо внимание, чистота и стриктност в службата. Свещениците са по-високо от ангелите. Светите ангели закриват лицата си по време на извършването на светото Тайнство Евхаристия, а свещеникът сам го извършва.

Празници и почивни дни

“Да празнуваме, верни, празник духовен...”¹

Христос със Своята голяма любов и с голямата радост, която разпръсква в душите на вярващите по време на светите празници, истински ни възкресява и ни издига на голяма духовна висота. Стига ние да участваме в тях и да имаме духовен апетит да ги отпразнуваме духовно. Тогава духовно се веселим и духовно се опиваме с райското вино, с което ни черпят светиите.

- Отче, как може човек да изживява духовно един празник?

- За да изживяваме празниците, умът ни трябва да е в светостта на празничните дни, а не в делата, които трябва да свършим за празниците. Да размисляме за събитието на всеки свят ден (Рождество Христово, Богоявление, Пасха и т.н.) и да произнасяме Иисусовата молитва, славейки Бога. По този начин с голямо благоговение ще празнуваме всеки празник. Светските хора се опитват да отличат Рождество Христово със свинското месо, Великден - с агнешкото, Заговезните с бонбоните. А истинските монаси всеки ден изживяват божествените събития и непрестанно се радват. Всяка седмица те изживяват Страстната седмица. Всяка сряда, четвъртък, петък изживяват Велика Сряда, Велики Четвъртък, Разпети Петък, т.е. Христовите страдания, а всяка неделя - Пасхата, Възкресението. Какво, нима трябва да дойде Страстната седмица, за да си спомни човек Христовите страдания? Нима трябва да дойде Пасха и печеното агне, за да разбере и изживее какво значи “Христос Воскресе”, както светските хора? Какво е казал Христос? Нали е казал: “бъдете готови” (вж. Мат. 24:44). Не е казал: “пригответе се в този момент!” След като Христос казва: “бъдете готови”, човек и особено монахът трябва да е готов постоянно. Да вниква и изживява непрекъснато божествените събития. Когато човек вниква в събитието на всеки празник, по естествен начин ще се затрогне от него и ще се помоли с особено благоговение. След това, по време на църковните служби умът трябва да е насочен към празнуваните събития и с благоговение да внимаваме в стихирите, които се пеят. Когато умът е потопен в божествените смисли и понятия, тогава човек изживява божествените събития и по този начин се изменя. Ако например мислим за някой светия, към когото изпитваме благоговение, или за празнувания светия, тогава умът ни ще отиде и малко по-нагоре, ще достигне Небето. А когато ние мислим за светиите, тогава и светиите мислят за нас и ни помагат. Така човек завързва приятелство със светиите, което е и най-сигурното приятелство. Тогава човек може да е сам, а да живее с всички - и със светиите, и с ангелите, и с целия свят. Може да е сам, но да чувства цялото това приятелско обкръжение! Присъствието на светиите е живо. Всички светии са чеда Божии и помагат на нас, окаяните Божии деца.

За да получаваме помощ от светиите, които заради Христовата любов са проляли кръв или пот и сълзи, трябва винаги с благоговение да празнуваме тяхната памет. И когато слушаме синаксар на светиите² “В този ден паметта на свети...”, да застанем прави, както и войниците стоят мирно, когато се четат имената на геройски загиналите техни другари. “В еди-кой си ден... еди-кой си войник падна геройски убит на еди-кой си фронт”.

За да почувства човек събитието на празника, не бива да работи. Ако да речем, иска да почувства събитията на Разпети Петък, не бива да прави нищо друго, освен да се моли. В света горките хора и през Великата седмица имат работа. А на Разпети Петък започват да се поздравяват: “За много години! Да сте живи и здрави! Честита ви невеста!...” Не подобава! Аз на Разпети Петък се затварям в колибата си. Както след приемането на ангелската схима следва седмица на безмълвие, която принася голяма полза, защото благодатта Божия напоява душата на великосхимника и той може да разбере какво се е случило, така и по време на празниците е много полезно безмълвието и липсата на грижи. Тогава имаме по-голяма възможност да си отпочинем, да почетем и да се помолим. Така ще ни дойде на ум някой добър помисъл, ще се задълбочим в себе си, ще посветим малко време на Иисусовата молитва и по този начин ще почувстваме нещо от божественото събитие на деня.

¹ Виж тропара от 6-тата песен на 2-ия канон от празника Въведение Богородично - 21 ноември - б. изд.

² Чете се след 6-а песен на канона по време на утренията - б. пр.

“Малкото у праведника е по-добро...”

За съжаление в днешно време не употребяваме свободата за добро, за достигане на святост, а за светски цели. Едно време хората работеха през цялата седмица, а неделята беше почивен ден. Днес и в събота не работят. Но дали живеят по-духовен живот или вършат повече грехове? Ако употребяваха времето си за духовни дела, щеше да е по-различно, хората биха били по-събрани. Но ние, окаяните хора, и това малко време, което е отредено за духовни дела, за Христа, гледаме да го окрадем. Светските хора, каквито задължения имат да свършат, все в неделята се разбират да ги вършат. Набелязват си някоя неделя еднo-коя си работа, някой празник за друга работа и така навличат върху си Божия гняв. Каква помощ ще получат после от светиите? Та неделята ден за работа ли е? Дори някоя услуга да искат да ни свършат другите, нека я свършат друг ден, не в неделя.

Не се оставяме Бог да ни ръководи. А това, което не се върши с вяра в Бога, няма връзка с Бога; то е нещо светско. Ето защо и онова, което вършим, е без благословение, и по този начин няма и добри резултати. А след това казваме: “Дяволът е виновен”. Не е виновен дяволът, но ние не оставяме Бог да ни помогне. Когато работим по празниците и в почивните дни, даваме права на дявола да се намеси още от самото начало. “Малкото у праведника е по-добро от богатството на много нечестивци” (Пс. 36:16), се казва в псалом. В това има благословение, всичко останало е талаш. Нужно е обаче човек да има вяра, любостение и благоговение, и с доверие да оставя всичко на Бога. Иначе и през празниците ще се разтакава с някакви работи, а и през другите дни ще се влачи и ще си губи времето.

И да видите, Бог никога не оставя вярващите в Него. В неделя или на празник никога не съм работил и Бог никога не ме е оставил, а благославяше и труда ми. Спомням си, веднъж на село дойдоха комбайни и предупредиха баща ми, че ще започнат жетвата от нашите ниви в неделя, а след това ще отидат на следващите. Казва ми баща ми: “Какво да правим? Комбайните дойдоха”. “Аз в неделя не работя, казвам му, нека почака до понеделник”. “Ако обаче пропуснем тази възможност, казва ми, ще се измъчим много, докато ожънем с конете”. “Това не ме притеснява, казвам му. Ако ще да жънем и до Коледа”. Отидох на църква, без да ме е грижа. Комбайните щом само тръгнаха към нивата, и се повредили, и отново предупредили баща ми: “Простете ни, повредиха се машините. Ще отидем до Янина да ги поправим и в понеделник ще започнем първо от вас!” Така не жънаха в неделя, а в понеделник. Много подобни случаи са видели очите ми.

Ако ние, монасите, не спазваме празниците, какво да очакваме от светските люде?

Какъв дух съществуваше по-рано в манастирите! Спомням си, в света хората празнуваха Въздвижението на Честния Кръст по новия стил, а след това караха грозде на Света Гора. Можеше да се случи така, че в деня, когато идваше гроздето, ние по нашия календар да празнуваме Въздвижението. Отците обаче никога не отиваха да го разтоварват. Връщаха го обратно или оставяха там и подката, и гроздето. Същото ставаше и със зехтина или с дървения материал, ако идваха в празничен ден. А тогава манастирите бяха бедни. Но светогорците мислеха: “Какво ще си каже този, който види монасите да работят през този ден?” Хиляди пъти предпочитаха буря да развълнува морето и да пропаднат и грозде, и елей, отколкото да ги разтоварят и да пропадне празникът, пък да съблазнят и някои души.

А сега... Струва ми се, че в навечерието на един празник да съм в един манастир и монасите разтоварваха грозде. После всички монаси се събраха, за да го тъпчат. Вечерта трябваше да отслужат всенощно бдение, но го отложиха. А беше голям празник! “При нужда и законът се отменя...” Другаде пък ремонтират и в неделя манастира, който изгорял. Пак ще изгори! Светските хора виждат това и си казват: “Празниците не са нищо”.

Нужно е много да внимаваме да не работим по празниците, особено ние, монасите, защото и ние грешим, но ставаме съблазън и за светските хора и така вършим двоен грях. А светските хора си търсят повод, за да оправдаят греховете си. Те може ден и нощ да работят, да не спазват никакви празници, но ако видят някоя монахиня или монах да работи на празник, макар и при голяма нужда, после дяволът им казва: “След

като и монасите работят, защо и ти да не ходиш на работа?” Затова необходимо е голямо внимание да не ставаме за съблазън.

- А ако един майстор дойде да работи в празничен ден, да речем на Въведение Богородично?

- Въведение Богородично и майстор да работи в манастира! Не бива! Нека не работи.

- Отче, това се случи, понеже сестрата не се сетила да му каже да не идва.

- Тогава трябва да се наложи наказание на сестрата.

- Отче, ако на някой празник след бдение на човек му се доспи, може ли да върши някое ръкоделие и да си казва молитвата?

- Не може ли да прави поклони? Нека прави поклони, за да се разбуди, защо да върши ръкоделие?

- Не може ли и в неделя, когато си е изпълнил духовните задължения, например да плете броеници?

- Защо да плете броеници? Защо в този ден да не се наситиш с духовни занимания? За съжаление и в манастирите навлиза светският дух. Дори в някои манастири, както научавам, в неделите или на големите празници, щом дойде обяд, монасите отиват по послушанията си. Ще речеш, че децата им умират от глад, или имат да погасяват дългове, за да не продадат къщата им на търг... Толкова голяма нужда!... Друго е, ако някой е архондар, или готвач. В архондарика, в кухнята има нужда, не може да не отиде.

Случва се някой да ми донесе в колибата риба. Казвам му: “Вземай я и си отивай”. Ако тъй носят риба, кой жива, кой умряла, какво ще стане? Ако и тук ви донесат рибата в деня на празника и искате да я пригответе, каква радост ще изпитате от празника?

Помните ли отец Мина от скита “Света Ана”? Един рибар му занесъл в неделя сутрин риба за празника: “Отче, рибата е прясна”, казал му. “Добре де, днес е неделя, кога я улови, че е прясна?”, попитал учудено отец Мина. “Днес сутринта”, казал му рибарят. “Изхвърли я, чедо, тая риба е проклета, казал отец Мина. И за да се увериш, дай една рибка на котарака и ще видиш, че няма да я изяде”. Действително рибарят хвърлил една риба на котарака и той си извърнал главата; показал отвращение. Ето каква чувствителност имаха преди!

Днес по манастирите на големи празници гледаш работници, майстори... Веднъж на Успение Богородично в един манастир имаше цяла бригада с резачки и сечаха гората. И както небето си беше съвсем ясно, дойде един облак, удариха гръмотевици близо до дърварите, които с такъв страх побягнаха, че въпреки че и гората се запали, те никого не предупредиха. След това едвам угасиха огъня. На другата неделя - отново машини, резачки; отишли не една, а две бригади... Гняв Божий са и пожарите, щом сечем дърва в неделя и на празници. И лошото е, че не го разбираме. Преминали сме границите на Божието търпение.

Ако възникне някоя нужда, монасите извъртат по една броеница от сто възела и Бог просвещава някого, и той изпраща сто хиляди драхми. Работата на монаха е молитвата. Ако ние нямаме доверие в Бога, тогава - кой? Светските хора ли? Бог се задължава да слуша монаха, който Му доверява живота си. Когато бях в общежитийния манастир, един от братята беше килийник на игумена. Нито беше чевръст, нито излизаше от храма, преди да е завършила светата Литургия, а успяваше да свърши работата си. Аз бях по-сръчен, излизах, преди да свърши светата Литургия, за да подготвя приемната, където се събираха братята, но всичко ми вървеше наопаки. Кога се преобръщаше джезвето и кафето се разливаше, кога падаха чашите, всичко наопаки! Онзи излизаше след края на светата Литургия, осеняваше се с кръстното знамение и вярваше, че Бог ще му помогне. А ако му се скараха, приемаше и търпеше смирено. Имаше смирение и получаваше двойна полза.

Когато хората не се задълбочават в подробности, които, ако бъдат пропуснати не биха нанесли вреда, получават двойна полза и двойно повече прославят празнуваните светии. Нека се стремим, колкото е възможно, това, което вършим, да не е за сметка на духовните дела, но да даваме предимство на духовното, за да се освещават всичките ни дела и за да имаме Божието благословение. Да отдаваме първо място

на духовния живот, а не на материалното. Ако човек поставя на първо място работата и после молитвата, отдава по-голямо значение на работата, отколкото на духовните занимания. В това обаче има гордост и неблагоговение. Не се освещава тази работа, която се върши за сметка на духовните занимания. Ако отдаваме предимство на духовното, Бог ще устрои всичко. Ако ние, монасите, не спазваме празниците, какво да очакваме от светските хора? Ако ние не вършим духовни занимания и не молим светиите да помагат, кой тогава ще моли? Така ние на думи вярваме в Бога, но нямаме доверие в Него. Ако ние, монасите, които носим расо, не съблюдаваме никакви канони, потъпкваме и безчестим всичко, тогава какъв смисъл има нашият живот?

Хората работят в неделя и на празници и ги постигат нещастия

По правило преди вечернята на празника или на неделята всяка работа се прекратява. По-добре е човек да поработи повече предишния ден, когато има възможност, и да не работи след вечернята на празника. В краен случай при голяма нужда човек може да свърши нещо леко следобеда на празничния или неделния ден; но и такова дело трябва да се върши с разсъждение. Едно време и селяните, които бяха във на полето, щом чуеха камбаната за вечерня, прекръстваха се и спираха работа. Същото правеха и жените, които седяха в махалата. Ставаха, прекръстваха се и оставяха плетката или каквото друго занимание имаха. И Бог ги благославяше. Даваше им здраве и радост... Днес премахнаха празниците, отдалечиха се от Бога и Църквата, и в крайна сметка, каквото спечелят от работата си, дават го по лекари и болници... Веднъж в колибата дойде един баща и ми казва: "Детето ми често се разболява и лекарите не могат да открият какво му е". Казах му: "Спри да работиш в неделя и всичко ще се промени". Действително спря да работи в неделя и детето му се оправи.

Винаги казвам на миряните да спрат да работят в неделя и на празници, за да не ги постигат нещастия в живота им. Всеки може да разпреди по подходящ начин работата си. Цялата основа е в духовната чувствителност. Ако има чувствителност, за всичко се намира решение. Дори от някое решение да бъдат малко оцетени, ще получат двойна благодат. Мнозина обаче не разбират това. Дори не отиват на света Литургия в неделя и на празници. А светата Литургия освещава. Как ще се освети християнинът, ако в неделя не ходи на църква?

За съжаление обаче хората постепенно премахват и празници, и всичко. Дори си изменят имената, за да бъдат забравени светиите, които са ги носели. Превръщат името Василка във Вики; Зоя в Зозо и така се получава два пъти "животно"...³ Измислиха празник на майката, празник за първи май, за първи април... Скоро ще кажат: "Днес е празникът на магарешките тръни, след това - на кипариса, после рожденият ден на онзи, който открил атомната бомба или футбола". Бог обаче няма да остави това...

³На гр. ζῴο - животно - б. пр.

Православната традиция

“Иисус Христос е същият вчера, и днес, и во веки”

- Отче, често чуваме да говорят за “обновление на Църквата”, ще речеш, че Църквата остарява и има нужда от обновление!

- Да, остарява! Как ли не!... Дори и тези, които нямат благоговение, но имат малко ум, не са доволни от новостите, които въвеждат днес и търсят да намерят онова, което е било едно време. Например не ги трогват съвременните икони; разбират стойността на древната икона. Това са тези, които имат поне малко разум; колко повече тези, които имат благоговение! Оттук ще разбереш колко погрешно е това, дето говорят за “обновление” и т.н.!

Ако някой днес се опитва да спазва малко традицията, да съблюдава постите, да не работи на празниците, да е благочестив, за него казват: “Къде живее този? Това вече е отживелица! То е било за онова време!” А ако им отвърнеш нещо, ще ти кажат: “В кое време живееш? Тия неща ги няма днес!” Малко по малко вземат всичко това за митове и легенди. Какво се казва обаче: “Иисус Христос е същият вчера, и днес, и во веки”. Ако човек не може да спазва дължимото, поне да си каже: “Съгреших, Боже мой!” Тогава Бог ще го помилва. Но днес, въпреки че има у себе си слабост, се стреми да я наложи и на ближния си, понеже съвестта му го изобличава. Вземи един бесноват и го постави в духовна среда. Ще видиш, че ще се върти насам-натам, и няма да може да си намери място, защото ще се измъчва. По същия начин и тези: гризе ги съвестта и искат да я потъпчат, измъчват се. Затова и говорят такива неща. Наричат духовните ценности отживелици и се опитват да заместят ценностите с безчинства. Голяма развала има в света! Смятат духовната красота за грозота. Ето, ако вземеш един монах и му острижеш косите, колко грозен става! Светските хора обаче считат този вид грозота за красота.

И виждаш как днес воюват срещу Църквата и се борят за нейното унищожение. Добре, да речем, не вярват, проповядват безбожие. Но защо не признават доброто, с което Църквата допринася, и застават срещу нея? В това има много злоба. Защо не признават например, че Църквата пази децата, помага им в това да не станат хулигани, да станат добри хора? Самите те подтикват децата към злото; допускат свободно погубването на децата. А Църквата какво учи: “Младежът да е благоразумен, да уважава другите, да съхранява себе си в чистота, за да бъде здрава личност в обществото”. Но всичко пак ще си дойде на мястото. В Русия възрастна жена се молела на колене до една от колоните на храма. Отишла до нея една млада жена, която била голям учен, и ѝ казала: “Това са отживелици”. Старицата ѝ отговорила: “При тази колона, където се моля и плача сега аз, след време ще дойдеш да плачеш ти. Всичко ваше е като вълна - идва и отминава, идва и отминава, а християнството никога няма да премине”.

Уважение към традицията

Мнозина свети мъченици, когато не знаели догмите на вярата, казвали: “Вярвам в това, което са установили светите Отци”. Ако някой изповядал това, ставал мъченик. Не знаел как да даде доказателства за вярата си на своите гонители и да ги убеди, но имал доверие в светите Отци. Мислел си: “Как да нямам доверие в светите Отци? Те са били и по-опитни, и добродетелни, и свети хора. Как аз да възприема едно безумие? Как да търпя някой да хули светите Отци?” Трябва да имаме доверие в традицията, в преданието.

За съжаление днес е навлязла европейската любезност и вежливост и хората гледат да се правят на добри. Искат да се покажат по-висши и накрая стигат дотам да се поклонят на рогатия дявол. Казват ти: “Нека религията бъде една”, и всичко приравняват и уеднаквяват. Дойдоха и при мен някои и ми казаха: “Нека всички, които вярваме в Христа, да направим една религия”. Казах им: “Сега все едно ми казвате да смесим злато и бакър - след толкова труд да се отдели злато от еди-колко си карата, пак да го смесим и да ги направим едно. Правилно ли е отново да ги правим една сплав? Питайте някой златар: “Добре ли е да смесим шлагата със златото?” Толкова борби са се водили, за да блесне догматът на вярата”.

Светите Отци са имали нещо предвид, за да забранят общението с еретиците. Днес казват: “Не само с еретици, но да се молим съвместно и с будисти и с огнепоклонници, и с беспоклонници. На техните съвместни молитви и събрания трябва да присъстват и православните. Това е едно присъствие”. Какво ти присъствие? Всичко се опитват да разрешат с логиката и да оправдаят онова, което не може да се оправдае. Европейският дух мисли, че и с духовните въпроси може да се търгува на Общия пазар.

Някои лекомислени православни, които искат да пробият като “мисионери”, свикват конференции с инославни, за да се вдигне повече шум, и си мислят, че по този начин изтъкват Православието, правейки миш-маш със злославните. След това пък суперзилотите подхващат другата крайност. Дори изричат хули за тайнствата на новокалендарците и т.н. и съблазняват силно душите, които имат благоговение и православна съвест. Инославните от своя страна идват на конференциите, правят се на учители, вземат, какъвто могат, добър духовен материал от православните, обработват го в своята работилница, слагат му свой цвят и фирмена шампа и го представят като нещо оригинално. И днешният странен свят се въодушевява именно от такива странности, а после се погубва духовно. Когато дойде време обаче, Господ ще яви други като свети Марк Ефески и свети Григорий Палама, които ще съберат всички наши съблазнени братя, за да изповядат православната вяра и да укрепят традицията, и да зарадват с голяма радост нашата Майка-Църква.

Ако живеехме по отечески, всички щяхме да притежаваме духовно здраве, на което щяха да завиждат всички инославни и щяха да оставят болните си заблуждения, и биха се спасявали без проповед. Сега не се трогват от светата ни отеческа традиция, защото искат да видят как по светоотечески продължаваме традицията, да видят действителното ни сродство с нашите светии. Задължение на всеки православен е да пробужда доброто безпокойство и у инославните, за да могат да разбират, че се намират в прелест, за да не успокояват лъжливо съвестта си и да се лишат и в този живот от богатите благословии на Православието, и в другия живот от по-големите и вечни Божии благословии. Там, в колибата идват много добронамерени католици, готови да познаят Православието. Казват ми: “Искаме нещо да ни кажеш, за да получим духовна полза”. Казвам им: “Вземете църковната история и ще видите, че някога сме били заедно, а след това докъде сте стигнали. Това много ще ви помогне. Направете това и другия път доста ще побеседваме”.

Едно време човек ценеше нещо, защото е било на дядо му и го пазеше като реликва. Бях се запознал с един много добър адвокат. Домът му беше прост и отморяваше не само него, но и посетителите му. Веднъж ми каза: “Преди години, отче, познатите ми ме подиграваха за старите мебели, които имам. Сега идват и им се възхищават като на антики. А аз си ги употребявам и им се радвам, защото ми напомнят за баща ми, за майка ми, за дедите ми, и душата ми се умилява. А те събират разни старини, правят си гостни като антикварни магазини, за да забравят сред тях светските си тревоги”. Някога човек пазеше като голямо съкровище една ей такава монетка от майка си или от дядо си. Ако днес някой има от дядо си например една лира от времето на крал Георги и стойността ѝ е със сто драхми (60 стотинки) по-ниско от една британска лира от кралица Виктория, то той би заменил първата за втората. Не зачита, не помисля ни за майка, ни за баща. Този европейски дух навлиза и лека-полека ни повлича всички.

Спомням си, когато за пръв път отидох на Света Гора, в едно братство се запознах с много благоговееен старец. От благоговение беше запазил не само скуфиите от своите предшественици, но и дървените калъпи, с които са правели скуфиите си. Имаше и стари книги и различни ръкописи и ги пазеше в библиотеката красиво обвити и добре затворени, за да не се прашат. Не употребяваше тези книги, държеше ги затворени. Казваше: “Аз не съм достоен да чета такива книги. Ще чета тия по-простите - Отечника, Лествицата”. След време там дойде един млад монах, който в крайна сметка не остана на Света Гора, и му каза: “Какви са тия боклуци, които събираш тук?” Взе калъпите да ги изхвърли, да ги изгори. Горкото старче плачеше и нареждаше: “Това е от дядо ми, какво ти пречи? Толкова стаи имаме, остави ги на някое местенце”. От благоговение пазеше не само книгите, реликвите, скуфиите, но дори и калъпите! Когато човек има уважение към малкото, има голямо уважение и към голямото. Когато към малките неща няма уважение, тогава няма и към големите. По този начин Отците пазеха традицията.

В монашеството да пазим онова, което е проверено и изпитано

- Отче, редно ли е, когато една сестра е нова в някое послушание и заварва определен ред, да прави промени?

- Не, нека в началото не прави промени, дори да е сама. Това направиха някои нови братства, които отидоха в стари манастири. Не уважиха опита на старите. Когато някой отива по този начин със свои програми и отменя стария устав, т.е. реда, който е бил преди това, който е изпитан и е принасял полза в монашеския живот, не само че е без традиция, но няма и уважение към нея. По-късно обаче ще разберат колко полезно е било всичко онова, което са променили. Онези, които по този начин са наредили нещата, със сигурност са имали нещо предвид. Това, което от старо време съществува в манастирите, е премерено, то е изпитано от опита.

Също така и в един занаят трябва да се съобразяваш с правилата му. Понеже бях дърводелец, знам, че една нормална маса трябва да има височина осемдесет сантиметра, а стъпалото на стълбата е широко двадесет и седем сантиметра. Всичко това е изпитано и прието за норма; ученикът трябва да го възприеме, обяснения не са му нужни. Тия неща са резултат от опита и това, което е нужно, е доверие и уважение към майстора и неговия опит. Който не се съобразява с нормите и правилата на занаята, няма да може да върши добре работата си; или ще направи масата по-ниска, или ще я направи по-широка и т.н.

Смених много колиби, нали съм... запали-колиба! ¹ . Колкото пъти съм променял вратите, местата на гвоздеите, накрая стигнах до заключението, че всичко е било направено с някакъв замисъл. Затова сега, в началото, дори да ми е трудно, не предприемам никаква промяна. Даже и един пирон не вадя от стените. Ако аз неопитният извадя някой пирон, след много опитвания отново ще го забия на същото място и ще разваля мазилката, защото отецът, живял преди мен, го е забил, след като от опит се е уверил, че трябва да е там. За да има, да речем, там на стената един пирон, значи на него е трябвало да се закачи я фанела, я расо. Когато бях отишъл в една килия ² , на всеки ъгъл имаше по една дебела и извита в края тояга. Вземах ги и ги раздавах на хората. По-късно разбрах, че предишният отец ги е държал така, защото там имаше много змии, та като види някоя, да има под ръка и тояга.

Най-важното е да държите това, което е изпитано. Иначе се отменя традицията и остава нарушението ³ .

Забележи само разликата - традиция и нарушение! Колко са различни тия думи една от друга! Нима ще заменим традицията с нарушението? Днес някои манастири правят, каквото си искат, и си мислят, че това е според традицията, но вместо да бъдат традиционалисти, те стават нарушители. Как после ще има духовна разсъдливост, ако няма духовна чувствителност? В монашеството трябва да се държи по-различна насока: нито да има казармена дисциплина, нито да действаме по подобие на социалните движения, нито пък по подобие на някое дружество, но да се придържаме към това, което е монашеско, изпитано, което е в съгласие с начертания от Отците път. Понякога "светоотечески" може да нарекат и другия, псевдотеоретичния монашески път, който обаче няма никаква вътрешна връзка с монашеството и светите Отци, но го наричат "светоотечески" просто защото са прочели нещо от светоотеческата литература.

Някои съвременни манастири днес действат като благотворителни организации или учреждения. Имат, разбира се, известно оправдание, понеже не са намерили добър закус. Можеха обаче да се допитат до по-стари манастири. Когато след турското робство манастирите отново започнаха живот, също нямаше духовна закуска. Баварците искаха да затворят манастирите, които съществували, и да отнемат собствеността им. Стигнаха дотам, че издадоха заповед монасите да се женят. От друга страна, тогавашните монаси не се постарали да разберат какво е било монашеството едно време, за да се върнат към традицията. Виждаха, че манастирите отглеждали крави и телета и си казваха: "Ето, това е монашеството, да гледаме крави и телета!"

¹ На гр. - кавсокаливит. Така наричали преподобния Максим, който се подвизавал на Света Гора през 14 в. в околностите на днешния скит Кавсокаливия и за да пази съвършено странничество и да не се привързва към нищо земно, през определен период от време запалвал колибата си и се премествал на друго място, където си правел нова колибка - б. пр.

² Ипатиовската килия в Катуня - б. пр.

³ Игра на думи: παράδοσις - предание, традиция; παράβασις - престъпление, нарушение - б. пр.

Обаче през турско робство са гледали крави, телета и прасета, тъй като ония, които са имали собственост, животни и т.н., са ги давали на манастирите, само и само да не им ги вземат турците. В манастирите ходели болни и сакати хора, за да намерят прехрана. Манастирите прехранвали и тях, прехранвали и бедните. Всички страдащи прибегвали към манастирите. Тогава не съществували благотворителни организации, така че монасите се принуждавали да се занимават и с животни, за да помагат на народа. По-късно, когато вече не съществували тези нужди, манастирите продължили да имат телета, крави, овце, да се занимават с животновъдство, тъй че мнозина духовни люде от онова време си казали: “Това ли е нашето монашество!?”, и отишли да вземат от западните тяхното монашество с неговите мисионерства, да въведат всичко западно. Не се обърнали назад към нашата традиция да видят как е било и да си кажат: “Добре, това е останало от турското робство. Тогава не са могли да живеят добър монашески живот. Това е една болест от старото време. Днес трябва отново да се върнем към традицията”. Но те не се върнали към нашата традиция, а се обърнали към тогавашното западно монашество! Взели оттам образци, за да ги приложат тук. Това е тяхната грешка, че не са се върнали към традицията. Самите турци се отнасяли с уважение към църковната собственост, вакъфите, защото често пъти виждали чудесата, които вършели светиите, и затова търсели от манастирите божествена помощ, а не гостоприемство.

Хората отново ще се върнат към старото

По-късно хората ще оценят това, че християните днес пазят честта, вярата и цялото величие на Църквата. И ще видят, че ще се върнат отново към старото. Както стана и с иконописта. Имало време, в което не са могли да разберат византийското изкуство и удряли с теслата по стенописите, за да съборят старата мазилка и да сложат нова, за да нарисуват други, ренесансови стенописи. Днес, след толкова години, осъзнаха стойността на византийското изкуство. Дори мнозина, които не са благоговейни, та даже и атеисти, отиват и реставрират старите стенописи, които са надраскани и очукани. Така и това, което сега изхвърлят като непотребно, постепенно ще поискат да се върне.

Виждате ли как и с византийското пеене нещата си идват на мястото? Вече малки деца знаят византийско пеене. Едно време трудно се намираше някой, който да знае византийско пеене. Днес малки деца знаят, а големите, като виждат това, се замислят. А какви само сладки “извивки” има византийското пеене! Особено в чистите византийски песнопения има множество различни сладкозвучни извивки. Едни са изящи като песен на славеи, други са като лека вълничка, трети изразяват величие. Всички те предават, подчертават божествените послания. Рядко обаче можеш да чуеш тия красиви извивки. Повечето, които пеят, ги изпълняват непълно, осакатено, като от калъп. Оставят празноти, дупки! И най-важното, изпълняват ги, без да поставят ударения. Недоумявам, нямат ли ударения в техните книги? Да не са като днешната граматика, без никакви ударения. Изпълняват ги съвсем безизразно. Пеят всичко еднакво, ще речеш, че е минал валяк и всичко е изравнил! “Па-ке-ди-га, ке-ди-га”⁴, но пак не се вдигат! Други пък слагат ударения, но не влагат сърце и само крещат. Други на всяка сричка слагат ударение и всичко излиза равно, всичко ударено, та мислиш, че забиват пирони с теслата. Да, наистина, или съвсем без ударение или прекалено ударени! Не предизвикват в теб въодушевление, не те изменят. А всъщност, колко е сладостно чистото византийско пеене! Умирява и размеква душата. Правилното псалмопение е изливане на вътрешното духовно състояние. Това е божествено веселие! Сърцето бива възраждано от Христа и с радостно сърце човек говори с Бога. Когато човек се вглъбява в това, което пее, той се изменя, изменят се и тия, които го слушат. Преди години един стар псалт отишъл на Света Гора и станал за срам. Отците пеели според традицията. Взели го и него да пее с тях, но той не правел “извивките”, защото не ги знаел. Светогорците ги знаели по предание. След този случай той и още някои се позамислили. Обзело ги доброто безпокойство, потърсили, прочели, чули стари традиционни псалти и възстановили “извивките”, които старите изпълнявали.

И турците са взели музиката от Византия, когато дошли в Мала Азия. Затова турските маанета са някак затрогващи, а народът казва: “По турски пей, по френски говори, по гръцки пиши”. Не че всички турци имат добър глас, но дори и тия, които нямат, пеят от сърце, с мерак. Някои от нашите не знаят, че маанетата са византийски, и казват, че ние сме взели византийското пеене от турците! Но турците, когато са дошли из дълбините на Азия, не са имали нито музика, нито нищо и са взели звученето на византийската музика.

⁴Означения на ноти от византийското пеене - б. пр.

- Отче, как на католиците им е по душа европейската хармония?

- Защо? Казват ти: трябва да си близо до народа! Ти помниш ли онези католически монахини във Франция, които на Пасха пееха "Христос Воскресе" и играеха съвременен танц с една икона? Празнуваха... Великден! Иконата я държеше игуменката им! Промени, промени и виж докъде стигнаха. Веднъж чух един млад монах да пее едно странно "Славословие". Рекох си: "Какво ли ще това, което пее?" Питам го след това: "Чие творение е това Славословие?" "На Петър Пелопонески⁵, казва ми, но го поправих". "Как така си го поправил?", питам. "Добре де, казва ми, нямам ли и аз право да поправам?" "Ако искаш, напиши едно свое Славословие, не да разваляш чуждото". Отишъл, променил там нещо и след това сигурно щеше да казва: "Светогорско е". Необходимо е голямо внимание, за да не изменя човек старото. Ако иска, нека съчини нещо свое и да сложи името си под него, има право. Но да взема и да променя старото - това е неуважение. Все едно някой, който не разбира от иконопис да отиде и да поправи някоя стара икона. Ако иска, нека нарисува една своя икона, не да разваля чуждата.

Без вяра светът не може да устои

Едно време се опитаха да унищожат вярата, като си мислеха, че религията предизвиква обществена вреда. Сега постепенно се уверяват, че когато човек не вярва, превръща се в звяр, защото няма задръжки. Няма опора под себе си, щом няма идеали. Един журналист попитал един стар политик, комунист: "В какво трябва да внимават днешните политици, за да успеят и в какво, за да не претърпят неуспех?" Онзи отговорил: "Ние претърпахме неуспех, защото застанахме срещу Църквата". Дори комунистите, които не вярват, които нямат никаква материална изгода от църквата, нито имат висока духовност - дори и те разбраха, че не могат да застанат срещу Бога. Днес⁶ в Сърбия започнаха на някои места да строят храмове. След направена статистика видели, че където има църква, душевноболните са по-малко, стават по-малко престъпления и т.н. Не вярват в Бога, но за да не дават лекарства за душевноболни, строят храмове. Дори Чаушеску, въпреки че беше "безсрамен капитан"⁷, въпреки и казваше, че християнството е опиум за народа и т.н., но казваше също и това, че християните са добри хора. Защото тези, които вярваха, имаха задръжки, не вършеха нередности. Докато другите, които не вярваха, обърнаха всичко надолу с главата. А колко светии ще блеснат от Русия! Сега хората са въстнали против комунизма. А виж само как някои на всичко намират оправдание! Казват: "Маркс и Ленин са били съгласни с Христа, но не са разбрали духа Му, затова и вършели престъпления и т.н.". А това става, защото християните са надигнали глас: "Искаме да се върнем към старата си традиция, към вярата си". И понеже вече не могат да удържат народа, комунистите също се обръщат с призови: "Да се върнем към старите си традиции!" Защото уж всичко онова, което са направили след революцията, го били направили, защото не били разбрали Христовия дух!

Ще дойде време, когато дори и невярващите управници (не само вярващите), ще разберат, че ако няма вяра, светът не може да устои и на някои места ще наложат вярата, за да удържат народа. След години ще стане така, че ако един ден не се помолиш, ще те затварят в затвор! Ще даваш отчет пред управника дали си се молил или не!... Така нещата ще си дойдат на мястото.

Да оставим една добра традиция

- Отче, как на някои места живеят добри хора?

- Заради това, че и предците им са били добри хора, оставили са едно добро потомство и сега добрата традиция се продължава. Не че мястото или пръстта раждат добри хора! Когато едно място има добра или лоша традиция, тя продължава. Там в Епир има едно село, близо до албанската граница, където жителите му ходели на вечерня служба, на света Литургия, когато имало, дори и на вечерение. И тези хора още от този живот живеели в рая, а в другия живот пак ще отидат в рая. Те помогнали на себе си, помогнали и

⁵ Петър Пелопонески, †1777 г., изтъкнат съчинител на византийска църковна музика в следвизантийския период - б. пр.

⁶ Казано през юни 1985 г. - б. изд.

⁷ Игра на думи: фамилията на генералния секретар на комунистическата партия и президент на Румъния в гръцка транскрипция звучи подобно на словосъчетанието *τσαούλης του αίσχους*, което буквално означава безсрамен капитан (чауш) - б. пр.

на следващото поколение и създали една добра приемственост. А когато потомците заварят една добра традиция, тази традиция продължава. Точно в съседното село всички крадяли. Имало там и един свещеник, но и той крадял икони от църквата! Не че в това село пръстта била такава, но хората там имали този лош навик. Така оставили един лош порядък и тази лоша традиция продължава. Много работа е нужна, за да се зароди там една добра традиция. И забележи, че ако някой е лош, всички се опитват да докажат, че не е от техния край, и търсят другаде произхода му. Когато пък някой е светец, се надпреварват да го изкарат, че е техен. Така е и със свети Козма Етолийски. Въпреки че бил родом от централна Гърция, ще не ще, наредили го сред светиите епирци, понеже баща му бил от епирското село Граменохория!

Запознах се с един глава на семейство, който когато говореше, постоянно и нервно си клатеше пръста. После и неговите деца, когато говореха, си клатеха пръста! Защото децата възприемат всичките навици на баща си. Копират ги съвсем точно. Целта обаче е човек да възприема само доброто, защото в противен случай злото се увековечава. Спомням си едного, който отиде в идиоритмичен манастир, но там не му допадаше. Старецът му казва: “Стой, чедо, ще се променят нещата”. А неговото “чедо” го пита: “Как, отче, ще се променят нещата? Послушникът на еди-кой си старец е също като самия него. Послушникът на другия старец - досущ като него. Така че как ще се променят нещата?” Когато в един манастир или братство съществува някакъв лош навик, а послушниците нямат доброто безпокойство и повтарят, каквото видят, тогава този лош навик се увековечава. Докато, ако послушниците имат доброто безпокойство, тогава едно лошо заварено положение може да се промени към добро. По този начин могат да се увековечат и доброто, и злото.

Това, което съм разбрал, е, че всичко, което ни е останало от светоотеческата и уставната традиция, е като зърна, останали по лозата след гроздобер. Затова трябва да сме внимателни, за да се запази малко квас. Като християни ние имаме дълг и нямаме право да оставяме след себе си една лоша традиция.

Преди не много години ⁸ в Женева се събраха богослови, професори и т.н. на предсъборно съвещание. Бяха решили да отменят Рождественските и Петровите пости, а от поста на светата Четиридесетница ⁹, да съкратят една-две седмици, понеже така и така народът не ги спазвал. Отишли и някои тукашни професори. Когато се върнаха, дойдоха при мен, за да ми разкажат всичко това. Аз толкова се възмутих, че им се развиха: “Не разбирате ли, какво правите? Ако някой е болен, има оправдание да яде, за него не важи общото правило. Ако някой не е болен, но поради немощ яде, нека каже: “Боже мой, прости ми”, да се смири и да каже: “съгреших”. Христос няма да го обеси. Ако обаче не е болен, нека спазва поста. Който е безразличен, яде, без да го интересува. Така че всичко си върви според реда. Ако мнозинството не спазват поста и то без сериозна причина, а ние, за да угодим на това мнозинство, отменим постите, то знаем ли какво ще е следващото поколение? Може то да е по-добро и да съумее да спазва всичко с точност!? С какво право да отменяме всичко това, след като нещата са прости?” У католиците има един час пост преди светото Причастие. И ние ли ще се водим по този дух? Нима ще благославяме нашите немощи и падения? Нямаме право поради нашите немощи да създаваме едно християнство според нашата мярка. И малцина да са тия, които могат, трябва заради тях да се запази редът. Ако болният е на чуждо място, нека яде, без другите да го виждат, за да не се съблазнят. Нека, да речем, си вземе киселото мляко и да си го изяде вкъщи. Един ми каза: “Това е лицемерие”. Казвам му: “Защо не отидеш да съгрешаеш наред площада, за да си по-искрен?” Как им представя нещата дяволът! Правим си едно свое Православие и според него тълкуваме и светите Отци, и Евангелието! В нашето време, когато има толкова образовани хора, Православието би трябвало да блести. Един свети Никодим Светогорец само, какво дело е извършил! Колко слова е написал, колко книги, всичките синаксари. Знаел е наизуст всичките библиотеки! И не е имал нито копирна машина, нито компютър!

Нека човек се старее да е колкото може по-добър християнин. Тогава ще има духовни сетива. Малко или много ще го боли за Православието и за Отечеството си, и ще чувства дълга, който има като православен и като грък. И след това като научи нещо, ще се поинтересува, ще се обезпокои, ще се моли. Но ако трябва да му казват други: “Сега се поинтересувай за това, сега се погрижи за онова”, ще е като едно ръбато колело, което постоянно ще има нужда да го бутат, за да продължи. Целта е човек да бъде задвижван отвътре. Тогава ще се търкаля добре като кръгло колело. А когато човек стане добър християнин, сам вътрешно се задвижва, а и Бог тогава го известява вътре в душата му повече и от онзи, който чете. Знае не само това, което се пише,

⁸Казано през 1992 г. - б. изд.

⁹т.е. Великия пост - б. пр.

но и това, което е замислено да се пише. Разбрахте ли? Над такъв човек идва божествено просвещение и всички негови действия стават богопросветени.

Цялото това наследство, което Христос ни е оставил, нямаме право да го разпилеem и загубим в наши дни. Ще отговаряме за това пред Бога. Какво са претърпели първите християни! - животът им е бил постоянно в опасност. А днес какво безразличие съществува!... Макар че днес няма мъчения, животът ни не е в опасност и можем да просвещаваме народите, защо ставаме все по-безразлични? Ние днес имаме малко мир, а знаеш ли какво са изживели предците ни? Знаеш ли колко хора са се жертвали? Сега не бихме имали нищо, ако те не бяха се пожертвали. И правя едно сравнение: как тогава, въпреки че животът им е бил в опасност, са пазели вярата си, и как днес, без никакво насилие изравняват всичко със земята! Онези, които не са губили националната си свобода, не могат да разберат. Казвам им: "Да пази Бог, да не дойдат варварите и ни обезчестят!" Отговарят ми: "И какво толкова ще стане?" Чуй само!? Такива са хората днес. Дай им пари, автомобили и не ги интересува нито вярата, нито честата, нито свободата.

Дължим Православието си на Христа и на светите мъченици и отци на Църквата. А свободата си дължим на националните си герои, които са пролели кръвта си за нас. Дължни сме да почитаме и да опазим това свято наследство, а не да го погубим в наши дни. Жалко е да се погуби! И виждаме, че както преди да започне войната, изпращат индивидуални призовки, тъй и сега Бог лично си призовава хора, за да оцелее нещо и да се спаси творението Му. Бог няма да ни изостави, но и ние трябва да направим, каквото можем по човешки, а за което не можем да се погрижим по човешки, нека се молим да помогне Бог.

Речник на характерни изрази и думи, използвани в Словата на Стареца Паисий Светогорец

Арсана	- от турски език - пристанище.
Безмълвие	- на гр. ησυχία - покой, липса на грижи и тревоги. Това е отдалечаването и избягването от всякакви земни грижи и занимания, за да могат силите на душата да се насочат към вътрешна духовна работа - непрестанна молитва, опазване на ума и сърцето от зли помисли и т.н.
Византийско време	- определя се от движението на слънцето, като залез-слънце е 12 ч.
Главенствуващ манастир	- на Света Гора има двадесет големи главенствуващи манастира, между които е поделена територията на полуострова. В землището на всеки от манастирите има по-малки обители - скитове, килии, колиби и т.н., които са зависими в административно отношение от манастирите. Понастоящем и двадесетте манастира са общежителни, т.е. монасите нямат лична собственост, църковното богослужение и храната на трапеза са общи. Управляват се от игумен, подпомаган от манастирски събор.
Дангалак	- така Старецът нарича дявола. Тази дума той чул от един стар понтиец. Означава човек, който е загубил ума си и върши лудости.
Духовни задължения на монаха	- неотстъпно участие в общото богослужение, редовно извършване на личното килийно правило и на отреденото му в манастира послушание.
Идиоритмия	- манастир, в който не се живее общежително, но всеки от монасите сам се грижи за прехраната си. Обикновено се управлява не от игумен, а от няколко старши монаси.
Исихастирион	- в Гърция това е такава обител, която има управленска и икономическа независимост от местния митрополит, т.е. братята (сестрите) сами избират игумен и взимат административни решения, както и по свое усмотрение се разпореждат със средствата и имотите си.
Канонарх	- отговорник за правилния ред на богослужението в манастира.
Любочестие	- Старецът често използва тази дума (на гр. φιλότιμο). Тъй като влага в нея особен смисъл и в нашия език няма една дума, която би могла да обхване всички значения, влагани в нея от Стареца, затова я превеждаме буквално, т.е. "любочестие" - дума, която не се употребява в съвременния български език. Означава чиста и безкористна любов, която подтиква човека да жертва всичко от себе си, като това пълно себеотрицание не е продиктувано от никакви лични облаги (нито дори от очакване на небесни награди), но изцяло от любов към Бога и от безкористно желание да се върши добро в Негово име.
Панигир	- престолният празник на даден манастир или килия. Панкиня - съвместният труд на всички братя от един манастир.
Пезул	- каменна стена, която се издига на стръмни места, за да се предотврати свличането на земя.

Речник на характерни изрази
и думи, използвани в Словата
на Стареца Паисий Светогорец

Проистамен	- член на манастирския събор, който е управителното тяло в светогорските манастири.
Проскинитарий	- дървена поставка (в храмовете) или иззидана от камък (по пътищата), където се поставя икона за поклонение.
Прот	- в по-ранни времена - върховният управник на Света Гора, избран измежду най-добродетелните атонски монаси. Понастоящем протът е председател на Свещения Кинотис, ръководи заседанията му и има предимно представителни функции.
Псалт	- църковен певец.
Размяна на населението	- След края на гръцко-турската война от 1921-1922 г. между двете страни се сключва договор, според който турското население, обитаващо в Гърция, се преселва в турската държава, а гръцкото население от Мала Азия (обитаващо там хилядолетия) бива изселено в пределите на гръцката държава.
Ръкоделие	- някакъв вид ръчен труд (плетене на броеници, изработване на кръстове, рисуване на икони и др.), с който монасите, които живеят поотделно или в малки братства в някоя килия, си доставят необходимото за живот и се борят с леността.
Свещен Кинотис	- управителното тяло на Света Гора, съставено от по един представител от двадесетте главенствувачи манастира. Взема решения, които са общи за цялата Света Гора, без да накърнява самоуправлението на манастирите поотделно.
Старопиталище	- във всеки от светогорските манастири според Устава на Света Гора трябва да има отделно устроено място с подходящи помещения, където се полагат грижи за престарелите монаси, които не са в състояние да се обслужват сами.
Стасидия	- дървено седалище в храма, в което монасите могат, подпирайки се, да стоят прави или леко да присядат.
Странничество	- отстраняване от света и всичко светско, от всичко, което човек счита за свое и домашно, с цел душата да се отдаде изцяло на Бога.
Сухоядение	- ядене на сурови, несготвени храни.
Теотокарий	- сборник с молебни канони към Света Богородица за всеки ден от седмицата на осемте църковни гласа.
Трезвение	- от гр. νήψις - постоянно внимание над сърцето и ума и недопускане в тях на лоши помисли и вражески внушения, които биват отблъсквани с постоянна молитва.